

Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Jagielloński

Waloryzacja przestrzeni miejskiej Krakowa dla potrzeb turystyki

Raport końcowy

Kraków 2008

Waloryzacja przestrzeni miejskiej Krakowa dla potrzeb turystyki

Raport końcowy

Studium wykonane pod kierunkiem
prof. dr. hab. Włodzimierza Kurka i dr. Mirosława Miki

w Zakładzie Gospodarki Turystycznej i Uzdrowiskowej
Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego

na zamówienie Biura ds. Turystyki Urzędu Miasta Krakowa

Zespół autorski:

dr Robert Faracik
prof. dr hab. Włodzimierz Kurek
dr Mirosław Mika
dr Robert Pawlusiński
mgr Elżbieta Pitrus
mgr Bartosz Piziak
prof. dr hab. Danuta Ptaszycka-Jackowska
mgr Katarzyna Rotter-Jarzębińska
dr Anna Wilkońska
dr Bernadetta Zawilińska

Kraków 2008

Autorzy składają podziękowania wszystkim osobom, których pomoc i zaangażowanie przyczyniły się do realizacji niniejszego projektu, a w szczególności Pani Edycie Przybyłe oraz Panu Michałowi Jakubczykowi pracownikom Biura ds. Turystyki Urzędu Miasta Krakowa, a także Panu Andrzejowi Nowickiemu z Miejskiego Zarządu Baz Danych Urzędu Miasta Krakowa.

Spis treści

Wstęp.....	6
1. Waloryzacja przestrzeni Krakowa dla potrzeb turystyki – założenia teoretyczno-metodyczne	7
1.1. Ustalenia terminologiczne	7
1.2. Metodyka waloryzacji	9
1.2.1. Cel i zakres badań.....	9
1.2.2. Rozpoznanie i charakterystyka potencjału turystycznego	10
1.2.3. Ocena i określenie kierunków rozwoju przestrzeni turystycznej.....	14
2. Walory przyrodnicze	16
2.1. Wprowadzenie.....	16
2.2. Stan istniejący.....	18
2.2.1. Lasy miejskie i parki leśne	18
2.2.2. Pozostałe lasy (państwowe i prywatne)	18
2.2.3. Ogród zoologiczny	18
2.2.4. Ogród botaniczny	19
2.2.5. Parki miejskie wypoczynkowo-spacerowe.....	19
2.2.6. Obszary objęte ochroną przyrody.....	21
2.2.7. Rzeki i zbiorniki wodne.....	22
2.3. Planowane inwestycje w zakresie zieleni miejskiej.....	24
2.4. Obszary proponowane do objęcia ochroną przyrody.....	26
2.5. Ocena walorów przyrodniczych	27
2.6. Ograniczenia w użytkowaniu walorów przyrodniczych.....	30
3. Walory kulturowe	32
3.1. Wprowadzenie.....	32
3.2. Zabytki architektury i budownictwa.....	33
3.3. Miejsca kultu religijnego	41
3.4. Zabytki judaizmu.....	44
3.5. Cmentarze.....	44
3.6. Pomniki i miejsca pamięci.....	46
3.7. Muzea	58
3.8. Życie kulturalne.....	60
3.9. Obiekty unikatowe.....	65
3.10. Dostępność obiektów zabytkowych i kulturalnych dla osób niepełnosprawnych	65
3.11. Ocena walorów kulturowych.....	66
4. Baza noclegowa.....	71
4.1. Wprowadzenie.....	71
4.2. Wielkość i struktura bazy noclegowej	71
4.3. Rozkład przestrzenny bazy noclegowej.....	75
4.4. Ocena rozwoju bazy noclegowej.....	75
5. Baza gastronomiczna.....	79
5.1. Wprowadzenie.....	79
5.2. Wielkość i struktura bazy gastronomicznej	79
5.3. Rozkład przestrzenny bazy gastronomicznej.....	84
5.4. Ocena rozwoju bazy gastronomicznej.....	85
6. Turystyczna baza towarzysząca i komunikacyjna	87
6.1. Baza towarzysząca.....	87
6.1.1. Szlaki i trasy turystyczne	88
6.1.2. Biura podróży	89
6.1.3. Punkty informacji turystycznej.....	90
6.1.4. Baza konferencyjna	90
6.1.5. Instytucje i stowarzyszenia działające na rzecz rozwoju turystyki.....	93
6.1.6. Uczelnie wyższe i inne placówki kształcące kadry dla turystyki	93

6.1.7. Obiekty sportowo-rekreacyjne.....	93
6.1.8. Centra handlowe i handlowo-rozrywkowe	94
6.1.9. Toalety publiczne	96
6.2. Turystyczna baza komunikacyjna	96
6.2.1. Turystyczne ciągi piesze.....	96
6.2.2. Drogi rowerowe.....	97
6.2.3. Transport turystyczny	98
6.2.4. Postoje taksówek	99
6.2.5. Parkingi dla samochodów i autokarów	99
6.2.6. Główne węzły komunikacyjne	100
6.2.7. Turystyczna żegluga na Wiśle	101
6.3. Ocena rozwoju.....	101
7. Baza uzdrowskowa.....	105
7.1. Charakterystyka stanu rozwoju	105
7.2. Ocena stanu i perspektywy rozwoju	107
8. Ruch turystyczny w Krakowie i jego formy	109
8.1. Wielkość i struktura ruchu turystycznego	109
8.2. Rozkład przestrzenny	111
9. Ocena oraz kierunki rozwoju przestrzeni turystycznej Krakowa	113
9.1. Ocena atrakcyjności przestrzeni miasta dla potrzeb turystyki	113
9.2. Główne elementy strukturalno-funkcjonalne przestrzeni turystycznej miasta	115
9.3. Przewidywane kierunki rozwoju infrastruktury turystycznej miasta.....	118
9.4. Propozycje działań w zakresie kształtowania przestrzeni turystycznej miasta.....	120
Bibliografia.....	126
Spis tabel	136
Spis rycin.....	136
Załącznik	137
– Mapa: <i>Kraków – walory przyrodnicze</i>	
– Mapa: <i>Kraków – walory kulturowe</i>	
– Mapa: <i>Kraków – baza noclegowa</i>	
– Mapa: <i>Kraków – baza gastronomiczna</i>	
– Mapa: <i>Kraków – baza towarzysząca</i>	
– Mapa: <i>Kraków – turystyczna baza komunikacyjna</i>	
– Mapa: <i>Kraków – miejsca i obszary koncentracji ruchu turystycznego</i>	
– Mapa: <i>Kraków – obiekty turystyczne dostępne dla osób niepełnosprawnych</i>	
– Mapa: <i>Kraków – strefy dostępności komunikacyjnej miasta</i>	
– Mapa: <i>Kraków – użytkowanie przestrzeni miasta przez formy turystyki</i>	
– Mapa: <i>Kraków – ocena walorów przestrzeni turystycznej miasta</i>	
– Mapa: <i>Kraków – sytuacje konfliktowe związane z turystyką</i>	
– Mapa: <i>Kraków – kierunki rozwoju turystyki</i>	
– Komentarze do map	
– Wykaz zinwentaryzowanych obiektów	
– Słownik wybranych terminów z zakresu zagospodarowania turystycznego	

Wstęp

Kraków zajmuje pierwszoplanowe miejsce wśród polskich ośrodków turystycznych. Wraz z Warszawą, należy do miast najczęściej odwiedzanych przez turystów zagranicznych. W 2007 r. Kraków odwiedziła rekordowa liczba 8,06 mln osób, w szeroko rozumianych celach turystycznych, z czego 6,8 mln spędziło przynajmniej jedną noc w mieście (Sygnowski i in 2007).

Od połowy lat 90. XX w. Kraków podlega intensywnemu procesowi rozwoju turystycznego. Rozbudowa infrastruktury turystycznej, przyrost wielkości turystycznego ruchu przyjazdowego i przeobrażenia w jego strukturze przyczyniły się do zmiany charakteru funkcji turystycznej miasta. Wzrost zainteresowania wśród turystów zagranicznych pobudza procesy modernizacyjne, a realizowane nowe inwestycje turystyczne wzbogacają jego przestrzeń.

Rezultatem „transformacji turystycznej” Krakowa jest wzrost jego znaczenia jako międzynarodowego ośrodka turystycznego oraz włączenie go na trwałe do grona głównych miejskich centrów turystycznych Europy Środkowej.

Skala i żywiołowość, z jaką zachodzi rozwój turystyki w Krakowie, narzuciły konieczność pełnego rozpoznania jego cech i kierunków, zarówno z punktu widzenia aktualnego zakresu i sposobu użytkowania przestrzeni miasta na cele turystyczne, jak też wskazania takich zasad kształtowania jego przestrzeni turystycznej, aby rozwój ten przebiegał w sposób możliwie harmonijny i trwały.

Opracowanie pełnej diagnozy potencjału turystycznego miasta oraz dokonanie waloryzacji przestrzeni miejskiej Krakowa z punktu widzenia turystyki zostało zaplanowane i zapisane w *Strategii rozwoju turystyki w Krakowie na lata 2006-2013*, jako jeden z celów zadaniowych w obszarze badań zjawisk turystycznych (Strategia...2006).

Niniejszy *Raport* zawiera wyniki badań waloryzacji przestrzeni miejskiej Krakowa dla potrzeb turystyki, które przeprowadzono w Zakładzie Gospodarki Turystycznej i Uzdrowiskowej Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego na zamówienie Biura ds. Turystyki Urzędu Miasta Krakowa.

Struktura *Raportu* obejmuje dziewięć rozdziałów, w których przedstawiono:

- założenia teoretyczno-metodyczne waloryzacji (m.in. podstawowe pojęcia, metodykę badań, kryteria oceny);
- opisową diagnozę uwarunkowań rozwoju turystyki w Krakowie z punktu widzenia zasobów przyrodniczych i kulturowych, wraz z oceną ich wartości dla potrzeb turystyki;
- opisową diagnozę wyposażenia przestrzeni miasta w infrastrukturę turystyczną i towarzyszącą wraz z oceną stanu ich rozwoju;
- ocenę potencjału przestrzeni turystycznej miasta wraz z określeniem możliwych kierunków jej rozwoju oraz zestawem proponowanych działań, które należy podjąć w celu aktywizacji turystycznej przestrzeni miasta.

Załącznik do *Raportu* zawiera trzynaście map tematycznych i problemowych wykonanych w ramach opracowania wraz z komentarzami, wykazy obiektów zinwentaryzowanych w toku prowadzonych badań oraz słownik stosowanych terminów z zakresu zagospodarowania turystycznego. Wybrane zestawienia obiektów zostały ujęte w formie tabelarycznej i umieszczone w treści *Raportu*.

1. Waloryzacja przestrzeni Krakowa dla potrzeb turystyki – założenia teoretyczno-metodyczne

1.1. Ustalenia terminologiczne

Przestrzeń miejska a przestrzeń turystyczna miasta

Przestrzeń miejska jako typ podprzestrzeni geograficznej odznacza się specyficzną organizacją, funkcją, fizjonomią oraz statusem prawnym. Głównym atrybutem owej przestrzeni jest jej urządzenie zgodne z indywidualnymi i zbiorowymi potrzebami mieszkańców miast (Liszewski 1997). Tak funkcjonalnie wyróżniona przestrzeń miejska nie zawsze odpowiada powierzchni administracyjnej miasta. W wielu wypadkach faktyczny zakres powierzchni miasta obejmuje przestrzeń, która z formalnego punktu widzenia nie posiada cech typowo miejskich. Taka właśnie sytuacja zachodzi w przypadku Krakowa. Z tego też względu jako przedmiot waloryzacji turystycznej Krakowa dla potrzeb niniejszego opracowania przyjęto jego przestrzeń administracyjną.

Rozwój turystyki w miastach przyczynia się do wykształcenia w ich obrębie funkcjonalnie wyróżniającej się przestrzeni turystycznej.

Pod pojęciem przestrzeni turystycznej rozumie się funkcjonalnie wyróżniającą się część przestrzeni geograficznej, w obrębie której zachodzą zjawiska turystyczne (Warszyńska, Jackowski 1978). Strukturę przestrzeni turystycznej tworzą:

- a) składniki środowiska przyrodniczego, ujmowane w kategorii użyteczności turystycznej;
- b) ukształtowane historycznie, materialne i duchowe cechy kulturowe;
- c) wszelkie urządzenia infrastruktury technicznej i organizacyjnej, służące turystom do zaspokojenia ich potrzeb materialnych i duchowych.

Podstawowymi cechami przestrzeni turystycznej są:

- brak stabilności, wynikający z dynamizmu zjawisk turystycznych i ich cyklicznego rozwoju w czasie;
- duża różnorodność, zarówno w zakresie środowiska przyrodniczego, cech kulturowych, jak i form zagospodarowania turystycznego;
- nieciągłość, bowiem tworzy ją zbiór rozproszonych elementów, powiązanych funkcjonalnie (Warszyńska, Jackowski 1978; Liszewski 1995).

W granicach administracyjnych miast, przestrzeń turystyczna występuje zarówno w obrębie przestrzeni miejskiej o cechach zurbanizowanych, jak i w przestrzeni niezurbanizowanej (przyrodniczej) lub słabo zurbanizowanej (rolniczej), które z punktu widzenia formalnego do miast należą.

Podstawę wydzielenia przestrzeni turystycznej miasta stanowi wszelka działalność społeczno-gospodarcza oraz aktywność ludzka, ukierunkowana na zaspokajanie potrzeb turystycznych, mająca miejsce w obrębie przestrzeni ogólnogeograficznej miasta. Z kolei wewnętrzne zróżnicowanie miast pod względem morfologicznym, organizacyjnym, funkcjonalnym wpływa na zakres oraz charakter jego użytkowania na cele turystyczne.

Ilościowy i jakościowy rozwój przestrzeni turystycznej miasta zachodzi wraz ze stałym rozwojem i kształtowaniem się przestrzeni miejskiej. Na strukturę organizacyjną przestrzeni turystycznej miasta składają się: ciągi, obiekty, rdzenie, obszary, strefy i systemy (Warszyńska, Jackowski 1978; Liszewski 1995).

Turystyka miejska

Turystyka miejska jest pojęciem określającym złożony system turystyki w mieście, na który składają się wszystkie uwarunkowania i przejawy aktywności turystycznej występujące na tym obszarze, tak z punktu widzenia atrakcyjności turystycznej przestrzeni miasta, form ruchu turystycznego, jak i infrastruktury turystycznej.

Pod pojęciem turystyki miejskiej można rozumieć:

- wszystkie formy turystyki, które mają miejsce na terenach miejskich,
- formy turystyki związane z walorami i zagospodarowaniem turystycznym występującymi na obszarach miejskich,
- turystykę, której celem jest odwiedzanie i poznawanie miasta traktowanego jako dziedzictwo kulturowe i uznawanego za niepodzielny element przestrzeni turystycznej (Kowalczyk 2003).

Turysta jako podmiot ruchu turystycznego

Podmiotem ruchu turystycznego jest osoba turysty, którą charakteryzują zróżnicowane upodobania, potrzeby oraz możliwości uczestniczenia w ruchu turystycznym. Turystami są wszystkie osoby podróżujące w celach turystycznych bez względu na czas trwania takiego wyjazdu (Kurek 2007). Jednak z punktu widzenia potrzeb statystyki turystycznej stosuje się terminologię zalecaną przez Światową Organizację Turystyki, która dla wyróżnienia osób podróżujących w celach turystycznych spośród ogółu podróżujących proponuje użycie terminu „odwiedzający”, określającego osoby podróżujące i pozostające poza swym codziennym środowiskiem nie dłużej niż jeden rok, w celach wypoczynkowych, służbowych lub innych celach turystycznych. Wśród ogółu uczestników ruchu międzynarodowego i krajowego za „turystów” uznaje się odwiedzających, którzy spędzają co najmniej jedną noc w publicznych bądź prywatnych obiektach noclegowych w odwiedzanym kraju, lub w odwiedzanej miejscowości. Natomiast za „odwiedzających jednodniowych” – uważa się taką kategorię „odwiedzających”, którzy nie nocują w publicznych bądź prywatnych obiektach noclegowych w odwiedzanej miejscowości (Kurek 2007).

Potrzeby turystyczne

Potrzeby turystyczne rozumie się jako zespół potrzeb człowieka związanych z koniecznością regeneracji sił fizycznych i psychicznych oraz pragnieniem rozwoju własnej osobowości, których zaspokojenie następuje w czasie wolnym od pracy i innych obowiązków. Z potrzeb turystycznych wynikają określone cele i motywy, którymi kierują się osoby w trakcie wyjazdów turystycznych (Kurek 2007).

Walory turystyczne miasta

Przez walory turystyczne rozumie się zespół elementów środowiska naturalnego oraz elementów pozaprzyrodniczych, które, wspólnie lub każde z osobna, są przedmiotem zainteresowania turystów (Lijewski, Mikułowski, Wyrzykowski 2002, Kurek 2007). Tradycyjnie turystyczny ruch przyjazdowy do miast jest związany z posiadanymi przez nie zasobami dziedzictwa kulturowego o randze krajowej lub międzynarodowej. Można wśród nich wymienić zabytki architektury i budownictwa, zespoły zabudowy zabytkowej w formie zabytkowych dzielnic, muzea oraz inne obiekty kulturalne (teatry, opery, kina).

Walory kulturowe są jednym z głównych elementów atrakcyjności turystycznej miast, które w wielu wypadkach stanowią trzon ich potencjału turystycznego. Walory turystyczne miast nie ograniczają się jedynie do elementów kulturowych. W wielu wypadkach istotną rolę w przyciąganiu ruchu turystycznego odgrywają także walory przyrodnicze, szczególnie z punktu widzenia ich wartości poznawczych.

Atrakcyjność turystyczna miast

Wielkość i struktura ruchu turystycznego zależy bezpośrednio od atrakcyjności turystycznej miasta, na którą składa się złożony system elementów oraz uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych.

Przez atrakcyjność turystyczną można rozumieć właściwość obszaru lub miejscowości wynikającą z zespołu cech przyrodniczych lub pozaprzyrodniczych, które wzbudzają zainteresowanie i przyciągają turystów (Kurek 2007). Atrakcyjność turystyczna miasta ma złożony charakter. Wpływają na nią z jednej strony walory turystyczne, a z drugiej stopień rozwoju zagospodarowania turystycznego. Do głównych elementów kształtujących atrakcyjność turystyczną miast można zaliczyć: architekturę i układ urbanistyczny, w tym zasoby architektury zabytkowej (dzielnice historyczne) oraz dzielnice nowoczesne (city), obiekty kulturalne (teatry, kina, opery, muzea, galerie), obiekty sakralne, dzielnice etniczne, festiwale, różnego rodzaju imprezy sportowe i kulturalne, atmosferę miasta, potencjał naukowy i akademicki miasta (uniwersytety i inne wyższe uczelnie), stopień rozwoju bazy noclegowej i towarzyszącej, różnorodność obiektów gastronomicznych, rozwój przedsiębiorczości, centra handlowe, obiekty rozrywkowe (np. centra rozrywkowe, kluby, dyskoteki), obiekty sportowe (stadiony sportowe), funkcjonowanie węzła komunikacyjnego. Ważnym elementem atrakcyjności wielu miast jest tzw. życie nocne (Kurek 2007). Czynnikiem rozwoju turystyki w dużych aglomeracjach są także pełnione przez nie funkcje metropolitalne – m.in. funkcja polityczna, administracyjna, kulturalna, naukowa, gospodarcza, finansowa czy funkcja komunikacyjna.

1.2. Metodyka waloryzacji

1.2.1. Cel i zakres badań

Waloryzacja przestrzeni geograficznej jest postępowaniem badawczym mającym na celu ocenę wartości owej przestrzeni z punktu widzenia realizacji określonych potrzeb człowieka.

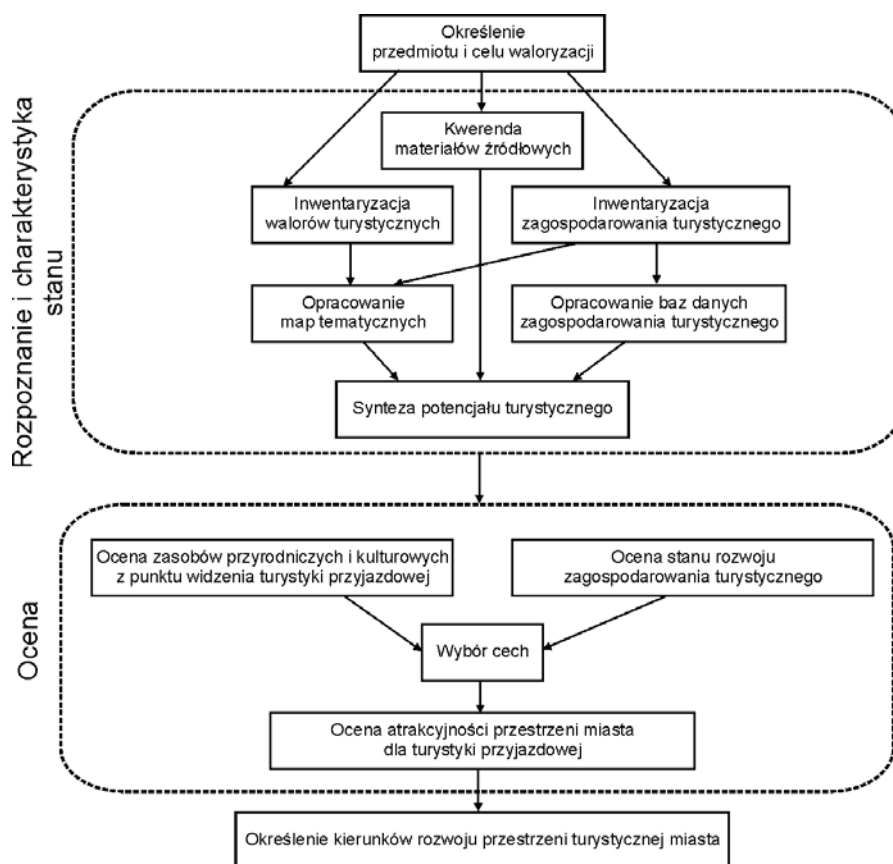
Celem waloryzacji turystycznej przestrzeni Krakowa jest rozpoznanie oraz ocena jej potencjału turystycznego, a także określenie jej przydatności dla realizacji potrzeb osób przyjeżdżających do miasta w celach turystycznych.

Zakres przestrzenny badań odpowiada powierzchni miasta w granicach administracyjnych. Z kolei zakres czasowy obejmował pierwsze półrocze 2008 r. do 30 czerwca.

Postępowanie w ramach waloryzacji przestrzeni Krakowa dla potrzeb turystyki obejmowało:

- a) określenie przedmiotu, celu i zakresu waloryzacji,
- b) rozpoznanie i charakterystykę potencjału turystycznego miasta,

- c) ocenę atrakcyjności przestrzeni miasta dla turystyki oraz jej użytkowania na cele turystyczne,
 d) określenie możliwych kierunków rozwoju przestrzeni turystycznej miasta (ryc. 1).

Ryc.1. Schemat postępowania badawczego waloryzacji przestrzeni miejskiej Krakowa dla potrzeb turystyki
 Źródło: opracowanie własne.

1.2.2. Rozpoznanie i charakterystyka potencjału turystycznego

Zasadnicze znaczenie dla oceny atrakcyjności turystycznej przestrzeni miasta ma rozpoznanie jego potencjału turystycznego. Kompleksowa wiedza na temat stanu zasobów turystycznych oraz rozwoju materialnej bazy turystycznej pozwala na podejmowanie właściwych decyzji odnoszących się bezpośrednio do sfery turystyki, np. o charakterze planistycznym, lokalizacyjnym, informacyjnym lub innym, a także wobec sektorów społeczno-gospodarczych z nią powiązanych. W przyszłości może służyć także jako podstawa do badań porównawczych i aktualizacyjnych.

Badania prowadzone w kierunku rozpoznania stanu rozwoju przestrzeni turystycznej Krakowa obejmowały:

- a) kwerendę materiału bibliograficznego oraz materiałów źródłowych,
- b) inwentaryzację podstawowych elementów tworzących przestrzeń turystyczną.

Bibliografia i materiały źródłowe

Wśród pozycji bibliograficznych wykorzystanych dla pełnej diagnozy stanu zasobów turystycznych oraz rozwoju zjawisk turystycznych w Krakowie znalazły się

opracowania naukowe takich autorów jak: T. Borkowski (2000), J. Dynowski (1974), R. Faracik (2007), R. Faracik, W. Kurek (2008), Z. Górka (2004), A. Jackowski (2000), J. Kudłek i in. (2005), M. Mika, K. Rotter (2005), J. Purchla (2007), R. Pawlusiński (2006, 2007), K. Rotter-Jarzębińska (2007), K. Rotter-Jarzębińska, I. Sołjan, H. Matlak (2000), J. Warszńska (1994), J. Więclaw (2000), A. Wilkońska (2007), A. Wójcik (2007), a także opracowania popularno-naukowe o charakterze encyklopedycznym i słownikowym, m.in.: *Katalog zabytków architektury i budownictwa w Polsce* (część dotycząca Krakowa); *Encyklopedia Krakowa* i *Encyklopedia Nowej Huty*; publikacje monograficzne; przewodniki turystyczne po Krakowie i poszczególnych jego częściach oraz przewodniki tematyczne po mieście; publikacje popularno-naukowe dotyczące aspektów historycznych i kulturowych Krakowa (tradycje, zwyczaje, znane postaci, itp.). Pełny zestaw pozycji zawiera spis bibliograficzny.

Jako materiały źródłowe wykorzystano następujące dokumenty planistyczne i raporty:

- *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa*, 2003, UMK w Krakowie,
- *Strategia rozwoju Krakowa. Misja i cele główne*, UMK, Kraków, 1999,
- *Strategia Rozwoju Turystyki w Krakowie na lata 2006-2013*, UMK, Kraków, 2006,
- *Miejski Program Rewitalizacji Krakowa*, UMK, Kraków, 2008,
- *Lokalny program rewitalizacji "starej" Nowej Huty*, UMK, Kraków, 2008,
- *Operat Uzdrawiska Swoszowice Gminy Miejskiej Kraków*, UMK, Kraków, 2008,
- *Program rozwoju sportu i rekreacji w Krakowie na lata 2008-2012*, UMK, Kraków, 2008,
- *Program ochrony środowiska dla miasta Krakowa*, UMK, Kraków, 2005,
- *Raport o stanie miasta*, UMK, Kraków, 2006,
- *Raport o stanie środowiska naturalnego w województwie małopolskim w 2003 roku*, WIOŚ, Kraków, 2003,
- *Raport o stanie środowiska naturalnego w województwie małopolskim w 2007 roku*, WIOŚ, Kraków, 2007,
- *Raporty z badań ruchu turystycznego w Krakowie od 2003 r.*, UMK, Kraków,
- *Studium podstawowych tras rowerowych*, KZK, UMK, Kraków, 2006.

Badania inwentaryzacyjne

Podstawą waloryzacji przestrzeni Krakowa było przeprowadzenie inwentaryzacji elementów tworzących przestrzeń turystyczną. Inwentaryzacją objęto zarówno walory turystyczne, jak i bazę turystyczną.

Inwentaryzacja walorów turystycznych

Potencjał przyrodniczy i kulturowy Krakowa był już przedmiotem studiów naukowych i planistycznych. Zasoby te są dobrze rozpoznane, opisane i częściowo skatalogowane, m.in. w miejskiej bazie danych. Z uwagi na stosunkowo trwałe charakter walorów turystycznych (przyrodniczych i kulturowych) przyjęto, że dla niniejszego studium, w toku badań inwentaryzacyjnych została przeprowadzona weryfikacja i aktualizacja ich stanu, zaś w przypadku materialnych walorów kulturowych szczególną uwagę poświęcono kwestii rozpoznania ich technicznego przystosowania dla osób (turystów) niepełnosprawnych.

Inwentaryzacji podlegały następujące kategorie walorów turystycznych:

a) walory przyrodnicze:

- tereny zielone (leśne, parkowe),
- obszary chronione,
- osobliwości przyrodnicze,
- wody,
- ogrody botaniczne i zoologiczne,
- walory uzdrowiskowe;

b) walory kulturowe:

- zabytki architektury i budownictwa (wybrane z rejestru zabytków),
- muzea,
- obiekty kulturalne,
- obiekty historyczno-wojskowe,
- miejsca kultu religijnego,
- zabytki działalności gospodarczej i techniki,
- miejsca martyrologii i pamięci narodowej,
- obiekty unikatowe,
- miejsca organizacji cyklicznych wydarzeń o charakterze kulturalnym, sportowym i religijnym.

Inwentaryzacja materialnej bazy turystyki

W zakresie rozwoju ilościowego i jakościowego zagospodarowania turystycznego w Krakowie obserwuje się od początku lat 90. XX w. dużą dynamikę. Z tego też względu konieczne było dokonanie szczegółowego rozpoznania aktualnego stanu rozwoju bazy noclegowej, bazy żywieniowej, bazy towarzyszącej oraz turystycznej bazy komunikacyjnej w formie terenowej inwentaryzacji kartograficznej całej przestrzeni miasta.

Inwentaryzacji podlegały następujące kategorie obiektów zagospodarowania turystycznego:

a) baza noclegowa:

- hotele, motele,
- pensjonaty,
- schroniska (młodzieżowe),
- domy wycieczkowe,
- domy turystyczne,
- kempingi,
- hostele,
- pokoje gościnne,
- apartamenty,
- gospodarstwa agroturystyczne,
- ośrodki szkoleniowe, konferencyjne,
- inne obiekty noclegowe;

b) baza gastronomiczna według przyjętej struktury rodzajowej:

- restauracje,
- pizzerie,
- kawiarnie,
- cukiernie,
- bary (wg rodzajów – pub, drink-bar, winiarnia, cafe-bar, piwiarnia, bar mleczny, bar ogólnogastronomiczny),

- punkty gastronomiczne,
- dyskoteki,
- kluby,
- samodzielne ogródki gastronomiczne sezonowe,
- c) baza towarzysząca:
 - szlaki turystyczne (piesze i rowerowe),
 - tematyczne szlaki turystyczne,
 - punkty informacji turystycznej,
 - biura podróży,
 - uczelnie wyższe (publiczne i niepubliczne) (główne siedziby),
 - szkoły i uczelnie kształcące kadry dla turystyki (główne siedziby),
 - sale konferencyjne,
 - instytucje o charakterze turystycznym,
 - toalety publiczne,
 - tereny sportowo-rekreacyjne,
 - wielkopowierzchniowe centra handlowe i handlowo-rozrywkowe,
- d) turystyczna baza komunikacyjna:
 - ciągi piesze,
 - drogi rowerowe,
 - transport turystyczny po mieście,
 - postoje taksówek,
 - parkingi (o znaczeniu dla turystyki przyjazdowej),
 - główne węzły komunikacyjne,
 - turystyczna żegluga na Wiśle.

Organizacja badań terenowych

Inwentaryzacja bazy turystycznej polegała na zebraniu informacji o obiektach w trakcie prac terenowych i sporządzeniu szczegółowych map bazy noclegowej, bazy gastronomicznej, bazy towarzyszącej i turystycznej bazy komunikacyjnej. Wybrane do badań obiekty i miejsca zostały zlokalizowane na podkładzie kartograficznym i oznaczone, a ich cechy opisane w odpowiednim formularzu. Jako podkład kartograficzny do prac terenowych przyjęto mapę w skali 1 : 10 000, a dla części centralnej miasta w skali 1 : 2500, według krakowskiego układu lokalnego. Ze względu na znacząca powierzchnię badań – 327 km², przestrzeń miasta Krakowa w granicach administracyjnych podzielono na sektory (18).

Dodatkowo w obiektach noclegowych i gastronomicznych przeprowadzono wywiady z wykorzystaniem formularza ankiety m.in. na temat ich pojemności, kategorii, rodzaju i specjalizacji świadczonych usług, dostępności dla niepełnosprawnych itp.

Rezultaty badań inwentaryzacyjnych

Informacje z formularzy zostały uporządkowane, pogrupowane według rodzajów obiektów i urządzeń. W ten sposób powstały bazy danych dla poszczególnych rodzajów bazy turystycznej. Wykaz obiektów zinwentaryzowanych w trakcie badań terenowych zamieszczono w załączniku.

Informacje zebrane w trakcie inwentaryzacji zostały przedstawione w formie kartograficznej, w postaci map tematycznych:

- *Kraków – walory przyrodnicze,*
- *Kraków – walory kulturowe,*

- *Kraków – baza noclegowa,*
- *Kraków – baza gastronomiczna,*
- *Kraków – turystyczna baza komunikacyjna,*
- *Kraków – miejsca i obszary koncentracji ruchu turystycznego,*
- *Kraków – baza towarzysząca,*
- *Kraków – obiekty turystyczne dostępne dla osób niepełnosprawnych.*

Mapy walorów turystycznych oraz mapy aktualnego rozmieszczenia bazy turystycznej i towarzyszącej wraz z mapą miejsc i obszarów koncentracji ruchu turystycznego stanowią pełną ilustrację przestrzeni turystycznej miasta.

1.2.3. Ocena i określenie kierunków rozwoju przestrzeni turystycznej

Celem oceny przestrzeni miasta Krakowa było określenie jej atrakcyjności z punktu widzenia realizacji potrzeb turystycznych osób przyjezdnych. Na potencjał turystyczny przestrzeni geograficznej Krakowa, będący przedmiotem oceny, składają się zasoby turystyczne oraz infrastruktura turystyczna, dlatego do procedury oceniającej wybrano następujące cechy:

- walory przyrodnicze przestrzeni miasta,
- walory kulturowe przestrzeni miasta,
- zagospodarowanie w zakresie bazy noclegowej,
- zagospodarowanie w zakresie bazy gastronomicznej,
- zagospodarowanie w zakresie bazy towarzyszącej.

Przed dokonaniem kompleksowej oceny przestrzeni miasta przeprowadzono ocenę jej zasobów kulturowych i przyrodniczych z punktu widzenia ich atrakcyjności dla turystycznego ruchu przyjazdowego. Waloryzację tych zasobów przeprowadzono z uwzględnieniem obiektywnie istniejących warunków przyrodniczych oraz kulturowych i przy zastosowaniu względnej skali wartościującej. Tą drogą otrzymano kategorie przestrzeni miasta różniące się stopniem atrakcyjności cech przyrodniczych i kulturowych.

Syntetyczną ocenę przestrzeni miasta z punktu widzenia założonego celu opracowania przeprowadzono przez nałożenie zasięgów:

- a) kategorii przestrzennych atrakcyjności przyrodniczej
- b) klas przestrzennych atrakcyjności kulturowej
- c) stref koncentracji bazy noclegowej
- d) stref koncentracji bazy gastronomicznej
- e) obszarów występowania terenów sportowo-rekreacyjnych, centrów handlowych i handlowo-rozrywkowych.

Zakres zróżnicowania wybranych cech w obrębie poszczególnych fragmentów przestrzeni miasta określa wartość ich potencjału turystycznego, z punktu widzenia atrakcyjności turystycznej oraz przydatności dla realizacji określonych potrzeb turystycznych. W rezultacie wyróżniono cztery klasy przestrzenne atrakcyjności turystycznej miasta. Graficzną prezentację analizy stanowi mapa oceny walorów przestrzeni turystycznej Krakowa (*Kraków – ocena walorów przestrzeni turystycznej miasta*).

Określenie głównych kierunków rozwoju przestrzeni turystycznej miasta

Kończącym etapem postępowania badawczego było określenie głównych kierunków rozwoju turystyki w przestrzeni miasta oraz przedstawienie tego zagadnienia w formie kartograficznej – *Kraków – kierunki rozwoju turystyki*.

- Dla szerszej ilustracji analizowanej problematyki wykonano także mapy:
- stref dostępności komunikacyjnej miasta (*Kraków – strefy dostępności komunikacyjnej miasta*),
 - użytkowania przestrzeni miasta przez różne formy turystyki (*Kraków – użytkowanie przestrzeni miasta przez formy turystyki*)
 - zagrożeń i potencjalnych konfliktów związanych z turystyką (*Kraków – sytuacje konfliktowe związane z turystyką*).

W końcowej części *Raportu* przedstawiono propozycje w zakresie kształtowania przestrzeni turystycznej Krakowa, zgodne z obowiązującymi dokumentami planistycznymi i wynikami przeprowadzonych analiz.

2. Walory przyrodnicze

2.1. Wprowadzenie

Kraków leży na pograniczu trzech dużych jednostek morfostrukturalnych: Wyżyny Krakowskiej, Pogórza Karpackiego i Kotliny Sandomierskiej, dzięki czemu mamy do czynienia ze stosunkowo dużym zróżnicowaniem fizyczno – geograficznym obszaru miasta. Na podstawie budowy geologicznej, rzeźby, stosunków klimatycznych, wodnych i glebowych wyróżnia się w Krakowie pięć jednostek geomorfologicznych:

- Pradolinę Wisły, w której leży zasadnicza część miasta,
- Skłon Wyżyny Małopolskiej – w mieście obejmuje on jego północną krawędź,
- Zrąb Sowińca (355 m n.p.m.), położony między doliną Wisły a doliną Rudawy,
- Izolowane Zręby Bramy Krakowskiej, obejmujące w Krakowie: Zręby Kostrza, Pychowic, Twardowskiego, Wawelu i Krzemionki,
- Wysoczyzna Krakowska – obejmuje południowo-zachodnią część miasta, a jej krajobraz kształtują Pagóry: Skotnickie, Kobierzyński i Łagiewnicki oraz Garb Kobierzyński.

Ze względu na usytuowanie miasta, w znacznej mierze w inwersyjnej dolinie Wisły otoczonej wzniesieniami, w mieście panują niekorzystne warunki klimatyczne, powodowane słabą wymianą powietrza między miastem a jego otoczeniem. Tę sytuację zaostrza wprowadzanie wysokiej zabudowy na obszarach istotnych dla przewietrzania miasta. Zabudowywane są również tereny otwarte w mieście, które w dawnych planach zagospodarowania przestrzennego włączane były do systemu zieleni miasta.

W rezultacie obecnie w Krakowie nie ma prawidłowego systemu zieleni, a dominują oderwane, izolowane od siebie powierzchnie i obiekty. Brakuje też między nimi łączników o charakterze ciągów zielonych lub korytarzy ekologicznych.

W rozwoju Krakowa – obok ukształtowania terenu – istotną rolę odegrały złożone stosunki hydrologiczne. Obok Wisły pełniącej dawniej funkcje obronne, komunikacyjne i zaopatrzenia w wodę, rozległe były obszary podmokłe i rozlewiska powodziowe. W celu uzyskania terenów pod zabudowę podejmowano różnego typu prace regulacyjne i osuszające. Obecną sieć hydrograficzną tworzy Wisła z dopływami prawobrzeżnymi. Kraków zaopatrywany jest w wodę w 97% z ujęć powierzchniowych z Raby, Rudawy, Dłubni i Sanki oraz w 3% z ujęć wód gruntowych (Mistrzejowice). Do 1988 r. działało ujęcie na Wiśle na Bielanych. Wody powierzchniowe są w Krakowie wykorzystywane dla celów rekreacji w znikomym stopniu.

Pierwotnie istniejące w obecnych granicach miasta, zróżnicowanie siedlisk i zbiorowisk roślinnych uległo stopniowym przekształceniom w wyniku synantropizacji szaty roślinnej oraz procesów urbanizacji. Najlepiej zachowana jest roślinność w krainie geobotanicznej Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej, a najgorzej w krainie Kotliny Sandomierskiej. Na obszarze dzisiejszego Krakowa lasy zachowały się jako niewielkie powierzchnie o drzewostanach przekształconych, głównie na terenach o najniższej bonitacji siedliskowej. Pozostałością naturalnej roślinności leśnej jest Las Wolski, gdzie zachował się jeszcze naturalny układ kompleksów zbiorowisk ciepłych zarośli i muraw na zboczach południowych (w Przegorzałach i u stóp Klasztoru na Bielanych), wysokich grądów, zasiedlających lessowe zbocza, wawozów i debrzy, buczyn na skalistych zboczach północnych (w okolicach Panieńskich Skał) i acidofilnych borów mieszanych na wierzchowinach (Kornaś, Medwecka-Kornaś 1974). Drugim, większym zespołem jest las i zarośla na Grodzisku w Tyńcu. Inne pozostałości lasów naturalnych to: resztki łągu wierzbowo – topolowego nad Wilgą, powyżej Dębniak, łąg wiązowy nad Wisłą w Mogile i

platy grądu nad Rząką koło Wieliczki. Zniszczony grąd wysoki występuje na Sikorniku, a zarośla wiklinowe w miejscu łągów wierzbowo-topolowych miejscami nad Wisłą.

Według oceny M. Czerwieńca i J. Lewińskiej (2000) terenami o unikatowej wartości przyrodniczej w Krakowie są: Zręb Sowińca, dolina Wisły w zachodniej części miasta oraz izolowane zręby Bramy Krakowskiej. Za teren bardzo cenny uznany został skłon Wyżyny Małopolskiej w północnej części miasta. Natomiast terenami cennymi określone zostały: Wysoczyzna Krakowska oraz północna krawędź doliny Wisły, na południe od skłonu Wyżyny Małopolskiej.

Generalnie rzecz ujmując najwyższe wartości przyrodnicze miasta koncentrują się w jego zachodniej części, co było niejednokrotnie akcentowane również w opracowaniach studialnych i planistycznych Krakowa (mapa w załączniku: *Kraków – walory przyrodnicze*).

W sposób bardziej szczegółowy najwyższe wartości przyrodnicze miasta Krakowa oceniają autorzy opracowania *Koncepcja ochrony różnorodności biologicznej miasta Krakowa* (Kudłek i in. 2005). Są to jednak tylko obszary proponowane przez autorów do objęcia różnymi formami ochrony (por. punkt: *Obszary proponowane do objęcia ochroną przyrody*, tab. 8).

Władze miasta wyróżniają w swoich dokumentach szereg kategorii terenów zieleni (17), które obejmują łącznie niemal 5 800 ha, co stanowi 17,6% powierzchni Krakowa¹. Strukturę tych terenów zawiera tabela 1. Tereny te mają znaczenie przede wszystkim dla mieszkańców Krakowa. Natomiast z punktu widzenia turystyki przyjazdowej do Krakowa tylko część tych terenów może być przedmiotem zainteresowań turystów. Z tych względów przedmiotem dalszej analizy nie stały się: zieleńce, zieleń przyuliczna, zieleń osiedlowa, ogrody działkowe, zieleń towarzysząca urządzeniom sportowym, fontanom i ich pozostałościom, cmentarzom oraz tereny zakrzewione i zarośla. W pozostałych kategoriach zwrócono uwagę przede wszystkim na obiekty wyróżniające się ich funkcjami, wartościami historycznymi, położeniem, wielkością.

Tab. 1. Obszary zielone Krakowa (stan w 2005 r.)

Lp.	Kategorie zieleni	Powierzchnia (ha)	Udział w powierzchni miasta (%)	Powierzchnia na 1 mieszkańca (m ²)
1	Lasy miejskie komunalne i parki leśne	803,18	2,46	10,60
2	Pozostałe lasy (państwowe i prywatne)	470,70	1,44	6,22
3	Ogród botaniczny	10,00	0,03	0,13
4	Parki miejskie wypoczynkowo - spacerowe	400,70	1,23	5,29
5	Ogród zoologiczny	15,00	0,05	0,19
6	Parki i ogrody rezydencjonalne (pałacowe, dworskie i przyklasztorne)	278,36	0,85	3,67
7	Zieleń forteczna (plus zieleń przylegająca)	1083,00	3,31	14,30
8	Zieleńce	170,00	0,52	2,24
9	Zieleń przyuliczna	458,00	1,40	6,05
10	Tereny zieleni osiedlowej	124,00	0,38	1,63
11	Ogrody działkowe o uregulowanym statusie	400,00	1,22	5,28
12	Ogrody działkowe o nieuregulowanym statusie	250,00	0,76	3,30
13	Zieleń towarzysząca urządzeniom sportowym	198,50	0,61	2,62
14	Cmentarze komunalne	118,00	0,36	1,55
15	Cmentarze parafialne i inne wyznaniowe	24,89	0,08	0,32
16	Krzewy i zarośla	940,80	2,88	12,43
17	Zieleń przy ciekach i zbiornikach wodnych	21,45	0,07	0,28
	Razem	5766,08	17,64	76,20

Źródło: Południak (2006) na podstawie *Kraków w liczbach* (2005) i *Raport o stanie miasta* (2004).

¹ Trzeba podkreślić, że w różnych zestawieniach źródłowych występują rozbieżności zarówno w wielkościach zbiorczych, jak i w powierzchniach jednostkowych.

2.2. Stan istniejący

2.2.1. Lasy miejskie i parki leśne

W tej kategorii, obejmującej w skali miasta 800 ha – posługując się wymienionymi kryteriami – wymienić należy przede wszystkim Las Wolski (pow. 420 ha), w obrębie którego znajdują się 2 kopce: Kościuszki i Piłsudskiego oraz Klasztor OO. Kamedułów. 3 fragmenty lasu objęte są ochroną rezerwatową, a cały las Wolski położony jest w obrębie Bielańsko – Tynieckiego Parku Krajobrazowego. Las Wolski porastający zrąb Sowińca dominuje w krajobrazie miasta ze względu na stopień wzniesienia ponad otoczeniem. Cały obszar Lasu charakteryzuje silnie urozmaicona rzeźba terenu. Las odwiedzany jest licznie przez mieszkańców Krakowa, dla których głównym punktem wejściowym jest Salwator, a w mniejszym stopniu Wola Justowska i Bielany. Dla ruchu turystycznego przyjazdowego ważne są oba kopce oraz Ogród Zoologiczny (por. Ogród Zoologiczny).

Drugim pod względem wielkości zespołem leśnym są Lasy Tynieckie (pow. 220 ha). Położone są w peryferyjnej części miasta, ale w sąsiedztwie zabytkowego Klasztoru OO. Benedyktynów w Tyńcu, który cieszy się rosnącym zainteresowaniem turystów krakowskich i przyjezdnych. Klasztor rozwija szereg dziedzin działalności uatrakcyjnających obiekt dla odwiedzających. W ostatnich latach polepszyła się znacznie dostępność komunikacyjna klasztoru i Lasów dzięki połączeniu z obwodnicą autostradową. Lasy Tynieckie – podobnie jak Las Wolski – są objęte Bielańsko – Tynieckim Parkiem Krajobrazowym, a część Lasów stanowi rezerwat przyrody „Skołczanka” (zob. ochrona przyrody).

Do większych zespołów leśnych należy także Uroczysko Skotniki (pow. 79 ha) położone w obrębie Bielańsko – Tynieckiego Parku Krajobrazowego, w stosunkowo niewielkiej odległości od Lasów Tynieckich.

Mniejszy powierzchniowo jest Park Skały Twardowskiego (pow. 34 ha). Mimo to cieszy się on większą frekwencją od Lasów Tynieckich ze względu na bliższe położenie od miasta i warunki terenowe umożliwiające uprawianie na jego terenie różnych sportów, często o charakterze ekstremalnym. Istotną rolę odgrywa sąsiedni Zalew Zakrzówek. W Parku znajdują się dwie jaskinie: Twardowskiego (ponad 400 m dł.) i Jasna. Park ten również objęty jest Bielańsko – Tynieckim Parkiem Krajobrazowym.

2.2.2. Pozostałe lasy (państwowe i prywatne)

Wśród pozostałych obszarów leśnych na wyróżnienie zasługują: Lasek Borkowski (pow. 26 ha), Lasek Mogilski (pow. 24 ha) i Park Leśny Witkowice (pow. 16 ha). Są one jednak położone peryferyjnie, mają niewielkie powierzchnie i w związku z tym ich znaczenie ma charakter lokalny, a zasięg oddziaływania obejmuje okolicznych mieszkańców.

2.2.3. Ogród zoologiczny

W Krakowie istnieje jeden ogród zoologiczny położony w centrum Lasu Wolskiego. Właściwy ogród powstał w 1929 r. Obecnie jest samodzielnym przedsiębiorstwem „Miejski Park i Ogród Zoologiczny”, który zarządza ogrodem zoologicznym oraz całym Lasem Wolskim. Zajmuje 15 ha, liczy 1400 zwierząt reprezentujących 278 gatunków. Krakowskie ZOO odwiedzane jest rocznie przez 250 tys. osób. Ogród pełni funkcje pokazowe, hodowlane oraz popularyzacyjno – naukowe. Do ZOO można dojechać autobusami komunikacji miejskiej, samochodami osobowymi (tylko

w dni powszednie po uiszczeniu opłaty za wjazd), można dojść pieszo z różnych kierunków.

2.2.4. Ogród botaniczny

W Krakowie od 1783 r. istnieje Ogród Botaniczny Uniwersytetu Jagiellońskiego przy ul. Kopernika. Jest to najstarszy ogród w Polsce i jeden z najstarszych w Europie. Obecnie ma powierzchnię 9,6 ha. Rośnie tu około 5 tys. taksonów (gatunków, podgatunków i odmian roślin). Przy Ogrodzie działa muzeum z najstarszą w Polsce kolekcją botaniczną. W 1976 r. Ogród został wpisany do rejestru zabytków jako cenny obiekt przyrody, pomnik historii nauki, sztuki ogrodniczej i kultury.

Ogród znajduje się pod stałą presją urbanizacji, która polega z jednej strony na projektach uszczuplenia jego powierzchni i na szkodliwym oddziaływaniu zanieczyszczeń powietrza, a z drugiej strony zagrożony jest obniżeniem poziomu wód gruntowych, wynikającym z miejskich inwestycji realizowanych w jego sąsiedztwie. Ogród odwiedza w ciągu pół roku ~60 tys. osób. Ogród czynny jest dla publiczności poza okresem zimowym. Około 1/3 ruchu stanowią wycieczki szkolne, które dominują w maju i czerwcu, a ich liczbę szacuje się na około 500. Ruch turystów zagranicznych oceniany jest na 10%.²

2.2.5. Parki miejskie wypoczynkowo-spacerowe

W ewidencji Krakowa (*Program Ochrony Środowiska dla Miasta Krakowa*, 2005) znajduje się 47 parków. Różnią się one okresem powstania, wielkością, położeniem, znaczeniem. 14 obiektów posiada charakter zabytkowy, wiele parków położonych jest peryferyjnie i służy okolicznym mieszkańcom. Zdecydowanie dominują obiekty o małej powierzchni (tab. 2).

Tab. 2. Parki wypoczynkowo-spacerowe

Lp.	Nazwa (rok utworzenia)		Powierzchnia (ha)
1	Park im. H. Jordana (1889)	Posiadają charakter zabytkowy	21,36
2	Park Bednarskiego (1896)		8,39
3	Park Decjusza (1533-35)		9,54
4	Park Krakowski (1887)		5,14
5	Park Kościuszki (XVI w.)		3,18
6	Park im. A. i E. Jerzmanowskich (1810)		7,02
7	Park Serkowskiego		2,68
8	Planty Krakowskie (1820-29)		21,42
9	Park im. Jalu Kurka		1,67
10	Park Wadów (1874)		2,33
11	Park w Łuczanicach		4,60
12	Park Strzelecki (XIX w.)		1,41
13	Park przy ul. Klasztornej		0,90
14	Błonia Krakowskie		45,29
15	Park Krowoderski	8,01	
16	Park Żeromskiego	3,07	
17	Park Solvay	15,85	
18	Park im. Maćka i Doroty	10,31	
19	Park Kurdwanów	3,88	
20	Park Płaszów	8,80	
21	Park Matejki	3,66	
22	Park Dywizjonu 303	4,92	
23	Park Lilli Wenedy	9,36	
24	Park Kleparski	3,57	
25	Skalka	2,36	

² według ustnej informacji Dyrektora Ogrodu – Prof. B. Zemanka.

26	Stawy Dominikańskie		2,06
27	Młynówka Królewska		15,13
28	Park Ratuszowy		2,20
29	Park Szwedzki		2,33
30	Planty Bieńczyckie		16,82
31	Planty Mistrzejowickie		9,82
32	Park Tysiąclecia		11,29
33	Park Wyspiańskiego		2,57
34	Park Bulwarowy		1,60
35	Park Aleksandry		1,20
36	Park Dąbie		7,96
37	Park Wincentego a Paulo		2,10
38	Park Lotników Polskich		60,00
39	Park Zarzecze		2,30
40	Bulwary Wiślane		30,70
41	Park Rekreacji i Wypoczynku Zielony Jar		5,50
42	Park Dębnicki		4,82
43	Park Wiśniowy Sad		2,73
44	Park Rżąka		3,35
45	Park Kultury i Wypoczynku		7,50
Ogółem			400,7

Źródło: Południak (2006) na podstawie *Programu Ochrony Środowiska dla Miasta Krakowa* (2005).

Największym parkiem w Krakowie jest Park Lotników Polskich (60 ha) położony między Krakowem a Nową Hutą, połączony z terenami dawnego lotniska „Czyżyny”, gdzie obecnie znajduje się muzeum lotnictwa.

Kolejnym rozległym obiektem są Błonia Krakowskie (45 ha) stanowiące unikatową płaszczyznę trawiastą, wpisaną do rejestru zabytków Krakowa, z całkowitym zakazem zabudowy. Jest to miejsce wypoczynku, a także różnych imprez, w tym masowych.

Znanym Parkiem są Planty Krakowskie (26,42 ha) powstałe w latach 20. XIX w., w miejscu dawnych murów obronnych i fos okalających historyczne Stare Miasto. Planty stanowią wspaniałą ciąg spacerowy i wypoczynkowy. Obok ciekawych zespołów roślinnych znajduje się tu kilka pomników³. Razem ze Starym Miastem, Planty zostały wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. W obrębie Plant oraz w ich bezpośrednim sąsiedztwie znajduje się szereg ciekawych i ważnych obiektów (Barbakan z Bramą Floriańską i fragmentem zachowanych murów z basztami).

Najstarszym założeniem parkowym w Krakowie jest Park Decjusza (9,54 ha), założony w latach 30. XVI w. wokół Willi Decjusza. Położony jest w bezpośrednim sąsiedztwie Lasu Wolskiego. Stanowi oprawę imprez organizowanych w Pałacu i często jest miejscem plenerowych ekspozycji.

Charakter zabytkowy ma także Park im. H. Jordana (21,36 ha) założony w 1889 r. przez Henryka Jordana – twórcę idei i modelu ogrodów jordanowskich dla dzieci i młodzieży. Park ma szereg urządzeń zabawowych i zręcznościowych. Sąsiaduje z Błoniami. Do parków zaliczane są także Bulwary Wiślane (30,7 ha) stanowiące obramowanie Wisły w centrum miasta. Stają się – zwłaszcza w rejonie Wawelu – szczególnie odwiedzanym miejscem spacerów i wypoczynku. Organizowane tu są imprezy masowe, zwłaszcza związane z Nocą Świętojańską. Pozostałe Parki mają ograniczony zasięg oddziaływania i służą głównie jako miejsce wypoczynku dla okolicznych mieszkańców.

³ Zob. rozdz. 3.

2.2.6. Obszary objęte ochroną przyrody

W obrębie miasta znajduje się kilka form ochrony przyrody, a mianowicie: parki krajobrazowe, rezerваты przyrody, użytki ekologiczne, pomniki przyrody (tab. 3).

Tab. 3. Przyrodnicze obszary chronione na terenie Krakowa

Obiekty		Powierzchnia (ha)	Rok powstania
Parki krajobrazowe	Biełańsko-Tyniecki	4235,40	1981
	Tenczyński	470,80	1981
	Dolinki Krakowskie	47,40	1981
Rezerваты przyrody	Panieńskie Skały (krajobrazowy)	6,41	1953
	Skałki Przegorzalskie (florystyczny)	1,38	1959
	Biełańskie Skałki (florystyczny)	1,73	1958
	Skołczanka (stepowy)	36,77	1958
	Bonarka (przyrody nieożywionej)	2,29	1961
Użytki ekologiczne	Łąki Nowohuckie	57,17	2003
	Uroczysko w Rząsce	9,43	2001
Pomniki przyrody	Źródło „Świętojańskie” w Tyńcu	-	1998
	Głaz narzutowy (ul. Spółdzielców)	-	1998
	Drzewa – 201 sztuk	-	1998

Źródło: Południak (2006) na podstawie danych Wydziału Gospodarki Komunalnej i Ochrony Środowiska UMK.

Parki krajobrazowe

W zachodniej i północno – zachodniej części miasta znajdują się fragmenty 3 parków krajobrazowych należących do Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych:

- fragment Biełańsko – Tynieckiego Parku Krajobrazowego o pow. 4 235 ha,
- fragment Tenczyńskiego Parku Krajobrazowego o pow. 471 ha,
- fragment Parku Krajobrazowego Dolinki Krakowskie o pow. 47 ha.

Wszystkie te parki utworzono w 1981 r. Obejmują one najcenniejsze pod względem przyrodniczym i krajobrazowym części miasta. Szereg fragmentów tych parków znajduje się pod bardzo silną presją procesów urbanizacyjnych.

Rezerваты przyrody

W Krakowie istnieje 5 rezerwatów przyrody. Dwa spośród nich – „Skałki Przegorzalskie” i „Skałki Biełańskie” zajmują niewielkie powierzchnie. Położone są w miejscach słabo uczęszczanych, a przedmiotem ich ochrony są elementy mało interesujące dla osób postronnych. Ponadto obecność osób nieznanających tych przedmiotów ochrony może je narazić na zniszczenie.

Podobna sytuacja niecelowości zwiedzania jest w największym rezerwacie krakowskim „Skołczanka” (36,52 ha), położonym w Lasach Tynieckich. W rezerwacie tym głównym celem ochrony są rzadkie motyle i błonkówki. Przez rezerwat biegnie szlak turystyczny, ale ze względu na przedmiot ochrony nie powinien być popularyzowany.

Krakowskim rezerwatem o znaczeniu turystycznym są „Panieńskie Skały” na północnych stokach Lasu Wolskiego. Jest to rezerwat krajobrazowy obejmujący wąwóz z wychodniami skał wapiennych, porośnięty w części lasem łąkowym, a w części kwaśną buczyną.

Piąty rezerwat „Bonarka” jest rezerwatem małym, chroniącym przyrodę nieożywioną. W odkrywcę po kamieniołomie widoczne są zjawiska charakterystyczne dla budowy geologicznej okolic Krakowa. W przypadku „Bonarki” ważne jest sąsiedztwo

Kopca Krakusa, Kamieniołomu Liban, kompleksu zbiorników wodnych, Wzgórza Lasoty i Stawu Płaszowskiego. Cały ten teren został zaproponowany przez Fundację Wspierania Inicjatyw Ekologicznych do objęcia ochroną w formie zespołu przyrodniczo – krajobrazowego.

Użytki ekologiczne

W Krakowie wyznaczono tylko dwa użytki ekologiczne, z których jeden – Łąki Nowohuckie – zajmuje rozległą powierzchnię (57 ha), a położony jest poniżej Placu Centralnego, pod skarpą i sięga aż po wał wiślany. Znajduje się na obszarze dawnego starorzecza i jest ostatnim w Krakowie dobrze zachowanym fragmentem łąk nadwiślańskich o unikalnej bioróżnorodności. Łąki Nowohuckie mają duże znaczenie ekologiczne wzbogacające korytarz ekologiczny Wisły o randze międzynarodowej, znaczenie dydaktyczne oraz wypoczynkowe, ale w skali lokalnej.

Drugi użytek – „Uroczysko w Rząsce” – znajduje się w gminie Zabierzów (59 ha), a na terenie Krakowa jest tylko 9,5 ha. Chroni on stanowisko zagrożonego wyginieciem fiołka bagiennego oraz pozostałości ekosystemów leśnych, wodnych i łąkowych.

Pomniki przyrody

W granicach miasta znajdują się 203 pomniki przyrody. Są nimi drzewa pomnikowe różnych gatunków (201), jeden głaz narzutowy oraz jedno krasowe „Źródło Świętojańskie” w Tyńcu. Wiele drzew pomnikowych występuje samotnie jako pojedyncze egzemplarze. Istnieją jednak miejsca zgrupowań drzew (tab.4)

Tab. 4. Zgrupowania drzew pomnikowych (stan 2008 r.)

Lokalizacja zgrupowań pomników	Liczba drzew
Aleja Waszyngtona	26
Tyniec – cmentarz Opactwa OO. Benedyktynów	13
ul. Kaczeńcowa, nad stawem	11
ul. Górników – Park Jerzmanowskich	8
ul. Styczna	8
ul. Podedworze	7
ul. Bałuckiego	7
Park Decjusza	6
Park ul. Mochnackiego	6
Park w Swoszowicach	6
ul. Parnickiego nad Potokiem Rozrywka	5

Na szczególną uwagę zasługują grupy drzew znajdujące się na terenach zieleni: przy Alei Waszyngtona, biegnącej z Salwatora w kierunku Kopca Kościuszki, w Parku Decjusza, w Parku w Swoszowicach, w Tyńcu na cmentarzu Opactwa.

2.2.7. Rzeki i zbiorniki wodne

Ocenia się, że ogółem w Krakowie jest 194 km cieków stałych i większych rowów melioracyjnych, przy czym dominują cieki nieuregulowane (128 km). Wisła jest na całym odcinku krakowskim obwałowana, charakteryzuje ją zmienność stanów wody i przepływów. Jej prawobrzeżnymi dopływami są: Rudawa, Prądnik (Białucha) i Dłubnia, a lewobrzeżnym – Wilga (tab. 5). W Krakowie występują także wody stojące w postaci zbiorników naturalnych, sztucznych i mokradeł.

Tab. 5. Główne rzeki Krakowa

Rzeka	Długość w Krakowie (km)
Wisła	42,0
Rudawa	5,1
Prądnik (Białucha)	8,7
Dłubnia	8,5 ze zbiornikiem Zesławice
Wilga	8,0

Źródło: Dynowski (1974).

Zbiornikami naturalnymi są ocalałe ostatnie starorzecza Wisły:

- Koło Tynieckie o długości 1,7 km
- Przewóz o długości 1,5 km.

Zbiornikami sztucznymi natomiast są wyrobiska i zbiorniki przemysłowe (głównie osadniki), sadzawki, baseny kąpielowe i zbiorniki przeciwpożarowe:

- wyrobiska powstały jako efekt eksploatacji piasku, żwiru i gliny, głównie w Podgórzu, Prokocimiu i Płaszowie,
- osadniki – głównie przy kombinacie nowohuckim,
- stawy – głównie w dzielnicach peryferyjnych, stanowią pozostałości po dawnych stawach rybnych,
- sadzawki – w rejonach rolniczych miasta, retencjonują wodę deszczową na potrzeby mieszkańców,
- obszary podmokłe – o większych powierzchniach znajdują się pomiędzy Bronowicami Wielkimi a Toniami w zlewni Prądnika, w międzyrzeczu Dłubni i Suchego Jaru, w rejonie Koło Tynieckie – Kostrze – Budzów.

Wykaz zbiorników wodnych wraz z niektórymi elementami je charakteryzującymi zawiera tabela nr 6. Niestety brak danych hydrologicznych na temat krakowskich zbiorników wodnych uniemożliwia przedstawienie kompletnych i ujednoliconych danych co do ich powierzchni, funkcji oraz proponowanych form ochrony.

Tab. 6. Zbiorniki wodne w Krakowie

Lp.	Nazwa zbiornika	Rodzaj	Powierzchnia (ha)	Funkcje	Propozycje ochrony
1	Starorzecze w rejonie stopnia „Kościuszeko”	naturalny	b.d.	wędkarstwo	
2	Starorzecze „Koło Tynieckie”	naturalny	b.d.	wędkarstwo	
3	Starorzecze w rejonie stopnia „Przewóz”	naturalny	b.d.	wędkarstwo	rezerwat lub użytek ekologiczny (rzadko odwiedzany przez ludzi)
4	Starorzecze Wisły „Lesisko”	naturalny	18,54	wędkarstwo	użytek ekologiczny
5	Bagry	sztuczny	22,90	ogólnorekreacyjna (nieurządzony), wędkarstwo	użytek ekologiczny
6	Staw Płaszowski	sztuczny	7,90	ogólnorekreacyjna (nieurządzony), wędkarstwo	użytek ekologiczny
7	Staw Dąbski	sztuczny	b.d.	ogólnorekreacyjna (nieurządzony), wędkarstwo	użytek ekologiczny
8	Zakrzówek	sztuczny	11,20	ogólnorekreacyjna (nieurządzony)	zespół przyrodniczo-krajobrazowy

9	Przylasek Rusiecki = Branice	sztuczny	83,00 (11 zbiorników wodnych)	ogólnorekreacyjna (nieurządzony), intensywne wędkarstwo	użytek ekologiczny
10	Zalew w Nowej Hucie (Krzesławice)	sztuczny	b.d.	ogólnorekreacyjna (urządzony), wędkarstwo	
11	Brzegi w Przewoziu	sztuczny	~94,00		
12	Grabie	sztuczny	~10,00		
13	Zesławice	sztuczny	b.d.	wędkarstwo	użytek ekologiczny
14	Bagry	sztuczny	22,90		
15	Stawy hodowlane koło Mydlnik	sztuczny	18,40	wędkarstwo, wodociągowa	
16	Staw hodowlany koło Mydlnik	sztuczny	8,50	wędkarstwo, wodociągowa	
17	Stawy Bonarka	sztuczny	2,00	wodociągowa	
18	Staw przy Tetmajera	sztuczny	b.d.	wędkarstwo	
19	Staw przy Baryckiej	sztuczny	b.d.		użytek ekologiczny
20	Zespół Stawów – ul. Szuwarowa	sztuczny	b.d.		użytek ekologiczny
21	Stawy przy ul. Geologów	sztuczny	b.d.		zespół przyrodniczo-krajobrazowy
22	Stawki w Piaskach Wielkich		b.d.		użytek ekologiczny
23	Staw przy ul. Smoleńskiego (Opatkowiec)		b.d.		użytek ekologiczny
24	Osadniki oczyszczalni Kujawy		b.d.	przemysłowa	
25	Oczyszczalnia Płaszów II		b.d.	przemysłowa	

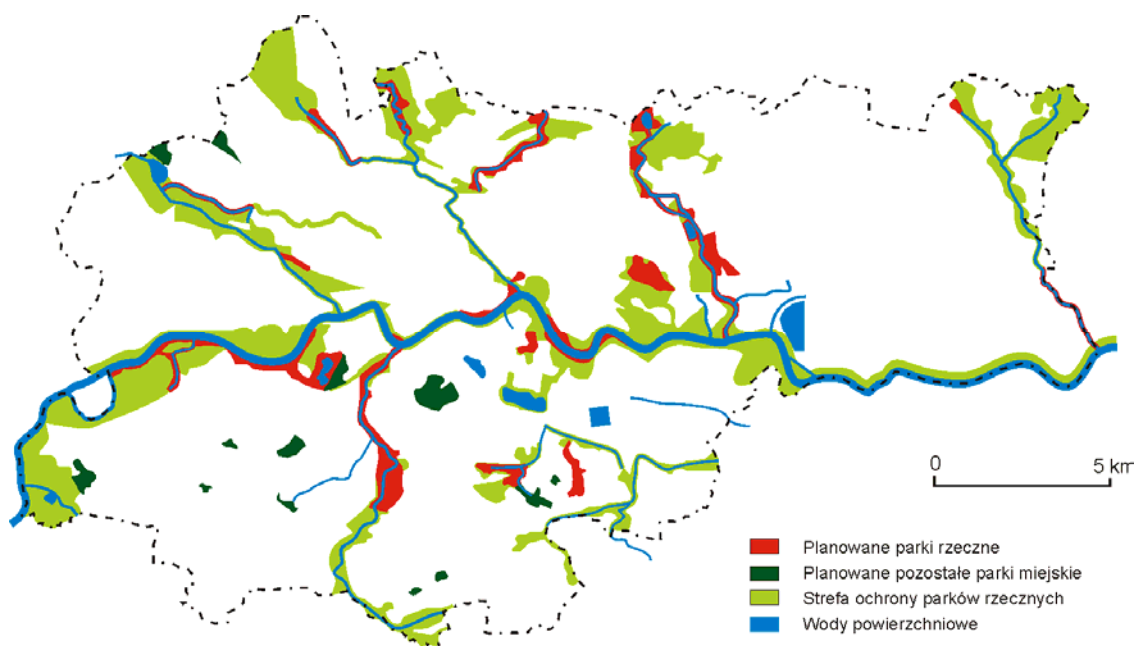
Źródło: 1) Południak (2006) na podstawie *Plan Miasta: Kraków*, Demart, Warszawa 2006, www.eko.uj.edu.pl; 2) Kudłek, Pępkowska, Walasz, Wejner (2005).

W Krakowie i jego okolicach znajdują się cztery zbiorniki wód podziemnych w różnych utworach: jurajskich, kredowych, mioceńskich, czwartorzędowych. Wodami mioceńskimi zasilane są m.in. źródła mineralne na Matecznym, natomiast ze zbiornika czwartorzędowego pochodzą wody mineralne w Swoszowicach. W obu przypadkach wody te uznane zostały za lecznicze.

Kraków posiada też chłodne wody termalne, które mogłyby być wykorzystane w okolicach Przylasku Rusieckiego, we wschodniej części miasta. Według Biura Informacji Publicznej miasta Krakowa, w rejonie Przylasku Rusieckiego, w miejscowościach: Kościelniki, Wyciąże i Ruszcza znajdują się cztery odwierty, w których z głębokości 800 m są samowypływy wód termalnych słodkich o temp. 27° C. Natomiast w Przylasku Rusieckim na głębokości 1500 m znajdują się wody solankowe o charakterze subartezyjskim o temp. na wypływie 40° C.

2.3. Planowane inwestycje w zakresie zieleni miejskiej

Brak w Krakowie spójnego systemu terenów zieleni jest przedmiotem prób utworzenia takiego systemu. Obecny stan zainwestowania zwrócił uwagę architektów krajobrazu Politechniki Krakowskiej na możliwość zaproponowania koncepcji parków rzecznych obejmujących odcinki dopływów Wisły. Tę sieć uzupełniają inne parki miejskie (ryc. 2, tab. 7). Realizacja tej koncepcji jest konieczna, ponieważ nawet nadrzeczne tereny znajdują się pod silną presją inwestorów.

Ryc. 2. Planowane inwestycje miejskie w zakresie zieleni

Źródło: Południak (2006) na podstawie danych Wydziału Gospodarki Komunalnej i Ochrony Środowiska Urzędu Miasta Krakowa.

Tab. 7. Planowane parki rzeczne, parki miejskie

Lp.	Nazwa Parku	Dzielnica	Powierzchnia (ha)	Uwagi
1.	Ruczaj	VIII	14,1	park miejski
2.	Park Kurczaba (dawniej staw Rodoszczak)	XII	2,0	park miejski
3.	Zakrzówek I (teren BTPK; teren Parku Rzecznego Wisły)	VIII	51,6	park rzeczny
4.	Kliny-Zacisze	VIII	6,3	park miejski
5.	Wilga-Rydlówka (teren Parku Rzecznego Wilgi)	IX	25,9	park rzeczny
6.	Płaszów-Ogrody (część Parku Rzecznego Wisły)	XIII	9,5	park rzeczny
7.	Płaszów-Obóz	XIII , XV	135,0	park miejski
8.	Rozrywka (część Parku Rzecznego Prądnika z dopływami)	III , XV	36,6	park rzeczny
9.	Tetmajera	VI	20,0	park miejski
10.	Jana Pawła II (wchodzi w Park Reczny Wilgi)	IX	97,0	fundacja-konkurs
11.	Kamieniołom Myślники	VI	14,9	park miejski
12.	Dłubnia (część Parku Rzecznego Dłubni, bez Baranówki)	XV , XVI, XVII, XVIII	136,6	park rzeczny
13.	Kamieniołom Tynec	VIII	28,3	park miejski
14.	Rudawa-Mydlnicka (teren Parku Rzecznego Rudawy)	VII	2,9	park rzeczny
15.	Park Podworski Skotniki	VIII	3,0	park miejski
16.	Błonia Węgrzynowickie (część Parku Potoku Kościelnickiego)	XVII	5,3	park rzeczny
17.	Fort Skotniki	VIII	3,2	park miejski
18.	Aleksandry (część Parku Rzecznego Drwinki i Serafy z Malinówką)	XII	15,7	park rzeczny
19.	Pychowicki (teren BTPK; część Parku Rzecznego Wisły)	VIII	83,0	park rzeczny
20.	Zakrzówek II (teren BTPK; park miejski, nawiązuje do Parku Rzecznego Wisły)	VIII	22,8	park miejski
21.	Nadwiślański (część Parku Rzecznego Wisły)	II	21,5	park rzeczny
22.	Drwinki (część Parku Rzecznego Drwinki i Serafy z Malinówką)	XI , XII	21,0	park rzeczny
23.	Wróblowicki (leśny)	X	4,0	park miejski (leśny)
24.	Potok Siarczany (część Parku Rzecznego Wilgi)	XI	3,2	park rzeczny
25.	Ludwinów (część Parku Rzecznego Wilgi)	VIII , XIII	24,3	park rzeczny

26.	Las Rakowiecki (leśny)	X	6,0	park miejski (leśny)
27.	Aleksandry II (część Parku Rzecznego Drwinki i Serafy z Malinówką)	XII	6,9	park rzeczny
Łączna powierzchnia			800,6	

Źródło: Południak (2006) na podstawie danych Wydziału Gospodarki Komunalnej i Ochrony Środowiska Urzędu Miasta Krakowa.

2.4. Obszary proponowane do objęcia ochroną przyrody

W wyniku szeroko zakrojonych badań bioróżnorodności środowiska Krakowa zespół autorski Instytutu Nauk o Środowisku UJ opracował w 2005 r. *Koncepcję ochrony różnorodności biologicznej miasta Krakowa* (Kudłek, Pępkowska, Walasz, Wejner 2005).

Cennym elementem „Koncepcji” jest propozycja autorów, aby w Krakowie objąć ochroną 36 obszarów w formie 7 rezerwatów przyrody, 22 użytków ekologicznych i 7 zespołów przyrodniczo – krajobrazowych (tab. 8, ryc. 3). Większość tych obszarów znajduje się w zachodniej części miasta, ma najwyższą rangę i tym samym potwierdza znaczenie tego fragmentu miasta w środowisku przyrodniczym Krakowa.

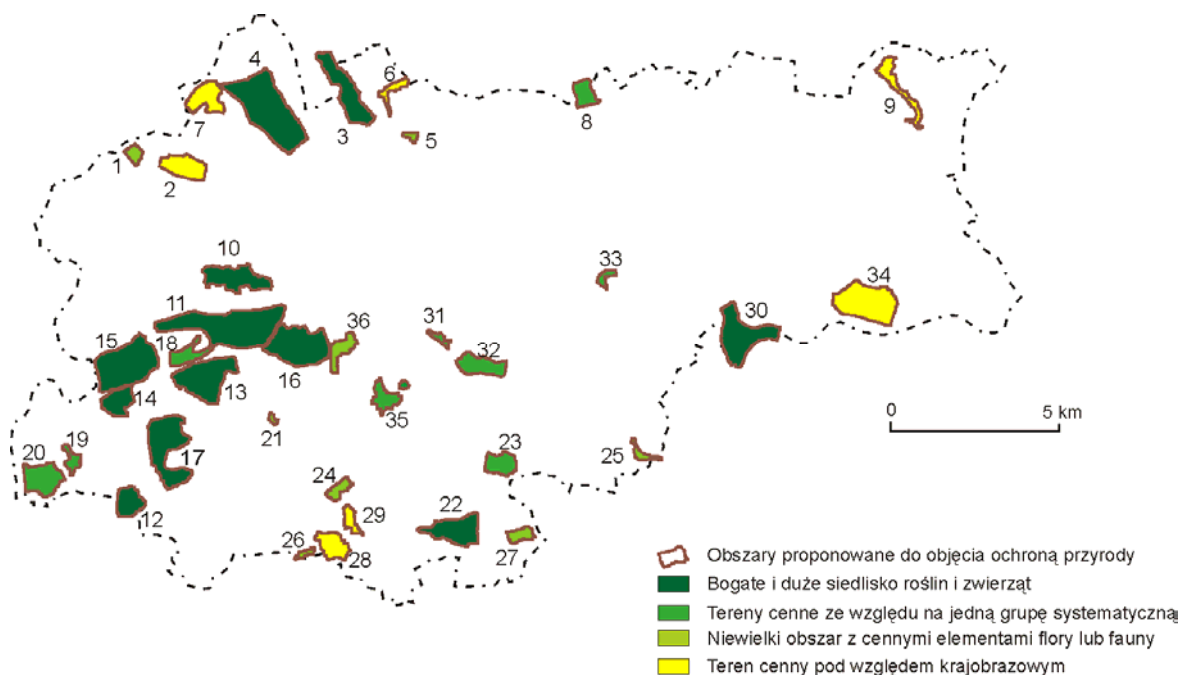
Tab. 8. Obszary proponowane do objęcia ochroną przyrody

Lp.	Nazwa	Znaczenie ekologiczne (ranga)	Powierzchnia (ha)	Proponowana forma ochrony
1	Kamieniołom Mydlniki	3	23,69	UE
2	Fort Mydlniki	4	81,50	UE
3	Dolina Prądnika	1	137,63	UE
4	Łąki w Toniach	1	395,64	UE
5	Mokradło Górka Narodowa	3	11,20	UE
6	Park Leśny i tereny leśne w Witkowicach	4	31,40	Z P-K
7	Pasternik	4	82,00	Z P-K
8	Zbiorniki wodne w Zesławicach	2	47,44	UE
9	Dolina Potoku Węgrzynowickiego	4	69,78	UE
10	Sikornik	1	122,45	R
11	Las łęgowy w Przegorzałach	1	305,36	R
12	Łąki na południe od ul. Podgórci Tynieckie	1	63,60	R
13	Łąki w Kostrzu	1	168,26	R
14	Łąki w Pastwiskach	1	66,88	UE
15	Starorzecze Koło Tynieckie	1	217,18	R
16	Zalew Zakrzówek i Park Skały Twardowskiego	1	191,36	Z P-K/UE
17	Szerokie Łąki	1	183,73	UE
18	Fort Bodzów i Kamieniołom Bodzów	2	54,28	UE
19	Kamieniołom Tynec i Góra Stępica	2	28,31	R
20	Staw i łąki przy ul. Janasówka	2	94,44	UE
21	Zespół stawów Szuwarowa	3	7,12	UE
22	Stawy przy ul. Geologów z fortami Rajska i Kosocice	1	114,15	Z P-K/UE
23	Stawki w Piaskach Wielkich	2	56,95	UE
24	Łęg przy stacji PKP w Swoszowicach	3	30,36	UE
25	Mokradło w Biezanowie	3	21,26	UE
26	Staw przy ul. Smoleńskiego w Opatkowicach	3	11,98	UE
27	Staw i tereny podmokłe przy ul. Baryckiej	3	30,76	Z P-K/UE
28	Łysa Góra i dolina Wilgi w Lusinie	4	64,36	Z P-K
29	Park Zdrojowy i dolina potoku w Swoszowicach	4	30,28	Z P-K
30	Starorzecze Wisły w Przewozie	1	168,57	R lub UE
31	Staw Płaszowski	2	17,83	UE
32	Zalew Bagry	2	75,79	UE
33	Starorzecze Wisły – Lesisko	2	18,54	UE
34	Zwirownia w Przylasku Rusieckim	4	181,27	UE

35	Bonarka – stawy	2	57,95	UE
36	Ludwinów	3	52,86	UE

UE – użytek ekologiczny, R – rezerwat przyrody, Z P-K – zespół przyrodniczo – krajobrazowy

Źródło: Kudłek, Pępkowska, Walasz, Wejner (2005).

Ryc. 3. Obszary proponowane do objęcia ochroną przyrody oraz ich ranga

Źródło: Kudłek, Pępkowska, Walasz, Wejner (2005).

2.5. Ocena walorów przyrodniczych

Ocena walorów przyrodniczych Krakowa nie może być przeprowadzona standardowo w formie klasyfikacji ich wartości, a wynika to ze specyfiki przestrzeni przyrodniczej miasta i zainteresowań turystów przyjeżdżających do Krakowa. Z tych względów proponuje się, aby ocenę walorów przyrodniczych oprzeć na kryterium znaczenia obszarów o walorach przyrodniczych dla turystyki, biorąc pod uwagę funkcje, jakie obszary przyrodnicze mogą pełnić w ruchu turystycznym.

W rezultacie walory przyrodnicze Krakowa można ująć w trzech kategoriach oceny funkcjonalnej:

- walory przyrodnicze miasta jako cel turystyki przyjazdowej do Krakowa,
- walory przyrodnicze towarzyszące innym kategoriom walorów – głównie kulturowym – stanowiącym przedmioty zainteresowania turystów przyjeżdżających do Krakowa,
- walory przyrodnicze jako miejsce wypoczynku turystów przyjezdnych, zmęczonych poznawaniem miasta.

Ocena walorów przyrodniczych w tych kategoriach może dotyczyć przede wszystkim istniejących obszarów objętych omówionymi formami ochrony i użytkowania.

Walory przyrodnicze miasta jako cel turystyki przyjazdowej do Krakowa

W Krakowie, w sposób szczególnie silny, ma miejsce dominanta walorów kulturowych nad innymi, w tym przyrodniczymi. Przyroda, a zwłaszcza rzeźba terenu,

stanowi godną oprawę dla walorów kulturowych i współdecyduje o walorach krajobrazowych i atrakcyjności miasta. Spośród znajdujących się na terenie Krakowa obszarów o walorach przyrodniczych jedynie dwa mogą być i są celem turystyki przyjazdowej. Są to Ogród Zoologiczny i Ogród Botaniczny (ryc. 4.).

Walory przyrodnicze towarzyszące innym kategoriom walorów – głównie kulturowym – stanowiącym przedmioty zainteresowania turystów przyjeżdżających do Krakowa

Do tej kategorii walorów przyrodniczych w pierwszym rzędzie należy zaliczyć Krakowskie Planty, Dolinę Wisły i Wzgórze Wawelskie, a następnie Błonia z sąsiednim Parkiem Jordana i Las Wolski z Sikornikiem i Kopcem Kościuszki oraz Park Lotników. Kolejną grupę stanowi zieleń towarzysząca zabytkowym cmentarzom – Rakowickiemu, Salwatorskiemu i Podgórskiemu oraz cmentarzom żydowskim – Remu i przy ul. Siedleckiego. Osobną grupę stanowi zieleń towarzysząca wielu spośród 52 fortów wchodzących w skład Twierdzy Kraków. Nie można też pominąć dwóch ważnych założeń klasztornych – Tyńca i Bielan.

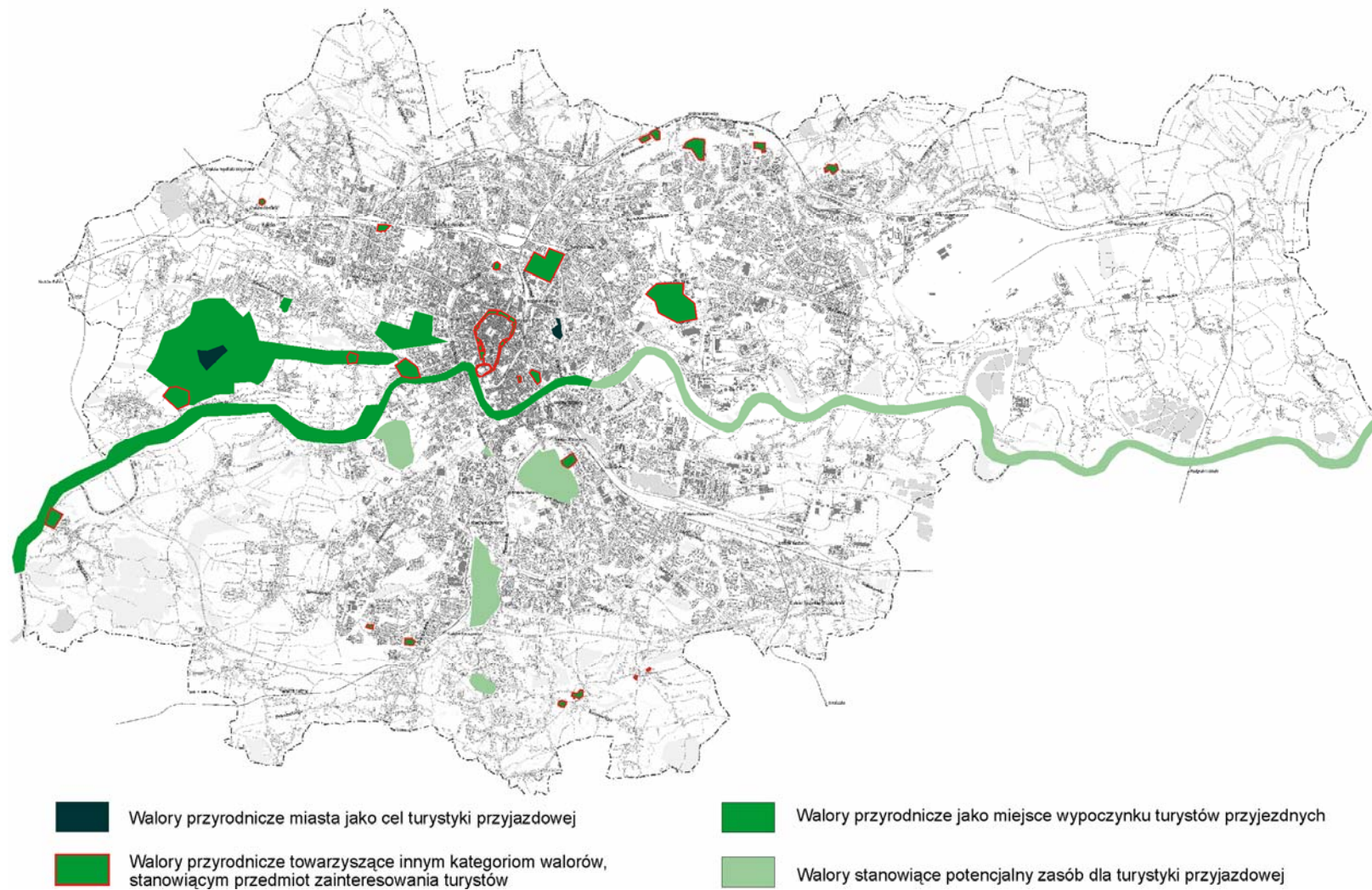
Walory przyrodnicze jako miejsce wypoczynku turystów przyjezdnych, zmęczonych poznawaniem miasta

Obszary o tej kategorii walorów pokrywają się z głównymi obszarami wymienionymi w poprzednich kategoriach. O funkcji wypoczynkowej można bowiem mówić w przypadku obu ogrodów – Zoologicznego i Botanicznego – oraz przede wszystkim Plant i Doliny Wisły, Błonia z Parkiem Jordana, Lasku Wolskiego z Sikornikiem i Kopcem Kościuszki.

Odrębną kwestią, na którą należy zwrócić uwagę, są walory przyrodnicze objęte ochroną przyrody. Zostały one omówione w punkcie „Ochrona przyrody”. Należy tu przypomnieć, że spośród 5 krakowskich rezerwatów przyrody jedynie Panieńskie Skały w Lesie Wolskim mają walory turystyczne, jednak mają one znaczenie głównie dla turystyki lokalnej i poznawania ich przez turystów wędrujących pobliskim szlakiem turystycznym.

Fragmenty parków krajobrazowych, Tenczyńskiego i Dolinek Krakowskich, położone w granicach miasta nie mają cech, które mogłyby zainteresować turystów przyjeżdżających do Krakowa. Natomiast ich zasadnicze części, położone poza granicami miasta, mają wartości przyrodniczo-krajobrazowe, które mogą być celami turystyki przyjazdowej do Krakowa.

Istniejące w Krakowie dwa użytki ekologiczne nie mają znaczenia dla turystyki przyjazdowej. Podobnie jest z pomnikami przyrody. Jedynie ich obecność w miejscach odwiedzanych przez przyjezdnych turystów (np. Aleja Waszyngtona) podnosi ich walory.

Ryc. 4. Kategorie funkcjonalne walorów przyrodniczych Krakowa
 Źródło: opracowanie własne.

Ocena walorów przyrodniczych rzek i zbiorników wodnych

Spośród krakowskich rzek znaczenie dla turystyki przyjazdowej ma Wisła. Jest ona osią miasta, a jej krakowski odcinek stanowi fragment korytarza ekologicznego o randze międzynarodowej. Wisła łączy szereg ważnych dla turystyki rejonów i obiektów, zwłaszcza w części środkowej i zachodniej. Dotyczy to Kazimierza i Podgórze, Wawelu, klasztorów: Norbertanek, Bielania, Tyńca. Walory samej rzeki, jak i jej obrzeży powinny zostać włączone do szlaków krajoznawczych i wypoczynkowych dla turystyki przyjazdowej. Należałoby także rozważyć rozwój funkcji turystycznej Wisły w kierunku wschodnim, do Niepołomic.

W Krakowie istnieje szereg zbiorników wodnych, powstałych w głównej mierze w dawnych wyrobiskach. Część z nich ma znaczenie dla wypoczynku mieszkańców, natomiast dla turystyki przyjazdowej może stać się ważny zespół zbiornika Zakrzówek i Parku Skały Twardowskiego.

Ocena walorów przyrodniczych planowanych parków rzecznych i parków miejskich

Planowane parki rzeczne i parki miejskie, istotne z punktu widzenia tworzenia systemu ekologicznego miasta, w większości nie będą miały znaczenia dla zainteresowań turystów przyjezdnych. Będą natomiast służyły przede wszystkim mieszkańcom. Do wyjątków niewątpliwie zaliczyć trzeba:

- planowany park miejski w Płaszowie w otoczeniu byłego obozu (pow. 135 ha), który pozostanie w sferze odwiedzin, zwłaszcza gości – Żydów,
- obszar Centrum Jana Pawła II w Łagiewnikach (pow. ogółem 97 ha), łączący się z Sanktuarium Łagiewnickim, głównym ośrodkiem pielgrzymkowym Krakowa,
- Park rzeczny Zakrzówek I i Park miejski Zakrzówek II (o łącznej powierzchni 74 ha), które mogą stać się w przyszłości ważnym, ze względu na położenie, miejscem wypoczynkowym dla turystów przyjezdnych.

Ocena walorów przyrodniczych proponowanych do objęcia ochroną przyrody

W *Koncepcji ochrony różnorodności biologicznej Krakowa* autorzy zaproponowali objęcie ochroną szeregu miejsc (36). Mają one znaczenie przede wszystkim przyrodnicze, a intensywny ruch turystyczny i zagospodarowanie turystyczne mogłyby spowodować ich zniszczenie.

Istnieją jednak wśród nich obszary, których proponowana ochrona jest zbieżna z planami utworzenia niektórych parków. W *Koncepcji* proponuje się objęcie ich ochroną w formie zespołów przyrodniczo-krajobrazowych. Dotyczy to w pierwszym rzędzie Zalewu Zakrzówek i Parku Skały Twardowskiego (pow. 191 ha), a także Parku Zdrojowego i doliny potoku w Swoszowicach (pow. 30 ha). Proponuje się także utworzenie zespołu przyrodniczo-krajobrazowego, który objąłby łącznie Kopiec Krakusa, Staw Płaszowski, Kamieniołom Liban i rezerwat Bonarka.

2.6. Ograniczenia w użytkowaniu walorów przyrodniczych

Tereny o walorach przyrodniczych wymagają także spojrzenia na nie z punktu widzenia różnych form ochrony, jakimi są objęte, co niesie za sobą często ograniczenie możliwości ich użytkowania i zagospodarowania turystycznego. Ograniczenia takie

wynikają przede wszystkim z zapisów ustawy z 2004 r. o ochronie przyrody i odnoszą się w przypadku Krakowa do następujących kategorii:

- rezerwatów przyrody,
- parków krajobrazowych,
- użytków ekologicznych.

W ustawie o ochronie przyrody są sformułowane listy zakazów, dotyczących poszczególnych kategorii. Przy ustanawianiu konkretnych obiektów wybierane są te zakazy, które obowiązują indywidualnie na obszarze każdego z nich. Są one umieszczone w rozporządzeniach o utworzeniu danych obszarów chronionych. Kolejne ograniczenia mogą być zapisane w planach ochrony, które są sporządzane z mocy tej samej ustawy dla parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody. Z drugiej jednak strony w tychże planach mogą być także zawarte ustalenia dotyczące możliwości i zakresu użytkowania oraz zagospodarowania turystycznego.

Pewne ograniczenia dotyczą również obszarów stref ochrony uzdrowiskowej w Swoszowicach. Są one regulowane Ustawą z 2005 r. o lecznictwie uzdrowiskowym (...) i dotyczą zasad i zakresu zagospodarowania, również dla turystyki, obszarów objętych strefami.

W niniejszym opracowaniu nie uwzględniono obszarów Natura 2000 i ograniczeń wynikających z wprowadzenia tej formy ochrony. Pominięcie obszarów Natura 2000 spowodowane jest tym, że proces ich ustanawiania nie został jeszcze zakończony.

3. Walory kulturowe

3.1. Wprowadzenie

Ze względu na położenie na styku kilku krain geograficznych, różniących się znacznie pod względem przyrodniczym (Wyżyna Krakowsko-Częstochowska, Pogórze Karpackie, Kotlina Sandomierska) obszar, na którym ukształtował się dzisiejszy Kraków odznaczał się szczególnymi warunkami dla osadnictwa. Przecinająca go równoleżnikowo Wisła podnosiła niewątpliwie walory tego miejsca. Dlatego też już od paleolitu teren ten był zamieszkały przez człowieka, co potwierdzają wykopaliska archeologiczne. Z wczesnej epoki plemiennej pochodzą niewątpliwie kopce Kraka i Wandy (mimo że nie zostało to do końca naukowo potwierdzone). Na przełomie IX i X w. formujące się państwo Wiślan znalazło się pod wpływami Państwa Wielkomorawskiego, a początki chrystianizacji tych ziem można wiązać z pozostałościami budowli sakralnych na Wawelu (m.in. pozostałości kaplicy grodowej pw. św. Feliksa i Adaukta). Wawel stanowił rdzeń systemu osadniczego na tym obszarze. Na północ od niego uformowała się osada rzemieślniczo-handlowa, zwana wg źródeł historycznych Okołem. Z tych czasów pochodzi najlepiej zachowany obiekt romański w Krakowie – kościół pw. św. Andrzeja przy ul. Grodzkiej. W XIII w. wokół centrum osady zaczęły powstawać znaczące budowle, takie jak: Kościół parafialny pw. Wszystkich Świętych (dzisiaj nieistniejący) oraz klasztory dominikanów i franciszkanów. Stopniowo wokół powstających kolejno świątyń zaczęły formować się mniejsze zespoły osadnicze. Do najstarszych świątyń w centrum dzisiejszego Krakowa, zachowanych w pierwotnej lub niewiele zmienionej formie, zaliczyć należy m.in. kościoły: św. Benedykta na Krzemionkach i Najświętszego Salwatora na Zwierzyńcu. Doniosłą rolę odegrały fundacje klasztorne benedyktynów w Tyńcu (I poł. XI w.), norbertanek na Zwierzyńcu (ufundowany w 1176 r.) oraz cystersów w Mogile (ufundowane w 1225 r.).

W 1241 r. miał miejsce najazd Tatarów, który w dużej mierze zniszczył romański Kraków. Nowym impulsem do rozwoju miasta stał się akt lokacji w 1257 r., na mocy którego powstał nowoczesny organizm miejski, który stał się wiodącym ośrodkiem życia społecznego, gospodarczego i kulturalnego Europy Środkowej. Zespół lokacyjnego Krakowa, którego centrum stanowi Rynek Główny, należy do najlepiej zachowanych tego typu zespołów urbanistycznych Europy. W granicach miasta lokacyjnego znajduje się do dzisiaj znaczna część obiektów zabytkowych, tak o charakterze sakralnym (kościół i klasztory), jak i mieszkalnym (zabytkowe kamienice). Najznamienitszym przykładem jest kościół parafialny pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny (Kościół Mariacki), w którym w latach 1477-1489 powstało arcydzieło późnego gotyku – słynny Ołtarz Wita Stwosza.

Stopniowo wokół Krakowa zaczęły rozwijać się inne organizmy miejskie. W XIV w. powstał Kazimierz i Kleparz, przy czym ten pierwszy stanowi do dzisiaj drugie po mieście lokacyjnym skupisko obiektów zabytkowych. Są to w dużej mierze obiekty sakralne, zarówno chrześcijańskie (m.in. gotyckie kościoły: Bożego Ciała i św. Katarzyny), jak i żydowskie, co wiąże się z faktem osadnictwa żydowskiego na tym terenie. Szczególnie w II połowie XVI w. nastąpił rozwój miasta żydowskiego. Z tego okresu pochodzą m.in. synagoga Wysoka i Remu, a najwspanialsza z nich – Synagoga Stara – została przebudowana.

Okolo 1500 r. dzięki mecenatowi Zygmunta Starego i jego żony Bony Sforzy Kraków stał się kolebką renesansu na ziemiach polskich. Przebudowano rezydencję królewską na Wawelu, a przy gotyckiej Katedrze wybudowana została Kaplica Zygmuntowska (architekt Bartolomeo Berecci), uznana za największe dzieło włoskiego

renesansu na północ od Alp. Przekształceniom ulegała stopniowo pozostała zabudowa miasta.

Za czasów Zygmunta III Wazy nastąpiły kolejne zmiany architektoniczne w Krakowie. Zaczęły pojawiać się stopniowo budowle barokowe. Najwybitniejszym przykładem wczesnego baroku jest niewątpliwie jezuicki kościół św. Piotra i Pawła przy ul. Grodzkiej. W wieku XVIII powstało w Krakowie wiele monumentalnych dzieł architektonicznych, zwłaszcza kościołów i klasztorów, a także budowli o charakterze rezydencjonalnym (pałace). W 1772 r., w wyniku rozbioru, Kraków stał się miastem nadgranicznym. W 1784 r. na prawym brzegu Wisły Austriacy wybudowali nowe miasto – Podgórze, założone na mocy dekretu lokacyjnego cesarza Józefa II. Wiek XVIII i XIX zaznaczył się nieodwracalnymi zmianami w tkance zabytkowej miasta. Austriackie władze zaborcze dokonały rozbiórek cennych obiektów architektonicznych, w miejsce których powstały m.in. place: Szczepański i Wszystkich Świętych. Na wzgórzu wawelskim zniszczeniu uległy zabytkowe objekty sakralne, w miejsce których urządzono plac do ćwiczeń wojskowych.

Dalsze prace związane z porządkowaniem miasta trwały aż do przełomu XIX i XX w. W 1846 r. Kraków został włączony do Austrii (likwidacja Wolnego Miasta). Zaczęły się wówczas prace nad przekształceniem miasta w twierdzę, której znaczna część obiektów zachowała się po dzień dzisiejszy, stanowiąc jeden z największych zespołów architektury militarnej w Europie. Obejmuje on osiem obszarów warownych, w skład których wchodzi systemy fortów, bastionów, szańców, kawern oraz innych budowli.

Architektura przełomu XIX i XX w. stanowi obecnie w Krakowie jeden z głównych elementów tkanki miejskiej, zwłaszcza dzielnic centralnych. W okresie międzywojennym powstało także wiele przykładów bardzo wartościowych obiektów, zarówno o charakterze mieszkalnym, jak i monumentalnym.

Okupacja hitlerowska zaznaczyła się m.in. znacznym poszerzeniem granic administracyjnych miasta. Przebudowie w duchu architektury niemieckiej uległy zarówno budynki w centrum miasta, jak i na samym Wawelu (przebudowa kuchni królewskich na siedzibę gubernatora Hansa Franka). Najlepszym przykładem architektury III Rzeszy jest w Krakowie tzw. *Schloss Wartenberg* w Przegorzalach nad Wisłą.

Okres Polski Ludowej pod względem architektonicznym w dużej mierze wiąże się z budową Nowej Huty, dzisiaj dzielnicy Krakowa, która stanowi jeden z najciekawszych przykładów architektury i sztuki socrealizmu nie tylko w Polsce, ale i w całej Europie Środkowo-Wschodniej.

3.2. Zabytki architektury i budownictwa

Kraków należy do największych skupisk obiektów zabytkowych w Polsce. Łącznie ich liczba sięga ponad 5 tys. (tab. 9), z czego 1143 objekty z terenu miasta Krakowa wpisano do rejestru zabytków (stan na marzec 2008 r.). Ze względu na rolę jaką Kraków odgrywał i odgrywa w historii Polski i Europy, objekty te reprezentują w zasadzie wszystkie epoki historyczne i style architektoniczne.

Ukształtowane historycznie dziedzictwo architektoniczne Krakowa w wymiarze przestrzennym reprezentują (Purchla 2007):

- średniowieczne zespoły urbanistyczne: Krakowa z Wawelem, Kazimierza ze Stradomiem, Kleparza i Garbar;
- zespół urbanistyczny miasta Podgórze;
- rdzeń XIX-wiecznego Krakowa pomiędzy pierwszą a drugą obwodnicą;

- XIX-wieczne przedmieścia (np. Dębniki, Zwierzyniec);
- wiejskie układy osadnicze o średniowiecznym rodowodzie, które znalazły się w granicach miasta w wyniku poszerzenia granic administracyjnych;
- zespoły pałacowo-parkowe (np. Kościelniki, Prokocim, Wola Justowska);
- zespoły dworskie i folwarczne (np. Biały Prądnik, Bieżanów, Branice, Krzesławice);
- zespół uzdrowiska w Swoszowicach;
- cmentarze (w tym m.in. Rakowicki);
- parki i ogrody;
- zespoły forteczne Twierdzy Kraków;
- zespół urbanistyczny Alej Trzech Wieszczów;
- centrum urbanistyczne miasta Nowa Huta.

Tab. 9. Obiekty zabytkowe w Krakowie wg typów

Rodzaj obiektów	Liczba obiektów
Układy i zespoły przestrzenne	7
Zabudowa Wzgórza Wawelskiego	22
Architektura sakralna ogółem	164
w tym:	
– kościoły	30
– świątynie niechrześcijańskie	9
– klasztory	59
– kaplice	16
– inne budowle sakralne lub związane z obiektami sakralnymi	10
– inne niechrześcijańskie budowle sakralne	9
– cmentarze	31
Obiekty obronne ogółem	138
w tym:	
– obiekty twierdzy Kraków	134
Budynki użyteczności publicznej ogółem	216
w tym:	
– siedziby władz	7
– budynki służące wymiarowi sprawiedliwości	1
– budynki służące lecznictwu i opiece społecznej	29
– budynki służące nauce i szkolnictwu	70
– budynki służące kulturze	22
– budynki służące celom finansowym	26
– budynki służące komunikacji i łączności	13
– budynki przeznaczone na cele handlowe	5
– budynki przeznaczone na cele usługowe	24
– inne budynki	7
– zieleń miejska	8
– kopce	4
Architektura rezydencjonalna ogółem	100
w tym:	
– pałace i zespoły pałacowe	44
– dwory i zespoły dworskie	47
– zespoły folwarczne	4
– parki i ogrody dworskie	5
Zabudowa mieszkaniowa	4343
Zespoły i budynki przemysłowe ogółem	92
w tym:	
– komunalne	8
– niekomunalne	75
– mosty i wiadukty	9
Budynki gospodarcze	12
Obiekty zabytkowe ogółem	5094

Źródło: *Zabytki architektury i budownictwa w Polsce* (2007).

W 1978 r. Stare Miasto w granicach dawnych murów miejskich wraz z Wawelem oraz dzielnica Kazimierz i Stradom zostały wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa

Przyrodniczego i Kulturowego UNESCO. W 1994 r. obszar ten powiększony o Stare Podgórze i fragment Wesolej został uznany za Pomnik Historii RP.

Wśród wszystkich obiektów zabytkowych (zarówno wpisanych do rejestru zabytków, jak i znajdujących się poza nim) niewątpliwie atrakcyjnością stricte turystyczną odznacza się tylko ich część. Są to obiekty przede wszystkim o dużych walorach artystycznych i historycznych, które często wiążą się z konkretnymi wydarzeniami historycznymi i osobami (mapa w załączniku: *Kraków – walory kulturowe*). Tabela nr 10 zawiera wykaz najbardziej interesujących z punktu widzenia turystycznego obiektów historycznych, pogrupowanych według rodzajów.

Tab. 10. Zabytki architektury i budownictwa w Krakowie

Obiekt	Adres
ZABUDOWA WZGÓRZA WAWELSKIEGO	
Pozostałości przedromańskiej budowli, kaplicy romańskiej pałacowej, zw. Kościołem św. Gereona	
Pozostałości kaplicy grodowej p.w. NMP, następnie śś. Feliksa i Adaukta	
Pozostałości kościoła p.w. św. Michała	
Pozostałości kościoła p.w. św. Jerzego	
Zespół Kościoła Katedralnego	
Dom Katedralny	
Wikarówka	
Seminarium Duchowne	
Zamek Królewski	
Tzw. Kuchnie Królewskie	
Szpital Austriacki	
Wewnętrzne Mury Obronne	
Zewnętrzne Mury Obronne	
ZABYTKI SAKRALNE	
Kolegiata św. Anny	ul. św. Anny 13
Kościół św. Benedykta	ul. Rękawka
Kościół p.w. Bożego Miłosierdzia	ul. Bożego Miłosierdzia 1/ ul. Smoleńsk
Kościół św. Floriana	ul. Warszawska 1
Kościół św. Grzegorza	ul. Jeziorko 40
Kościół św. Idziego	ul. Grodzka 67
Kościół św. Józefa	ul. Zamojskiego 2
Kościół św. Krzyża	pl. Św. Ducha 2
Kościół św. Marcina	ul. Grodzka 58
Kościół Matki Boskiej Zwycięskiej	ul. Zakopiańska 86
Kościół św. Andrzeja z Zespołem Klasztornym Klarysek	ul. Grodzka
Kościół św. Marka	ul. Sławkowska 24
Kościół św. Mikołaja z zespołem	ul. Kopernika 9
Kościół NMP z Lourdes	ul. Misjonarska 37
Kościół Najśw. Serca Pana Jezusa. Kolegium OO. Jezuitów	ul. Kopernika 26
Kościół Niepokalanego Poczęcia NMP	ul. Kopernika 19
Kościół Wniebowzięcia NMP (Mariacki)	Rynek Główny
Kościół śś. Piotra i Pawła	ul. Grodzka 54
Kościół św. Pawła Księża Misjonarzy	ul. Stradom 4-6
Kościół Najświętszego Salwatora	ul. św. Bronisławy
Kościół św. Szczepana	ul. Sienkiewicza 19
Kościół św. Tomasza	ul. Szpitalna 14
Kościół Św. Trójcy (Bonifratrów)	ul. Krakowska 48
Kościół św. Wincentego	ul. Nadbrzezie 14 (Pleszów)
Kościół św. Wojciecha	Rynek Główny
Kaplica św. Bartłomieja	ul. Konopnickiej
Kaplica św. Jana Chrzyciciela	ul. Dobrego Pasterza 117
Kaplica Matki Boskiej Śnieżnej	ul. Widłakowa (Bodzów)
Kaplica św. Marii Magdaleny	ul. Dożynkowa 35 (Witkowiec)
Sanktuarium Ecce Homo i Zespół Klasztorny Albertynek	ul. Woronicza 10
Zespół Klasztorny Augustianek	ul. Skaleczna 10-12
Zespół Klasztorny Augustianów z Kościołem p.w. św. Katarzyny	ul. Augustiańska 7/9
Zespół Klasztorny Benedyktynów w Tyńcu	ul. Benedyktyńska 37
Zespół Klasztorny Bernardynek	ul. Poselska 21

Zespół Poklasztorny Bernardynek i kościół garnizonowy	ul. Dietla 30 i 36
Zespół Klasztorny Bernardynów	ul. Bernardyńska 2
Zespół Klasztorny Córek Bożej Miłości	ul. Pędzichów 14/16
Zespół Klasztorny Cystersów w Mogile	ul. Klasztorna 11
Zespół Klasztorny Dominikanek „Na Gródku” wraz z pozostałościami dawnej Bramy Rzeźniczej i murów obronnych	ul. Mikołajska 21
Zespół Klasztorny Dominikanów z Kościołem p.w. Św. Trójcy	ul. Stolarska 12
Zespół Klasztorny Felicjanek	ul. Smoleńsk 6
Zespół Klasztorny Franciszkanów	pl. Wszystkich Świętych 5
Zespół Klasztorny Jezuitów z Kościołem p.w. św. Barbary	Mały Rynek 8
Zespół Klasztorny Kamedułów na Bielanach	al. Konarowa
Zespół Klasztorny Kanoników Laterańskich z Kościołem Bożego Ciała	ul. Bożego Ciała 26
Zespół Klasztorny Kapucynów	ul. Loretańska 11
Zespół Klasztorny Karmelitanek Bosych	ul. Kopernika 44
Zespół Klasztorny Karmelitanek Bosych	ul. Łobzowska 40
Zespół Klasztorny Karmelitów „Na Piasku”	ul. Karmelicka 19
Zespół Klasztorny Karmelitów Bosych	ul. Rakowicka 18
Zespół Klasztorny SS. Matki Bożej Miłosierdzia z Sanktuarium Miłosierdzia Bożego	ul. Siostry Faustyny 3/9
Zespół Klasztorny SS. Miłosierdzia	ul. Piekarska 6-10
Zespół Klasztorny Misjonarzy	ul. św. Filipa 19
Zespół Klasztorny Norbertanek na Zwierzyńcu	ul. Kościuszki 88
Zespół Klasztorny Paulinów „Na Skalce”	ul. Skaleczna 15
Zespół Klasztorny Pijarów	ul. Pijarska
Zespół Klasztorny Prezentek	ul. św. Jana 7
Zespół Klasztorny Reformatów	ul. Reformacka 4
Zespół Klasztorny Saletynów (ponorbertański, ob. Cerkiew gr.-kat.)	ul. Olszewskiego 4/ ul. Wiślna 11
Zespół Klasztorny Sercanek	ul. Garncarska 24/26
Zespół Klasztorny Szarytek	ul. Warszawska 6-10
Zespół Klasztorny Urszulanek	ul. Starowiślna 3/5
Zespół Klasztorny Wizytek	ul. Krowoderska 16
Zespół Klasztorny Nazaretanek	ul. Warszawska 13
Kościół św. Bartłomieja	ul. Klasztorna 4 (Mogiła)
Kościół Matki Boskiej Królowej Polski (zespół bud. drewnianego) – spłonął w 2002 r.	al. Panieńskich Skał 18 (Wola Justowska)
Kościół Narodzenia NMP	ul. Ks. J. Popiełuszki (Bieżanów)
Kościół Wszystkich Świętych	ul. Podbiałowa 6 (Górka Kościelnicza)
Kościół p.w. Znalezienia i Podwyższenia Krzyża Świętego (przeniesiony z Jawornika)	ul. Wańkowicza 11 (Krzesławice)
Kaplica św. Małgorzaty i Judyty	ul. św. Bronisławy
Kościół Matki Boskiej Nieustającej Pomocy	ul. Zamoyskiego 56
SYNAGOGI	
Synagoga Izaaka (Ajzyka Jakubowicza)	ul. Kupa 18
Synagoga Kupa (Szpitalna, Ubogich)	ul. Warszauera 8
Synagoga Postępowa, tzw. Tempel	ul. Miodowa 24
Synagoga Wolfa Popera (Bociana)	ul. Szeroka 16
Synagoga Remu	ul. Szeroka 40
Synagoga Stara	ul. Szeroka 24
Synagoga Wysoka	ul. Józefa 38/40
ZABYTKI ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA (kamienice, pałace i obiekty użyteczności publicznej)	
Sukiennice	Rynek Główny
Wieża Ratuszowa na Ryнку Głównym	Rynek Główny
Brama Floriańska	
Barbakan	
Pozostałości murów obronnych z Bramą Floriańską	
Muzeum Narodowe	al. 3 Maja 1
Dom im. Józefa Piłsudskiego	al. 3 Maja 7
Biblioteka Jagiellońska	al. Mickiewicza 22
Gmach Główny Akademii Górniczo-Hutniczej	al. Mickiewicza 30
Szkoła Przemysłowa	al. Mickiewicza 5
Kamienica	Mały Rynek 4
Kamienica	Mały Rynek 5

Kamienica	Mały Rynek 6
Kamienica	Mały Rynek 7
Dyrekcja Kolei	pl. Matejki 12
Kamienica Hipolitów	pl. Mariacki 3
Prałatówka Bazyliki Najświętszej Marii Panny	pl. Mariacki 4
Szkoła Sztuk Pięknych (ob. Akademia Sztuk Pięknych)	pl. Matejki 13/ ul. Basztowa 18
Stary Teatr	pl. Szczepański 2/ ul. Jagiellońska 1
Kamienica Szolańskich	pl. Szczepański 9/ ul. Szczepańska 11
Pałac Sztuki	pl. Szczepański 4
Teatr Miejski (ob. Teatr im. Juliusza Słowackiego)	pl. Św. Ducha 1
Dawny Klasztor Kanoniczek od Św. Ducha (ob. ośrodek zdrowia)	pl. Św. Ducha 3
Dawny szpital św. Rocha (ob. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa)	pl. Św. Ducha 5/ ul. św. Marka 24
Ratusz Kazimierski	pl. Wolnica 1
Pałac Wielopolskich (ob. Magistrat)	pl. Wszystkich Świętych 3-4
Pałac Larischa	pl. Wszystkich Świętych 6, ul. Bracka 12
Dom Czynciela	Plac Mariacki 9/ Rynek Główny 4
Pałac Zbaraskich-Wodzickich	Rynek Główny 20/ ul. Bracka 2
Pałac Pod Krzysztoforą	Rynek Główny 35/ ul. Szczepańska 2
Szara Kamienica	Rynek Główny 6
Kamienica Montelupich	Rynek Główny 7
Kamienica Pod Jaszczurą	Rynek Główny 8
Kamienica Bonerów	Rynek Główny 9
Dom Towarzystwa Ubezpieczeniowego „Feniks”	Rynek Główny/ ul. św. Jana 2
Kamienica Pod Złotą Głową	Rynek Główny 13
Kamienica Hetmańska	Rynek Główny 17
Kamienica Pod Obrazem	Rynek Główny 19
Kamienica Lanckorońskich	Rynek Główny 21/ul. Bracka 1
Kamienica Pod Krukami	Rynek Główny 25
Pałac Pod Baranami	Rynek Główny 27
Pałac Małachowskich	Rynek Główny 30/ ul. Szewska 2
Pałac Spiski	Rynek Główny 34
Nowy Ratusz dawnego Miasta Podgórze	Rynek Podgórski 1/ ul. Limanowskiego 2
Stary Ratusz dawnego Miasta Podgórze	Rynek Podgórski 14
Dom Pod Orłem	Rynek Podgórski 13
Willa Decjusza	ul. 28 Lipca 1943 17a
Zespół Krajowego Zakładu dla Umysłowo i Nerwowo Chorych w Kobierzynie	ul. Babińskiego 29
Dom Towarzystwa Ubezpieczeniowego „Feniks”	ul. Basztowa 15
Narodowy Bank Polski	ul. Basztowa 20/ ul. Zacisze 2
„Floriańska”	ul. Basztowa 6-8
Willa Pod Stańczykiem	ul. Batorego 12
Zespół Szkół Miejskich	ul. Dietla 70
Dom Pod Globusem	ul. Długa 1/ ul. Basztowa
Kamienica Pod Murzynami	ul. Floriańska 1
Kamienica Pod Okiem Opatrzności	ul. Floriańska 6
Kamienica Pod Matką Boską	ul. Floriańska 7
Dom Amendziński (tzw. pałac Kmitów)	ul. Floriańska 13
Dom Prospera Propany (Hotel pod Różą)	ul. Floriańska 14 / ul. św. Tomasza
Pałac biskupi	ul. Franciszkańska 3
Dom Jana Matejki	ul. Floriańska 41
Kamienica „Jama Michalika”	ul. Floriańska 45
Collegium Minus UJ	ul. Gołębia 11
Collegium Witkowskiego	ul. Gołębia 13
Bursa (ob. Instytut Filologii UJ)	ul. Gołębia 20
Collegium Novum	ul. Gołębia 24
Kamienica Pipanowska	ul. Grodzka 37/ ul. Poselska
Collegium Broscianum	ul. Grodzka 52
Collegium Iuridicum	ul. Grodzka 53/ Kanonicza 8
Arsenał Królewski	ul. Grodzka 64
Zakład Fundacji Helclów	ul. Helclów 2
Collegium Maius	ul. Jagiellońska 15
Instytut Polonijny UJ w Przegorzanach	ul. Jodłowa 13
Dom Pod Lwem	ul. Józefińska 4
Dom Kapitulny	ul. Kanonicza 11

Pałac Kapitulny	ul. Kanonicza 15
Dom	ul. Kanonicza 16
Pałac Biskupa Erazma Ciołka	ul. Kanonicza 17
Dom Gotycki	ul. Kanonicza 18
Dom Kapitulny (Dom św. Stanisława)	ul. Kanonicza 19
Dom Dziekański (tzw. Dziekanka)	ul. Kanonicza 21
Dom Długosza	ul. Kanonicza 25
Dom	ul. Kanonicza 7
Akademia Handlowa (ob. Zespół Szkół Ekonomicznych)	ul. Kapucyńska 2,4/ ul. Straszewskiego
Kamienica pod Pajakiem	ul. Karmelicka 35/ul. Batorego 26
Obserwatorium Astronomiczne	ul. Kopernika 27
„Kossakówka”	pl. Kossaka 4
Dom Mehoffera	ul. Krupnicza 26
Hotel Europejski	ul. Lubicz 3a/5
Celestat – Pałacyk Bractwa Kurkowego	ul. Lubicz 16
Pałac Wołodkowiczów (ob. Poczta Dworcowa)	ul. Lubicz 4
Dawny dwór H. Modrzejewskiej i zespół osiedla robotniczego „Modrzejówka”	ul. Mazowiecka 14
Kamienica Lamellich	ul. Mikołajska 2/ ul. Szpitalna 1
Bank Przemysłowy i Giełda Pieniężna, tzw. Gródek (ob. Akademia Muzyczna)	ul. Mikołajska 32, ul. św. Tomasza 43
DOM (ob. Klinika Stomatologii Collegium Medium UJ)	ul. Montelupich 4
Zespół dawnego więzienia garnizonowego	ul. Montelupich 7
I Liceum Ogólnokształcące	pl. Na Groblach 9/ ul. Straszewskiego 13
Powiatowa Kasa Oszczędności	ul. Pijarska 1/ ul. św. Marka
„Klasztor”	ul. Pijarska 6
Arsenał obok Bramy Floriańskiej (ob. Muzeum im. Ksiąząt Czartoryskich)	ul. Pijarska 8
Muzeum Hutten-Czapskich (ob. Oddział Muzeum Narodowego)	ul. Piłsudskiego 10-12
Gmach Sokoła	ul. Piłsudskiego 27
Dom Śląski	ul. Pomorska 2/ ul. Królewska
Dom Towarzystwa Lekarskiego	ul. Radziwiłłowska 4
Uniwersytet Ekonomiczny	ul. Rakowicka 27
Dom	ul. Retoryka 1
Dom	ul. Retoryka 3
Dom	ul. Retoryka 7
Dom	ul. Retoryka 9
Zespół dawnego klasztoru Karmelitów Bosych przy kościele św. Michała i Józefa (ob. Muzeum Archeologiczne)	ul. Senacka 1-3
Dawny Szpital Ubogich Parafii Mariackiej (ob. Archiwum Państwowe)	ul. Sienna 16/ ul. św. Krzyża
Dom Arcybractwa Miłosierdzia (kamienica Salomonowska)	ul. Sienna 5/ ul. Stolarska
Izba Skarbowa (ob. Szpital im. J. Dietla)	ul. Skarbowa 1
Gmach Polskiej Akademii Umiejętności	ul. Sławkowska 17/ ul. św. Marka
Pałac Pugetów	ul. Starowiślna 13
Kramy Dominikańskie	ul. Stolarska 8-10
Zespół poklasztorny Bozogrobców, późn. Dom Celny	ul. Stradomska 12/14
Filharmonia	ul. Straszewskiego 18
Szkoła Miejska	ul. Studencka 13/ ul. Loretańska
Kamienica Morszyńska (Pod Gruszką)	ul. Szczepańska 1
Kamienica	ul. Szewska 9
Bank	ul. Szpitalna 15
Kamienica Jaroszowska	ul. Szpitalna 8
Collegium Nowodworskie	ul. św. Anny 12
Collegium Kołłątaja	ul. św. Anny 6
Pałac Przebendowskich (później Wodzickich)	ul. św. Jana 11/ ul. Św. Marka
Pałac, tzw. dom Chwalibogowskich	ul. św. Jana 13/ ul. Św. Marka
Pałac cysterskich opatów jędrzejowskich (później dom Popielów)	ul. św. Jana 20/ ul. Św. Marka 15a
Tetmajerówka	ul. Tetmajera 36
Pałac Mańkowskich	ul. Topolowa 5
Szpital Bonifratrów	ul. Trynitaraska 11
Pałac Pusłowskich (ob. Instytut Muzykologii UJ)	ul. Westerplatte 10
Koszary straży pożarnej	ul. Westerplatte 19
Gmach „Pałacu Prasy”	ul. Wielopole 1
Poczta Główna	ul. Wielopole 2/ Westerplatte 20

Pocztowa Kasa Oszczędności	ul. Wielopole 19
Zespół budownictwa drewnianego: kościół, karczma, spichlerz	al. Panińskich Skał 18, Wola Justowska
ZESPOŁY DWORSKIE I PAŁACOWE	
Zespół parkowo-pałacowy w Kościelnikach	ul. B. Dybowskiego 2
Dwór w Łuczanicach	ul. A. Mycielskiego 11
Zespół dworski w Branicach	ul. Sasanek 2a
Pałac w Pleszowie	ul. Suchy Jar 4
Dwór w Ruszycy	ul. Rusiecka 13
Dwór w Bieńczykach	ul. Kaczeńcowa
Dwór w Wadowie	ul. Glinik 63
Dwór w Krzesławicach	ul. Wańkowicza 25
Zespół dworu biskupiego „Dworek Białoprądnicki”	ul. Papiernicza 2
Zespół dawnego folwarku benedyktyńskiego z dworem i ogrodem	ul. Dobrego Pasterza 121
Zespół parkowo-pałacowy w Prokocimiu	ul. Górników
Zespół dworsko-parkowy w Mogile	ul. Klasztorna 2
Zespół dworsko-parkowy w Sidzinie	ul. Wrony 111
Zespół dworsko-parkowy (ob. hotel)	ul. Podedworze 30
Zespół parkowo-pałacowy Fisherów-Benisów	ul. Ojcowska 52
Zespół pałacowo-parkowy Willi Pułaskich (Rutkowskich)	ul. Radzikowskiego 176
Ogród Szarskich z willą	ul. Merkuriusza Polskiego 6
Dawny zespół dworsko-parkowy w Górcie Narodowej	ul. Siewna 25
Założenie dworsko-parkowe we Wróblowicach	ul. Wróblowicka 63
Zespół dworsko-parkowy w Borku Fałęckim	ul. Zawila 4
ZABYTKI DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ I TECHNIKI	
Dworzec Kolejowy	pl. Kolejowy 1/7
Zabudowania dawnej cegielni	ul. Cegielniana 39
Zespół dawnej fabryki stolarskiej	ul. Dajwór 14/16
Wiadukt kolejowy	ul. Grzegórzecka
Lotnisko Rakowice-Czyżyny	al. Jana Pawła II
Hangar samolotowy w Muzeum Lotnictwa Polskiego	al. Jana Pawła II 39
Zespół uzdrowski	ul. Kąpielowa 70
Kuźnia Zieleniewskich i pałac fabrykanta	ul. Św. Krzyża 16 ul. Św. Marka 31
Zespół Wodociągów Miejskich	ul. Księcia Józefa 299
Most kolejowy nad ul. Lubicz wraz z murami oporowymi	ul. Lubicz
Zespół dawnego browaru	ul. Lubicz 17
Zespół uzdrowski „Mateczny”	ul. Rydlówka 8
Dawny Browar Królewski (pozostałości murów)	ul. Powiśle 5
Dawna zajezdnia tramwajowa	ul. św. Wawrzyńca 12 i 13-17
Zespół dawnej fabryki Peterseima	ul. Żółkiewskiego 17-21/ Powstania Warszawskiego 15
OBIEKTY TWIERDZY KRAKÓW (najlepiej zachowane)	
Fort nr 1	ul. Malczewskiego
Fort cytadelowy nr 2 „Kościszko”	al. Waszyngtona
Szańiec FS 3	ul. Hofmana
Blok fortu nr 4 „Cichy Kącik”	ul. Piastowska róg ul. Mydlniczkiej
Fort reductowy nr 7 „Bronowice”	ul. Rydla
Fort reductowy nr 12 (IV a) „Luneta Warszawska”	ul. Kamienna 16
Szańiec FS 22	ul. Swoszowicka (ob. Pomnik ofiar obozu w Płaszowie)
Szańiec FS 25	ul. Kapelanka, róg ul. Kobierzyńskiej
Fort nr 31 „Św. Benedykt”	ul. Stawarza
Fort pancerny nr 38 „Skała”	ul. Orla (Obserwatorium Astronomiczne UJ)
Fort nr 39 „Olszanica”	ul. Kosmowskiej
Fort nr 41 „Bronowice Małe”	ul. Tetmajera
Fort nr 41a „Mydlniki”	ul. Wieniawy-Długoszewskiego
Fort opancerzony nr 44 „Tonie”	Tonie
Fort artyleryjski nr 48 „Batowice”	ul. Wawelska
Fort pancerny nr 48a „Mistrzejowice”	ul. Ognistych Wici (os. Piastów)
Fort artyleryjski nr 49 „Krzesławice”	os. Na Stoku 27b, ul. Architektów
Fort nr 49a „Dłubnia”	ul. Petofięgo 31
Fort pancerny nr 49 1/4 „Grębałów”	ul. Geodetów
Fort nr 49 1/2 „Mogiła”	ul. Igołomska
Fort artyleryjski nr 50 „Prokocim”	ul. Kostaneckiego

Fort nr 50a „Lasówka”	ul. Golikówka
Fort pancerny nr 50 1/2 O „Barycz”	ul. Hallera
Fort pancerny nr 50 1/2 W „Kokocice”	ul. Osterwy
Fort artyleryjski nr 51 „Rajsko”	ul. Droga Rokadowa
Fort nr 51 1/2 „Swoszowice”	ul. Sawiczewskich
Fort artyleryjski nr 52 „Borek”	ul. Forteczna róg ul. Warownej
Fort pancerny nr 52a „Łapianka”	ul. Warowna
Fort pancerny nr 52 1/2 N „Sidzina”	ul. Kozienicka
Fort pancerny nr 52 1/2 S „Skotniki”	ul. Kozienicka
Ruiny fortu nr 53 „Bodzów”	ul. Bodzowska
Fort pancerny nr 53a „Winnica”	ul. Winnicka
Zespół fortu „Bielany”	ul. Księcia Józefa, róg ul. Mirowskiej
Fort ST I „Zabłocie”	ul. Romanowicza
Szaniec IS III-1	ul. Rędzina
Szaniec IS V-1	ul. Dożynkowa
Szaniec IS V-2	ul. Dożynkowa
Szaniec IS V-6	ul. Reduta
Szaniec IS VII-3	ul. Kuryłowicza
Szaniec IS VII-4	ul. Kuryłowicza
Bastion (fort reddyowy) III „Kleparz”	ul. Kamienna 2/4
Relikty archeologiczne bastionu (fortu reddyowego) V „Lubicz”	Rondo Mogiłskie
KOPCE	
Kopiec Kościuszki	
Kopiec Krakusa	
Kopiec Józefa Piłsudskiego	
Kopiec Wandy	

Źródło: opracowanie własne.

Swoistego rodzaju zespół zabytkowy stanowi najstarsza część Nowej Huty, najlepszy w Polsce przykład urbanistyki i architektury doby socrealizmu. Poszczególne obiekty tworzą tzw. Muzeum Rozproszone „Nowej Huty”, którego centrum stanowi oddział Muzeum Historycznego Miasta Krakowa „Dzieje Nowej Huty” (os. Słoneczne 16).

Charakterystycznym elementem składowym Nowej Huty są układy przestrzenne starych wsi, które znajdowały się tu przed powstaniem kombinatu metalurgicznego i przed rozbudową osiedli mieszkaniowych. Mają one w dużej mierze rodowód średniowieczny, a zachowały się w nich cenne obiekty zabytkowe, jak np. klasztory (Mogiła), kościoły (np. Ruszcza, Pleszów, Górka Kościelniaka), cmentarze (w tym m.in. ariański cmentarz w Łuczanowicach z mauzoleum Żeleńskich) oraz liczne zespoły dworskie i pałacowe (np. w Łuczanowicach, Krzesławicach, Kościelniakach, Branicach, Wadowie) (tab. 11). Szczególnym obiektem jest Kopiec Wandy, należący do najstarszych zabytków na terenie Krakowa. Wszystko to stanowi o wyjątkowości tej dzielnicy, tak różnej pod względem urbanistycznym, architektonicznym i przestrzennym.

Tab. 11. Muzeum Rozproszone Nowej Huty

Obiekt	Adres
Plac Centralny w Nowej Hucie	
Centrum Administracyjne Huty im. Tadeusza Sendzimira	ul. Ujastek 1
Teatr Ludowy	os. Teatralne 34
Aleja Róż	
Dom na os. Wandy	ul. Stanisława Mierzwę 14
Plac Piotra Ożarskiego	
Szpital Specjalistyczny im. Stefana Żeromskiego	Na Skarpie 56
Kościół i klasztor Matki Boskiej Częstochowskiej w Nowej Hucie	os. Szklane Domy 7
Blok „szwedzki”	os. Szklane Domy 1
Krzyż Nowohucki przy Kościele Najświętszego Serca Pana Jezusa	os. Teatralne, ul. Ludźmierska 2
Budynek dawnego kina „Świt”	os. Teatralne, ul. Gen. W. Andersa 10
Kościół Matki Bożej Królowej Polski – Arka Pana	ul. Obrońców Krzyża 1

Źródło: opracowanie na podstawie Sibila (2007).

3.3. Miejsca kultu religijnego

Większość zabytkowych obiektów sakralnych pełni nadal funkcje religijne. Stanowią one zatem nie tylko tradycyjnie rozumiany walor turystyczny, ale przybywają do nich wierni i pielgrzymi zarówno z kraju, jak i z zagranicy. Z racji znaczenia Krakowa w chrystianizacji ziem polskich oraz roli, jaką miasto pełniło w historii Polski oraz całej Europy, w świątyniach krakowskich znaleźć można znaczącą ilość relikwii. Wiele świątyń, zarówno chrześcijańskich i niechrześcijańskich, stanowi swoistego rodzaju miejsca święte, do których od wieków podążają rzesze pątników. Spośród świętych i błogosławionych kościoła rzymskokatolickiego oraz kandydatów do wyniesienia na ołtarze w Krakowie znajdują się relikwie następujących osób:

- św. brat Albert Chmielowski – kościół „Ecce Homo”, ul. Woronicza;
- św. Florian – Katedra Wawelska, bazylika św. Floriana na Kleparzu;
- św. Jacek Odrowąż – kościół OO. Dominikanów, ul. Stolarska;
- św. Jadwiga Królowa – Katedra Wawelska;
- św. Jan Kanty – kolegiata p.w. św. Anny, ul. św. Anny;
- św. s. Faustyna Kowalska – kaplica SS. Matki Bożej Miłosierdzia, Łagiewniki;
- św. Stanisław ze Szczepanowa – Katedra Wawelska; Bazylika OO. Paulinów na Skałce;
- św. Szymon z Lipnicy – kościół OO. Bernardynów;
- bł. Aniela Salawa – kościół OO. Franciszkanów, ul. Franciszkańska;
- bł. Bronisława – kościół SS. Norbertanek, ul. T. Kościuszki;
- bł. M. Angela Truszkowska – kościół SS. Felicjanek, ul. Smoleńsk;
- bł. M. Bernardyna Jabłońska – kościół „Ecce Homo”, ul. Woronicza;
- bł. o. Jan Beyzym – kościół OO. Jezuitów, ul. Kopernika;
- bł. Salomea – kościół OO. Franciszkanów, ul. Franciszkańska;
- bł. Stanisław Kazimierczyk – kościół p.w. Bożego Ciała;
- bł. Wincenty Kadłubek – Katedra Wawelska;
- zw. bł. Marcin Baryczka – kościół p.w. św. Katarzyny, ul. Augustiańska;
- zw. bł. Aron – Katedra Wawelska;
- zw. bł. Iwo Odrowąż – kościół OO. Dominikanów, ul. Stolarska;
- zw. bł. Izajasz Boner – kościół p.w. św. Katarzyny, ul. Augustiańska;
- zw. bł. Jan Grot – Katedra Wawelska;
- zw. bł. Jan Prandota – Katedra Wawelska;
- zw. bł. Michał Giedroń – kościół p.w. św. Marka Ewangelisty, ul. św. Marka;
- zw. bł. Świętosław Milczący – kościół N.M.P. „Mariacki”, Rynek Główny;
- zw. bł. Wit – kościół OO. Dominikanów, ul. Stolarska;
- Sługa Boży Jan Leopold Tyranowski – kościół p.w. św. Stanisława Kostki, Dębniki;
- Sługa Boży Jerzy Ciesielski – kolegiata p.w. św. Anny, ul. św. Anny;
- Sługa Boży ks. Bp. Jan Pietraszko – kolegiata p.w. św. Anny, ul. św. Anny;
- Sługa Boży o. Paweł Smolikowski – kościół p.w. Zmartwychwstania Pańskiego, ul. Łobzowska 10;
- Służebnica Boża Hanna Chrzanowska – Cmentarz Rakowicki, kwatera XI a PŁN., 21 mogiła;
- Służebnica Boża m. Paula Zofia Tajber – kaplica SS. Najśw. Duszy Chrystusa, ul. Glogera;
- Służebnica Boża m. Zofia Maciejowska Czeska – kościół SS. Prezentek, ul. Św. Jana;
- Służebnica Boża Rozalia Celakówna – Cmentarz Rakowicki, kwatera XLVIII, mogiła 9;
- Służebnica Boża s. Emanuela Kalb – Cmentarz Rakowicki, pas Ld;
- Służebnica Boża s. Emilia Podoska – kościół SS. Norbertanek, ul. T. Kościuszki;
- Świątobliwa Barbara Langówna – kościół p.w. św. Barbary, pl. Mariacki;

- Świątobliwa m. Teresa Marchocka – kaplica SS. Karmelitanek, ul. Kopernika;
- Świątobliwa s. Angelika Renke – Cmentarz Rakowicki, kwatera VIII PŁD-ZACH;;
- Świątobliwa s. Nimfa Kazimiera Suchańska – kościół p.w. św. Tomasza, ul. Szpitalna;
- Świątobliwy ks. Piotr Skarga – kościół p.w. śś. Piotra i Pawła, ul. Grodzka;
- Świątobliwy ks. Prof. Adam Opatowski – kolegiata p.w. św. Anny, ul. św. Anny;
- Świątobliwy o. Sebastian Wolicki – kościół OO. Reformatorów, ul. Reformacka;
- Świątobliwy o. Wiktoryn Swajda – Cmentarz Rakowicki, pas 32 PŁN.

Oprócz kultu świętych i błogosławionych, krakowskie świątynie pełnią funkcję sanktuariów maryjnych i pańskich. Spośród nich na szczególną uwagę zasługują:

- Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach (wizerunek Miłosiernego Chrystusa „Jezu, ufam Tobie”);
- Bazylika Archikatedralna na Wawelu (m.in. Krzyż, z którego wg tradycji Chrystus przemówił do św. Jadwigi Królowej; obraz MB Śnieżnej w kaplicy św. Tomasza);
- Bazylika Mariacka (obrazy MB Częstochowskiej, Loretańskiej i Ostrobramskiej; Krucyfik autorstwa Wita Stwosza);
- Bazylika Najświętszego Serca Pana Jezusa Księża Jezuitów (główne miejsce kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa w Krakowie; figura Madonny-Królowej Serca Jezusowego);
- Bazylika Nawiedzenia NMP na Piasku (wizerunek MB Piaskowej; obraz MB Szkaplerznej);
- Bazylika św. Franciszka z Asyżu (obraz MB Bolesnej);
- Bazylika św. Trójcy Ojców Dominikanów (obraz MB Różańcowej);
- Bazylika Bożego Ciała na Kazimierzu;
- Bazylika Podwyższenia Krzyża Świętego Ojców Cystersów w Mogile (krucyfik Pana Jezusa Mogilskiego);
- Kościół MB Nieustającej Pomocy Ojców Redemptorystów (obraz MB Nieustającej Pomocy);
- Kościół św. Bernardyna ze Sieny Ojców Bernardynów (wizerunek MB Niepokalanie Poczętej; obraz MB Sokalskiej);
- Kościół św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty Sióstr Prezentek (obraz MB Świętojańskiej);
- Kościół Matki Bożej Królowej Polski w Bieńczycach (figura MB Fatimskiej);
- Sanktuarium „Ecce Homo” św. Brata Alberta Sióstr Albertynek (obraz „Ecce Homo” autorstwa Adama Chmielowskiego – św. Brata Alberta).

Wykaz najważniejszych obiektów sakralnych interesujących z punktu widzenia szeroko rozumianej turystyki religijnej zawiera tabela 12.

Tab. 12. Obiekty sakralne interesujące z punktu widzenia turystyki religijnej

Obiekt	Adres
Kolegiata św. Anny	ul. św. Anny 13
Kościół św. Benedykta	ul. Rękawka
Kościół p.w. Bożego Miłosierdzia	ul. Bożego Miłosierdzia 1/ ul. Smoleńsk
Kościół św. Floriana	ul. Warszawska 1
Kościół św. Grzegorza	ul. Jezioro 40
Kościół św. Idziego	ul. Grodzka 67
Kościół św. Józefa	ul. Zamojskiego 2
Kościół św. Krzyża	pl. Św. Ducha 2
Kościół św. Marcina	ul. Grodzka 58
Kościół Matki Boskiej Zwycięskiej	ul. Zakopiańska 86
Kościół św. Andrzeja z Zespołem Klasztornym Klarysek	ul. Grodzka
Kościół św. Marka	ul. Sławkowska 24
Kościół św. Mikołaja	ul. Kopernika 9
Kościół NMP z Lourdes	ul. Misjonarska 37

Kościół Najśw. Serca Pana Jezusa. Kolegium OO. Jezuitów	ul. Kopernika 26
Kościół Niepokalanego Poczęcia NMP	ul. Kopernika 19
Kościół Wniebowzięcia NMP (Mariacki)	Rynek Główny
Kościół śś. Piotra i Pawła	ul. Grodzka 54
Kościół św. Pawła Księża Misjonarzy	ul. Stradom 4-6
Kościół Najświętszego Salwatora	ul. św. Bronisławy
Kościół św. Szczepana	ul. Sienkiewicza 19
Kościół św. Tomasza	ul. Szpitalna 14
Kościół Św. Trójcy (Bonifratrów)	ul. Krakowska 48
Kościół św. Wincentego	ul. Nadbrzezie 14 (Pleszów)
Kościół św. Wojciecha	Rynek Główny
Kaplica św. Bartłomieja	ul. Konopnickiej
Kaplica św. Jana Chrzyciela	ul. Dobrego Pasterza 117
Kaplica Matki Boskiej Śnieżnej	ul. Widłakowa (Bodzów)
Kaplica św. Marii Magdaleny	ul. Dożynkowa 35 (Witkowice)
Sanktuarium Ecce Homo i Zespół Klasztorny Albertynek	ul. Woronicza 10
Zespół Klasztorny Augustianek	ul. Skaleczna 10-12
Zespół Klasztorny Augustianów z Kościołem p.w. Św. Katarzyny	ul. Augustiańska 7/9
Zespół Klasztorny Benedyktynów w Tyńcu	ul. Benedyktyńska 37
Zespół Klasztorny Bernardynek	ul. Poselska 21
Zespół Poklasztorny Bernardynek i kościół garnizonowy	ul. Dietla 30 i 36
Zespół Klasztorny Bernardynów	ul. Bernardyńska 2
Zespół Klasztorny Córek Bożej Miłości	ul. Pędzichów 14/16
Zespół Klasztorny Cystersów w Mogile	ul. Klasztorna 11
Zespół Klasztorny Dominikanek „Na Gródku” wraz z pozostałościami dawnej Bramy Rzeźniczej i murów obronnych	ul. Mikołajska 21
Zespół Klasztorny Dominikanów z Kościołem p.w. Św. Trójcy	ul. Stolarska 12
Zespół Klasztorny Felicjanek	ul. Smoleńsk 6
Zespół Klasztorny Franciszkanów	pl. Wszystkich Świętych 5
Zespół Klasztorny Jezuitów z Kościołem p.w. św. Barbary	Mały Rynek 8
Zespół Klasztorny Kamedułów na Bielanach	al. Konarowa
Zespół Klasztorny Kanoników Laterańskich z Kościołem Bożego Ciała	ul. Bożego Ciała 26
Zespół Klasztorny Kapucynów	ul. Loretańska 11
Zespół Klasztorny Karmelitanek Bosych	ul. Kopernika 44
Zespół Klasztorny Karmelitanek Bosych	ul. Łobzowska 40
Zespół Klasztorny Karmelitów „Na Piasku”	ul. Karmelicka 19
Zespół Klasztorny Karmelitów Bosych	ul. Rakowicka 18
Zespół Klasztorny SS. Matki Bożej Miłosierdzia z Sanktuarium Bożego Miłosierdzia	ul. Siostry Faustyny 3/9
Zespół Klasztorny SS. Miłosierdzia	ul. Piekarska 6-10
Zespół Klasztorny Misjonarzy	ul. św. Filipa 19
Zespół Klasztorny Norbertanek na Zwierzyńcu	ul. Kościuszki 88
Zespół Klasztorny Paulinów „Na Skalce”	ul. Skaleczna 15
Zespół Klasztorny Pijarów	ul. Pijarska
Zespół Klasztorny Prezentek	ul. św. Jana 7
Zespół Klasztorny Reformatów	ul. Reformacka 4
Zespół Klasztorny Saletynów (ponorbertański, ob. Cerkiew gr.-kat.)	ul. Olszewskiego 4/Wiślna 11
Zespół Klasztorny Sercanek	ul. Garncarska 24/26
Zespół Klasztorny Szarytek	ul. Warszawska 6-10
Zespół Klasztorny Urszulanek	ul. Starowiślna 3/5
Zespół Klasztorny Wizytek	ul. Krowoderska 16
Zespół Klasztorny Nazaretanek	ul. Warszawska 13
Kościół św. Bartłomieja	ul. Klasztorna 4 (Mogiła)
Kościół Matki Boskiej Królowej Polski (zespół bud. drewnianego) – spłonął w 2002 r.	al. Panieńskich Skał 18 (Wola Justowska)
Kościół Narodzenia NMP	ul. Ks. J. Popiełuszki (Bieżanów)
Kościół Wszystkich Świętych	ul. Podbiałowa 6 (Górka Kościelnicka)
Kościół p.w. Znalezienia i Podwyższenia Krzyża Świętego (przeniesiony z Jawornika)	ul. Wańkowicza 11 (Krzesławice)
Kaplica św. Małgorzaty i Judyty	ul. Św. Bronisławy
Kościół Matki Boskiej Nieustającej Pomocy	ul. Zamoyskiego 56
Kościół p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa	ul. Saska 2
Kościół p.w. św. Franciszka z Asyżu i św. Władysława	ul. Ojcowska 1
Kościół p.w. Św. Antoniego z Padwy i Matki Bożej Różańcowej	ul. Pod Strzechą 16

Kościół p.w. św. Stanisława Kostki	ul. Konfederacka 6
Kościół p.w. św. Jadwigi Królowej	ul. Łokietka 60
Kościół p.w. Matki Boskiej Ostrobramskiej	ul. Meissnera 20
Kościół p.w. św. Maksymiliana Marii Kolbego	os. Tysiąclecia 86
Kościół p.w. św. Józefa Oblubieńca	os. Kalinowe 5
Kościół p.w. Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski „Arka Pana”	ul. Obrońców Krzyża 1
Kościół p.w. Przemienienia Pańskiego we Wróblowicach	ul. Bogdanowskiego 14
Katedra Królewska na Wawelu	Wawel

Źródło: opracowanie na podstawie Rożek (2006; 2007), *Zabytki architektury...* (2007).

3.4. Zabytki judaizmu

Kraków znany jest w świecie jako ważny ośrodek życia religijnego różnych odłamów judaizmu. Pod tym względem odznacza się przede wszystkim dzielnica żydowska na Kazimierzu, gdzie skupia się największa ilość byłych synagog i żydowskich domów modlitwy. Część z nich pełni funkcję religijną do dziś, część zamienionych jest na obiekty o charakterze muzealnym, a pozostałe pełnią zupełnie inne funkcje niż pierwotnie. Oprócz samego Kazimierza na uwagę zasługują obiekty położone w centrum starego miasta, takie jak pozostałość Synagogi Mordechaja Tygnera (widoczne w oficynie kamienic przy ul. Grodzkiej 28/30) oraz dawny Dom Modlitwy Ahawa Raim (ul. Szpitalna 24), w którym obecnie znajduje się cerkiew prawosławna Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny. Wykaz zabytkowych synagog i domów modlitwy zawiera tabela 13.

Tab.13. Zabytkowe synagogi i domy modlitwy w Krakowie

Obiekt	Adres
Synagoga Izaaka (Ajzyka Jakubowicza)	ul. Kupa 18
Synagoga Kupa (Szpitalna, Ubogich)	ul. Warszawera 8
Synagoga Postępowa, tzw. Tempel	ul. Miodowa 24
Synagoga Wolfa Popera (Bociana)	ul. Szeroka 16
Synagoga Remu	ul. Szeroka 40
Synagoga Stara	ul. Szeroka 24
Synagoga Wysoka	ul. Józefa 38/40
Dawny Dom Modlitwy Ahawa Raim, ob. Cerkiew Prawosławna	ul. Szpitalna 24
Synagoga Zuckera, ob. galeria sztuki	ul. Węgierska 5
Pozostałość Synagogi Mordechaja Tygnera	ul. Grodzka 28/30
Dawny Dom Modlitwy Salomona Deichesa	ul. Brzozowa 6
Dawny Dom Modlitwy Bractwa Psalmowego	ul. Meiselsa18/Bożego Ciała 13
Dawny Dom Modlitwy Kowea Itim	ul. Józefa 42

Źródło: opracowanie na podstawie Burchard (1990), Duda (2003), *Zabytki architektury...* (2007).

3.5. Cmentarze

Szczególną rolę pod względem religijnym pełnią cmentarze. Same w sobie stanowią miejsca związane z kultem, ale jednocześnie poprzez powiązanie z konkretnymi osobami na nich spoczywającymi są ważnym punktem odniesienia na szlakach turystycznych, związanych z biografiami znanych postaci historycznych, artystów czy naukowców. Cmentarze te różnią się od siebie wiekiem, historią, rozmiarami czy usytuowaniem, ale każdy z nich jako miejsce wiecznego spoczynku wzbudza szacunek pokoleń (tab. 14). Niewątpliwie najważniejszą pod tym względem nekropolią jest Cmentarz Rakowicki, na którym spoczywają znane osoby z życia politycznego, artystycznego i naukowego Krakowa, Małopolski i całego kraju (tab.14). Są wśród nich także cmentarze już zapomniane, ale ze względu na historię bardzo ciekawe i ważne – np. cmentarz ewangelicki w Łuczanicach (znany także jako cmentarz ariański). Należy

zaznaczyć także, że w samym Krakowie znajduje się wiele bezimiennych mogił (pojedynczych i zbiorowych), w których spoczywają ofiary wojny i terroru, szczególnie z okresu II wojny światowej (ich wykaz znajduje się w tab. 15 zamieszczonej na końcu raportu).

Tab. 14. Cmentarze Krakowa

Obiekt	Adres
Cmentarz Komunalny w Mydlnikach	ul. Balicka
Cmentarz Komunalny w Prokocimiu	ul. Bieżanowska
Cmentarz Komunalny w Kobierzynie	ul. Lubostroń, ul. Czerwone Maki
Cmentarz Komunalny w Bronowicach Wielkich	ul. Pasternik
Cmentarz Rakowicki	ul. Rakowicka 26
Cmentarz Komunalny w Pychowicach	ul. Sodowa
Nowy Cmentarz Podgórski	ul. Wielicka
Cmentarz Komunalny w Woli Duchackiej	ul. Wspólna
Cmentarz Parafialny w Tyńcu	ul. Benedyktyńska
Cmentarz Parafialny w Mogile	ul. Daniłowskiego
Cmentarz Parafialny w Piaskach Wielkich	ul. Niebieska
Cmentarz Parafialny w Ruszczy	ul. Jezioro
Cmentarz Parafialny w Bieżanowie	ul. Mała Góra
Cmentarz Parafialny w Pleszowie	ul. Igołomska
Cmentarz Parafialny we Wróblowicach	ul. Niewodniczańskiego
Cmentarz Parafialny w Olszanicy	ul. Olszanicka
Cmentarz Parafialny w Kosocicach	ul. Osterwy
Cmentarz Parafialny w Prądniku Białym	ul. Piaszczysta
Stary Cmentarz Podgórski	ul. Wielicka
Cmentarz Parafialny w Górcie Kościelniczej	ul. Podbiałowa
Cmentarz Prądnik Czerwony (Batowicki)	ul. Reduta
Cmentarz Parafialny w Skotnikach	ul. Skotnicka
Cmentarz Parafialny Salwatorski	al. Waszyngtona
Cmentarz Parafialny w Borku Fałęckim	ul. Zawila
Cmentarz z I wojny światowej w Łagiewnikach	ul. Siostry Faustyny
Cmentarz Wojskowy	ul. Prandoty
Cmentarz Ewangelicki w Łuczanie	ul. Orłowskiego
Cmentarz Żydowski w Płaszowie	ul. Abrahama
Cmentarz Żydowski Remu	ul. Szeroka 40
Cmentarz Żydowski	ul. Miodowa 55
Cmentarz w Grębałowie	ul. Darwina
Groby Królewskie i Krypta Zasłużonych	Wawel
Panteon Narodowy – Krypta Zasłużonych na Skałce	ul. Skałeczna 15

Źródło: opracowanie własne.

Swoistego rodzaju nekropoliami są krypty zasłużonych Polaków, znajdujące się na Wawelu (Groby Królewskie, Krypta Zasłużonych Wieszczów, Krypta pod Wieżą Srebrnych Dzwonów) oraz na Skałce. Groby Królewskie na Wawelu składają się z siedmiu krypt, w których spoczywają szczątki królów Polski oraz członków rodzin królewskich, od Zygmunta Starego po Augusta II Mocnego. Poza tym, w podziemiach Katedry Wawelskiej, w Krypcie Wieszczów Narodowych spoczywa Adam Mickiewicz i Juliusz Słowacki, a u wejścia do niej znajduje się brązowa tablica pamiątkowa ku czci Cypriana K. Norwida wraz z urną zawierającą ziemię z miejsca jego pochówku. Krypta św. Leonarda zawiera sarkofagi: króla Jana III Sobieskiego, królowej Marii Kazimiery, króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego, Tadeusza Kościuszki, księcia Józefa Poniatowskiego oraz generała Władysława Sikorskiego. W Krypcie pod Wieżą Srebrnych Dzwonów spoczywa Józef Piłsudski.

W Panteonie Narodowym na Skałce znajdują się groby: Jana Długosza, Wincentego Pola, Lucjana Siemińskiego, Józefa Ignacego Kraszewskiego, Teofila Lenartowicza, Adama Asnyka, Henryka Siemiradzkiego, Stanisława Wyspiańskiego, Jacka

Malczewskiego, Karola Szymanowskiego, Ludwika Solskiego, Tadeusza Banachiewicza oraz Czesława Miłosza.

3.6. Pomniki i miejsca pamięci

Z Krakowem swoje życie związało wielu wybitnych Polaków (m.in. artystów, naukowców, polityków), dlatego też w mieście zachowało się wiele miejsc z nimi związanych i nie sposób jest wszystkich tych osób oraz miejsc wymienić. Wiele z tych postaci upamiętnionych zostało pomnikami (wybór ich zawiera tabela nr 16).

Tab. 16. Pomniki poświęcone znanym Polakom (wybrane)

Osoba	Miejsce usytuowania pomnika
Michał Bałucki	Planty, w pobliżu kościoła Św. Krzyża
Stefan Banach	ul. Reymonta 4, przed Instytutem Matematyki i Fizyki
Wojciech Bednarski	Park Bednarskiego
Wojciech Bogusławski	ul. Sieroszewskiego
Bronisław Czech	al. Jana Pawła II 78, przed AWF
Józef Dietl	pl. Wszystkich Świętych
Aleksander Fredro	przed Teatrem im. J. Słowackiego
Artur Grottger	Planty, koło Pałacu Sztuki
Jan III Sobieski	Ogród Strzelecki
Jan Paweł II	ul. Franciszkańska 3 (na dziedzińcu Pałacu Biskupiego)
Jan Paweł II	Przed Kościołem św. Maksymiliana Marii Kolbego w Mistrzejowicach
Jan Paweł II	Przed Kościołem Dobrego Pasterza na Prądniku Czerwonym
Jan Paweł II	Błonia, przy al. 3 Maja
Jan Paweł II	Ogród Strzelecki
Jan Paweł II	Plac przed kościołem na Skalce
Jan Paweł II	Park Jordana
Jan Paweł II	Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach
Jan Paweł II	Cmentarz Rakowicki (wojskowy)
Jan Paweł II	Przed kaplicą św. Małgorzaty i Judyty na Salwatorze
Jan Paweł II	ul. ks. Pawlickiego 1, przed Seminarium Duchownym XX. Zmartwychstańców
Jan Paweł II	Wawel, przed Katedrą
Władysław Jagiełło i Jadwiga	Planty, u wylotu ul. Sławkowskiej
Mikołaj Kopernik	Planty, przed Collegium Witkowskiego
Tadeusz Kościuszko	Wawel
Ignacy Łukasiewicz	ul. Lubicz 25, przed Instytutem Górnictwa Naftowego i Gazownictwa
Jan Matejko	przed Dworem Matejki w Krzesławicach
Adam Mickiewicz	Rynek Główny
Ignacy Jan Paderewski	al. Mickiewicza, przed Collegium Paderevianum
Józef Piłsudski	Skwer u zbiegu ul. Piłsudskiego, Garncarskiej i Wenecja
Jerzy Popiełuszko	ul. Klasztorna, przed kościołem Cystersów Mogile
Adam Stefan Sapieha	ul. Franciszkańska, przed Pałacem Biskupim
Tadeusz Rejtan	Skwer u zbiegu ul. Basztowej Dunajewskiego i Garbarskiej
Władysław Sikorski	ul. Dietla 30 przed kościołem św. Agnieszki
Piotr Skarga	Plac Marii Magdaleny
Piotr Skrzynecki	Rynek Główny, przed kawiarnią „Vis-a-vis”
Florian Straszewski	Planty w okolicach Dworca Głównego
Stefan Wyszyński	Park Jordana
Mikołaj Zybkiewicz	Skwer przy pl. Wszystkich Świętych
Tadeusz Żeleński-Boy	Planty, przy ul. Straszewskiego
Stefan Żeromski	Przed Szpitalem Żeromskiego

Źródło: opracowanie własne.

Obecnie istnieją w Krakowie wytyczone trasy tematyczne, o charakterze biograficznym, a ściślej związane z aspektem religijnym – m.in. Trasa Świętego Stanisława oraz Krakowski Szlak Świętych. Wśród osobistości związanych z Krakowem szczególne miejsce zajmuje Ojciec Święty Jan Paweł II, który właśnie z tym miastem związał swoje życie, i gdzie jest najwięcej miejsc związanych z jego osobą. Miejsca te

mają znaczenie zarówno *stricto* biograficzne, jak i dla wielu osób stanowią one możliwość duchowej więzi ze Sługą Bożym Janem Pawłem II (tab. 17). Wyznaczona w przestrzeni miasta trasa turystyczna „Ścieżkami Jana Pawła II” łączy szereg miejsc związanych z życiem i posługą kapłańską Ojca Świętego. Listę tę dopełniają pomniki poświęcone jego osobie (por. tab. 16).

Tab. 17. Miejsca związane z Ojcem Świętym Janem Pawłem II

Obiekt	Adres
Pałac Biskupów Krakowskich	ul. Franciszkańska 3
Bazylika św. Franciszka z Asyżu	ul. Franciszkańska 2
Bazylika św. Floriana	ul. Warszawska 1
Dom na Dębnikach	ul. Tyniecka 10
Bazylika św. Trójcy OO. Dominikanów	ul. Stolarska 12
Kolegiata św. Anny	ul. św. Anny 13
Kościół św. Józefa SS. Bernardynek	ul. Poselska 21
Kamienica	ul. Kanonicza 19-21
Błonia	
Dom Długosza. Rektorat PAT	ul. Kanonicza 25
Bazylika Archikatedralna na Wawelu	Wawel
Bazylika OO. Paulinów na Skalce	ul. Skalczna 15
Kościół „Arka Pana”	ul. Obrońców Krzyża 1
Klasztor OO. Kamedułów na Bielanych	ul. Konarowa
Opactwo OO. Benedyktynów w Tyńcu	ul. Benedyktyńska 37
Sanktuarium Bożego Miłosierdzia	ul. Siostry Faustyny 3/9
Dawne Zakłady Sodowe „Solvay”	ul. Zakopiańska
Kamieniołom na Zakrzówku	
Wyższe Seminarium Duchowne	ul. Podzamcze 8
Dom Jana Tyranowskiego	ul. Różana 11
Kościół św. Stanisława Kostki	ul. Konfederacka
Dom	ul. Szwedzka 12
Collegium Novum UJ	ul. Gołębia 24
Bazylika Mariacka	Rynek Główny
Kościół św. Maksymiliana Marii Kolbego	os. Tysiąclecia 86
Kościół św. Jadwigi Królowej	ul. Łokietka 60
Szpital im. Jana Pawła II	Ul. Prądnicka 80

Źródło: opracowanie własne oraz na podstawie Jakubczyk, Tekieli (2005).

Rysuje się potrzeba utworzenia kolejnych szlaków tematycznych o charakterze biograficznym, poświęconych m.in. osobom związanym z życiem artystycznym i naukowym (oraz ich dokonaniom). Wymieć tu można m.in. osoby ściśle związane z Krakowem, np. Jana Matejkę i Stanisława Wyspiańskiego. Interesującym szlakiem tematycznym byłby niewątpliwie Szlak Młodopolski, gdyż to właśnie Kraków był głównym ośrodkiem życia artystycznego w tym okresie. Wiele miejsc wiąże się z osobami: wspomnianego wyżej Stanisława Wyspiańskiego, a także Stanisława Przybyszewskiego, Tadeusza Boya-Żeleńskiego, Lucjana Rydla, Włodzimierza Tetmajera czy Gabrieli Zapolskiej.

Kraków jest miastem pełnym miejsc związanych z dążeniami i walkami Polaków o niezależność. Właściwie wszystkie wiążące się z tym wydarzenia z historii Polski i Polaków odcisnęły się na historii miasta: konfederacja barska, powstanie kościuszkowskie, powstanie listopadowe, powstanie styczeniowe, wiosna ludów, powstanie krakowskie, czy też pierwsza i druga wojna światowa. Należy podkreślić szczególną rolę Krakowa jako ośrodka, z którego promieniowały idee i ruchy niepodległościowe w 1918 r. Wiele tych miejsc po dziś dzień upamiętnionych jest pomnikami i tablicami pamiątkowymi, a ważną spuścizną tych wydarzeń są groby uczestników walk, zarówno na cmentarzach, jak i w innych miejscach miasta. Najwięcej upamiętnionych miejsc pochodzi z okresu drugiej

wojny światowej, która najdotkliwiej zapisała się w historii Krakowa, co po dziś dzień widoczne jest w przestrzeni miasta (tab. 18)

Tab. 18. Miejsca pamięci narodowej w Krakowie (1768-1945)

Miejsce	Opis
KONFEDERACJA BARSKA	
Rynek Kleparski	20 VI 1768 r. zjazd szlachty woj. krakowskiego zawiązał wojewódzką konfederację. Skonfederowana szlachta bezkrwawo zajęła Kraków
Rynek Główny - Ratusz	Na Ratuszu 20 VI 1768 r. władze miasta zostały zmuszone do zaprzysiężenia Konfederacji
Rynek Główny – Kościół Mariacki	20 VI 1768 r. zostało odprawione nabożeństwo w intencji Konfederacji
Brama Floriańska i Barbakan	22 VI 1768 r. wojsko pod komendą podpułkownika Bocka próbowało zająć Kraków. Mieszczanie broniąc się z murów miejskich odparli atak wojska. Pamiątką tej potyczki jest tablica wmurowana w Barbakan, sławiąca pasamonika Marcina Oracewicza, wsławnego odwagą podczas walk
ul. Lubicz 16	Ogród Strzelecki. Pomnik Marcina Oracewicza
ul. Jagiellońska, wylot na Planty	Figura Matki Bożej Łaskawej. Pochodzi z 1771 r., przeniesiona w 1941 r. spod Kościoła Kapucynów. Wg tradycji została ufundowana przez konfederata Sokołowskiego, jako wotum za cudowne ocalenie w boju stoczonym pod jedną z bram miejskich. Pierwotnie stała na nieistniejącym już od końca XVIII w. cmentarzu przy Kościele Mariackim
ul. Loretańska 11	Krzyż przy Kościele Kapucynów. Wg tradycji stoi na miejscu zbiorowego grobu konfederatów poległych podczas obrony miasta w sierpniu 1768 r. Odnalezione podczas prac szczątki złożono w grobie w krypcie Loretańskiej. Prezbiterium Kościoła znajduje się armatnia kula – pamiątka po walkach konfederatów
Wawel	Zamek został bezkrwawo opanowany przez konfederatów z zaskoczenia 21 VI 1768 r. W sierpniu tegoż roku był bombardowany podczas oblężenia Krakowa. Po kapitulacji miasta w dniu 17 VIII 1768 r. całe wzgórze było okupowane przez wojska carskie. Trwało to aż do ponownego opanowania zamku przez wojska konfederackie w nocy z 1 na 2 lutego 1772 r. Wzięty został głodem, skapitulował 23 kwietnia 1772 r.
Krzemionki Podgórskie	Całe Krzemionki, od Kościółka Św. Benedykta po dzisiejsze zabudowania Telewizji Kraków zostały ufortyfikowane szaniami. Po obsadzeniu Krzemionek i zniszczeniu mostu na Nowej Wiśle, konfederaci skutecznie zablokowali dostęp na prawy brzeg Wisły
Tyniec – opactwo benedyktyńskie	Obsadzony przez konfederatów 20 IV 1771 r. Walki konfederatów z wojskami rosyjskimi. Opactwo trzymało się najdłużej ze wszystkich konfederackich punktów oporu. Poddało się dopiero wojskom austriackim, które zajęły prawy brzeg Wisły. Obecnie w bramie wjazdowej do opactwa znajduje się płyta upamiętniająca konfederatów
POWSTANIE KOŚCIUSZKOWSKIE	
Rynek Główny	Płyta upamiętniająca złożoną przysięgę przez Tadeusza Kościuszkę w obecności garnizonu krakowskiego i mieszkańców miasta
Rynek Główny 6 – Szara Kamienica	Po złożeniu przysięgi T. Kościuszko założył tu kwaterę. Urzędowały tu władze powstańcze oraz Rada Najwyższa Narodowa. Na ścianie kamienicy tablica pamiątkowa
Rynek Główny 45 – Kamienica „Pod Orłem”	W Kamienicy tej mieszkał T. Kościuszko po swoim powrocie ze studiów we Francji, a przed wyjazdem do Stanów Zjednoczonych. Na ścianie tablica pamiątkowa
ul. Loretańska 11	Kościół Kapucynów, z którego T. Kościuszko wyruszył na Rynek Główny, aby złożyć przysięgę. Wcześniej zostały tu poświęcone szable T. Kościuszki i gen. Wodzickiego. Na ścianie tablica pamiątkowa. W przedsionku grobowiec gen. Wodzickiego – pierwszego powstańczego komendanta Krakowa
ul. Mazowiecka, w pobliżu skrzyżowania z ul. Wójtowską	Figura Matki Boskiej – pozostałość po pracach fortyfikacyjnych zarządzonych przez T. Kościuszkę – strzegła ona jednego z przejść przez obwałowania
ul. Papiernicza 2	Dworek Białoprądnicki, w którym kilkakrotnie przebywał T. Kościuszko podczas wizyt na przedpolu fortyfikacji
Wawel – Groby Królewskie	W Krypcie św. Leonarda spoczywają szczątki T. Kościuszki
Wawel – Pomnik T. Kościuszki	Wieńczy Bastion Władysława IV. Jest dziełem Leonarda Marconiego. Odlany w Wiedniu przed I wojną światową na Wawelu stanął w 1921 r. W 1942 r. zniszczony przez hitlerowców. W 1960 wrócił na swoje miejsce
Kopiec Kościuszki	Usypany przez społeczeństwo Rzeczypospolitej Krakowskiej w latach 1820-1823. W 1858 r. wokół kopca ukończono budowę twierdzy. Obecnie przy wejściu ekspozycja pamiątek kościuszkowskich
ul. Grodzka 54	Kościół śś. Piotra i Pawła – tablica z podobizną i datą śmierci warszawskiego

	szewca – powstańczego pułkownika Jana Kilińskiego, poległego w 1817 r.
ul. Szeroka 24	Stara Synagoga – Kościuszko wygłosił tu w 1794 r. przemówienie do Żydów krakowskich. Na ścianie tablica pamiątkowa
Cmentarz Rakowicki	Groby: Jana Kantego Oborowicza, Rafała Czerniakowskiego, Franciszka Paszkowskiego
Cmentarz przy kościele Najświętszego Salwatora	Groby Józefa i Feliksa Weryka Darowskich
KAMPANIA POLSKO-AUSTRIACKA 1809 R. ORAZ ROK 1813	
Brama Floriańska	Przed Bramą Floriańską miała miejsce według tradycji szarża Księcia Józefa Poniatowskiego na szwadron żołnierzy Suworowa
Sukiennice	15 sierpnia 1809 r. książę Józef wydał w tym miejscu wielki bal z okazji imienin Napoleona I
Błonia	15 sierpnia 1809 r. odbyła się tu pierwsza w dziejach miasta wielka polska defilada wojskowa
Rynek Główny 27 – Pałac pod Baranami	W okresie od 15 lipca do 23 grudnia 1809 r. pałac służył jako rezydencja księcia Józefa. Pałac został także zajęty przez rząd Księstwa Warszawskiego. Odbywały się nim narady rządowe
ul. Księcia Józefa 55 – Dwór pod Lipkami	W miejscu tym wcześniej stał dwór, w którym Zofia Zamoyska, córka Adama Czartoryskiego, wydała pożegnalne przyjęcie dla księcia Józefa i jego sztabu – w trakcie wymarszu wojsk do Saksonii
Wawel – Groby Królewskie	Spoczywają tu szczątki księcia Józefa Poniatowskiego
POWSTANIE LISTOPADOWE	
ul. Loretańska 11– Kościół Kapucynów	W kościele tym, wzorem tradycji kościuszkowskich, błogosławieństwo otrzymywały oddziały ochotników wyruszających z Krakowa w celu wstąpienia w szeregi wojska
Wawel	W okresie trwania powstania w Krakowie i innych regionach Galicji wybuchła epidemia cholery. Wówczas to na Wawelu w 1831 r. uruchomiono duży szpital choleryczny
ul. św. Jana 11 – Pałac Wodzickich	Pałac był siedzibą Stanisława Wodzickiego – prezesa senatu Rzeczypospolitej Rakowskiej (odpowiednik „głowy państwa”). Ustąpił on ze stanowiska po zamieszkach zainicjowanych przez tłum młodzieży w dniu 16 stycznia 1831 r. Opuścił Kraków, wywieziony w obecności tłumu do granicy w Michałowicach. Następnie schronił się w Niedźwiedziu
Rynek Główny 38	W kamienicy tej mieszkał po upadku powstania, a także zmarł gen. Józef Chłopicki – pierwszy wódz naczelny i dyktator w okresie 5 XII 1830r. – 17 I 1831 r. Przypomina o tym tablica pamiątkowa
ul. Stolarska 12 – Kościół Dominikanów	W kaplicy Ligęzów znajduje się marmurowy pomnik gen. Józefa Skrzyneckiego, naczelnego wodza powstania w okresie 26 II– 13 VIII 1831 r.
Cmentarz Rakowicki	Znajdują się tu bardzo liczne groby uczestników powstania, którzy osiedli w Krakowie po jego klęsce. Bezpośrednio po wojnie wzniesiono na cmentarzu grobowiec weteranów, który następnie stał się wspólną mogiłą dla powstańców listopadowych i styczniowych
Bazylika OO. Paulinów na Skałce – Panteon Zasłużonych Polaków	Spoczywa tutaj Wincenty Pol, w młodzieńczych latach powstaniec listopadowy
POWSTANIE KRAKOWSKIE 1846 R.	
Rynek Główny 6 – Szara Kamienica	Budynek ten był siedzibą polskich władz naczelnych (tablica pamiątkowa). Od 23 lutego 1846 r. rezydował tu Rząd Narodowy Rzeczypospolitej Polskiej. Spod tej kamienicy wyruszyła w dniu 27 lutego patriotyczna procesja mająca przekonać mieszkańców podkrakowskich wsi do udziału w powstaniu, rozgromiona następnie w Podgórzu. Z Szarej Kamienicy w dniu 2 marca Józef Tyssowski (dyktator powstania) wyruszył z powstańcami do Krzeszowic, a stamtąd do granicy pruskiej, gdzie skapitulował
Rynek Główny 35 – Pałac pod Krzysztoforą	W budynku tym odbywały się dnia 22 lutego konspiracyjne obrady w Rządzie Narodowego (przed jego ujawnieniem się). Napisany tu został także słynny manifest
Rynek Główny – kościół św. Wojciecha	21 i 22 lutego 1846 r. kościół został zamieniony przez Austriaków na tymczasowe więzienie dla powstańców
Plac Lasoty	Pomnik – popiersie Edwarda Dembowskiego
Rynek Podgórski 1 – Magistrat Miasta Podgórza	W dniu 27 lutego został ten budynek zamieniony na więzienie dla uczestników patriotycznej procesji z Rynku Głównego
Klasztor Dominikanów	Po wymarszu powstańców z Krakowa w dniu 2 marca 1846 r. klasztory te zamienione zostały na więzienia dla osób, w stosunku do których wszczęto śledztwa prowadzone w gmachu Więzienia św. Michała (dzisiaj budynek Muzeum Archeologicznego)
Klasztor Bernardynów	
Klasztor Paulinów na Skałce	
ul. Senacka 1-3 – Więzienie św. Michała	
Stary Cmentarz Podgórski	Mogiła Edwarda Dembowskiego i 20 innych uczestników procesji rozgromionej

	przez wojska austriackie w Podgórzu
Cmentarz Rakowicki	Grobowce kilkunastu uczestników powstania, w tym m.in. Władysława Anczyca, założyciela słynnej drukarni
WIOSNA LUDÓW	
ul. św. Jana 11 – pałac Wodzickich	W dniu 17 marca 1848 r. w budynku tym delegacja obywatelska wymogła zgodę austriackiego komisarza na zwolnienie więźniów politycznych. 25 kwietnia tłum zdemolował wnętrze pałacu, dzięki czemu zezwolono na pobyt w mieście emigrantów politycznych
ul. Senacka 3	Więzienie św. Michała – w dniu 17 marca pod bramą tłum mieszkańców miasta witał wychodzących stąd więźniów
ul. św. Anny – Kolegium Nowodworskiego, ob. Collegium Medium UJ	W dniu 17 marca 1848 r. odbył się w auli Kolegium pierwszy z szeregów wieców. Mieszkańcy miasta wraz z studentami sformułowali żądania m.in. utworzenia „Gwardii Narodowej (utworzona 30 marca). 5 kwietnia na jednym z kolejnych wieców wyłoniono skład Komitetu Narodowego
Dworzec Kolejowy	W dniu 25 marca 1848 r. na dworcu tłum witał wracających do Krakowa więźniów zwolnionych ze Szpicbergu
Rynek Główny	26 kwietnia 1848 r. wojsko obsadziło Rynek Główny. Wymogło to na mieszkańcach wzniesienie barykad zamykających wyłoty ulic Mikołajskiej, Floriańskiej i św. Jana.. Po walkach wojska austriackie zmuszone zostały do odwrotu na Wawel
Cmentarz Rakowicki	29 kwietnia odbył się pogrzeb ofiar walk w mieście. Tłumny orszak pogrzebowy przybrał formę manifestacji. Ofiary zostały pochowane we wspólnej mogile, na której w 1913 r. odsłonięto pomnik „Anioł Zemsty” dłuta Konstantego Laseczki
POWSTANIE STYCZNIOWE	
Rynek Główny – Kościół Mariacki	W listopadzie 1860 r. w Kościele Mariackim i Kolegiacie św. Anny (także w innych kościołach Krakowa) odbyły się patriotyczne manifestacje – nabożeństwa za A. Mickiewicza oraz w rocznicę wybuchu powstania listopadowego.
ul. św. Anny 13 – kolegiata św. Anny	W 1863 r. w kościołach krakowskich odprawiane były liczne msze żałobne za poległych w walkach powstańczych. W klasztorach schronienie zdobywali liczni ranni, którym udało się przedrzeć do Krakowa, a w wielu mieszkaniach prywatnych funkcjonowały szpitale
Rynek Główny 6 – Szara Kamienica	W dniu 2 listopada 1861 r. wokół Kamienicy miały miejsce zamieszki wywołane zakazem zamykania sklepów podczas nabożeństw-manifestacji
ul. Grodzka 54 – Kościół św. Piotra i Pawła	Znajduje się tu tablica i posąg poświęcony Maurycemu Druzbickiemu, rozstrzelanemu w Kijowie uczestnikowi powstania
ul. Loretańska 11– kościół Kapucynów	Tablica poświęcona osobie Romualda Traugutta (przebywającego w Krakowie w połowie września 1863 r.), ufundowana przez jego córkę. Druga tablica ofiarowana jest Władysławowi Rawiczowi, żołnierzowi powstania
ul. św. Jana – kościół Pijarów	Epitafium pochowanego na Cmentarzu Rakowickim Antoniego Ryszarda, który dosłużył się w 1863 r. stopnia porucznika w oddziałach Langiewicza. Obok kościoła, w dawnym klasztorze Pijarów, miał siedzibę ostatni powstańczy naczelnik Krakowa – o. Adam Słowiński. Na ścianie budynku tablica pamiątkowa poświęcona przywódcom powstania styczniowego, którzy zostali straceni w Warszawie w 1864 r.
Cmentarz Rakowicki	Pomnik powstania styczniowego. Tablica upamiętnia nazwiska powstańców zmarłych z powodu odniesionych ran w Krakowie i pochowanych pod pomnikiem. Wielu uczestników powstania spoczywa w osobnych mogiłach
ul. Woronicza 10 – sanktuarium św. Brata Alberta	Św. Brat Albert był uczestnikiem powstania. Wyszedł z niego jako kaleka. Jego osobę upamiętnia także tablica oraz małe muzeum przy ul. Krakowskiej
pl. Św. Ducha 2 – Kościół św. Krzyża	Tablica z popiersiem arcybiskupa Zygmunta Felińskiego, dłuta Jana Raszki. Początkowo był on przeciwny wybuchowi powstania, ale następnie związał się z powstańczym stronnictwem „białych”. Zmarł w Krakowie w 1895 r. po 20-letnim zesłaniu
ul. Biskupia 18	W budynku tym miesiło się przytulisko dla weteranów powstania styczniowego. Na ścianie tablica pamiątkowa. W 1987 r. powstała tu Izba Pamięci Powstania Styczniowego
RUCH NIEPODLEGŁOŚCIOWY	
ul. Karmelicka 36/38 – dawny pensjonat „Ukraina”	W 1905 r. w Krakowie powołana została do życia szkoła Organizacji Bojowej. Wykłady odbywały się m.in. pod wskazanymi adresami
ul. Ariańska 6	
ul. Lubicz 34 – dawny zakład prof. Odonu Bujwida	Domy, w których mieszkał Józef Piłsudski
ul. M. Curie-Skłodowskiej 5	
ul. Topolowa 38	
ul. Topolowa 16	
ul. Topolowa 18	

ul. Szlak 25	
ul. Szlak 31	
ul. Piłsudskiego – budynek „Sokoła”	Miejsca, w których odbywały się publiczne wystąpienia Józefa Piłsudskiego
ul. św. Filipa 2	
ul. Krupnicza 16	
ul. Smoleńsk 9	
ul. Zwierzyniecka 14	
pl. Matejki – Pomnik Grunwaldzki	Pomnik dłuta Antoniego Wiwulskiego został odsłonięty przez Ignacego Paderewskiego w 500 rocznicę bitwy pod Grunwaldem. Zniszczony przez Niemców w czasie okupacji, a następnie odtworzony przez Mariana Koniecznego
ul. Siemiradzkiego 17	Mieściła się tu Komenda Okręgowa Związku Strzeleckiego
ul. Szewska 15	Siedziba Polskiego Skarbu Wojskowego, organizacji zbierającej środki na finansowanie Związków i Drużyn Strzeleckich
Strzelnica na Woli Justowskiej	Odbywały się tu ćwiczenia strzeleckie Związków i Drużyn Strzeleckich
I WOJNA ŚWIATOWA	
al. 3 Maja 7	Dom im. Józefa Piłsudskiego. Budynek z lat 1931-1933, który miał być częścią kompleksu przeznaczanego na cele kombatanckie. Obecnie mieści się w nim Muzeum Czynu Niepodległościowego. W 1914 r. przy Błoniach znajdował się pawilon wraz z terenem powystawowym, który stał się miejscem zorganizowanej wakacyjnej szkoły strzeleckiej. Tutaj 3 sierpnia letnia szkoła Strzelca oraz oddział Drużyn Strzeleckich zostały przekształcone w Pierwszą Kompanię Kadrową, która w nocy z 5 na 6 sierpnia wyruszyła w kierunku granicy rosyjskiej w Michałowicach
Plac Wszystkich Świętych – Magistrat	W Sali obrad Rady Miejskiej 16 sierpnia 1914 r. powołany został do życia Naczelny Komitet Narodowy, który funkcjonował w Magistracie do 8 listopada 1914 r. 27 października 1918 r. zebrani w Sali Rady Miasta posłowie do parlamentu wiedeńskiego uznali ziemie zaboru austriackiego jako część Państwa Polskiego oraz proklamowali utworzenie Polskiej Komisji Likwidacyjnej, obejmującej władzę w byłej Galicji
Róg Krupniczej i Podwale –	Dawniej Kawiarnia „Esplanada” – wydzielono tu dwa pokoje na potrzeby Związku Strzeleckiego
Rynek Główny 35 – Pałac pod Krzysztoforą	W pałacu uruchomiono Biuro Werbunkowe i tymczasowe koszary na potrzeby utworzonych Legionów Polskich. Zajmowało ono także częściowo pomieszczenia w sąsiednim Pałacu Spiskim. 31 października 1918 r. odbyło się pierwsze plenarne posiedzenie Polskiej Komisji Likwidacyjnej, która w styczniu 1919 r. przeobraziła się w Komisję Rządzącą
ul. Księcia Józefa 54	Dla upamiętnienia formowania artylerii legionowej w koszarach, które znajdowały się na tym miejscu, w 1981 r. ustawiono tu obelisk
Błonia Krakowskie	4 września 1914 r. miało miejsce zaprzysiężenie oddziałów, które miały stać się następnie częścią drugiej brygady Legionów
Rynek Główny 34 – Pałac Spiski	Miejsce zakwaterowania Legionistów w listopadzie 1914 r. po wkroczeniu do Krakowa.
ul. Sławkowska – Hotel Saski	29 marca 1916 r. Naczelny Komitet Narodowy wydał tu bankiet na cześć J. Piłsudskiego
ul. Radziwiłłowska 4	9 października 1916 r. na zebraniu w tym budynku Ignacy Daszyński wręczył J. Piłsudskiemu „adres dziękczynny”
ul. Szpitalna 30 – Hotel Pollera	Miejsce uroczystego bankietu w dniu 9 października 1916 r.
pl. Św. Ducha 1 – Teatr Słowackiego	12 listopada 1916 r. odbyło się galowe przedstawienie sztuki „Kościuszkę pod Raclawicami”, na którym zebrały się wszystkie osobistości ówczesnego świata polityki
Plac Niepodległości – obelisk	
Rynek Główny – przed wieżą Ratuszową (dawny odwach)	31 października 1918 r. w obecności tłumu mieszkańców miasta doszło do zmiany warty austriackiej na polską. Na Wieży Ratuszowej tablica upamiętniająca to wydarzenie
ul. Stradomska 12 i 14	31 października 1918 r. znalazło tu siedzibę pierwsze polskie dowództwo w niepodległym Krakowie
Kopiec Piłsudskiego	Budowę kopca rozpoczęto 6 sierpnia 1934 r., a ukończono w lipcu 1937 r. W jego wnętrzu złożono ziemię z trzech tysięcy pól bitewnych i mogił żołnierzy polskich
ul. Loretańska 11 – Kościół Kapucynów	Tablica poświęcona pamięci poległych i zamordowanych legionistów
Katedra na Wawelu – krypta pod Wieżą Srebrnych Dzwonów	Miejsce spoczynku szczątków J. Piłsudskiego
Cmentarz Rakowicki	Kwaterna legionistów, w której centrum wznosi się niewielki pomnik. Naprzeciw tej kwatery znajdują się masowe groby żołnierskie z lat 1914-1920, a za nimi

	pamiątkowy obelisk. Główną aleję cmentarza zamyka pomnik rokitniańczyków wzniesiony przed mogiłą ułanów z 2 pułku ułanów Legionów (poległych pod Rokitną)
Nowy Cmentarz Podgórski	Kwaterna legionowa z małym pomnikiem
Wzgórze Kaim	Austriacki obelisk upamiętniający odparcie ofensywy rosyjskiej w dniu 6 grudnia 1914 r.
ul. Siostry Faustyny	Przy Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej, na którym spoczywają głównie żołnierze zmarli w szpitalach na skutek odniesionych ran i epidemii
II WOJNA ŚWIATOWA	
ul. św. Anny 13 – kolegiata św. Anny	Dwie tablice poświęcone żołnierzom, poległym we wrześniu 1939 r. i na wszystkich innych frontach II wojny światowej oraz pomordowanych przez hitlerowców w więzieniach i obozach żołnierzy: 5 Dyonu Artylerii Konnej i 8 Pułku Ułanów ks. Józefa Poniatowskiego i jednostek WP, które w okresie międzywojennym stacjonowały w Krakowie. Tablica ku czci poległych i pomordowanych w okresie II wojny światowej członków korporacji „Corolla”, jednego ze związków studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego
ul. Batorego 3	Tablica ku czci pracowników ubezpieczalni, którzy zginęli w latach 1939-45
ul. Batorego 14	Siedziba Stronnictwa Demokratycznego. Tablica ku czci działaczy SD poległych i pomordowanych w latach II wojny. W domu tym mieściła się siedziba krakowskich władz Stronnictwa Demokratycznego
ul. Batorego 17, Okręgowa Rada Adwokacka	Tablica ku czci poległych i pomordowanych adwokatów i aplikantów. W domu tym mieściła się Krakowska Izba Adwokacka
ul. Bobrowskiego 6, kościół św. Kazimierza	Tablica ku czci ofiar terroru. 15 I 1945 r. hitlerowcy dokonali ostatniej masowej egzekucji w Krakowie, rozstrzelując na wiślanym wale przy ul. Miedzianej 79 mieszkańców Dąbia i więźniów z ul. Montelupich
ul. Chmielowskiego 1, Szkoła Podstawowa nr 22	Tablica poświęcona mjr. Henrykowi Sucharskiemu (patron szkoły). Upamiętnia dowódcę obrony Westerplatte w 1939 r.
ul. Chmielowskiego 6, Państwowy Dom Dziecka nr 2	Tablica ku czci Janusza Korczaka
ul. Czysta 18, Zakład Mikrobiologii Akademii Medycznej	Tablica poświęcona Marianowi Gieszczykiewiczowi, profesorowi bakteriologii UJ. Został on aresztowany 6 XII 1939 r. w czasie „Sonderaktion Krakau” i rozstrzelany w obozie w Oświęcimiu 31 VII lub 2 VIII 1942 r.
ul. Dajwór 27	Zakład Energetyczny. Tablica pamiątkowa pracowników poległych na frontach lub zamordowanych w hitlerowskich więzieniach, obozach i na miejscach straceń
ul. Dietla 30, kościół garnizonowy św. Agnieszki	Tablice poświęcone żołnierzom WP. Upamiętniają żołnierzy jednostek wchodzących przed wrześniem 1939 r. w skład garnizonu krakowskiego, poległych w walkach wrześniowych i na wszystkich innych frontach II wojny światowej oraz pomordowanych przez hitlerowców. Tablica ku czci poległych żołnierzy AK
ul. Dietla 32	Tablica ku czci Józefa Spychalskiego. Upamiętnia postać komendanta krakowskiego okręgu AK aresztowanego 24 III 1944 r. w lokalu konspiracyjnym znajdującym się w tym domu, zamordowanego w sierpniu 1944 r. w więzieniu Montelupich
ul. Dobrego Pasterza 4, kościół Pana Jezusa Dobrego Pasterza	Tablica poświęcona żołnierzom 1 Dyw. Pancерnej. Upamiętnia poległych żołnierzy sformowanej w Szkocji 1 Dyw. Pancерnej, dowodzonej przez gen. Stanisława Maczka. Tablica ku czci mieszkańców parafii – ofiar w tzw. Kaplicy Męczeństwa w podziemiach kościoła
Pl. Dominikański 1, kościół Św. Trójcy	Kapliczka ku czci poległych w wojnie 1939 r.
ul. Filipa 19, kościół Misjonarzy	Tablica poświęcona ofiarom terroru. W okresie okupacji hitlerowcy zamordowali 9 księży ze Zgromadzenia oo. Misjonarzy
ul. Gamcarska 6	Tablica ku czci Stanisława Okonia. W tym domu w nocy z 4 na 5 III 1942 r. Stanisław Okoń „Sumak” — komendant Krakowskiej Chorągwi Szarych Szeregów został aresztowany. Zginął we wrześniu 1942 r. w obozie oświęcimskim
ul. Gołębia 24, Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego	Tablica ku czci pracowników UJ. Aula. W latach okupacji hitlerowcy wymordowali 54 pracowników UJ. Pamięć pomordowanych uczczono tablicą przy wejściu do Auli Uniwersytetu Tablica poświęcona ofiarom tzw. „Sonderaktion Krakau”. Sala 56. 6 XI 1939 r. gestapo aresztowało zaproszonych na „wykład” Bruno Muellera 183 pracowników naukowych Akademii Górniczej i UJ i następnie wysłało do obozu „Sachsenhausen”

ul. Grodzka 64, dawny Instytut Geografii Uniwersytetu Jagiellońskiego	Tablica ku czci profesorów geografii. W latach II wojny światowej hitlerowcy zamordowali w obozach koncentracyjnych prof. Jerzego Smoleńskiego i doc. Wiktora Ormickiego
ul. Grzegorzewska 14	Tablica ku czci harcerzy. 17 V 1944 r. w znajdującym się w tym domu konspiracyjnym lokalu redakcji prasy krakowskiej Chorągwi Szarych Szeregów zostało aresztowanych 6 harcerzy, których następnie stracono
ul. Helclów 2, Dom Opieki Społecznej	Tablica w miejscu dawnego więzienia – oddziału kobiecego więzienia krakowskiego gestapo Montelupich. Zginęło tu lub zmarło z wycieńczenia i na skutek obrażeń odniesionych w czasie tortur i przesłuchań wiele Polek. Stąd wyruszały transporty więźniarek do obozów koncentracyjnych
ul. Jachowicza 1a, Klub Sportowy „Dąbski”	Tablica poświęcona pamięci ofiar ostatniej masowej egzekucji w Krakowie w dniu 15 stycznia 1945 r.
ul. Kanoniczna 18	Tablica upamiętniająca „Patronat”. W budynku tym w latach okupacji hitlerowskiej mieściła się siedziba Sekcji Opieki nad Więźniami Polskiego Komitetu Opiekuńczego Kraków-Miasto zwana w skrócie „Patronatem”
ul. Kapucyńska 2, Zespół Szkół Ekonomicznych nr 1	Trzy tablice poświęcone pamięci wykładowców i wychowanków. Upamiętniają postać wykładowcy Tadeusza Wroniewicza, organizatora tajnego nauczania w okresie okupacji, siedmiu wykładowców Szkoły Ekonomiczno-Handlowej poległych lub zamordowanych w okresie II wojny światowej oraz wszystkich poległych i pomordowanych wychowanków
ul. Karmelicka 29	Tablica ku czci Stefana Kamińskiego, właściciela księgarni i antykwariatu, będącej kamuflażem konspiracyjnej drukarni i składnicy polskich książek
Pl. im. Jana Nowaka Jeziorańskiego 3, dworzec PKP Kraków Główny	Tablica ku czci poległych kolejarzy
ul. Kopernika 26	Kościół Jezuitów – tablica ku czci ofiar terroru – 74 księży jezuitów polskich
ul. św. Krzyża 1	Tablica pamiątkowa organizacji Orła Białego, której siedziba znajdowała się w tym domu w l. 1939-40
ul. Lubicz 27	Tablica ku czci ofiar terroru. 27 V 1944 r. w odwet za śmierć 2 policjantów hitlerowcy rozstrzelali 40 zakładników spośród więźniów Montelupich
ul. Łobzowska 3, Klub Plastyka	Tablica upamiętniająca poległych w latach okupacji hitlerowskiej 28 artystów
ul. św. Marka 8	Tablica ku czci Stanisława Rostworowskiego – żołnierza Legionów, uczestnika III Powstania Śląskiego, w okresie okupacji Inspektora Komendy Głównej w okręgu krakowskim AK, zamordowanego w siedzibie gestapo przy ul. Pomorskiej 2 w dniu 11 XI 1944 r.
Pl. Matejki	Grób nieznanego żołnierza. Symboliczny grób wszystkich poległych — nie zidentyfikowanych z II wojny światowej
Pl. Matejki 11, Zespół Szkół Przemysłu Spożywczego	Tablica upamiętniająca marszałka Michała Rolę-Żymierskiego, działacza PPR, naczelnego dowódcę WP w końcowym okresie II wojny światowej, członka PKWN. W l. 1897-1902 był uczniem znajdującej się w tym budynku szkoły
Pl. Matejki 13, Akademia Sztuk Pięknych	Tablica ku czci profesorów i studentów ASP poległych lub zamordowanych w czasie wojny
Bulwar Czerwieński przy ul. Powiśle	Pomnik Żołnierzy Polski Walczącej autorstwa Bronisława Chromego
al. Mickiewicza 21, Akademia Rolnicza	Tablica ku czci pracowników i studentów Wydziału Rolnego UJ – ofiar wojny
ul. Miodowa 55, cmentarz żydowski	Pomnik na zbiorowych mogiłach
ul. Mogilska 97	Tablica pamiątkowa fabryki broni AK. W budynku istniejącej w tym miejscu firmy „Dom Handlowy Sypniewski i Jakubowski”, produkującej maszyny, mieściła się zakonspirowana wytwórnia uzbrojenia AK
Pl. Na Groblach 9, Liceum Ogólnokształcące nr 1	Tablica poświęcona wychowankom poległym i pomordowanym podczas wojny
ul. Paulińska 28	Tablica pamiątkowa wytwórni broni Armii Krajowej. W domu tym w latach okupacji hitlerowskiej mieściła się wytwórnia granatów dla AK funkcjonująca pod przykrywką firmy „Hydraulik”. W r. 1944 pracownicy wytwórni zostali aresztowani i zamordowani
ul. Pędzichów 27, ZUS	Tablica ku czci ofiar wojny – 15 pracowników Ubezpieczalni Społecznej poległych i zamordowanych podczas wojny
Pl. Półkole	Krzyż na miejscu straceń. 15 11 1945 r. hitlerowcy dokonali ostatniej egzekucji w Krakowie rozstrzelując na wiślanym wale przy ul. Miedzianej 79 mieszkańców Dąbia i więźniów z Montelupich. Ofiary egzekucji pochowano w miejscu śmierci, a po zakończeniu wojny przeniesiono na cmentarz Rakowicki
ul. Prandoty, Cmentarz Wojskowy	Kwatery poległych żołnierzy WP. We wrześniu 1939 r. w walkach w rejonie Krakowa poległo wielu żołnierzy z różnych jednostek Armii „Kraków”. 146 pochowano we wspólnej kwaterze w 3 mogiłach zbiorowych i 53 indywidualnych. Dwie mogiły lotników polskich. Kryją prochy 14 lotników z zestrzelonych z 15 na

	16 i z 16 na 17 VIII 1944 r. bombowców: „Halifax” i „Liberator”, lecących ze zrzutami dla walczącej Warszawy. Mogiła Franciszka Dąbrowskiego, zastępcy dowódcy obrony Westerplatte we wrześniu 1939 r., przez cały okres II wojny światowej jeńca wojennego, zmarłego po wojnie w Krakowie. Pomnik wśród mogił na radzieckiej kwaterze wojennej. W walkach o wyzwolenie Krakowa w styczniu 1945 r. poległo 1578 oficerów i żołnierzy. Poległych pochowano w 156 zbiorowych mogiłach we wspólnej kwaterze. Pomnik-mauzoleum młodzieży. Kwaterna żołnierzy brytyjskich. W latach II wojny światowej na terenach południowej Polski zginęło 517 żołnierzy brytyjskich. Byli oni jeńcami wojennymi, uciekinierami z obozów lub lotnikami niosącymi pomoc polskiemu ruchowi oporu. Po zakończeniu wojny na cmentarzu Rakowickim urządzono wspólną kwaterę 517 pojedynczych mogił. Wśród mogił postawiono pomnik
ul. Rakowicka, cmentarz Rakowicki komunalny	Grób Marii z Lubienieckich Dobrzańskiej (1872-1950) – matki majora Henryka Dobrzańskiego „Hubala”, traktowana jako symboliczna mogiła mjr. Henryka Dobrzańskiego „Hubala”. Mogiła żołnierzy AK. Kryje prochy 8 żołnierzy batalionu „Skała” AK zastrzelonych przez hitlerowców 4 XII 1944 r. w Pieczonogach. Mauzoleum partyzantów. Zbudowane w 1945 r., poświęcone jest pamięci poległych partyzantów z oddziałów AK, GL-A1 i BCh działających w okresie okupacji na ziemi krakowskiej. Mauzoleum bojowników o wolność i demokrację. Wzniesione w 1946 r. upamiętnia wszystkich poległych w okresie wojny bojowników walczących o wolność i demokrację. Obelisk ku czci ofiar obozów koncentracyjnych poświęcony pamięci tysięcy mieszkańców ziemi krakowskiej pomordowanych w hitlerowskich obozach koncentracyjnych. Trzy zbiorowe mogiły ofiar terroru. Kryją prochy: zamordowanych 5 VI 1940 r. w Nowym Wiśniczu dwóch krakowskich prawników w odwet za ich udział w przedwojennym procesie niemieckiego szpiega, 11 powieszonych 1 VII 1942 r. zakładników z więzienia Montelupich oraz 79 mieszkańców Dąbia i więźniów z więzienia Montelupich zamordowanych 15 I 1945 r.
ul. Rynek Główny, kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny (Mariacki)	Tablica poświęcona ofiarom wojny – 53 księży z terenów diecezji krakowskiej
ul. Sienna 11, dawny Zespół Szkół Gastronomicznych	Tablica poświęcona profesorom i wychowankom Państwowego Gimnazjum im. św. Jacka – ofiarom wojny
ul. Skałeczna 15, Bazylika OO. Paulinów na Skałce	Tablica poświęcona żołnierzom AK
ul. Skarbowa 2, Teatr „Grotoska”	Tablica pamiątkowa szpitala PCK, które mieściło się w pomieszczeniach teatralnych od września 1939 r. do 15 sierpnia 1944 r.
ul. Sławkowska 17	Tablica pamiątkowa ku czci naukowców – członków Polskiej Akademii Umiejętności, poległych i pomordowanych w czasie wojny
al. Słowackiego 17a, Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych	Tablica ku czci pracowników służby leśnej – ofiar wojny
ul. Sobieskiego 9, Liceum Ogólnokształcące nr 2	Dwie tablice ku czci ofiar wojny – profesorów i wychowanków oraz harcerzy szczeplu „Zielona Trójka”
ul. Szeroka 24	Pomnik na miejscu egzekucji. 28 X 1943 r. przed Starą Bożnicą hitlerowcy rozstrzelali 30 zakładników z więzienia Montelupich w odwecie za likwidację przez AK 2 konfidentów gestapo
ul. Szpitalna 38, pomieszczenia dawnej kawiarni „Cyganeria”	Tablica upamiętniająca akcję GL. 24 XII 1942 r., podczas której gwardziści z grupy bojowej „Iskra” wyrzucili granaty do kawiarni „Cyganeria” przeznaczonej tylko dla Niemców. Zabito 11 i raniono 13 hitlerowców
ul. Studencka 12, Liceum Ogólnokształcące nr 5	Dwie tablice poświęcone ofiarom wojny – wychowankom gimnazjum im. A. Witkowskiego oraz harcerzom z działającej tu 9 Drużyny Harcerskiej
ul. Wąska 5/7, Gimnazjum nr 3	Tablica ku czci ofiar terroru. W l. 1939-44 w budynku szkoły hitlerowcy urządzili obóz przejściowy dla schwytanych w czasie łapanek robotników przymusowych przeznaczonych do wywiezienia do Rzeszy. Wielu ze schwytanych zmarło na czerwonkę i tyfus lub zostało zamordowanych
ul. Westerplatte 8	Tablica pamiątkowa Legionu Czechosłowackiego. W domu tym mieścił się przed wybuchem II wojny światowej Konsulat Republiki Czechosłowackiej. Po zajęciu kraju przez III Rzeszę organizowano tu sztab tzw. Grupy Bojowej, która później została przekształcona w Legion Czechosłowacki kierowany przez Ludwika

	Svobodę do walki przeciwko hitlerowcom
ul. Westerplatte 19, Komenda Miejska Państwowej Straży Pożarnej	Tablica poległych 8 strażaków, którzy w styczniu 1945 r. w czasie wykonywania obowiązków zginęli od strzału niemieckiego żołnierza
ul. Wielopole 2, Urząd Pocztowy Kraków 1	Tablica upamiętniająca pracowników poczty, poległych w l. 1939-45 na wszystkich frontach II wojny światowej lub pomordowanych przez hitlerowców
ul. Wielopole 3	Tablica upamiętniająca działalność BCh. W l. 1941-45 w tym domu mieściła się Komenda Krakowskiego Okręgu BCh kierowana przez Narcyza Wiatra. W pobliżu na Plantach w miejscu śmierci Narcyza Wiatra znajduje się pomnik-tablica upamiętniająca to zdarzenie
Pl. Wszystkich Świętych 3/4, Urząd Miasta	Tablica ku czci 159 pracowników instytucji podległych Zarządowi Miasta, którzy w latach II wojny światowej polegli bądź zostało zamordowanych przez hitlerowców
Pl. Wszystkich Świętych 5, klasztor oo. Franciszkanów	Zespół trzech tablic poświęconych ofiarom wojny. Upamiętniają poległych w czasie wojny lub pomordowanych w hitlerowskich więzieniach, obozach i na miejscach straceń: 52 członków polskiej prowincji Zakonu Franciszkanów, zamordowanego 26 VII 1941 r. we Lwowie Kazimierza Bartla, profesora Uniwersytetu im. Jana Kazimierza we Lwowie oraz 21 pracowników tego uniwersytetu zamordowanych przez hitlerowców 4 VII 1941 r.
ul. Grotgiera 15	Pomnik ofiar terroru. 20 X 1943 r. w odwet za zabicie przez AK niemieckiego pracownika Arbeitsamtu, hitlerowcy rozstrzelali w tym miejscu 20 zakładników z więzienia Montelupich
ul. Kałuży 1, Klub Sportowy „Cracovia”	Tablica ku czci sportowców – 61 działaczy i zawodników „Cracovii”, zamordowanych podczas wojny
ul. Kamedulska, tzw. Glinik – Przegorzalę	Pomnik ku czci pomordowanych. Na terenie dawnego wyrobiska gliny hitlerowcy dokonywali masowych egzekucji. Rozstrzelano tu około 1300 Polaków, przeważnie przywożonych z więzień Montelupich i św. Michała
ul. Królowej Jadwigi 78, Szkoła Podstawowa nr 32	Tablica na miejscu tortur. 28 VII 1943 r. na dziedzińcu szkoły hitlerowcy zgromadzili 1500 osób zatrzymanych podczas pacyfikacji Woli Justowskiej i sąsiednich osiedli. Na miejscu przeprowadzono „przesłuchania” z zastosowaniem tortur. 21 Polaków rozstrzelano, a kilkanaście innych osób zesłano do obozów koncentracyjnych
ul. Księcia Józefa 337, Szkoła Podstawowa nr 48	Tablica poświęcona harcerzom Szarych Szeregów. W styczniu 1940 r. przybyły z Warszawy harcmistrz Florian Marciniak rozpoczął organizowanie krakowskiej Chorągwi Szarych Szeregów
ul. 28 Lipca 1943 r.	Pomnik ofiar terroru. Po wykryciu przez Niemców tajnej drukarni, oddziały SS i żandarmerii przeprowadziły w Woli Justowskiej i sąsiednich osiedlach akcję pacyfikacyjną
ul. Lubelska 25	Tablica upamiętniająca akcję GL-PPS. 28 I 1943 r. grupa bojowa GL-PPS dokonała akcji dywersyjnej pałac kartoteki mieszkańców Krakowa przeznaczonych przez tutejszy Arbeitsamt do wywiezienia na roboty przymusowe do Rzeszy
ul. Łokietka, kościół św. Jadwigi Królowej	Tablica ku czci Jana Kiwerskiego, dowódcy 27 Wołyńskiej Dyw. Piechoty AK, poległego 18 IX 1944 r. w czasie akcji „Burza” na Wołyniu
ul. Mazowiecka 32	Głaz ku czci ofiar terroru. W tym miejscu 20 X 1943 r. zostało rozstrzelanych przez hitlerowców 20 Polaków, głównie harcerzy Szarych Szeregów w odwet za zlikwidowanie przez ruch oporu pracownika Arbeitsamtu
ul. Mickiewicza 30, gmach główny Akademii Górniczo-Hutniczej	Zespół trzech tablic poświęcony pamięci rektora, pracowników i wychowanków AGH. Tablice upamiętniają: pierwszego rektora Akademii Antoniego Hoborskiego, aresztowanego 6 XI 1939 r. w ramach tzw. „Sonderaktion Krakau”, zmarłego w obozie Sachsenhausen 9 II 1940 r., 15 pracowników oraz 122 wychowanków AGH poległych na różnych frontach II wojny światowej lub zamordowanych przez hitlerowców. Tablica ku czci działaczy Związku Polaków w Niemczech, którzy zostali wcześniej osadzeni w obozie Sachsenhausen i pierwsi pospieszili z pomocą uwięzionym tam naukowcom krakowskim
ul. Misjonarska 37, kościół Najświętszej Marii Panny z Lourdes	Tablica upamiętniająca żołnierzy 6 Pułku Artylerii Lekkiej, który do września 1939 r. stacjonował w Krakowie
ul. Pielęgniarek 54	Płyta na miejscu byłego obozu. Od stycznia 1944 r. do 12 stycznia 1945 r. przy ul. Prądnickiej Bocznej (dziś Pielęgniarek) mieścił się obóz przejściowy dla robotników przymusowych przeznaczonych do wywiezienia do Rzeszy
ul. Pomorska 2, „Dom Śląski”	Zespół tablic pamiątkowych ku czci więźniów krakowskiego gestapo. W domu tym zbudowanym w 1936 r. ze składek społeczeństwa, w okresie okupacji hitlerowskiej mieściła się Komenda Policji Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa Dystryktu Krakowskiego. W pokojach przesłuchań tysiące Polaków i więźniów innych

	narodowości były torturowane i mordowane. W celach znajdujących się w podziemiach budynku do dziś zachowały się oryginalne napisy wykonane przez więźniów. Pamięć pomordowanych uczczono wmurowując tablice w ścianę klatki schodowej, obok bramy wjazdowej i w ścianę dziedzińca ponad wejściem do cel. Dzisiaj znajduje się tu oddział Muzeum Historycznego Miasta Krakowa
ul. Prądnicka, przy wiadukcie kolejowym	Głaz ku czci ofiar terroru. 29 X 1943 r. w tym miejscu hitlerowcy rozstrzelali 10 zakładników z więzienia Montelupich
ul. Prusa 18, Szkoła Podstawowa nr 31	Tablica ku czci Władysława Mitkowskiego, działacza harcerskiego, współorganizatora harcerskiej konspiracji, który zginął 24 VI 1942 r. podczas próby ucieczki w chwili aresztowania
ul. Senatorska 1, Miejskie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji	Tablica ku czci pracowników – ofiar wojny
Plac Inwalidów	W miejscu byłego pomnika wdzięczności Armii Radzieckiej ma stanąć pomnik ofiar komunistycznego terroru. Obecnie znajduje się tam tablica informująca o tym. Miejsce to upamiętnia także wszystkich walczących o wolność Polski w okresie II wojny światowej – obok, w budynku przy ul. Pomorskiej 2, znajdowało się podczas okupacji hitlerowskiej więzienie gestapo
Sowiniec, Kopiec Marszałka Józefa Piłsudskiego	Mauzoleum ofiar II wojny światowej. Pamięć wszystkich poległych i pomordowanych w II wojnie światowej uczczono budując we wnętrzu kopca Marszałka J. Piłsudskiego Mauzoleum, w którym złożono urny z prochami z pól bitewnych i miejsc męczeństwa
ul. Sienkiewicza 19, kościół św. Szczepana	Tablica ku czci więźniarek KL Ravensbrück. W latach okupacji hitlerowskiej setki kobiet krakowskich osadzono w obozie koncentracyjnym Ravensbrück, wiele z nich stało się ofiarami eksperymentów pseudomedycznych i straciło życie lub zdrowie
ul. Urzędnicza 65, Szkoła Podstawowa nr 34	Tablica ku czci obrońców Poczty Polskiej w Gdańsku
al. Waszyngtona, Cmentarz Salwatorski	Zbiorowa mogiła ofiar terroru. 28 VII 1943 r. hitlerowcy dokonali krwawej pacyfikacji Woli Justowskiej i okolicznych osiedli. Ofiary tej zbrodni pochowano we wspólnej mogile
ul. Kocmyrzowska	Pomnik ofiar terroru. 29 I 1944 r. na terenie ówczesnej wsi Grębałów w odwecie za wysadzenie przez oddziały AK dwóch pociągów, hitlerowcy rozstrzelali 80 zakładników z więzienia Montelupich.
al. Jana Pawła II 39, Muzeum Lotnictwa	Tablica ku czci lotników polskich, którzy od pierwszego do ostatniego dnia wojny walczyli i ginęli na wszystkich frontach II wojny światowej. Pomnik Chwała Lotnikom – Głaz z inskrypcją <i>Chwała lotnikom</i> z 1970 r.
Park Lotników Polskich	Pomnik Lotników Polskich poległych w latach 1939-1945 z 1989 r. (wg proj. B. Chromego)
al. Jana Pawła II, Akademia Wychowania Fizycznego	Pomnik Bronisława Czecha, wzniesiony przed AWF w 1988 r. upamiętniający jej patrona-narciarza, olimpijczyka, zamordowanego w Oświęcimiu w 1944 r.
ul. Nadbrzezie 14 (Pleszów), kościół parafialny	Tablica poświęcona ofiarom wojny – 16 mieszkańcom parafii
os. Na Stoku 27b, ul. Architektów, fort 49 Krzesławice	Pomnik ofiar terroru – na miejscu kaźni. W l. 1939-41 hitlerowcy dokonywali masowych egzekucji w poaustriackim forcie w Krzesławicach, głównie więźniów z Montelupich i św. Michała
ul. Bieżanowska, cmentarz komunalny	Mogiły ofiar wojny i terroru. Symboliczna mogiła żołnierza AK. Upamiętnia poległego 20 IX 1944 r. w Warszawie Edwarda Sowę ps. „Babinicz”, żołnierza AK
ul. Bogucianka 43, kaplica Matki Boskiej	Tablica ku czci ofiary wojny. Upamiętnia mieszkańca Tyńca – Piotra Widurka, poległego w styczniu 1945 r. od przypadkowej kuli
Pl. Bohaterów Getta 6	Tablica ku czci bohaterów getta. W domu tym mieściła się siedziba konspiracyjnego kierownictwa krakowskiej Żydowskiej Organizacji Bojowej, z której wywodzili się członkowie grupy GL „Iskra”
ul. Cechowa 44, kościół Najświętszego Serca Jezusowego	Tablica poświęcona 60 mieszkańcom parafii – ofiarom wojny
ul. Babińskiego 29, Szpital Specjalistyczny im. dr. Józefa Babińskiego (Kobierzyn)	Obelisk ku czci pomordowanych. 23 VI 1942 r. hitlerowcy wywieźli z miejscowego szpitala do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu ok. 500 psychicznie chorych osób. Pozostałych ok. 100 chorych zamordowano na miejscu i pochowano we wspólnej mogile w szpitalnym ogrodzie. Nad mogiłą ustawiono obelisk z tablicą. Tablica pamiątkowa ku czci pacjentów pochodzenia żydowskiego, zmordowanych przez hitlerowców w 1942 r.
ul. Hoborskiego 20 (Kosocice)	Tablica upamiętniająca tajną drukarnię. W domu tym mieściła się drukarnia Tajnych Wojskowych Zakładów Wydawniczych AK
ul. Jerozolimska	Tablica ku czci ofiar terroru. Upamiętnia 15 rozstrzelanych 10 IX 1939 r.

	mieszkańców Podgórza. Była to pierwsza zbiorowa egzekucja, jakiej dokonali hitlerowcy w Krakowie
ul. Kamińskiego (Płaszów)	Pomnik ofiar obozu. W grudniu 1942 r. na terenie dwóch żydowskich cmentarzy pomiędzy ulicami: Wielicką i Swoszowicką hitlerowcy założyli obóz pracy przymusowej dla Żydów. Od lutego 1943 r. więziono w nim również Polaków. Przez obóz przeszło ponad 150 tys. więźniów, z których około 80 tys. zostało zamordowanych
ul. Konfederacka 6, kościół św. Stanisława	Tablica pamiątkowa 13 księży Salezjanów ze zgromadzenia krakowskiego oo. Salezjanów, zamordowanych w czasie wojny
os. Kosocice, cmentarz parafialny	Mogiła ofiary terroru. Upamiętnia zamordowanego 16 II 1943 r. w Dębicy Wiktora Siatkę – mieszkańca Krakowa. Mogiła żołnierza AK – Alojzego Jaglarza ps. „Kruk”
Las Obrony Tyńca	Płyta na miejscu straceń. 15 VII 1942 r. w Lesie Obrony Tyńca hitlerowcy rozstrzelali 90 Żydów. Ofiary zbrodni pochowano na miejscu śmierci we wspólnych mogiłach
ul. Lipowa 4	Tablica poświęcona alianckim lotnikom. 17 VIII 1944 r. w rejonie krakowskich przedmieść został zestrzelony bombowiec „Liberator” lecący ze zrzutami dla walczącej Warszawy. Trzech członków załogi zginęło
ul. Lwowska	Fragment murów getta z tablicą pamiątkową. Zachowany fragment murów przypomina męczeńską śmierć tysięcy Żydów
ul. Malborska 98, Szkoła Podstawowa nr 70	Tablica ku czci mjr. Henryka Dobrzańskiego „Hubala”
ul. Niewodniczańskiego, cmentarz parafialny	Zbiorowa mogiła żołnierzy WP kryje prochy kilku żołnierzy poległych we wrześniu 1939 r. w rejonie Krakowa
ul. Nowosądecka 1	Pomnik ofiar terroru. 1 VII 1942 r. hitlerowcy powiesili 11 mieszkańców Woli Duchackiej. Był to odwet za zlikwidowanie przez ruch oporu policyjnego wywiadowcy
ul. Popławskiego 17, Szkoła Podstawowa nr 61	Obelisk ku czci 80 mieszkańców Prokocimia poległych na frontach lub zamordowanych przez hitlerowców
Plac przed kościołem św. Idziego	Krzyż Katyński wzniesiony w 1990 r.
ul. Rzemieślnicza 20, Zajezdnia Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacji	Tablica pamiątkowa ku czci pracowników – ofiar wojny
ul. Twardowskiego 99	Głaz na miejscu śmierci Władysława Mitkowskiego – działacza harcerskiego, współorganizatora harcerskiego konspiracji w okresie okupacji
ul. Wielicka, Nowy Cmentarz Podgórski	Pomnik poległych harcerzy z III Drużyny Chorągwi Krakowskiej ZHP
ul. Wielicka 1, kaplica Boga Ojca	Tablica na miejscu egzekucji. 23 XI 1943 r. hitlerowcy rozstrzelali tu 10 zakładników z więzienia Montelupich.
ul. Wielicka 114, Krakowska Fabryka Kabli, obecnie TELEFONIKA-KABLE S.A.	Tablica ku czci 23 pracowników Fabryki Kabli – ofiar wojny
ul. Wodna, obok dworca PKP Kraków-Płaszów	Obelisk ku czci polskich kolejarzy, powieszonych w dniu 26 VI 1942 r.
ul. Wodna, dworzec PKP Kraków-Płaszów	Tablica upamiętniająca kolejarzy poległych i pomordowanych podczas wojny
ul. Wspólna, cmentarz parafialny	Mogiła żołnierzy WP oraz zbiorowa mogiła ofiar terroru, z prochami mieszkańców Woli Duchackiej, zamordowanych przez hitlerowców w okresie okupacji
ul. Zabłocie 23	Tablica poległych lotników. 17 VIII 1944 r. nad przedmieściami Krakowa zestrzelono aliancki bombowiec lecący ze zrzutami zaopatrzenia dla walczącej Warszawy. Cała załoga zginęła
ul. Monte Cassino 31, Zespół Szkół Łączności	Pomnik obrońców Poczty Polskiej w Gdańsku przed budynkiem szkoły
ul. Za Torem 22, kamieniołom	Pomnik ofiar terroru i tablica ku czci pomordowanych na terenie kamieniołomu i wapienników Libana i Ehrenpreisa, gdzie hitlerowcy utworzyli karny obóz pracy dla Służby Budowlanej. Więźniów dziesiątkowała mordercza praca i tortury. Ostatnich 21 więźniów zostało zamordowanych 22 VII 1944 r. w czasie likwidacji obozu
ul. Zawila, cmentarz parafialny	Mogiła żołnierzy ZWZ. Pomnik na cmentarzu wojennym Armii Radzieckiej. W 12 zbiorowych mogiłach pochowano tu 153 jeńców radzieckich zmarłych m.in. w pobliskim Stalagu. Mogiły innych żołnierzy-więźniów pobliskiego Stalagu
ul. Zawila	Głaz na miejscu byłego obozu jenieckiego. Pomiędzy Borkiem Fałęckim a Kobierzynem w czerwcu 1942 r. hitlerowcy zorganizowali obóz karny dla 6000 jeńców francuskich, belgijskich, holenderskich, a także radzieckich. Stalag 369 istniał do 6 VIII 1944 r.

ul. Montelupich	Hitlerowskie więzienie policyjne podległe w latach 1940-1944 Gestapo. W okresie tym przeszło przez niego około 50 tys. więźniów, głównie Polaków i Żydów. Na terenie więzienia miały miejsce liczne egzekucje

Źródło: opracowanie na podstawie Czerpak, Wroński (1972), *Przewodnik po...* (1966), Zieliński (1988).

Osobną grupę miejsc pamięci stanowią te, które wiążą się z holokaustem, a szczególnie z istniejącym na terenie Podgórze w latach 1941-1943 gettem żydowskim. Zachowane do dziś obiekty z nim związane ujęte są w tabeli nr 19. Pozostałe miejsca, m.in. teren byłego obozu koncentracyjnego w Płaszowie oraz miejsca egzekucji Żydów (m.in. w Lesie Tynieckim) zostały ujęte w tabeli 18. Ważnym wydarzeniem upamiętniającym zagładę Żydów krakowskich jest odbywający się co roku w rocznicę likwidacji getta krakowskiego (13-14 marca 1943 r.) Marsz Pamięci. Bierze on początek z Placu Bohaterów Getta (gdzie znajduje się wymowny pomnik-instalacja przestrzenna, upamiętniający te wydarzenia) i zmierza drogą, którą w 1943 r. pokonywali mieszkańcy getta zmierzając do obozu koncentracyjnego w Płaszowie.

Tab. 19. Obiekty i miejsca związane z gettem żydowskim w Krakowie

Obiekt	Adres
Pomnik	Plac Bohaterów Getta
Apteka „Pod Orłem”	Plac Bohaterów Getta
Siedziba Żydowskiej Organizacji Bojowej	róg pl. Bohaterów Getta i ul. Pivnej
Tagesheim	ul. Józefińska 22/Krakusa 17
Siedziba Żydowskiej Samopomocy Społecznej	ul. Józefińska 18
Szpital Żydowski	ul. Józefińska 14
Urząd Pracy – Arbeitsamt	ul. Józefińska 10
Rada Żydowska – Judenrat	ul. Limanowskiego 2
Madritsch	Rynek Podgórski 3
Zakłady „Optima”	kwartał między ul. Węgierską a ul. Krakusa
Dom Sierot	ul. Krakusa 8
Szpital dla Przewlekłe Chorych	ul. Limanowskiego 15
Szpital Zakaźny	ul. Rękawka 30
Mury getta	ul. Limanowskiego 62 (za szkołą)
Mury getta	ul. Lwowska 25-29
Fabryka naczyń emaliowanych „Oskara Schindlera”	ul. Lipowa 4

Źródło: opracowanie na podstawie Burchard (1990), Duda (2003), *Zabytki architektury...* (2007).

3.7. Muzea

Kraków należy do największych ośrodków życia kulturalnego w Polsce i Europie Środkowej. Jest wielkim centrum muzealnictwa, a do wiodących jednostek tego typu należą: Muzeum Narodowe w Krakowie (9 oddziałów, w tym Muzeum Czartoryskich), Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu oraz Muzeum Historyczne Miasta Krakowa (13 oddziałów). Reprezentowane są tu różne typy muzeów i zbiorów: archeologiczne, historyczne, sztuki, biograficzne, przyrodnicze, techniczne, literackie oraz specjalistyczne. Pełny ich wykaz znajduje się w tabeli 20. Poza tym istnieje szereg ekspozycji w innych jednostkach, niekoniecznie o charakterze muzealnym, takich jak: biblioteki, domy i centra kultury czy mieszkania prywatne. Do ciekawszych ekspozycji powstałych w ostatnich latach należy wystawa poświęcona dziejom Placu Inwalidów, znajdująca się w podziemiach schronu przeciwlotniczego z okresu II wojny światowej w Parku Krakowskim (udostępniania zwiedzającym przy okazji większych imprez kulturalnych). Znaczącą rolę w promocji zbiorów muzealnych odgrywają cykliczne imprezy, takie jak: „Noc Muzeów” (maj) czy „Dni otwartych drzwi muzeów krakowskich” (listopad). Z innych akcji na szczególną uwagę zasługują „Podgórskie dni otwartych drzwi” (ostatni

weekend września), promujące cenne obiekty Podgórze, które na co dzień nie są dostępne dla zwiedzających.

Tab. 20. Muzea w Krakowie

Muzeum	Adres
Muzea i zbiory archeologiczne	
Muzeum Archeologiczne	ul. Senacka 3
Muzeum Archeologiczne – Dzieje Rynku Krakowskiego	Rynek Główny, Kościół św. Wojciecha
Muzeum Archeologiczne – Oddział w Nowej Hucie	os. Branice, ul. Sasanek 2A
Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu (wystawa „Wawel Zaginiony”)	Wawel 5
Muzea i zbiory historyczne	
Muzeum Czynu Niepodległościowego – Dom im. Józefa Piłsudskiego	al. 3 Maja 7
Muzeum Czynu Zbrojnego	os. Górali 23
Muzeum Galicja	ul. Dajwór 18
Muzeum Historii Akademii Górniczo-Hutniczej	al. Mickiewicza 30 pawilon C, V piętro
MHK Oddział Pałac Krzysztofory, Dzieje i Kultura Krakowa	Rynek Główny 35
MHK Oddział Dom pod Krzyżem, Teatralny im. Stanisława Wyspiańskiego	ul. Szpitalna 21
MHK Oddział Stara Synagoga, Dzieje i Kultura Żydów	ul. Szeroka 24
MHK Oddział Celestat, Dzieje Krakowskiego Bractwa Kurkowego	ul. Lubicz 16
MHK Oddział Kamienica Hipolitów, Mieszkański Dom	pl. Mariacki 3
MHK Zwierzyniecki Salon Artystyczny	ul. Królowej Jadwigi 41
MHK Wieża Ratuszowa	Rynek Główny 1
MHK Barbakan	Barbakan
MHK Oddział Nowa Huta	os. Słoneczne 16
MHK Mury Obronne	ul. Pijarska
Muzeum Teatru Starego	ul. Jagiellońska 1
Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Maius	ul. Jagiellońska 15
Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu	Wawel 5
Muzeum Uniwersytetu Ekonomicznego	ul. Rakowicka 27
Muzea i zbiory etnograficzne	
Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli	Pl. Wolnica
Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli – Dom Esterki	ul. Krakowska 46
Muzea sztuki	
Muzeum Narodowe – Gmach Główny	al. 3 Maja 1
Muzeum Narodowe, Pałac Biskupa Erazma Ciołka	ul. Kanonicza 17
Muzeum Narodowe, Galeria Sztuki Polskiej XIX wieku w Sukiennicach	Rynek Główny 1-3
Muzeum Narodowe, Muzeum Książąt Czartoryskich	ul. św. Jana 19
Muzeum Narodowe, Muzeum Książąt Czartoryskich	ul. Pijarska 8
Muzeum Narodowe, Biblioteka Czartoryskich	ul. św. Marka 17
Muzeum Archidiecezjalne	ul. Kanonicza 19-21
Muzeum Katedralne	Wawel 2
Centrum Sztuki i Techniki Japońskiej „Manggha”	ul. Konopnickiej 26
Zbiory Graficzne, Oddział Biblioteki Jagiellońskiej	al. Mickiewicza 22
Muzeum im. Emeryka Hutten-Czapskiego	ul. Piłsudskiego 12
Muzea historii wojskowości	
Muzeum Armii Krajowej im. Gen. Emila Fieldorfa Nila	ul. Wita Stwosza 12
Muzeum Lotnictwa Polskiego	al. Jan Pawła II 39
Muzea biograficzne	
Muzeum Odon Bujwida	ul. Lubicz 34
CRICOTEKA – Galeria Krzysztofory	ul. Szczepańska 2
Ośrodek Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora – CRICOTEKA – Galeria i Pracownia Tadeusza Kantora	ul. Sienna 7/5
Dworek Jana Matejki w Krzesławicach	ul. Wańkowicza 25
Muzeum Narodowe, Dom Jana Matejki	ul. Floriańska 41
Muzeum Narodowe, Muzeum Stanisława Wyspiańskiego w Kamienicy Szolańskich	ul. Szczepańska 11
Muzeum Narodowe, Dom Józefa Mehoffera	ul. Krupnicza 26
Muzeum Brata Alberta	ul. Krakowska 43
Muzeum im. Bohdana Nestora Łepkiego	ul. Paulińska 28
Muzeum i Archiwum Marii Angeli Truszkowskiej	ul. Mikołajska 18
Muzea martyrologiczne	
MHK Oddział Ulica Pomorska – Kraków w latach 1939–1956	ul. Pomorska 2

MHK Apteka Pod Orłem	pl. Bohaterów Getta 18
MUZEA I ZBIORY SZTUKI O CHARAKTERZE RELIGIJNYM (KATOLICKIE)	
Muzeum Archidiecezjalne Kardynała Karola Wojtyły	ul. Kanonicza 19-21
Muzeum Katedralne	Wawel 2
Muzeum i Archiwum Marii Angeli Truszkowskiej	ul. Mikołajska 18
Archiwum OO. Kapucynów w Krakowie	ul. Loretańska 11
Muzeum Misyjne Zgromadzenia Księża Misjonarzy św. Wincentego a Paulo	ul. Stradom 4
Muzeum OO. Karmelitów w Krakowie na Piasku	ul. Karmelicka 19
Zbiory Archiwalno-Muzealne Krakowskiego Kościoła Garnizonowego św. Agnieszki	ul. Dietla 30
Muzeum Brata Alberta	ul. Krakowska 43
MUZEA I ZBIORY SPECJALISTYCZNE	
Muzeum Lotnictwa Polskiego	al. Jan Pawła II 39
Muzeum Farmacji Collegium Medicum UJ	ul. Floriańska 25
Muzeum Historii Fotografii im. Walerego Rzewuskiego w Krakowie	ul. Józefitów 16
Muzeum Ubezpieczeń	ul. Dunajewskiego 3
Muzeum Inżynierii Miejskiej	ul. św. Wawrzyńca 15
Muzeum Witrażu	al. Zygmunta Krasińskiego 23
Muzeum Historii Medycyny Uniwersytetu Jagiellońskiego	ul. Radziwiłłowska 4
Ośrodek Biograficzny Komisji Turystyki Górskiej, Gabinet prof. Kazimierza Sosnowskiego	ul. Westerplatte 15
MUZEA PRZYRODNICZE	
Muzeum Geologiczne Instytutu Nauk Geologicznych PAN	ul. Senacka 1-3
Muzeum Geologiczne Instytutu Nauk Geologicznych UJ	ul. Oleandry 2A
Muzeum Przyrodnicze ISEZ PAN	ul. św. Sebastiana 9
Muzeum Zoologiczne UJ	ul. Ingardena 6
MUZEA LITERATURY	
Muzeum Młodej Polski Rydlówka – Muzeum Rodziny Rydlów i PTTK	ul. Tetmajera 28

Źródło: opracowanie własne.

3.8. Życie kulturalne

Życie kulturalne Krakowa opiera się w dużej mierze na działalności licznych instytucji, których zadaniem jest m.in. prezentacja osiągnięć artystycznych i kulturalnych, zarówno na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym. Należą do nich m.in.: instytucje muzyczne (z Filharmonią im. K. Szymanowskiego na czele), teatry (m.in. Narodowy Teatr Stary im. H. Modrzejewskiej oraz Teatr im. J. Słowackiego), kabarety, kina i galerie. W mieście działają także instytucje promujące kulturę innych państw – m.in. Niemiec, Austrii, Włoch, Hiszpanii, Węgier i Chin. Wykaz instytucji kulturalnych zawiera tabela 21.

Tab. 21. Instytucje kulturalne w Krakowie

Instytucja	Adres
INSTYTUCJE MUZYCZNE	
Filharmonia im. Karola Szymanowskiego	ul. Zwierzyniecka 1
Chór Polskiego Radia w Krakowie	ul. J. Piłsudskiego 27
Balet Dworski „Cracovia Danza”	pl. Na Groblach 7
Opera Krakowska w Krakowie	ul. Lubicz 48
Capella Cracoviensis	ul. Zwierzyniecka 1
Sinfonietta Cracovia – Orkiestra Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa	ul. Papiernicza 2
Polskie Towarzystwo Muzyki Dawnej	ul. Kuźnicy Kołłątajowskiej 16d m. 6
Akademia Muzyczna w Krakowie	ul. św. Tomasza 34
Akademia Muzyczna w Krakowie – Florianka	ul. Basztowa 8
TEATRY REPERTUAROWE	

Krakowski Teatr – Scena STU	al. Krasińskiego 16-18
Teatr Lalki, Maski i Aktora Groteska	ul. Skarbowa 2
Narodowy Stary Teatr im. Heleny Modrzejewskiej – Duża Scena, Nowa Scena, Sala Modrzejewskiej	ul. Jagiellońska 1
Narodowy Stary Teatr im. Heleny Modrzejewskiej – Scena Kameralna	ul. Starowiślna 21
Teatr Bagatela – Duża Scena/ Scena w Podziemiach	ul. Karmelicka 6
Teatr Bagatela – Scena ul. Sarego 7	ul. Sarego 7
Teatr im. Juliusza Słowackiego – Duża Scena	pl. Św. Ducha 1
Teatr im. Juliusza Słowackiego – Scena Miniatura	pl. Św. Ducha 2
Teatr im. Juliusza Słowackiego – Scena w Bramie, Scena przy Pompeje	pl. Św. Ducha 4
Teatr KTO	ul. Gzysików 8
Teatr Ludowy – Duża Scena	os. Teatralne 34
Teatr Ludowy – Scena pod Ratuszem	Rynek Główny 1
Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna im. L. Solskiego w Krakowie	ul. Straszewskiego 21-22
Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna – Scena Eksperymentalna	ul. Warszawska 5
Teatr Łaźnia Nowa	os. Szkolne 25
Teatr Scena EL – JOT Krakowska Opera Kameralna	ul. Miodowa 15
Teatr Nowy	ul. Gazowa 21
KINA	
Apollo	ul. św. Tomasza 11a
Cinema City Kazimierz	ul. Podgórska 34
Cinema City Plaza	al. Pokoju 44
Cinema City Zakopianka	ul. Zakopiańska 62
IMAX	al. Pokoju 44
Kijów /Apollo Film/	al. Krasińskiego 34
Krakowskie Centrum Kinowe "ARS" ("Aneks", "Reduta", "Sztuka", "Kiniarnia I")	ul. św. Jana 6
Klub Sztuki Filmowej "Mikro" /Apollo Film/	ul. Lea 5
Multikino	ul. Dobrego Pasterza 128
Kino Paradox	ul. Krowoderska 8
Sfinks	os. Górali 5
Kino Tęcza	ul. Praska 52
Kino Wrzos	ul. Zamoyskiego 50
Kino Pod Baranami	Rynek Główny 27
Kino Pasaż	Rynek Główny 9
Rotunda	ul. Oleandry 1
KABARETY	
Cafe Cabaret	ul. św. Jana 2
Jama Michalika	ul. Floriańska 45
Kabaret pod Wyrwigroszem	ul. św. Jana 30
Loch Camelot	ul. św. Tomasza 17
Piwnica pod Baranami	Rynek Główny 27
INSTYTUCJE MIĘDZYNARODOWE	
The British Council Kraków	Rynek Główny 6
Goethe-Institut w Krakowie	Rynek Główny 20
Instytut Francuski w Krakowie	ul. Stolarska 15
Włoski Instytut Kultury	ul. Grodzka 49
Austriackie Forum Kultury	ul. Krupnicza 42
Centrum Sztuki i Techniki Japońskiej „Manggha”	ul. Konopnickiej 26
Instituto Cervantes	ul. Kanonicza 12
Instytut Konfucjusza	ul. Gronostajowa 7
Centrum Węgierskie – Fundacja Cracovia Expres	ul. Bracka 15
Fundacja św. Włodzimierza Chrzciiciela Rusi Kijowskiej	ul. Kanonicza 15
GALERIE	
Galeria 2 Światy	ul. Józefa 25
Stała wystawa malarstwa – Antoni Kawałko	os. Słoneczne 1
Turlej Gallery	ul. św. Jana 2
Galeria Pauza	ul. Floriańska 18/5, II piętro
Galeria Dominika Rostworowskiego	ul. św. Jana 20/11
Galeria Artemis	ul. Poselska 15
Galeria A1	ul. Kanonicza 1
Galeria Anna Iglińska	ul. Bracka 4
Foto-Galeria Nowohuckiego Centrum Kultury	ul. Jana Pawła II 232
Galeria Lamelli	ul. Mikołajska 2

Galeria „Oko dla Sztuki 2”	ul. Herlinga Grudzińskiego 1, bud. B
Galeria Temporary Contemporary	ul. Dolnych Młynów 7
Galeria Attyka	ul. Pijarska 13
Galeria Autorska Andrzeja Mleczki	ul. św. Jana 14
Galeria Przedmiotu AB	Rynek Główny 1/3, Sukiennice
Galeria BB	ul. Garbarska 24
Galeria Autorska Rzeźby Wiesława Domańskiego	ul. Sławkowska 11
Galeria CEPELIA	pl. Mariacki 3
Galeria Bielak	ul. Sławkowska 4
Galeria Gologórski	ul. Grodzka 29
Galeria Kocioł Artystyczny	ul. Sławkowska 14
Galeria „Krypta u Pijarów”	ul. Pijarska 2
Galeria Kontrast	ul. Floriańska 36
Galeria LABIRYNT i Sala Autorska R. Hennela	ul. Floriańska 36 Ip.
Galeria LABIRYNT no. 2	ul. Józefa 15
Galeria Fotografii „Piwnica Wiślna 12”	ul. Wiślna 12
Galeria „m.”	os. Złotego Wieku 14
Galeria Hotel Francuski	ul. Pijarska 13
Galeria Nautilus	ul. Pijarska 5/2a
Galeria Nova	ul. Kochanowskiego 10
Galeria na Groblach	Plac na Groblach 14/1
Galeria OFIR	ul. Floriańska 12
Galeria Olympia	ul. Józefa 18
Galeria Osobliwości ESTE	ul. Sławkowska 16
Galeria Otwarta Pracownia – Stowarzyszenie Artystyczne	ul. Dietla 11
Galeria Plakatu	ul. Stolarska 8-10
Galeria Pod Rejentem	ul. Józefitów 11
Galeria Pod Żłotym Lewkiem	ul. Szewska 18
Galeria Potocka	pl. Sikorskiego 10
Galeria Przyrody	ul. Studencka 15
Galeria Rękawka	ul. Limanowskiego 13
Galeria Skarbiec	ul. Grodzka 35
Galeria Stowarzyszenia Artystycznego – Grupa Krakowska Krzysztofor	ul. Szczepańska 2
Galeria Stowarzyszenia Wspólnota Polska	Rynek Główny 14
Galeria Szalom	ul. Józefa 16
Galeria Sztuki Ukraińskiej	ul. Kanonicza 15
Galeria Sztuki RAVEN	ul. Brzozowa 7
Galeria Sztuki Stańczyk	ul. Królewska 94
Galeria Sztuki Współczesnej Kersten Gallery	ul. Sławkowska 5/7
Galeria Sztuki Współczesnej Kersten Gallery	ul. św. Jana 9
Galeria Śródmiejskiego Ośrodka Kultury Na Pięterku	ul. Mikołajska 2
Galeria Zderzak	ul. Floriańska 3
Galeria Związku Polskich Artystów Plastyków Pryzmat	ul. Łobzowska 3
Galeria ZPAF	ul. św. Tomasza 24
Galeria ZPAP Sukiennice	Rynek Główny 1-3
Galeria Krakowska	ul. Grodzka 47
Jan Fejkiel Gallery	ul. Grodzka 65
Mo Galeria art. & design	ul. św. Sebastiana 33
Mini Galeria	ul. Mikołajska 2
Piano Nobile – galeria sztuki współczesnej	Rynek Główny 33
Space Gallery	ul. Floriańska 13
Galeria AG	ul. Sławkowska 10,
Galeria Autorska Bronisława Chromego	ul. Krańcowa 4 (Park Decjusza)
Starmach Gallery	ul. Węgierska 5
Galeria Międzynarodowego Centrum Kultury	Rynek Główny 25, I piętro
Galeria Sztuki Współczesnej BUNKIER SZTUKI	pl. Szczepański 3a
Arti Do Tuum Gallery Café	ul. Zwierzyniecka 22
Centrum Sztuki Współczesnej SOLVAY	ul. Zakopiańska 62
Manggha – Centrum Sztuki i Techniki Japońskiej	ul. M. Konopnickiej 26
Atelier Iwony Siwek-Front	ul. Poselska 15
CENTRA KULTURY	
Centrum Kultury Rotunda	ul. Oleandry 1
Centrum Kultury Żydowskiej – Fundacja Judaica	ul. Rabina Meiselsa 17

Katolickie Centrum Kultury	ul. Wiślna 12
Międzynarodowe Centrum Kultury	Rynek Główny 25
Stowarzyszenie Willa Decjusza	ul. 28 Lipca 1943 r. 17 A
Stowarzyszenie Kultury Akademickiej Instytut Sztuki	ul. Rakowicka 27
Małopolski Instytut Kultury	Rynek Główny 25
Instytut Jana Pawła II w Krakowie	ul. Kanonicza 18
Klub Inteligencji Katolickiej	ul. Sienna 5
Instytut Książki	ul. Szczepańska 1, II p
Nowohuckie Centrum Kultury	al. Jana Pawła II 232
Centrum Kultury „Dworek Białoprądnicki”	ul. Papiernicza 2
Dom Kultury "Podgórze"	ul. Krasickiego 18/20
Śródmiejski Ośrodek Kultury	ul. Mikołajska 2
Ośrodek Kultury Kraków – Nowa Huta	os. Zgody 1
Ośrodek Kultury Zespół Pieśni i Tańca "Krakowiacy"	ul. Meiselsa 18
Ośrodek Kultury im. C. K. Norwida	os. Górali 5
Ośrodek Kultury – Biblioteka Polskiej Piosenki	ul. św. Wawrzyńca 15
Centrum Młodzieży im. H. Jordana	ul. Krowoderska 8
Arsharter – siła ludzkiego talentu	ul. Romanowicza 4
Młodzieżowy Dom Kultury „Fort 49”	os. Na Stoku 27b
Centrum Kultury i Sztuki Afrykańskiej	ul. Kalwaryjska 48
Centrum Sztuki Współczesnej „Solvay”	ul. Zakopiańska 62
Ośrodek Promocji Kultury i Sztuki Tradycyjnej	ul. Kanonicza 15
Staromiejskie Centrum Kultury Młodzieży	ul. Wietora 13/15

Źródło: opracowanie własne.

W ciągu całego roku w Krakowie organizowanych jest wiele imprez kulturalnych, z których znaczna część ma charakter cykliczny (tab. 22). Są to imprezy o zasięgu lokalnym, regionalnym, krajowym, a wiele z nich ma rangę międzynarodową. Reprezentują one w zasadzie wszystkie dziedziny życia kulturalnego i artystycznego: muzykę, teatr, film, sztuki plastyczne i in. Z imprez o charakterze festiwalowym w świecie znany jest m.in. Międzynarodowy Festiwal Kultury Żydowskiej, odbywający się co roku na Kazimierzu, a którego kulminacją jest finałowy koncert na ul. Szerokiej. Wielu widzów przyciągają widowiska o charakterze plenerowym, z których do największych należą „Wianki” oraz Sylwester na Rynku Głównym. Do interesujących imprez wyrosłych z tradycji stricte krakowskich należą: pochod Lajkonika, święto Rękawki oraz tradycyjny odpust Emaus na Salwatorze. Powodzeniem cieszą się także: Wielka Parada Smoków i Marsz Jamników. Najważniejszymi imprezami cyklicznymi w Krakowie są:

Tab.22. Ważniejsze imprezy cykliczne o charakterze kulturalnym w Krakowie

Impreza cykliczna	miesiąc
Koncert Noworoczny w Teatrze im. Juliusza Słowackiego	styczeń
Finał Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy	styczeń
Festiwal Teatrów dla Dzieci	styczeń/luty
Międzynarodowy Festiwal Piosenki Żeglarskiej "Shanties"	luty
Dni Bachowskie	marzec/kwiecień
Tradycyjne Święto Rękawki	marzec/kwiecień
Wielkanocny Festiwal Ludwiga van Beethovena	marzec/kwiecień
Emaus	marzec/kwiecień
Festiwal Misteria Paschalia	kwiecień
Międzynarodowy Festiwal "Starzy i Młodzi w Krakowie czyli jazz w Krakowie"	kwiecień
Międzynarodowy Festiwal Teatralny "Krakowskie Reminiscencje Teatralne"	kwiecień
Przeгляд Kabaretów PAKA	kwiecień
Krakowskie Spotkania z Muzyką Cerkiewną	kwiecień/maj
Juwenalia Krakowskie	maj
Krakowska Wiosna Baletowa	maj
Festiwal Miesiąc Fotografii w Krakowie	maj
Festiwal Nauki	maj
Festiwal Zupy	maj
Małopolskie Dni Dziedzictwa Kulturowego	maj

Dni Muzyki Kompozytorów Krakowskich – Międzynarodowy Festiwal Muzyki Współczesnej	maj/czerwiec
Laurealia	maj/czerwiec
Krakowski Festiwal Filmowy	maj/czerwiec
Międzynarodowy Festiwal Orkiestr Wojskowych	czerwiec
Festiwal Kultury Żydowskiej	czerwiec
Międzynarodowy Festiwal "Letnie Koncerty Ogrodowe"	czerwiec
Święto Miasta	czerwiec
Wianki	czerwiec
Wielka Parada Smoków	czerwiec
Międzynarodowy Festiwal Filmowy "Inne Kino" SMOFI	czerwiec
Lajkonik – tradycyjny pochód ulicami Krakowa	czerwiec
Intronizacja Króla Kurkowego	czerwiec
Święto Chleba – Festiwal Produktów Regionalnych	czerwiec
Festiwal Opera Rara	czerwiec
Święto Ulicy Józefa	czerwiec
Małopolski Piknik Lotniczy	czerwiec
Krakowska Noc Teatrów	czerwiec
Tynieckie Recitale Organowe	czerwiec/sierpień
Festiwal Opera Viva	lipiec
Międzynarodowe Warsztaty Muzyki Współczesnej	lipiec
Festiwal Muzyki Tradycyjnej „Rozstaje”	lipiec
Międzynarodowy Festiwal Dziecięcych i Młodzieżowych Zespołów Folklorystycznych "Krakowiak"	lipiec
Letnie Koncerty Kameralne	lipiec
Letni Festiwal Jazzowy w Piwnicy pod Baranami	lipiec
Międzynarodowe Warsztaty Muzyki Współczesnej	lipiec
Międzynarodowa Letnia Akademia Jazzu	lipiec
Międzynarodowy Festiwal Teatrów Ulicznych	lipiec
Letni Festiwal Opery	lipiec/sierpień
Coke Live Music Festival	sierpień
Międzynarodowy Festiwal – „Muzyka w Starym Krakowie”	sierpień
Festiwal Tańców Dworskich – Cracovia Danza	sierpień
Noc Cracovia Sacra	sierpień
Festiwal Pierogów	sierpień
Targi Sztuki Ludowej i Rzemiosła Artystycznego	sierpień
Festiwal "Sacrum-Profanum"	wrzesień
Międzynarodowy Konkurs Współczesnej Muzyki Kameralnej	wrzesień
Marsz Jarmików	wrzesień
Bajit Chadzasz – Spotkania z Kulturą Żydowską	październik
Międzynarodowy Festiwal Muzyki Dawnej	październik
Studencki Festiwal Piosenki	październik
Dni Muzyki Organowej	październik
Krakowskie Zaduszki Jazzowe	listopad
Krakowski Festiwal Filmów Niezależnych KRAKKFA	listopad
Międzynarodowy Festiwal Filmowy Etiuda&Anima	listopad
Krakowskie Spotkania BaletOFFowe	listopad
Osadzanie Chochoła	listopad
Festiwal "Na Skrzyżowaniu Kultur"	listopad
Ogólnopolski Festiwal Dzieci i Młodzieży "Tęczowe Piosenki Jana Wojdaka".	listopad
Międzynarodowy Konkurs Młodych i Debiutujących Zespołów Jazzowych „Jazz Juniors”	grudzień
Festiwal Filmu Niemego	grudzień
Ogólnopolski Festiwal Autorskich Filmów Animowanych OFAFA	grudzień
Szopki Krakowskie – konkurs i wystawa	grudzień
Targi Bożonarodzeniowe	grudzień
Sylwester na Rynku Głównym	grudzień/styczeń
Międzynarodowy Festiwal Perkusyjny "Źródła i Inspiracje",	impieza ruchoma

Źródło: opracowanie własne.

Wiele tych imprez odbywa się tradycyjnie w tych samych miejscach, ale znaczna ich część co roku zmienia scenerię. Dotyczy to zwłaszcza imprez o charakterze muzycznym, które wykorzystują często obiekty zabytkowe, w tym sakralne. Zmienia się wówczas nie tylko repertuar, ale także miejsca koncertów. Można jednak w przestrzeni miasta wyróżnić takie miejsca, w których często goszczą różnego rodzaju imprezy, a są to:

- Rynek Główny;
- Mały Rynek;
- ul. Szeroka;
- Plac Wolnica;
- Plac Nowy;
- Błonia;
- CK Rotunda, ul. Oleandry 1;
- Filharmonia, ul. Zwierzyniecka 1;
- Opactwo w Tyńcu, ul. Benedyktyńska 37;
- Kościół Mariacki, Rynek Główny;
- Kościół św. Katarzyny, ul. Augustiańska 7/9;
- Barbakan;
- Kościół śś. Piotra i Pawła, ul. Grodzka 54;
- Hala TS „Wisła”, ul. Reymonta 22;
- Zakole Wisły pod Wawelem;
- Kopiec Kraka – Rękawka;
- Salwator przed Klasztorem Norbertanek;
- Muzeum Lotnictwa, al. Jan Pawła II 39;
- Arcelor Mittal Poland Oddział w Krakowie Kombinat – ul. Ujastek 1;
- Fabryka Oskara Schindlera – ul. Lipowa 4;
- Ogrody Muzeum Archeologicznego, ul. Senacka 3;
- Centrum Kultury „Dworek Białoprądnicki” – ul. Papiernicza 2;
- Kino „Kijów”, al. Krasińskiego 34;
- Wzgórze Lasoty;
- Nowohuckie Centrum Kultury, al. Jana Pawła II 232.

3.9. Obiekty unikatowe

Na uwagę zasługują także obiekty unikatowe, których nie można jednoznacznie zaklasyfikować do powyższych grup walorów kulturowych. Należą do nich m.in.: Smok Wawelski (pomnik autorstwa prof. B. Chromego i sąsiadująca z nim Smocza Jama), Czakram Wawelski, Grota Twardowskiego (miejsce związane z legendą) na Zakrzówku oraz „Ogród doświadczeń” w Parku Lotników Polskich i Oceanarium przy ul. św. Sebastiana 9.

3.10. Dostępność obiektów zabytkowych i kulturalnych dla osób niepełnosprawnych

Spośród wszystkich zinwentaryzowanych obiektów dostępnych dla ruchu turystycznego tylko 84 były dostępne z zewnątrz dla osób na wózkach inwalidzkich (tab. 23). Wśród obiektów zabytkowych, z których największą grupą stanowią obiekty sakralne, tylko niewielka część jest przystosowana dla osób niepełnosprawnych (18 obiektów chrześcijańskich). Wynika to z uwarunkowań architektonicznych. Z reguły poziom parteru tych obiektów nie pokrywa się ze obecnym poziomem ulicy i chodników (narastanie warstw kulturowych). Ze względu na wartości zabytkowe, obiekty te dostosowywane są

jedynie poprzez ustawienie ramp podjazdowych, niekiedy bardzo stromych, usytuowanych często przy bocznych wejściach. Inną niedogodnością są wysokie schody, które powodują, że obiekty te są w zasadzie nieosiągalne, np. kościół OO. Paulinów na Skałce, kościół śś. Piotra i Pawła na ul. Grodzkiej, Katedra Wawelska. Niejednokrotnie barierą są zbyt wąskie drzwi (mapa w załączniku: *Kraków – obiekty turystyczne dostępne dla osób niepełnosprawnych*).

O wiele lepiej pod względem dostępności dla niepełnosprawnych ruchowo przedstawia się sytuacja instytucji kulturalnych (51 obiektów). Spośród muzeów znaczna część jest dostępna dla osób niepełnosprawnych, np. poziomu zerowego (30 obiektów), ale tylko niewielka część jest w pełni przystosowana do obsługi tego typu gości. Wśród przystosowanych obiektów na wyróżnienie zasługuje m.in. gmach główny Muzeum Narodowego. W wielu przypadkach, pomimo że wjazd do obiektu jest ułatwiony, to samo zwiedzanie nie jest możliwe, bowiem ekspozycje znajdują się na wyższych kondygnacjach (np. Muzeum Czartoryskich, Muzeum Jana Matejki). Jednym z największych problemów nadal jest udostępnienie obiektów Wzgórza Wawelskiego.

Podobna sytuacja dotyczy teatrów, z których w zasadzie żaden w pełni nie jest przystosowany dla osób niepełnosprawnych na wózkach (4 obiekty dostępne z zewnątrz). Mieszczą się one zazwyczaj w obiektach zabytkowych, co utrudnia ich adaptację. Najlepsza sytuacja jest w przypadku kin, zwłaszcza, że obecnie znaczna ich część to obiekty nowe i przystosowane dla osób niepełnosprawnych.

Tab. 23. Obiekty zabytkowe i kulturalne dostępne dla osób niepełnosprawnych na wózkach inwalidzkich

Obiekty dostępne dla osób na wózkach inwalidzkich	Liczba
Zabytki architektury i budownictwa	33
w tym:	
Obiekty sakralne	18
Synagogi	4
Obiekty kulturalne	51
w tym:	
Muzea	30
Teatry	4
Kina	6
inne	11

Źródło: badania własne.

Reasumując można stwierdzić, że problemy z którymi borykają się turyści niepełnosprawni ruchowo, wynikają przede wszystkim z zabytkowego charakteru zarówno samych obiektów, jak i całej tkanki miejskiej. Stopniowo czynione inwestycje (obecnie m.in. przebudowa galerii w Sukiennicach) znacznie poprawiają sytuację w tym względzie. W zasadzie we wszystkich przypadkach obiektów turyści niepełnosprawni mogą liczyć na pomoc pracowników, m.in. przy wjeździe czy pokonywaniu różnicy poziomów.

3.11. Ocena walorów kulturowych

Walory kulturowe są głównym elementem kształtującym atrakcyjność turystyczną Krakowa. Z punktu widzenia turystyki przyjazdowej najważniejszą rolę odgrywają obiekty zabytkowe, w tym zwłaszcza zabytki architektury i zabytkowe zespoły urbanistyczne oraz obiekty sakralne o randze międzynarodowej i krajowej.

Dziedzictwo architektoniczne Krakowa cechuje zarówno duża wartość artystyczna, historyczna i naukowa, jak i bardzo dobry stan zachowania poszczególnych obiektów i ich

zespołów. Obiekty zabytkowe odznaczają się ciągłością chronologiczną, reprezentują wszystkie style architektoniczne charakterystyczne dla Europy.

Najwyższe wartości architektoniczne i urbanistyczne posiada średniowieczny układ urbanistyczny lokacyjnego Krakowa wraz z Wawelem oraz Kazimierz, a także Stradom, Kleparz i Garbary.

Wyróżnia się także zespół urbanistyczny miasta Podgórze oraz fragment miasta pomiędzy tzw. pierwszą a drugą obwodnicą wraz z całym zespołem urbanistycznym skupionym wzdłuż Alej Trzech Wieszczów oraz dawne przedmieścia Krakowa (m.in. Dębniki i Zwierzyniec).

W rezultacie przyłączania do miasta kolejnych podkrakowskich miejscowości, we współczesnym Krakowie można wyróżnić szereg starych układów wiejskich, często o średniowiecznym rodowodzie. Po dziś wyraźnym ich świadectwem są dwory i zespoły dworskie, m.in. w Prądniku Białym, w Bieżanowie, w Branicach, w Sidzinie, w Krzesławicach, w Pleszowie, pałace i zespoły parkowo-pałacowe, m.in. w Kościelniakach, w Prokocimiu, w Łuczanowicach, na Woli Justowskiej oraz zabytkowe kościoły parafialne, np. w Górcie Kościelnickiej, w Pleszowie. Wśród zabytkowych nekropolii największe znaczenie posiada Cmentarz Rakowicki, a spośród cmentarzy innych wyznań – cmentarz żydowski Remu oraz cmentarz ewangelicki w Łuczanowicach. Interesujący jest także zespół uzdrowiska w Swoszowicach.

W przestrzeni miasta wyróżniają się także interesujące pod względem historycznym i architektonicznym, oraz posiadające duże znaczenie religijne kościoły i zespoły klasztorne, z których najcenniejszymi są: zespół klasztoru Ojców Benedyktynów w Tyńcu, zespół klasztoru Ojców Cystersów w Mogile, zespół klasztoru Ojców Kamedułów na Bielanach, zespół klasztoru Sióstr Norbertanek na Salwatorze oraz kościół Najświętszego Salwatora.

Osobnym zagadnieniem przestrzennym jest zespół fortyfikacji Twierdzy Kraków, który stanowi o wysokich walorach miasta jako ważnego obiektu architektury militarnej w Europie. Z powodu zniszczeń i zaniedbania część fortów znikła z krajobrazu miasta, a część jest w bardzo złym stanie technicznym. Niektóre obiekty udało się zaadaptować na inne cele, dzięki czemu znalazły nowych opiekunów. Generalnie można stwierdzić, że wszystkie obiekty Twierdzy w granicach miasta (część obiektów znajduje się poza jego granicami) stanowią bardzo interesujący walor turystyczny, jednak by mogły być w pełni wykorzystane w turystyce potrzebne są znaczne prace remontowe i odpowiednie środki finansowe. Wśród fortów pełniących obecnie funkcję turystyczną wyróżnia się zespół fortu cytadelowego nr 2 „Kościuszkę”. Do najcenniejszych zespołów przestrzennych fortyfikacji zaliczyć należy zwłaszcza obszary warowne wchodzące w skład pierścienia zewnętrznego:

- Rajsko-Kosocice;
- Skotniki-Bodzów (obiekty dobrze eksponowane w terenie, atrakcyjne pod względem krajobrazowym – m.in. forty: Sidzina, Skotniki, Winnica oraz pozostałości fortu Bodzów);
- rejon fortu „Skała” z fortami Krępak i Olszanica wraz z umocnieniami w Lesie Wolskim i na jego obrzeżach;
- Mydlniki-Tonie (forty Mydlniki, Bronowice Małe, Pasternik, Tonie);
- rejon pomiędzy fortem Krzesławice a fortem Dłubnia.

Integralną częścią systemu fortyfikacji było stare lotnisko w Krakowie Rakowice-Czyżyny, gdzie obecnie znajduje się bardzo cenne pod względem zbiorów Muzeum Lotnictwa.

Ważną grupę stanowią walory o charakterze religijnym, zwłaszcza mające istotne znaczenie z punktu widzenia kultu religijnego. Pod tym względem świątynie krakowskie wyróżniają się znaczną ilością relikwii oraz innych obiektów kultu religijnego katolików. Koncentrują się one w dużej mierze w rejonie Starego Miasta i Kazimierza, ale także znajdują się poza ich granicami. Współcześnie największym sanktuarium katolickim w Krakowie jest Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach, do którego pielgrzymują wierni z całego świata. Druga, ważna grupa „miejsc świętych” wiąże się z judaizmem, obecnym w Krakowie od średniowiecza. Synagogi i inne domy modlitwy stanowią ważny punkt docelowy wędrówek wyznawców judaizmu (różnych odłamów) z całego świata. Skupiają się one głównie na Kazimierzu, ale pozostałości ich można znaleźć także w rejonie Starego Miasta.

Z Krakowem związało swoje życie wiele znanych osób, zarówno Polaków, jak i cudzoziemców. W przestrzeni miasta odnaleźć można wiele miejsc, które wiążą się z życiem i działalnością osób znanych z historii Polski i świata, artystów, naukowców, polityków. Wiele tych miejsc upamiętnionych jest w postaci pomników i tablic pamiątkowych. Należy jednak stwierdzić, że potencjał ten nie jest w pełni wykorzystany. W zasadzie wśród propozycji kierowanych wprost do turystów dominują aspekty religijne – np. Krakowski Szlak Świętych, szlak Śladami Jana Pawła II oraz nekropolie, w tym przede wszystkim Groby Królewskie i Krypty Zasłużonych na Wawelu i na Skałce. Istnieje potrzeba nowych propozycji w tej dziedzinie.

W Krakowie znajduje się także wiele miejsc upamiętniających wydarzenia związane z walkami o wolność i niepodległość Polski i Polaków. Wszystkie doniosłe wydarzenia z historii Polski odzwierciedliły się tutaj, pozostawiając po sobie świadectwo tych wydarzeń: konfederacja barska, insurekcja kościuszkowska, powstanie listopadowe, powstanie krakowskie, Wiosna Ludów, powstanie styczniowe, ruch niepodległościowy oraz pierwsza i druga wojna światowa. Wydarzenia z okresu zaborów często wiążą się z konkretnymi obiektami, np. sakralnymi jak: kościół Mariacki czy kościół i klasztor Kapucynów.

Największa liczba miejsc pamięci związana jest z okupacją hitlerowską. Składają się na nie w dużej mierze miejsca egzekucji, pacyfikacji, miejsca śmierci i pochówku tysięcy niewinnych ofiar. Wiele tych miejsc upamiętnionych jest pomnikami i tablicami pamiątkowymi. Trudno wskazać wszystkie najważniejsze miejsca w Krakowie odnoszące się do okresu II wojny światowej. Należą do nich m.in. teren byłego obozu koncentracyjnego w Płaszowie wraz z sąsiadującym kamieniołomem „Liban”, byłe więzienie Gestapo przy ul. Pomorskiej 2, czy więzienie przy ul. Montelupich. Szczególnie ludność żydowska miasta i regionu doznała największych strat. Świadectwem tego mogą być m.in. zachowane do dzisiaj obiekty z krakowskiego getta w Podgórzu czy miejsca egzekucji. Współcześnie jedynym wydarzeniem, które przyciąga do miasta gości z zewnątrz, a zwłaszcza z zagranicy, jest Marsz Pamięci. Czasu okupacji i zagadnień martyrologii dotyczą ekspozycje dwóch krakowskich muzeów – oddziałów Muzeum Historycznego Miasta Krakowa przy pl. Bohaterów Getta („Apteka pod Orłem”) oraz przy ul. Pomorskiej 2 (w „Domu Śląskim”).

Współczesny Kraków to miasto kultury i sztuki. Działa tu wiele instytucji muzycznych, z Filharmonią im. K. Szymanowskiego i teatrów, m.in. Narodowy Teatr Stary im. H. Modrzejewskiej i Teatr im. J. Słowackiego. Pod względem ilości placówek muzealnych (ponad 60) miasto znajduje się w krajowej czołówce, a spośród instytucji muzealnych reprezentowane są w zasadzie wszystkie ich rodzaje. Sztukę współczesną promuje 70 galerii, w tym także galerie o charakterze autorskim.

Corocznie w Krakowie odbywa się kilkadziesiąt cyklicznych imprez kulturalnych: teatralnych, muzycznych, filmowych, baletowych, sztuk plastycznych. Część z nich ma charakter plenerowy. Skupiają się one w dużej mierze na obszarze Starego Miasta i Kazimierza. Spośród imprez o charakterze międzynarodowym szczególnie znany jest „Międzynarodowy Festiwal Kultury Żydowskiej”. Wśród plenerowych imprez podkreślić należy „Wianki” oraz „Sylwester na Rynku Głównym”.

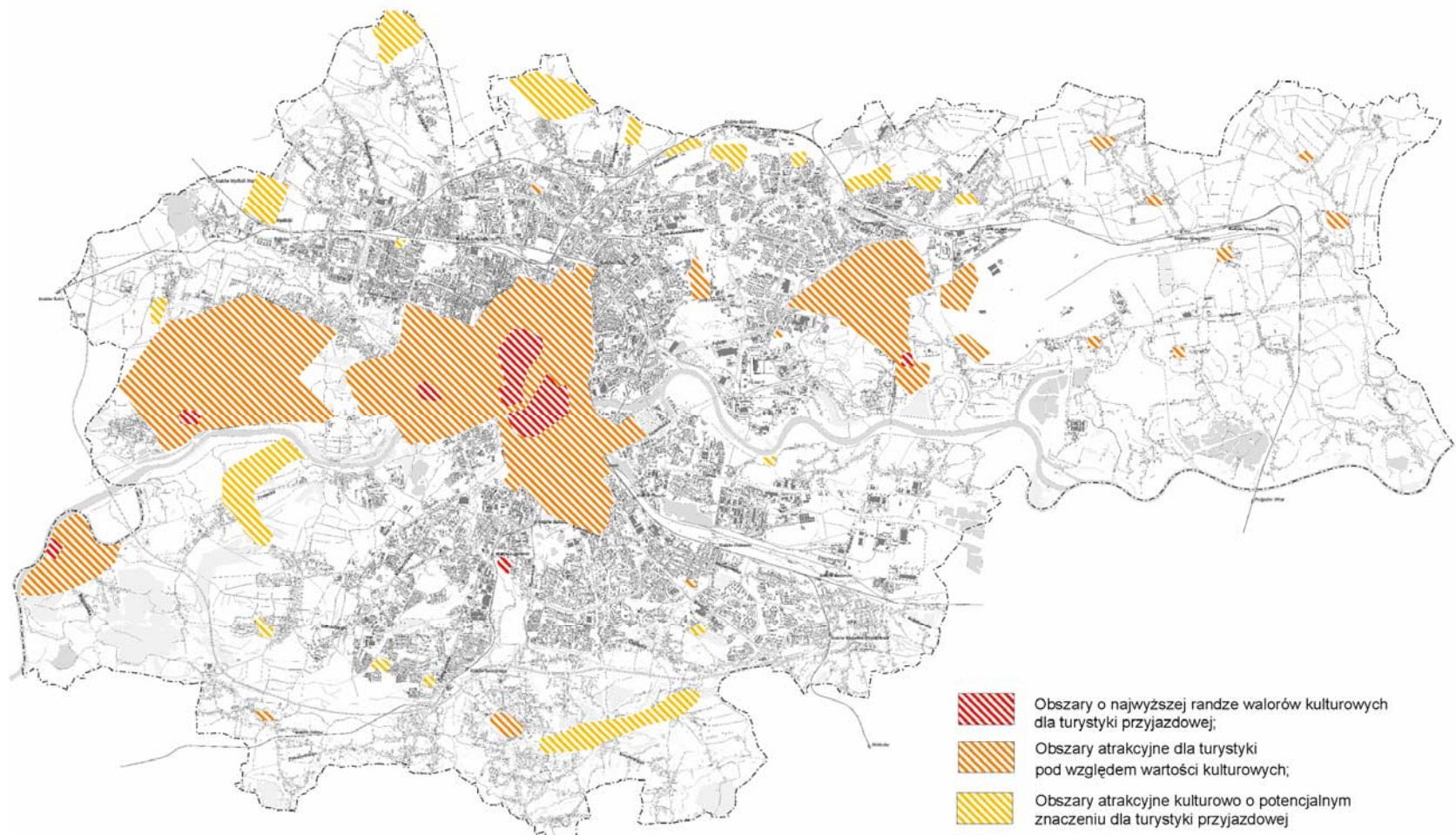
Z punktu widzenia oceny walorów kulturowych miasta dla turystyki przyjazdowej można wydzielić trzy kategorie przestrzenne:

- obszary o najwyższej randze walorów kulturowych dla turystyki przyjazdowej;
- obszary atrakcyjne dla turystyki pod względem wartości kulturowych;
- obszary atrakcyjne kulturowo o potencjalnym znaczeniu dla turystyki przyjazdowej.

Do kategorii **obszarów o najwyższej randze walorów kulturowych dla turystyki przyjazdowej** zaliczono: dzielnicę Starego Miasta w obrębie Plant wraz z Wawelem, Kazimierz oraz zespoły klasztorne w Tyńcu, Mogile i na Bielanach oraz Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach, z uwagi na jego wysoką rangę w ogólnoswiatowym systemie miejsc pielgrzymkowych.

Klasa **obszarów atrakcyjnych dla turystyki pod względem wartości kulturowych** obejmuje: teren XIX-wiecznego miasta w obrębie tzw. drugiej obwodnicy wraz z zabudową Alej Trzech Wieszców, Salwator z Kopcem Kościuszki, Las Wolski z fragmentem Woli Justowskiej z systemem fortyfikacji w samym Lesie i na jego obrzeżach, Błonia Krakowskie, Kleparz, Wesoła, Stradom, Ludwinów, Stare Podgórze wraz z terenem byłego obozu koncentracyjnego w Płaszowie, Dębniki, rejon byłego lotniska w Rakowicach-Czyżynach, starą część Nowej Huty z rejonem starej części Krzesławic, Tyniec (fragment dawnej wsi wokół klasztoru), zespół uzdrowiska w Swoszowicach. Osobną grupę stanowią zespoły dworskie i pałacowe oraz zabytkowe kościoły, m.in.: w Sidzinie, w Prokocimiu, w Białym Prądniku, w Płaszowie, w Branicach, w Ruszczy, w Kościelniakach, w Górcie Kościelnickiej, w Wadowie i w Łuczanowicach.

Za **obszary atrakcyjne kulturowo, o potencjalnym znaczeniu dla turystyki przyjazdowej**, uznano najcenniejsze tereny warowne Twierdzy Kraków, niewliczone do wyższej kategorii, należące do pierścienia zewnętrznego umocnień: Rajska-Kosocice, Skotniki-Bodzów, Olszanica, Mydlniki-Tonie oraz Krzesławice-Dłubnia.

Ryc. 5. Kategorie przestrzenne oceny walorów kulturowych Krakowa
 Źródło: opracowanie własne.

4. Baza noclegowa

4.1. Wprowadzenie

Baza noclegowa należy do podstawowych elementów zagospodarowania turystycznego, w skład której wchodzi wszelkie obiekty i urządzenia umożliwiające turystyce nocleg poza miejscem stałego zamieszkania.

Dla celów inwentaryzacji ustalono następującą strukturę rodzajową obiektów noclegowych:

- kategoryzowane obiekty hotelarskie, zgodnie z Ustawą z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych⁴,
- hostele,
- pokoje gościnne,
- apartamenty,
- inne obiekty świadczące usługi noclegowe.

Podział obiektów noclegowych na grupy rodzajowe w przypadku obiektów niekategoryzowanych ma w dużej części charakter umowny, co wynika m.in. z różnego ich nazewnictwa. W praktyce często można zetknąć się z sytuacją, w której obiekty podobne pod względem standardu i zakresu usług używają różnych nazw rodzajowych w kontaktach z klientami, np. „hostel”, „pokoje gościnne”, „bed&breakfast”, „dom gościnny”, „aparthotel” i in. Duże znaczenie przy wyborze nazewnictwa dla obiektów niepodlegających kategoryzacji przez ich właścicieli odgrywają także okresowe trendy („mody”) rynkowe. Dotyczy to zwłaszcza określenia „hostel” oraz „apartament”. Wpływ na taką sytuację ma także chęć wyróżnienia pewnych atrybutów obiektu odnoszących się m.in. do zakresu i standardu usług, infrastruktury dodatkowej, położenia (np. „zajazd”, „rezydencja”, „ośrodek szkoleniowo-wypoczynkowy”, „dom weselny”). Ponadto pewna grupa obiektów noclegowych nosi nazwy rodzajowe zastrzeżone w ustawie o usługach turystycznych, bez ważnej decyzji administracyjnej uprawniającej do ich stosowania.

Wyniki inwentaryzacji terenowej (stan na 30 czerwca 2008 r.) zweryfikowano i uzupełniono wykorzystując dane z ewidencji obiektów hotelarskich Ministerstwa Sportu i Turystyki, wykazu tzw. innych obiektów świadczących usługi hotelarskie Urzędu Miasta Krakowa oraz informacje zamieszczone na stronach internetowych obiektów noclegowych.

4.2. Wielkość i struktura bazy noclegowej

Badania inwentaryzacyjne ujawniły, że w Krakowie usługi noclegowe świadczone są w 352 obiektach, na które składają się: hotele, pensjonaty, schroniska młodzieżowe, domy wycieczkowe, kempingi, hostele, pokoje gościnne, obiekty niekategoryzowane typu hotelowego oraz innego rodzaju obiekty z obsługą (tzw. obiekty obsługiwane) (tab. 24). Usługi noclegowe dla turystów są świadczone także w 125 miejscach (obektach) nieobsługiwanych, określanych najczęściej mianem apartamentów, polegające na wynajmie samodzielnych mieszkań (mapa w załączniku : *Kraków – baza noclegowa*).

⁴ Dz. U. 1997 nr 133 poz. 884 z późn. zmianami

Tab. 24. Struktura rodzajowa i ilościowa bazy noclegowej w Krakowie

Rodzaj obiektu noclegowego	Obiekty		Miejsca noclegowe	
	Liczba	(%)	Liczba	(%)
Hotele	114	32,4	12 813	42,3
Niekategoryzowane obiekty typu hotelowego	4	1,1	484	3,7
Pensjonaty	7	1,9	200	1,8
Domy wycieczkowe	2	0,5	120	0,9
Schroniska młodzieżowe	3	0,8	397	3,1
Kempingi	3	0,8	460	3,2
Hostele	77	21,9	3826	29,8
Pokoje gościnne	86	24,4	2232	17,4
Inne obiekty noclegowe obsługiwane	56	15,9	6589	51,42
Razem	352	100	27 103	100

* bez apartamentów

Źródło: badania własne.

Kraków dysponuje ogółem około 27 tys. miejsc noclegowych, bez uwzględnienia miejsc udostępnianych w apartamentach. Największą liczbą miejsc noclegowych spośród wyróżnionych rodzajów bazy noclegowej dysponują hotele (12 813 miejsc), które odgrywają najważniejszą rolę w recepcji ruchu turystycznego w Krakowie. Hotele stanowią najliczniejszą grupę obiektów obsługiwanych (32% liczby obiektów ogółem). Znaczący udział mają także hostele oraz pokoje gościnne (odpowiednio 22% i 24%).

Zdecydowana większość obiektów bazy noclegowej udostępniana jest turystom przez cały rok. Sezonowo działa kilkanaście obiektów. Są to w większości domy studenckie, bursy, akademiki i internaty, które poza rokiem akademickim lub szkolnym (najczęściej w okresie od 1 VII do 30 IX) udostępniają turystom łącznie kilka tysięcy dodatkowych miejsc noclegowych.

Hotele

W analizowanym okresie działało w Krakowie 114 hoteli, które oferowały łącznie 6 631 pokoi oraz 12 813 miejsc noclegowych. Strukturę bazy hotelowej w Krakowie ilustruje tabela 25.

W ogóle obiektów hotelowych dominują hotele 3-gwizdkowe, zarówno pod względem liczby obiektów, liczby pokoi oraz liczby miejsc noclegowych. Kraków cechuje także znaczący udział pokoi i miejsc noclegowych w hotelach o wysokim standardzie (5- i 4- gwiazdki). Łącznie tego rodzaju obiekty dysponują aż 30% wszystkich miejsc i pokoi hotelowych (ryc. 6). Warto zaznaczyć, że pomimo wzrastającej konkurencji ze strony bazy pozahotelowej, działa w Krakowie stosunkowo dobrze rozwinięta grupa hoteli ekonomicznych o standardzie 2 gwiazdek. Według danych GUS obiekty noclegowe w Krakowie w 2007 r. udzieliły ogółem 2 967 601 noclegów, z czego hotele – 2 405 698 noclegów.

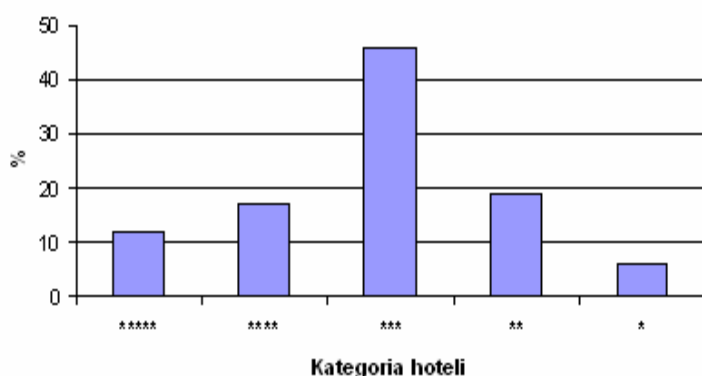
Ponadto w Krakowie działały 4 obiekty, które nie posiadały decyzji administracyjnej odnośnie do rodzaju i kategorii. Oferowały jednak wysoki standard usług i używały nazwy „hotel” w kontaktach z klientami, stąd powszechnie były uważane za taki rodzaj obiektu. Zostały one wyróżnione w grupie tzw. niekategoryzowanych obiektów typu hotelowego.

Pojemność poszczególnych obiektów hotelowych w Krakowie jest zróżnicowana. Waha się ona od około 20 do ponad 500 miejsc noclegowych, przy czym pojemność recepcyjna hotelu wynosi 120 miejsc. O zróżnicowaniu oferty bazy hotelowej świadczyć może m.in. rozpiętość cen – od 150 zł za standardowy pokój 2-osobowy ze śniadaniem w hotelu 1-gwiazdkowym, do ponad 1000 zł w hotelu 5-gwiazdkowym.

Tab. 25. Struktura bazy hotelowej w Krakowie (stan na VII 2008 r.)

Rodzaj obiektu	Obiekty		Pokoje		Miejsca noclegowe	
	Liczba	(%)	Liczba	(%)	Liczba	(%)
Hotele 5-gwiazdkowe	6	2,6	886	6,6	1587	6,1
Hotele 4-gwiazdkowe	12	5,2	1162	8,6	2223	8,5
Hotele 3-gwiazdkowe	68	29,3	3026	22,4	5889	22,5
Hotele 2-gwiazdkowe	22	9,5	1239	9,2	2498	9,5
Hotele 1-gwiazdkowe	6	2,6	318	2,3	717	2,7
Razem hotele	114	49,1	6631	49,1	12813	48,9
Obiekty niekategoryzowane typu hotelowego	4	1,7	238	1,8	484	1,8
Ogółem	118	100	6869	100	13 297	100

Źródło: badania własne.

Ryc. 6. Udział poszczególnych kategorii obiektów hotelowych w ogólnej pojemności bazy hotelowej w Krakowie (stan na 30 VI 2008 r.)

Źródło: badania własne.

Obiekty hotelowe, zwłaszcza średniej i wyższej klasy, dysponują często rozbudowanym zapleczem usługowym, oferując usługi gastronomiczne, rekreacyjne, kosmetyczne, odnowy biologicznej itp. W hotelach zlokalizowana jest duża część krakowskiej infrastruktury konferencyjnej (209 sal konferencyjnych) oraz gastronomicznej (w 87 obiektach działa restauracja, w 21 – drink-bary, w 10 – bary innego rodzaju).

Inne obiekty podlegające kategoryzacji

W 2008 r. w Krakowie prowadziło działalność 7 pensjonatów, w tym: 1 obiekt 1-gwiazdkowy, 4 obiekty 2-gwiazdkowe i 2 obiekty 3-gwiazdkowe. Łącznie dysponowały one 84 pokojami i 200 miejscami noclegowymi. W zakresie obiektów podlegających kategoryzacji, w Krakowie funkcjonowały ponadto 2 domy wycieczkowe III kategorii, 3

schroniska młodzieżowe (2 obiekty III kategorii, 1 obiekt II kategorii) oraz 3 kempingi (2 obiekty 3-gwiazdkowe oraz 1 obiekt 1-gwiazdkowy).

Hostele

Kraków cechuje dobrze rozwinięta baza pozahotelowa w zakresie obiektów niekategoryzowanych. Wśród nich należy wyróżnić między innymi grupę obiektów stosujących nazwę rodzajową „hostel”. Pod taką nazwą prowadzą działalność w Krakowie obiekty często znacznie różniące się pod względem poziomu usług noclegowych. W grupie tej znalazły się zarówno obiekty stosunkowo wysokiej klasy, wynajmujące wyłącznie całe pokoje (maksymalnie 3- i 4-osobowe), akademiki udostępniające turystom pokoje sezonowo, a także obiekty oferujące jedynie miejsca w pokojach, w tym w pokojach wieloosobowych, co jest najbardziej zbliżone do międzynarodowego pojmowania terminu „hostel”. Po dokonaniu weryfikacji zinwentaryzowanych obiektów uznano, że w Krakowie prowadzi obecnie działalność 77 hosteli. Dysponują one ponad ok. 900 pokojami i 3800 miejscami noclegowymi (całorocznymi i sezonowymi).

Pokoje gościnne i inne obiekty

W Krakowie działało 86 obiektów typu – pokoje gościnne, a także 56 obiektów innego rodzaju świadczące usługi noclegowe, a stosujące w kontaktach z klientami nazwy rodzajowe – „ośrodek wypoczynkowy”, „rezydencja”, „hotelik”, „aparthotel”, „dom turystyczny”, „ośrodek szkoleniowo-wypoczynkowy”, „dom studencki”, „gościna”, „zajazd” i in. Obiekty zakwalifikowane jako pokoje gościnne dysponowały ok. 2200 miejsc noclegowych, natomiast „inne obiekty obsługiwane” ponad 6500 miejscami noclegowymi, które w dużej części miały charakter sezonowy.

Apartamenty

Podaż turystycznych miejsc noclegowych w mieście zwiększa wynajmowanie turystom mieszkań w systemie dobowym, określanych jako „apartamenty”. Jest to stosunkowo nowa forma działalności turystycznej, która upowszechniła się na początku XXI w. wraz ze znaczącym wzrostem przyjazdów turystów zagranicznych do Krakowa. Wynajmowane turystom apartamenty dysponują zazwyczaj 1-3 pokojami, wyposażoną kuchnią lub aneksem kuchennym oraz łazienką. W większości są to obiekty niedawno wybudowane lub odnawiane z nowoczesnym wyposażeniem. Rezerwacja i sprzedaż tych miejsc jest dokonywana głównie za pośrednictwem stron internetowych, stąd określenie pojemności recepcyjnej apartamentów jest trudne, a także ze względu na brak oznakowania tych obiektów w przestrzeni miasta. W toku badań inwentaryzacyjnych ujawniono 125 lokalizacji, w których wynajmuje się turystom, całorocznie lub sezonowo, od 1 do kilku jednostek mieszkalnych. Apartamenty stanowią alternatywę dla hoteli, szczególnie w przypadku turystów przyjeżdżających do Krakowa na pobyty dłuższe, o charakterze rodzinnym lub towarzyskim (Kurek, Faracik 2008).

4.3. Rozkład przestrzenny bazy noclegowej

Baza noclegowa jest rozmieszczona nierównomiernie w przestrzeni miasta. Obiekty noclegowe zlokalizowane są przede wszystkim w dzielnicy śródmiejskiej oraz na terenach położonych przy głównych trasach wjazdowych do miasta (ryc. 7).

Ogółem w centralnej części miasta w obrębie tzw. drugiej obwodnicy wraz z Kazimierzem prowadzi działalność prawie połowa (48%) krakowskich obiektów noclegowych (nie wliczając apartamentów). Na obszarze tym działa 28 hoteli (25% ogółu obiektów hotelowych), które zlokalizowane są przede wszystkim na Starym Mieście w obrębie Plant (21 hoteli) i na Kazimierzu (7). Licznie reprezentowane są także obiekty bazy pozahotelowej, szczególnie na terenie Kazimierza (ponad 20) oraz w pobliżu Dworca Głównego (pomiędzy ul. Lubicz a ul. Łobzowską – około 30). W rejonie Śródmieścia zlokalizowanych jest również ok. 75% ogółu bazy apartamentów.

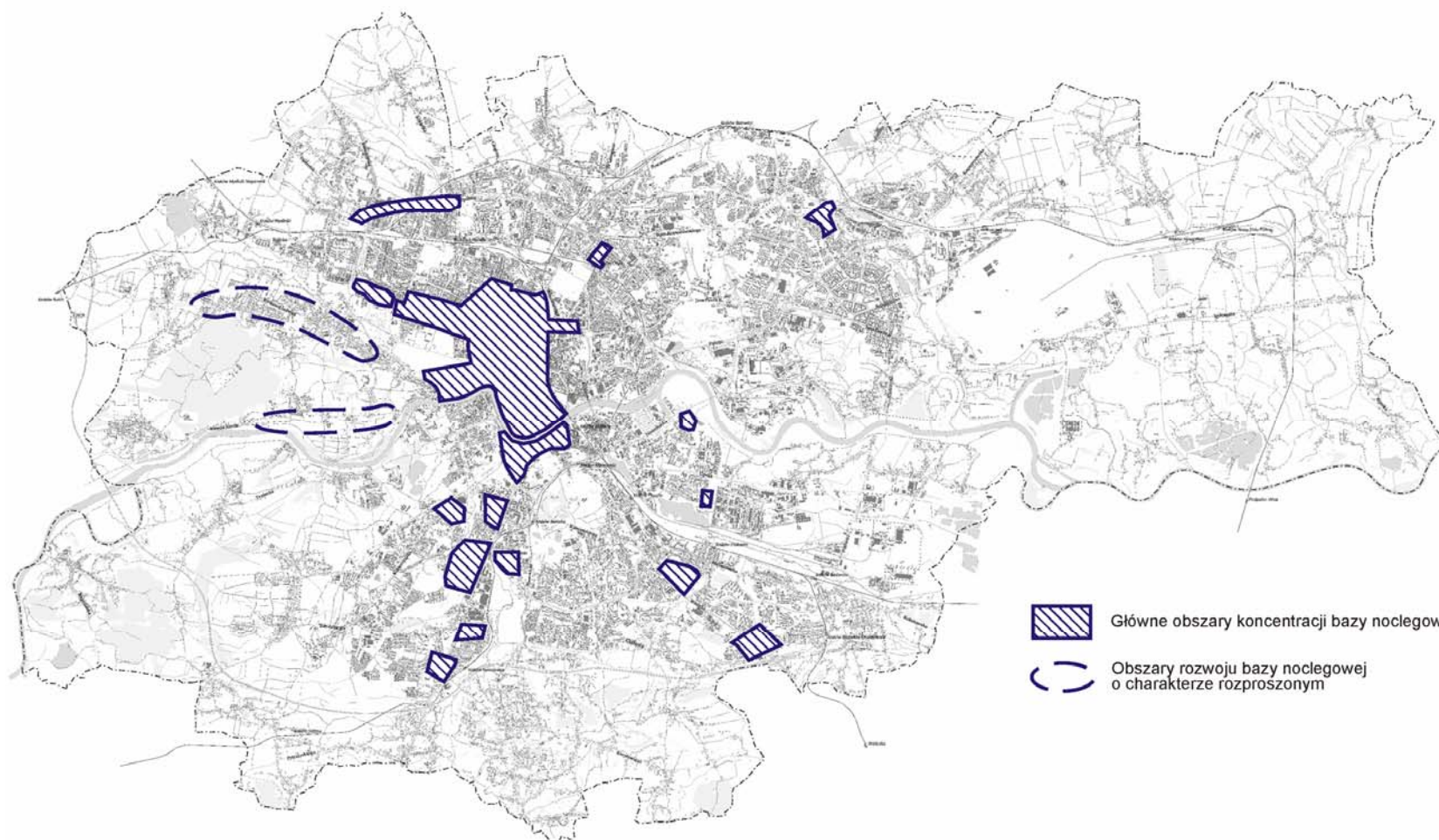
Poza omówionym głównym obszarem rozwoju bazy noclegowej, w przestrzeni miasta można wyróżnić jeszcze inne strefy koncentracji bazy noclegowej:

- obszar na zachód i północ od Alej Trzech Wieszców, pomiędzy ul. Kościuszki a ul. Wrocławską (zwłaszcza teren Miasteczka Studenckiego);
- rejon ul. Josepha Conrada/Opolskiej, Armii Krajowej i ronda Radzikowskiego;
- tereny w sąsiedztwie dróg dojazdowych do miasta – ulic: Księcia Józefa, Królowej Jadwigi i Wielickiej, ciąg ulic Zakopiańska-Wadowicka, a także w mniejszym stopniu przy ul. Tynieckiej i 29 Listopada;
- obszar Starego Podgórza ze względu na lokalizację obiektów bazy pozahotelowej (brak jak dotąd obiektu hotelowego);
- obszar przylegający od wschodniej strony do Dworca Głównego;
- teren w sąsiedztwie węzła Kapelanka-Brożka-Kobierzyńska;
- teren Nowej Huty w rejonie Bieńczy;
- teren Płaszowa;
- tereny położone w sąsiedztwie Sanktuarium w Łagiewnikach;
- rejon Olszy.

Baza noclegowa nie rozwija się, bądź rozwija w bardzo słabym zakresie na terenach dużych osiedli mieszkaniowych („blokowisk”), na terenach przemysłowych oraz na obszarach peryferyjnych, położonych w oddaleniu od głównych dróg, zwłaszcza we wschodniej części miasta (za kombinatem nowohuckim, Grębałów, Kosocice-Soboniewice, Rybitwy-Przewóz i in.).

4.4. Ocena rozwoju bazy noclegowej

Kraków posiada dobrze rozwiniętą bazę noclegową, którą cechuje różnorodność rodzajów obiektów i poziomu świadczonych usług. Na plan pierwszy wysuwa się baza hotelowa (114 obiektów), w szerokim zakresie usług – od 1 do 5 gwiazdek. Liczba hoteli z roku na rok wzrasta (Rotter-Jarzębińska 2007). Na podkreślenie zasługuje obecnie dość dobrze rozwinięta baza obiektów hotelowych wysokiej klasy (łącznie ponad 2000 pokoi w obiektach 5- i 4- gwiazdkowych), co ma duże znaczenie z punktu widzenia prestiżu i znaczenia miasta, m. in. jako miejsca organizacji wielkich wydarzeń i spotkań międzynarodowych. Warto podkreślić fakt powstawania obiektów ukierunkowanych na obsługę spotkań i konferencji, wyposażonych w kilka sal konferencyjnych (ok. 5-10 sal),

Ryc. 7. Główne obszary rozwoju bazy noclegowej w Krakowie
Źródło: opracowanie własne.

dysponujących ponadto rozbudowanym zapleczem gastronomicznym, a także rekreacyjnym (m. in. hotele Sheraton, Grand, Radisson SAS, Sympozjum, Andels, Crown Piast i Novotel). Stosunkowo niewielką liczbę miejsc noclegowych w hotelach 1-gwiazdkowych można uznać za rezultat konkurencji ze strony obiektów bazy pozahotelowej.

Dobrze rozwinięta jest także oferta bazy pozahotelowej (238 obiektów nie wliczając apartamentów). Warto podkreślić istnienie w Krakowie obiektów tzw. taniej bazy hotelowej, na którą składają się m.in.: schroniska młodzieżowe, domy wycieczkowe, część hosteli i pokoje gościnnych oraz tzw. innych obiektów noclegowych. Istnienie tego rodzaju bazy ma bardzo duże znaczenie dla turystyki szkolnej, młodzieżowej i rodzinnej. Turyści indywidualni mogą znaleźć nocleg w obiektach taniej bazy noclegowej w sezonie turystycznym w cenie ok. 35-40 zł od osoby za noc w pokoju 2-4 osobowym. Należy jednakże zwrócić uwagę, że znaczna część obiektów taniej bazy noclegowej zlokalizowana jest w peryferyjnych dzielnicach miasta (m. in. Płaszów, Bieńczyce, Borek Fałęcki, Czyżyny). Niemniej jednak także na obszarach sąsiadujących z centrum miasta świadczone są usługi noclegowe w obiektach, które mogą być zaliczane do taniej bazy noclegowej (m. in. Schronisko Młodzieżowe przy ul. Oleandry, hostele i pokoje gościnne zlokalizowane w sąsiedztwie Alej Trzech Wieszców, obiekty zlokalizowane na terenie Miasteczka Studenckiego i in.), choć poza okresem wakacyjnym oferta ta jest ograniczona.

Wobec wydłużania się czasu trwania sezonu turystycznego w Krakowie (*Ruch turystyczny...* 2006), wzrasta zapotrzebowanie na usługi taniej bazy noclegowej poza okresem wakacyjnym, co powodować może trudności ze znalezieniem możliwości zakwaterowania, zwłaszcza w przypadku grup i dłuższych pobyków.

Ze względów ekonomicznych oraz funkcjonalnych, alternatywą dla tradycyjnej bazy noclegowej jest oferta mieszkań do wynajęcia (apartamentów), szczególnie z punktu widzenia turystyki rodzinnej.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że większość obiektów bazy pozahotelowej (w tym apartamentów) oraz znaczna część bazy hotelowej powstała lub została zmodernizowana po 2000 r. Cechuje je zatem standard dostosowany do wymagań współczesnego turysty.

Problemem jest niewątpliwie brak uporządkowania nazewnictwa obiektów pozahotelowej bazy noclegowej. Często można spotkać się m. in. z sytuacją, w której taką samą nazwą rodzajową stosują obiekty o różnym standardzie, zakresie usług i poziomie cen. Sytuacja ta wprowadza dezorientację co do oferty miasta w zakresie bazy noclegowej, owocującą m. in. tworzeniem ocen i opinii rozmiągających się z rzeczywistością (m. in. co do poziomu cen). Problem ten można rozwiązać poprzez wprowadzenie systemu kategoryzacji bazy noclegowej, który, co należy podkreślić, może mieć charakter dobrowolny (np. wzorując się na systemie PFTW „Gospodarstwa Gościnne”). Poważną przeszkodą w tworzeniu dobrowolnego systemu kategoryzacji obiektów pozahotelowych w Krakowie jest brak „silnych” organizacji branżowych.

Z ogółu obiektów noclegowych zlokalizowanych w Krakowie (bez uwzględnienia apartamentów) zaledwie 18% dysponuje pokojem dostosowanym do potrzeb osób niepełnosprawnych poruszających się na wózkach inwalidzkich. W większości są to hotele (78%). Należy jednak nadmienić, że obowiązek dostosowania obiektu do potrzeb osób niepełnosprawnych dotyczy tylko tzw. obiektów hotelarskich (zgodnie z Ustawą z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych), przy czym zakres tych wymagań jest różny i zależy od rodzaju obiektów oraz ich pojemności.

Duża koncentracja obiektów bazy noclegowej na obszarze centrum sprawia, że znaczna ich część to obiekty małe, ponadto zlokalizowane w budynkach o charakterze historycznym, często zabytkowym. Te cechy techniczne są jednym z czynników ograniczających dostosowywanie tych obiektów do potrzeb osób niepełnosprawnych.

Silna presja inwestycyjna na obszarze centrum miasta na powstawanie nowych obiektów noclegowych prowadzi niekiedy do naruszania przepisów prawa budowlanego oraz warunków zabudowy i zagospodarowania terenu objętego ochroną konserwatorską. Sytuacja taka rodzi konflikty prawne oraz o charakterze wizualno-architektonicznym, związanym z inwestycjami w obrębie zabytkowej części miasta i na obszarach o walorach widokowych (np. dysonans w panoramie widokowej miasta ze Wzgórza Wawelskiego). W warunkach kontynuacji rozwoju turystycznego Krakowa i jednoczesnego niedoboru wolnych, atrakcyjnych terenów pod inwestycje, należy się liczyć z nasilaniem się tego zjawiska.

Tab. 26. Ocena bazy noclegowej Krakowa

Mocne strony	Słabe strony
– dobrze rozwinięta baza hotelowa, o pełnym standardzie świadczonych usług (hotele od 1 do 5 gwiazdek) – dobrze rozwinięta baza obiektów hotelowych wysokiej klasy, co ma duże znaczenie z punktu widzenia prestiżu i znaczenia miasta, m. in. jako miejsca organizacji wydarzeń i spotkań międzynarodowych – bardzo dobrze rozwinięta oferta obsługiwanej bazy pozahotelowej – duża liczba mieszkań do wynajęcia (apartamentów) oferowanych turystom i przystosowanych do tego celu, które znacząco wzbogacają rodzajowo ofertę miasta w zakresie bazy noclegowej – działalność licznej grupy obiektów tzw. taniej bazy hotelowej, na którą składają się m. in. schroniska młodzieżowe, domy wycieczkowe, część hosteli i pokoje gościnnych oraz innych obiektów noclegowych – większość obiektów bazy pozahotelowej (w tym apartamentów) oraz znaczna część bazy hotelowej to obiekty powstałe lub zmodernizowane po 2000 r., cechuje je zatem standard dostosowany do wymagań współczesnego turysty	– brak uporządkowania nazewnictwa obiektów bazy noclegowej (m.in. taką samą nazwą rodzajową stosują obiekty o różnym standardzie), co wobec braku kategoryzacji (obowiązkowej lub dobrowolnej) znacznej części obiektów noclegowych wprowadza dezorientację co do oferty miasta – obowiązek wyposażenia obiektu w urządzenia pozwalające na korzystanie z nich osobom niepełnosprawnym poruszającym się na wózkach inwalidzkich dotyczy jedynie ok. 11% obiektów noclegowych

Źródło: opracowanie własne.

5. Baza gastronomiczna

5.1. Wprowadzenie

Zasadniczym zadaniem związanym z funkcjonowaniem bazy gastronomicznej, zwanej również bazą żywieniową, jest zapewnienie turystom możliwości wyżywienia (Rogalewski 1974). Baza gastronomiczna – obok bazy noclegowej – stanowi bardzo istotny element infrastruktury turystycznej oraz niezbędny warunek rozwoju turystyki.

Oferta i zakres działalności zakładów gastronomicznych podlegają ciągłym zmianom, powstają nowe typy zakładów, inne zanikają lub ulegają istotnym przeobrażeniom. Wszystko to sprawia, że istnieją różne kryteria klasyfikacji obiektów gastronomicznych.

Ze względu na specyfikę i zakres świadczonych usług, na potrzeby waloryzacji przestrzeni miejskiej Krakowa dla turystyki, przyjęto następującą strukturę rodzajową placówek gastronomicznych:

- restauracje,
- pizzerie,
- kawiarnie i cukiernie,
- bary, wśród których wyróżniono takie kategorie jak: puby, drink-bary, winiarnie, cafe-bary, piwiarnie, bary mleczne i bary ogólnogastronomiczne,
- punkty gastronomiczne,
- lokale rozrywkowe z podziałem na dyskoteki i kluby,
- samodzielne ogródki gastronomiczne działające sezonowo.

Część obiektów gastronomicznych łączy swoje funkcje, np. restauracji z winiarnią, restauracji z pubem, pubu z klubem, dlatego też w trakcie inwentaryzacji były one klasyfikowane ze względu na funkcję dominującą lub przedmiot działalności określany przez osobę udzielającą informacji. W przypadku niektórych lokali (np. klubów, dyskotek, pubów) usługa żywieniowa ma charakter uzupełniający w stosunku do usług rozrywkowych. Obiekty te można raczej uznać za element infrastruktury rozrywkowej, jednak ich uwzględnienie jest konieczne dla kompleksowej diagnozy potencjału bazy gastronomicznej Krakowa.

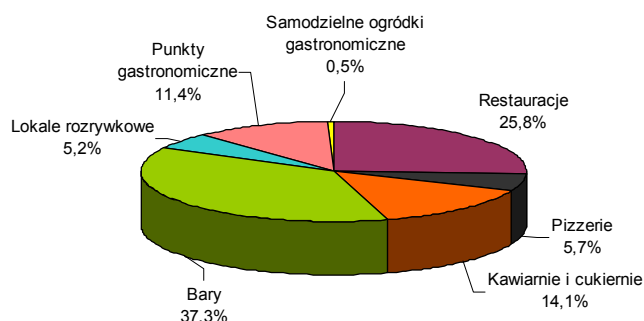
5.2. Wielkość i struktura bazy gastronomicznej

Na dzień 30 czerwca 2008 r. działały w Krakowie 1623 stałe i sezonowe placówki gastronomiczne. Najliczniejszą grupę tworzyły bary – 605 oraz restauracje – 418, które obejmowały łącznie 63% wszystkich zakładów żywieniowych miasta. Mniej liczne grupy stanowiły kawiarnie z cukierniami – 229 obiektów i punkty gastronomiczne – 185. W granicach miasta funkcjonowały także 93 pizzerie, 85 lokali rozrywkowych oraz 8 samodzielnych ogródków gastronomicznych, które były obiektami działającymi tylko w sezonie letnim (mapa w załączniku: *Kraków – baza gastronomiczna*). Łączną pojemność całorocznej bazy gastronomicznej w Krakowie szacowano na około 87 tys. miejsc konsumpcyjnych (tab. 27).

Tab. 27. Struktura rodzajowa bazy gastronomicznej w Krakowie (stan na 30 VI 2008 r.)

Rodzaj obiektów	Liczba obiektów	Szacowana pojemność (liczba miejsc konsumpcyjnych)
Bary	605	30 500
Restauracje	418	34 500
Kawiarnie i cukiernie	229	6 000
Pizzerie	93	3 700
Lokale rozrywkowe	85	12 000
Punkty gastronomiczne	185	-
Samodzielne ogródki gastronomiczne	8	300
Razem	1623	87 000

Źródło: badania własne.

Rys. 8. Struktura rodzajowa bazy gastronomicznej w Krakowie wg liczby obiektów (stan na 30 VI 2008 r.)

Źródło: badania własne.

Restauracje

Największą pod względem pojemności grupą lokali gastronomicznych są restauracje (34,5 tys. miejsc konsumpcyjnych). Restauracje określa się często mianem „wizytówki kulinarnej miasta”. Stanowią one ponad 25% całej bazy żywieniowej miasta (418 lokali). Około 25% restauracji działa w obiektach noclegowych, najczęściej jako restauracje hotelowe.

Z ogółu restauracji – 116 obiektów zlokalizowanych jest w obrębie Starego Miasta, otoczonego Plantami. Grupa 145 restauracji zlokalizowana jest w obrębie tzw. II obwodnicy (Aleje Trzech Wieszczów, wzdłuż Wisły do Mostu Kotlarskiego, ulicą Kotlarską, Al. Powstania Warszawskiego, ulicami Lubomirskiego, Wita Stwosza i Al. 29 Listopada do Nowego Kleparza), co łącznie z lokalami na Starym Mieście stanowi ponad 60% wszystkich restauracji w Krakowie.

Krakowskie restauracje funkcjonują jako obiekty całoroczne i oferują szeroki zakres usług dodatkowych takich jak: organizacja imprez okolicznościowych, catering, wynajem sal na potrzeby konferencji, spotkań biznesowych itp. Wiele obiektów, m.in. Wierzynek, Hawełka, Wentzl i restauracje działające przy hotelach Grand i Francuskim,

może poszczycić się wieloletnią tradycją kulinarną, która w znacznym stopniu wpływa na ich atrakcyjność. Osobną grupę obiektów restauracyjnych stanowią lokale z muzyką na żywo, których z roku na rok przybywa. Badania inwentaryzacyjne ujawniły, że stanowią one 15% wszystkich restauracji w Krakowie.

Na uwagę zasługuje także specjalizacja wielu lokali restauracyjnych, w których, oprócz przysmaków tradycyjnej kuchni staropolskiej (Chłopskie Jadło, Miód i Wino, Karczma Podwórko Maryny) czy międzynarodowej, można odnaleźć obiekty serwujące dania kuchni etnicznych, wśród których są kuchnie:

- amerykańska (np. Sioux, Brooklyn Restaurant & Grill),
- arabska (Marhaba, Albasha),
- argentyńska (Pimiento),
- azjatycka (Horai, Hoan Kiem, Lam Kieu, Czerwony Smok),
- brazylijska (Ipanema),
- chińska (Bei Jing, Pekin, China Palace),
- francuska (La Fontaine, Restauracja pod Winogronami, A La Carte),
- grecka (Olimp, Hellada),
- gruzińska (sieć restauracji Gruziańskie Chaczapuri)
- indyjska (Padre, Indus Tandoor),
- japońska (Miyako Sushi, Edo Sushi Bar, Sakana Sushi Bar),
- korsykańska (Paese),
- meksykańska (sieć restauracji Taco Mexicano, Ensehada),
- rosyjska (Kalinka),
- śródziemnomorska (Tesoro Del Mar, Klimaty Południa, Lemon Day, Morgan),
- ukraińska (Smak Ukraiński),
- węgierska (Balaton, Czardasz, Szabla i Szklanka),
- włoska (Del Papa Ristorante, Aqua e vino, Amarone, Leonardo),
- żydowska (Arka Noego, Ariel, Eden, Ester, Klezmer Hois).

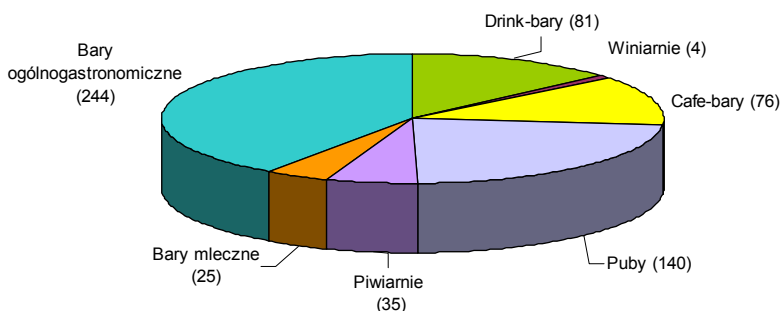
Dynamiczny rozwój krakowskich zakładów gastronomicznych, specjalizujących się w serwowaniu potraw kuchni narodowych, związany jest m.in. ze światową modą oraz bardzo szybkim wzrostem, szczególnie w ostatnich latach, liczby turystów odwiedzających miasto. Ważnym czynnikiem jest także chęć zaspokojenia gustów, potrzeb i ciekawości samych mieszkańców Krakowa.

Bary

Najliczniej reprezentowaną grupą obiektów gastronomicznych w przestrzeni Krakowa są bary. Ze względu na ich specjalizację, wyszczególniono ich kategorie rodzajowe: puby, drink-bary, winiarnie, cafe-bary, piwiarnie, bary mleczne i bary ogólnogastronomiczne (ryc. 9). Z nielicznymi wyjątkami, bary są obiektami całorocznymi (wyjątek stanowi kilkanaście lokali sezonowych) i oferują ponad 30 tys. miejsc konsumpcyjnych (tab. 25). Ponad 40% tego typu lokali dysponuje ogródkami letnimi, które w zależności od warunków atmosferycznych funkcjonują zazwyczaj od maja do października. Dzięki temu pojemność tych obiektów zwiększa się o ponad pięć tysięcy miejsc konsumpcyjnych w okresie największego natężenia ruchu turystycznego w Krakowie. Prawie 10% barów funkcjonuje w ramach obiektów noclegowych, głównie jako hotelowe drink-bary.

Bary działają na obszarze całego miasta, z czego puby, drink-bary, winiarnie i cafe-bary zlokalizowane są zdecydowanie częściej w dzielnicach centralnych, gdzie koncentruje się ruch turystyczny i życie towarzyskie miasta. Bary mleczne i ogólnogastronomiczne

zdecydowanie częściej występują wzdłuż ważnych ciągów komunikacyjnych miasta (ul. Kocmyrzowska, ul. Kalwaryjska, ul. Krakowska), w okolicach dworców i węzłów przesiadkowych (okolice dworca PKS i PKP, dworzec PKP Kraków-Płaszów, Rondo Matecznego) oraz na dużych osiedlach mieszkaniowych (m.in. Kurdwanów, Prądnik Czerwony czy też Miasteczko Studenckie AGH). W oparciu o obserwacje terenowe stwierdzono coraz mniejszą liczbę tego typu zakładów gastronomicznych na Starym Mieście i w dzielnicy Kazimierz, skąd wypierane są przez dużo bardziej dochodowe i popularne puby, cafe-bary, kawiarnie i kluby.

Rys. 9. Struktura rodzajowa barów w Krakowie wg liczby obiektów (stan na 30 VI 2008 r.)
Źródło: badania własne.

Kawiarnie i cukiernie

Kawiarnie i cukiernie stanowiły grupę 229 lokali, które dysponowały ok. 6000 miejsc konsumpcyjnych (tab. 25). Obiekty te są tradycyjnymi miejscami spotkań towarzyskich i rozrywki, w szczególności w porze popołudniowej (tzw. życie kawiarniane). Działają całorocznie, przy niektórych – 25% ogółu obiektów – funkcjonują także niewielkie ogródki sezonowe, które zwiększają pojemność o dodatkowy tysiąc miejsc konsumpcyjnych.

Wiele krakowskich kawiarni stara się przyciągnąć klientów, wzbogacając swoją ofertę gastronomiczną ciekawymi inicjatywami kulturalno-rozrywkowymi, takimi jak: wystawy fotografii, spotkania autorskie, mini-koncerty czy pokazy filmów. Największa liczba tych lokali zlokalizowana jest na Starym Mieście (25%). W granicach II obwodnicy jest to już prawie 60% wszystkich obiektów w mieście. Pozostałe zlokalizowane są równomiernie w innych dzielnicach miasta, jednak w przypadku kawiarni są to dzielnice położone raczej w bezpośrednim sąsiedztwie II obwodnicy. Cukiernie – szczególnie położone na dużych osiedlach, np. Nowa Huta, Azory, Ruczaj – pełnią często podwójną funkcję. Są to sklepy firmowe dużych piekarni i cukierni, np. Buczek, Halabarda, z pieczywem i szeroką gamą produktów cukierniczych, w których znajdują się 2-3 stoliki z krzesłami, pozwalające na degustację produktów na miejscu.

Punkty gastronomiczne

W badanym okresie w przestrzeni miasta działało 185 punktów gastronomicznych. Znaczna liczba tego rodzaju obiektów – podobnie jak w przypadku barów

ogólnogastronomicznych – występuje w okolicach miejskich placów targowych i bazarów, a także dworców: PKS, PKP oraz wzdłuż ważnych handlowych ciągów komunikacyjnych (m.in. wspomniana ul. Kalwaryjska). Taka sytuacja ma miejsce w przypadku Nowego Kleparza, Tandety, Placu Nowego, Hali Targowej czy targowiska przy ul. Półłanki, w sąsiedztwie których działa po kilka lub kilkanaście obiektów żywieniowych, często bez miejsc siedzących, serwujących zazwyczaj szybkie i proste w przygotowaniu dania typu fast-food lub takie dania obiadowe jak pierogi czy naleśniki. Niektóre punkty gastronomiczne na Placu Nowym, serwujące m.in. zapiekanki i placki ziemniaczane, stały się swego rodzaju atrakcją turystyczną i przedmiotem zainteresowania turystów. Spośród wszystkich działających w Krakowie punktów gastronomicznych tylko 14% stanowią obiekty sezonowe.

Pizzerie

Pizzerie reprezentowało 93 obiekty, z których 30% działało w centrum miasta. Wśród lokali położonych w oddaleniu od centrum, sporą grupę stanowiły obiekty, które nie posiadały odpowiednich sal konsumpcyjnych, lecz zajmowały się przede wszystkim realizacją zamówień telefonicznych i rozwożeniem swoich produktów w określonej strefie miasta (catering). Usługi takie świadczone są przede wszystkim w strefach mieszkaniowych, takich jak: Nowa Huta, Prądnik Biały i Czerwony oraz Ruczaj.

Lokale rozrywkowe

Ważną dla obsługi ruchu turystycznego grupę obiektów gastronomicznych stanowią lokale rozrywkowe, wśród których rozróżniono dyskoteki i kluby. W badanym okresie działało w Krakowie 85 lokali rozrywkowych. Należy podkreślić fakt, że często z punktu widzenia oferty rozrywkowej, podobną działalność prowadzi część pubów, które zaliczono go kategorii barów. Cechą wyróżniającą jest jednak w tym przypadku bogaty program artystyczny oferowany przez kluby.

Zdecydowana większość klubów i dyskotek (86% ogółu) działa w granicach II obwodnicy miasta. Lokale te ze względu na specyfikę oferowanych usług lokalizowane są w centralnych dzielnicach miasta, gdzie koncentruje się zarówno ruch turystyczny, jak i życie towarzyskie Krakowa. Coraz częściej pojawiają się jednak pojedyncze przykłady lokali rozrywkowych otwieranych w dzielnicach takich jak: Podgórze, Zabłocie czy Nowa Huta, które także stają się coraz bardziej popularne wśród turystów. Zaletą lokalizacji tego typu obiektów jest postępująca deglomeracja ruchu turystycznego, co w przypadku Krakowa jest zjawiskiem korzystnym.

W grupie lokali rozrywkowych wyróżniono jedynie 4 dyskoteki. Można przypuszczać, że właściciele tych lokali częściej decydują się na nazwę „klub”, która jest zdecydowanie lepiej kojarzona.

Duże rozproszenie w Krakowie widoczne jest w przypadku lokalizacji night-clubów, które funkcjonują zarówno w centrum miasta (ul. Zwierzyniecka, ul. Sarego, ul. Dietla), jak i w dużym od niego oddaleniu, przy ważnych arteriach komunikacyjnych miasta (m.in. Al. 29 Listopada, ul. Księcia Józefa).

Samodzielne ogródki gastronomiczne

Samodzielne ogródki gastronomiczne funkcjonują sezonowo i najczęściej bez powiązania ze stałym obiektem gastronomicznym. Spośród 8 zinwentaryzowanych miejsc, 4 zlokalizowane są w okolicach Starego Miasta, na obszarze największej koncentracji ruchu turystycznego (Wzgórze Wawelskie, Plac św. Ducha). Lokalizacja pozostałych ogródków jest także powiązana bezpośrednio z miejscami często odwiedzanymi przez turystów i mieszkańców Krakowa. Są to m.in. Kopiec Kościuszki i okolice klasztoru benedyktynów w Tyńcu.

5.3. Rozkład przestrzenny bazy gastronomicznej

Baza gastronomiczna Krakowa zlokalizowana jest na obszarach o największej koncentracji ruchu turystycznego. Szczególnym miejscem rozwoju tego typu bazy jest Stare Miasto, a przede wszystkim przestrzeń Rynku Głównego. Obiekty gastronomiczne, szczególnie kawiarniane i restauracyjne są jednym z dominujących elementów krajobrazu krakowskiego Rynku i głównych ulic w centrum miasta, nadając tej przestrzeni wyjątkową atmosferę spotkań. Baza ta dynamicznie się rozwija od początku lat 90. XX w., zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym (tab. 28).

Tab. 28. Dynamika rozwoju funkcji gastronomicznej w dzielnicy staromiejskiej w latach 1990-2008

Cecha	Lata			
	1990	1999	2005	2008
Liczba placówek gastronomicznych	89	218	327	375
Przyrost w procentach (1990=100%)	100%	245%	367%	421%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań inwentaryzacyjnych oraz A. Wójcik (2007).

Kolejnym obszarem intensywnego rozwoju bazy gastronomicznej jest dzielnica Kazimierz. Centrum gastronomiczno-rozrywkowe Kazimierza stanowi Plac Nowy wraz z przylegającymi ulicami. Dzielnica ta od połowy lat 90. XX w. pod wpływem dynamicznego rozwoju obiektów gastronomicznych przechodzi „funkcjonalną metamorfozę” i coraz skuteczniej rywalizuje z Rynkiem Starego Miasta o miano centrum rozrywkowego Krakowa.

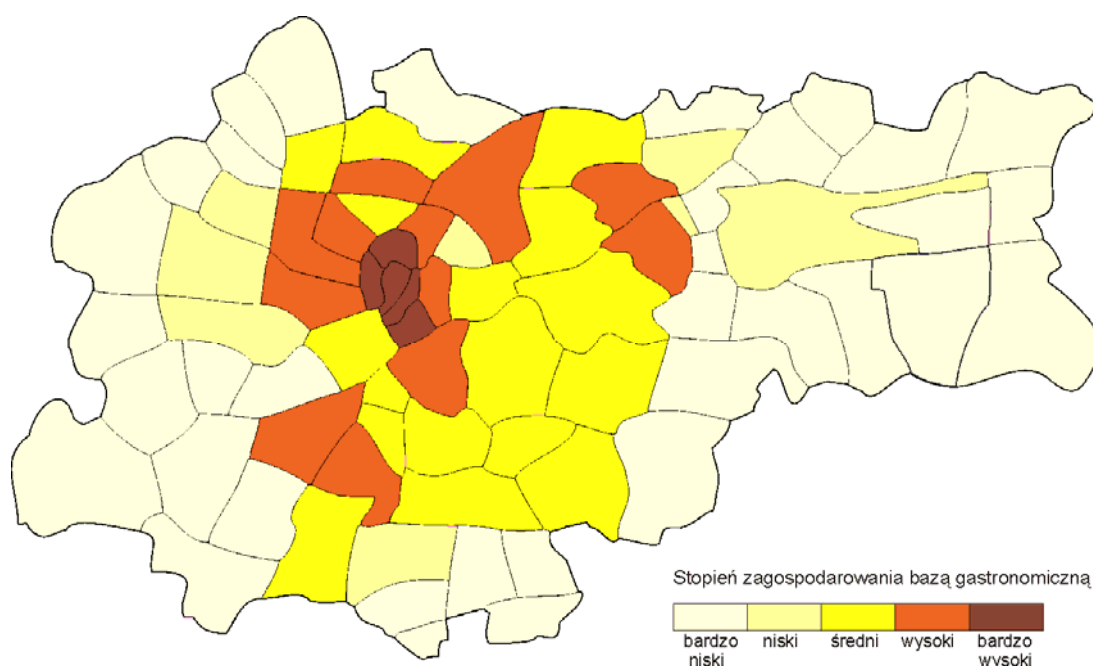
Już od kilku lat szczególnymi miejscami w przestrzeni miejskiej Krakowa, gdzie koncentrują się zakłady gastronomiczne, są centra handlowo-rozrywkowe. Do największych miejsc tego typu zalicza się: Galerię Krakowską, Galerię Kazimierz, Kraków Plaza, C.H. M1, Carrefour Czyżyny, CH Krokus, Solvay Park, CH Zakopianka oraz Tesco Kapelanka. W każdym z tych miejsc znajdują się liczne lokale gastronomiczne, a niekiedy także rozrywkowe, które przyciągają nie tylko klientów przyjeżdżających docelowo na zakupy, ale i innych, którzy coraz częściej decydują się na spędzanie wolnego czasu i rozrywkę w tego typu miejscach.

Poza dzielnicami centralnymi, silna koncentracja zakładów gastronomicznych występuje zazwyczaj w stosunkowo niedużym oddaleniu od Starego Miasta i Kazimierza. Zauważalny jest natomiast brak stref koncentracji obiektów żywieniowych na peryferiach

miasta, np. w pobliżu lotniska, wzdłuż obwodnicy autostradowej oraz kampusów uniwersyteckich.

Specyficzną cechą rozwoju bazy gastronomicznej w Krakowie – poza obszarami centralnymi – jest zbyt wolny jej rozwój w stosunku do nowopowstających i rozbudowywanych dzielnic mieszkaniowych (dużych skupisk ludności, takich jak np. Ruczaj-Zaborze, Kliny Borkowskie).

Korzystny byłby rozwój bazy żywniowej w dzielnicach „odkrywanych” przez turystów – np. Podgórze, Zabłocie oraz Nowa Huta, gdzie wiele obiektów gastronomicznych lokalizowanych jest w budynkach przemysłowych lub odnowionych w tym celu starych kamienicach.

Ryc. 10. Stopień zagospodarowania przestrzeni Krakowa obiektami gastronomicznymi
Źródło: badania własne.

5.4. Ocena rozwoju bazy gastronomicznej

Kraków dysponuje bogatą i zróżnicowaną pod względem oferty bazą gastronomiczną, która w znacznym stopniu przyczynia się do kształtowania atrakcyjności turystycznej miasta. Miasto dysponuje bazą pozwalającą na zaspokajanie potrzeb żywieniowych turystów.

Pomimo tak dużego nasycenia centralnej części miasta obiektami gastronomicznymi, wciąż jeszcze istnieją możliwości rozwoju tego sektora usługowego. Przykładami mogą być powstające nowe, znane na całym świecie lokale sieciowe: Hard Rock Cafe – restauracja z amerykańskim menu i pamiątkami po rockowych muzykach na ścianach (jej otwarcie planowane jest na marzec 2009 r. przy Placu Mariackim) oraz korporacja Starbucks (lokalizacja jeszcze nieznana), która planuje w Krakowie otwarcie kawiarni nr 15100.

Gastronomia może być traktowana nie tylko jako element zagospodarowania turystycznego, ale także jako atrakcja turystyczna. Aktualna oferta gastronomiczna miasta nie jest jeszcze ważnym elementem w strukturze motywacji turystycznych osób przyjezdnych. Z kolei światowe trendy w turystyce miejskiej pokazują, że – w przypadku gastronomii – następuje powolne przejście od jej podstawowej funkcji – żywieniowej – do sztuki kulinarnej, która coraz częściej stanowi atrakcję turystyczną danego miejsca. Potencjał gastronomiczny Krakowa daje w tym zakresie duże potencjalne możliwości działania. Bodźcem ku temu mogą być m.in. wspólne działania podejmowane przez Urząd Miasta Krakowa i Krakowską Kongregację Kupiecką przy okazji Akcji Rekomendacji Krakowskich Restauracji.

Za turystyczne atrakcje kulinarne Krakowa można uważać organizowane corocznie imprezy festiwalowe związane z tradycjami kulinarnymi miasta i Małopolski, m.in. Festiwal Zupy, Pierogów i Chleba. Cieszą się one coraz większym zainteresowaniem turystów. Należy więc poszukiwać takich żywieniowych produktów regionalnych, których promocja byłaby powiązana z plenerowymi imprezami kulturalno-rozrywkowymi. Mogą to być np. bajgle, obwarzanki i precelki krakowskie, żurek po krakowsku czy kazimierskie zapiekanki.

Tab. 29. Ocena bazy gastronomicznej Krakowa

Mocne strony	Słabe strony
– koncentracja bazy gastronomicznej w obrębie Starego Miasta i Kazimierza – duże zróżnicowanie rodzajowe obiektów gastronomicznych i ich duża liczba – większość zakładów gastronomicznych działa przez cały rok – ciekawa i bogata oferta artystyczna lokali gastronomicznych, stanowiąca atrakcję turystyczną – niepowtarzalna atmosfera krakowskich kawiarni, pubów i ogródków sezonowych stanowiących element przyciągający turystów – ciekawe inicjatywy kulturalno-rozrywkowe podejmowane w celu promocji m.in. tradycji kulinarnych Krakowa i Małopolski (próby stworzenia odpowiednich warunków dla promocji i zbytu produktów lokalnych) – udogodnienia dla osób niepełnosprawnych w lokalach gastronomicznych zlokalizowanych w kategoryzowanych obiektach noclegowych – dynamiczny rozwój zakładów gastronomicznych, specjalizujących się w serwowaniu potraw kuchni etnicznych.	– niedobór obiektów gastronomicznych na peryferiach miasta (w pobliżu lotniska, autostrady) – mała liczba obiektów żywieniowych przystosowanych dla osób niepełnosprawnych poza dzielnicą Starego Miasta – słaba dynamika rozwoju bazy gastronomicznej na terenach przemysłowych (Zabłocie, Podgórze) – oferta gastronomiczna Krakowa nie jest jeszcze specjalnym motywem przyjazdów turystycznych – słaba znajomość języków obcych wśród personelu obiektów gastronomicznych – malejąca liczba tanich lokali gastronomicznych służących zaspokojeniu potrzeb żywieniowych mieszkańców Krakowa – jedynie 40% restauracji jest dostępnych dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich, a zaledwie 18% dysponuje przystosowaną toaletą.

Źródło: opracowanie własne.

6. Turystyczna baza towarzysząca i komunikacyjna

6. 1. Baza towarzysząca

Pod pojęciem bazy towarzyszącej rozumie się ogół obiektów i urządzeń o charakterze usługowym, handlowym, kulturalno-rozrywkowym i sportowym, służących zaspokojeniu potrzeb mieszkańców danej miejscowości oraz turystów. Zalicza się do niej obiekty i urządzenia umożliwiające korzystanie z walorów turystycznych, ułatwiające uprawianie turystyki, urządzenia kulturalno-rozrywkowe i handlowo-usługowe. Część wymienionych urządzeń służy głównie obsłudze ruchu turystycznego (np. szlaki turystyczne, biura podróży, punkty informacji turystycznej), a pozostałe stanowią infrastrukturę paraturystyczną, wykorzystywaną głównie przez mieszkańców.

W analizie wyposażenia miasta Krakowa w bazę towarzyszącą uwzględniono przede wszystkim obiekty i urządzenia służące turystyce, tj.: szlaki i trasy turystyczne, punkty informacji turystycznej, biura podróży, instytucje i stowarzyszenia działające na rzecz rozwoju turystyki oraz obiekty dysponujące salami konferencyjnymi. Analizie poddano także obiekty sportowo-rekreacyjne i rozrywkowe, wielkopowierzchniowe centra handlowe i handlowo-rozrywkowe, toalety publiczne, a także placówki edukacyjne. Dobór elementów bazy towarzyszącej wynikał z uzgodnień ze zleceniodawcą oraz przyjętej przez zespół struktury opracowania – niektóre z elementów bazy towarzyszącej, tj. urządzenia komunikacyjne i obiekty kulturalno-rozrywkowe zostały ujęte w odrębnych częściach niniejszego opracowania. W dalszej części opracowania przedstawiono te elementy bazy towarzyszącej, które są najistotniejsze z punktu widzenia rozwoju turystyki w Krakowie.

Podstawowym źródłem informacji o bazie towarzyszącej Krakowa były wyniki inwentaryzacji terenowej (stan na 30 czerwca 2008 r.). W opracowaniu diagnozy stanu rozwoju bazy towarzyszącej wykorzystano także zasoby informacyjne Urzędu Miasta Krakowa, Centralną Ewidencję Organizatorów Turystyki i Pośredników Turystycznych prowadzoną przez Ministerstwo Sportu i Turystyki oraz materiały kartograficzne. W wyniku przeprowadzonych badań zidentyfikowano 897 obiektów zaliczonych do bazy towarzyszącej (mapa w załączniku: *Kraków – baza towarzysząca*). Strukturę rodzajową obiektów bazy towarzyszącej uwzględnioną w niniejszych badaniach prezentuje tabela 30.

Tab. 30. Struktura rodzajowa obiektów i urządzeń bazy towarzyszącej

L.p.	Rodzaj bazy towarzyszącej	Liczba obiektów i urządzeń
1	Szlaki turystyczne – ogółem w tym: – piesze – rowerowe (*) – trasy samochodowe – inne	29 17 8 2 2
2	Tematyczne trasy turystyczne	10
3	Biura podróży – ogółem w tym: – organizatorzy turystyki i pośrednicy turystyczni – agenci turystyczni	295 209 86
4.	Punkty informacji turystycznej	29
5.	Instytucje i stowarzyszenia działające na rzecz rozwoju turystyki	75
6.	Sal konferencyjne –ogółem w tym:	211

	– zlokalizowane w obiektach bazy noclegowej	127
	– zlokalizowane poza bazą noclegową	84
7.	Obiekty sportowo-rekreacyjne i rozrywkowe - ogółem	137
	w tym:	
	– baseny kryte i odkryte	23
	– stadiony i boiska sportowe (bez boisk szkolnych)	27
	– hale sportowe	20
	– korty tenisowe	34
	– stadniny konne i ośrodki jazdy konnej	12
	– strzelnice sportowe	3
	– przystanie wioślarskie i kajakarskie	3
	– przystanie żeglarskie	3
	– tory kajakarstwa górskiego	1
	– tory żużlowe	1
	– sztuczne lodowiska	1
	– obiekty rekreacyjno-rozrywkowe	9
8.	Centra handlowe i handlowo-rozrywkowe	13
9.	Toalety publiczne	30
10.	Szkoły wyższe ogółem	24
11.	Szkoły kształcące kadry dla turystyki	35
	w tym:	
	– szkoły wyższe	12
	– pozostałe placówki edukacyjne	23

(*) – bez ścieżek rowerowych

Źródło: badania własne.

6.1.1. Szlaki i trasy turystyczne

W grupie elementów bazy towarzyszącej szczególne znaczenie mają szlaki i trasy turystyczne, które stanowią swoistą atrakcję turystyczną miasta (tab. 31). W Krakowie wytyczono 9 tematycznych tras turystycznych, są to: Droga Królewska, Trasa Uniwersytecka, Ścieżkami Jana Pawła II, Trasa Zabytków Żydowski, Trasa Świętego Stanisława, Krakowski Szlak Świętych, Trasa Historii Podgórze, Trasa Nowohucka, Krakowski Szlak Techniki. Większość tras turystycznych prowadzi po Starym Mieście (4 trasy) oraz po dzielnicy Kazimierz (5 tras). Dodatkowo jako trasy turystyczne proponowane są także dwa szlaki tematyczne – Szlak Twierdzy Kraków oraz Szlak Generała Bema.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że w ostatnich latach powstają trasy tematyczne poza obszarem historycznego centrum miasta, np. w dzielnicy Podgórze (Trasa Historii Podgórze), w Nowej Hucie (Trasa Nowohucka). Działania w tym zakresie są niezmiernie istotne z punktu widzenia rozwoju przestrzeni penetracji turystycznej. Dlatego też za celowy należy uznać dalszy rozwój tego typu tras turystycznych, zwłaszcza poza centrum Krakowa – warto rozważyć m.in. wykorzystanie tras turystycznych zaproponowanych przez M. Mieziana (2004) w przewodniku po Nowej Hucie. Trasy te powinny ściśle współgrać z koncepcją funkcjonowania Muzeum Nowohuckiego.

Oprócz tematycznych tras turystycznych, Kraków przecina 29 szlaków turystycznych. Są to szlaki piesze (17) i rowerowe (8). W mieście wytyczono także jeden szlak konny oraz jeden szlak narciarstwa biegowego – oba w Lesie Wolskim. Kilkanaście obiektów (zwłaszcza z okolicach Lasku Wolskiego) zostało ujętych w ramach dwóch tras samochodowych: Szlaku Architektury Drewnianej oraz Pierścienia Jurajskiego.

Analizując rangę krakowskich szlaków turystycznych należy podkreślić, że przez miasto prowadzą dwa międzynarodowe szlaki rowerowe: Szlak Greenways Kraków-Morawy-Wiedeń oraz Szlak Bursztynowy. W Krakowie rozpoczyna się także jeden z najlepiej znanych w Polsce szlaków pieszych – Szlak Orlich Gniazd – łączący

najatrakcyjniejsze obiekty na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej oraz jego rowerowy odpowiednik – Szlak Rowerowy Orlich Gniazd.

Spośród 29 szlaków, 12 wytyczonych zostało na obszarze Lasku Wolskiego, co potwierdza istotne znaczenie tego obszaru w zaspokajaniu potrzeb rekreacyjnych nie tylko mieszkańców Krakowa, ale także turystów. Na uwagę zasługuje także sieć szlaków w dzielnicy Nowa Huta (3 szlaki rowerowe). W przyszłości warto rozważyć wytyczenie kolejnych szlaków rowerowych w tej części Krakowa, łączących m.in. zabytkowe dworki i obiekty sakralne wschodnich obrzeży Nowej Huty.

Interesującą propozycję dla turystów stanowi szlak Twierdzy Kraków, który łączy obiekty militarne z czasów habsburskich. Szlak ten jednak wciąż jest zbyt słabo zagospodarowany, mało intensywna jest także jego promocja, przez co nie jest powszechnie znany turystom.

Tab. 31. Wykaz szlaków turystycznych i tras samochodowych w Krakowie (*)

Lp.	Nazwa szlaku	Typ szlaku	Kolor oznaczenia
1	Szlak Twierdzy Kraków	pieszy	żółto-czarno-żółty
2	Szlak "Wesela Wyspiańskiego"	pieszy	zielony
3	Szlak "Skały Twardowskiego"	pieszy	niebieski
4	Szlak Tyniecki	pieszy	zielony
5	Krakowski Szlak Gen. Bema	pieszy	zielony
6	Szlak Bursztynowy	pieszy	żółty
7	Szlak Orlich Gniazd	pieszy	czerwony
8	Zielona Pętla wokół Dłubni	rowerowy	zielony
9	Czerwona Pętla Starej Nowej Huty	rowerowy	czerwony
10	Czarna Pętla Twierdzy Kraków	rowerowy	czarny
11	Greenways Kraków–Morawy–Wiedeń	rowerowy	zielony
12	Szlak Rowerowy Orlich Gniazd	rowerowy	czerwony
13	Szlak do Tyńca	rowerowy	niebieski
14	Ścieżka Didaktyczna Ostra Góra w Tyńcu	pieszy	czerwony
15	Szlak Gminy Zielonki	rowerowy	czerwony
16	Szlak Architektury Drewnianej	samochodowy	
17	Pierścień Jurajski	samochodowy	
Szlaki w Lasku Wolskim			
18	Szlak "Północ – Południe"	pieszy	czerwony
19	Szlak "Dwóch kopców"	pieszy	zielony
20	Szlak "Wąwozy Lasu Wolskiego"	pieszy	żółty
21	Szlak "Belwederski"	pieszy	żółty
22	Szlak "Okrężny"	pieszy	niebieski
23	Szlak Wola Justowska – Zakamycze ("Baby Jagi")	pieszy	czarny
24	Szlak Olica Ks. Józefa – Polana Bielańska	pieszy	czarny
25	Szlak Strzelnica – Kozie Nogi	pieszy	czarny
26	Szlak rowerowy Zakamycze – Kozie Nogi	rowerowy	niebieski
27	Szlak konny Zakamycze – Gómólczy Dół	konny	czerwony
28	Szlak narciarski	narciarski	pomarańczowy
29	Szlak Bielański	pieszy	żółty

(*) – bez tras tematycznych

Źródło: badania własne.

6.1.2. Biura podróży

Ważnym elementem bazy towarzyszącej są biura podróży. W Krakowie zidentyfikowano 295 podmiotów podejmujących działalność w zakresie organizacji imprez turystycznych oraz szeroko rozumianego pośrednictwa turystycznego. Ponad 65% zarejestrowanych biur podróży w Krakowie specjalizuje się jednak w turystyce

wyjazdowej, tym samym nie odgrywa istotnej roli w obsłudze przyjazdowego ruchu turystycznego.

Większość biur podróży prowadzi swoją działalność w odrębnych lokalach usługowych (56%). W trakcie przeprowadzonej inwentaryzacji terenowej zlokalizowano 165 punktów usługowych tego typu. Funkcjonują one w przestrzeni całego miasta, przy czym najwięcej ich mieści się na Starym Mieście i obszarze do drugiej obwodnicy. W ostatnich latach, wraz z rozwojem nowych przestrzeni handlowych, obserwuje się zakładanie biur podróży w centrach handlowo-rozrywkowych i w ich bezpośrednim sąsiedztwie. Trzeba podkreślić, że 130 podmiotów to biura podróży nieposiadające wydzielonej placówki w przestrzeni miasta. Ich siedziby najczęściej mieszczą się w budynkach mieszkalnych poza centrum miasta. Interesujący jest fakt, że do tej grupy należy dość duża liczba biur specjalizujących się w turystyce przyjazdowej, co może wskazywać na zmiany preferencji biur podróży w zakresie dystrybucji (na rzecz Internetu) lub skoncentrowanie się na określonej grupie stałych klientów.

Uwzględniając przepisy ustawy o usługach turystycznych, w ogóle krakowskich biur podróży można wydzielić 209 organizatorów turystyki i pośredników turystycznych oraz 86 agentów turystycznych.

6.1.3. Punkty informacji turystycznej

Dla obsługi turystyki przyjazdowej niezmiernie ważna jest rozwinięta sieć punktów informacji turystycznej. W Krakowie działa 29 placówek tego typu, prowadzonych przez różne instytucje, w tym Urząd Miasta Krakowa. Przeważająca część z nich zlokalizowana jest w obrębie Starego Miasta (23 obiekty). Po dwa obiekty znajdują się na Kazimierzu, w Nowej Hucie oraz w Łagiewnikach. Niestety, nie powstał do tej pory punkt informacji turystycznej w bezpośrednim sąsiedztwie dworca kolejowego, ważnego punktu rozrządowego ruchu turystycznego w całym mieście. Warto rozważyć utworzenie punktu informacji turystycznej w obrębie Dworca Głównego, a także w historycznej części Podgórze, co zapewne przyczyniłoby się do szybszej aktywizacji turystycznej tej części Krakowa.

6.1.4. Baza konferencyjna

Rozpatrując uwarunkowania rozwoju turystyki w dużych ośrodkach miejskich szczególną uwagę zwraca się obecnie na ich potencjał konferencyjno-kongresowy. Składa się na to ranga administracyjna, gospodarcza, naukowa i kulturalna ośrodka oraz odpowiednie wyposażenie dla obsługi turystyki konferencyjnej. Obecnie za jeden z najistotniejszych elementów bazy towarzyszącej w miastach uznaje się liczbę i pojemność sal konferencyjnych.

W 2008 r. w Krakowie istniało 211 obiektów dysponujących salami konferencyjnymi, których łączna zdolność obsługowa kształtuje się na poziomie 43,3 tys. osób, z czego pojemność takich sal w obiektach bazy noclegowej wynosi 12,5 tys. miejsc. Ponad 50% ogółu obiektów dysponuje zapleczem dla 100 i więcej uczestników konferencji. W bazie noclegowej odsetek ten wynosi 42,5%.

Największą pojemnością recepcyjną cechują się sale dydaktyczne krakowskich szkół wyższych, takich jak: Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Ekonomiczny, Akademia Wychowania Fizycznego, Politechnika Krakowska. Obok nich na uwagę zasługują placówki kulturalne: Teatr Słowackiego, Filharmonia, a także Targi w Krakowie,

w których urządzane są konferencje. Niestety, większość z tych obiektów ma inne przeznaczenie i możliwości wykorzystywania ich zasobów dla organizacji konferencji i kongresów są ograniczone. Łącznie w Krakowie zidentyfikowano 150 sal dla 100 osób i więcej, przy czym tylko 69 z tych sal jest dostępnych bez ograniczeń, w większości są one w obiektach noclegowych.

Baza konferencyjna zlokalizowana jest w różnych częściach Krakowa, przy czym obserwuje się dużą koncentrację tego typu obiektów w centralnej części miasta (Dzielnica Stare Miasto).

Tab. 32. Baza konferencyjna w Krakowie – obiekty o pojemności powyżej 150 miejsc

Pełna nazwa podmiotu	Nazwa zarządcy sali	Maksymalna pojemność konferencyjna obiektu	Liczba sal dla 100 i więcej uczestników konferencji
Uniwersytet Ekonomiczny – Zespół Budynków Dydaktycznych	Uniwersytet Ekonomiczny	2600	10
Akademia Wychowania Fizycznego – Zespół Budynków Dydaktycznych	Akademia Wychowania Fizycznego	1700	10
Audytorium Maximum Uniwersytet Jagielloński	Uniwersytet Jagielloński	1650	6
Biuro Kongresów Targów w Krakowie	Targi w Krakowie sp. z o.o.	1500	1
Centrum Konferencyjno-Bankietowe Reduta	Grupa Michalscy Cukiernia	1300	2
Uniwersytet Jagielloński	Uniwersytet Jagielloński	900	5
Kino Kijów	Apollo Film Sp. z o.o.	800	1
Filharmonia im. Karola Szymanowskiego	Filharmonia im. Karola Szymanowskiego	800	2
Manggha-Centrum Sztuki i Techniki Japońskiej	Manggha-Centrum Sztuki i Techniki Japońskiej	780	3
Teatr im. Juliusza Słowackiego		700	3
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN – Budynek Główny	Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN	600	2
Uniwersytet Rolniczy – Centrum Kongresowe	Uniwersytet Rolniczy w Krakowie	600	4
Hotel Sympozjum		600	2
Hotel Qubus		550	3
Nowohuckie Centrum Kultury	Nowohuckie Centrum Kultury	540	3
Park Wodny – Sala konferencyjno-bankietowa Galaktyka	Park Wodny w Krakowie	500	1
Hotel Crown Piast		500	2
Dom Gościenny UJ – Przegorzały	Uniwersytet Jagielloński	480	1
Hotel Europejski		470	1
Teatr Lalki, Maski i Aktora Groteska	Teatr Lalki, Maski i Aktora Groteska	450	2
Dom Kultury Kolejarza	Dom Kultury Kolejarza	440	1
Hotel Express by Holiday Inn		430	2
Grand Hotel		420	1
Hotel Sheraton		420	2
Zespół konferencyjny "Pod Kruki"	Międzynarodowe Centrum Kultury	380	1
Uniwersytet Jagielloński	Uniwersytet Jagielloński	360	2
Polska Akademia Umiejętności		360	2
Hotel ASPEL		360	1
Dworek Białoprądnicki Centrum Kultury	Dworek Białoprądnicki Centrum Kultury	345	0
Willa Decjusza	Stowarzyszenie Willa Decjusza	340	1
Teatr Bagatela	Teatr Bagatela im. Tadeusza Boya-Żeleńskiego	340	1
Uniwersytet Jagielloński – Pałac Larischa	Uniwersytet Jagielloński	340	1
Hotel Novotel Bronowice		340	1
Teatr Ludowy	Teatr Ludowy	320	1
Novotel Centrum		310	1
Centrum Biurowe Lubicz	Knight Frank Sp. Z o.o.	300	1
Dom Technika	Federacja Stowarzyszeń Naukowo-	300	3

	Technicznych NOT		
Hotel Andel's		300	1
Hotel City SM		300	2
Zajazd Srebrna Góra		280	2
Ośrodek Kultury im. C.K. Norwida		280	1
Zamek Królewski na Wawelu Centrum Wystawowo-Konferencyjne	Zamek Królewski na Wawelu	270	0
Młodzieżowy Dom Kultury im. Św. Jadwigi	Katolickie Centrum Kultury	270	1
Hotel System		270	1
Katolickie Centrum Kultury	Katolickie Centrum Kultury	268	1
Dwór Czeczów	Dom Kultury "Podgórze"	260	1
Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna im. Ludwika Solskiego – Scena im. Stanisława Wyspiańskiego	Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna im. Ludwika Solskiego	260	1
Hotel Wilga		260	1
Centrum Kongresowe II Katedra Chorób Wewnętrznych UJ	Collegium Medicum UJ	250	1
Uniwersytet Jagielloński Collegium Olszewskiego	Uniwersytet Jagielloński	250	1
Wojskowy Ośrodek Kultury – Klub 2 Korpusu Zmechanizowanego	Wojskowy Ośrodek Kultury – Klub 2 Korpusu Zmechanizowanego	250	1
Hotel Polonez	Fundacja Zespołu Pieśni i Tańca "Krakus"	250	1
Instytut Odlewnictwa w Krakowie		250	2
Mistia	Małopolski Instytut Samorządności Terytorialnej i Administracji MISTIA	240	1
Hotel Chopin Cracow		240	0
Centrum Resurrectionis	Wyższe Seminarium Duchowne Polskiej Prowincji Zmartwychwstańców	235	1
Akademia Muzyczna Aula Florianka		230	1
Hotel Wyspiański		230	0
Hotel ROKK	Regionalny Ośrodek Kształcenia Kadr przy Izbie Skarbowej w Krakowie	230	1
Dom Duszpasterski Sanktuarium Miłosierdzia Bożego		230	1
Donimirski Pałac Pugetów Business Center		225	1
Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki Ośrodek Konferencyjno-Wystawowy – Kotłownia	Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki	220	1
Muzeum Narodowe w Krakowie – Gmach Główny	Muzeum Narodowe w Krakowie	220	1
Ośrodek Szkoleniowo-Konferencyjny Malborska – Centrum Konferencyjno-Szkoleniowe		220	1
Wojewódzka Biblioteka Publiczna	Wojewódzka Biblioteka Publiczna	210	0
Hotel Radisson SAS		210	1
Hotel Junior		210	1
Hotel Lipsk		210	1
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN Aula	Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN	200	1
Uniwersytet Ekonomiczny – Sala dydaktyczna (Rynek Główny)	Uniwersytet Ekonomiczny	200	1
Uniwersytet Jagielloński Collegium Medicum	Collegium Medicum UJ	200	1
Dom Polonii	Wspólnota Polska – Dom Polonii	200	1
Uniwersytet Jagielloński Biblioteka Jagiellońska	Uniwersytet Jagielloński	200	1
Młodzieżowy Dom Kultury im. Janusza Korczaka	Młodzieżowy Dom Kultury im. Janusza Korczaka	200	1
Krakowska Szkoła Wyższa im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego – Kompleks Dydaktyczny	Krakowska Szkoła Wyższa im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego	200	1
Hotel Holiday Inn		200	2
Elektrociepłownia Kraków S.A.		200	1
Hotel Stary		190	1
Uniwersytet Jagielloński Collegium Maius	Uniwersytet Jagielloński	180	0
Hotel Orbis Cracovia		180	1
Politechnika Krakowska – Wydział Mechaniczny	Politechnika Krakowska	180	2
Centrum Kultury Żydowskiej Budynek Centrum	Centrum Kultury Żydowskiej, Fundacja Judaica	170	1
Hotel Kazimierz I		170	1

Ośrodek Szkoleniowy Exploris w Krakowie	Ośrodek Szkoleniowy Exploris w Krakowie	160	0
Hotel Campanille		155	1
Centrum Biznesu i Innowacji Copernicus	Contract Center Azsoft	150	1
Kontrast Hotel		150	1
Hotel Orient – Centrum Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego Górnictwa Naftowego w Krakowie		150	0
Dom Turystyczny Czyżyny		150	1

Źródło: badania własne.

6.1.5. Instytucje i stowarzyszenia działające na rzecz rozwoju turystyki

Kolejną grupę podmiotów, istotną z punktu widzenia turystyki w Krakowie, stanowią instytucje i stowarzyszenia działające na rzecz jej rozwoju. W Krakowie zidentyfikowano 75 podmiotów tego typu. Wiele z nich aktywnie włącza się w organizację turystyki przyjazdowej do miasta. Obok zakorzenionych już organizacji, jak Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, do istotnych organizacji zaliczyć należy: Małopolską Organizację Turystyczną, Krakowską Izbę Turystyki czy Stowarzyszenie Przewodników Turystycznych. Warto podkreślić, że stosunkowo dużo jest organizacji działających na polu turystyki kwalifikowanej. Są to zarówno funkcjonujące od lat kluby sportowe, jak i nowe podmioty zajmujące się promocją aktywnych form wypoczynku. Ważną grupę instytucji stanowią podmioty związane z obsługą turystyki biznesowej: „Targi w Krakowie”, „Grupa A-05” czy „Biuro Kongresów Kraków”, działające przy Biurze ds. Turystyki Urzędu Miasta Krakowa.

6.1.6. Uczelnie wyższe i inne placówki kształcące kadry dla turystyki

Duże znaczenie dla rozwoju turystyki w Krakowie mają placówki szkolnictwa wyższego. Obecnie w Krakowie działają 24 szkoły wyższe, w tym 4 uniwersytety (Jagielloński, Ekonomiczny, Rolniczy, Pedagogiczny). Podmioty te same w sobie są celem przyjazdów turystycznych (turystyka edukacyjna), dlatego też powinno się je rozpatrywać raczej w kategoriach szczególnej grupy atrakcji niż obiektów bazy towarzyszącej. Należy jednak pamiętać, że pełnią one różne funkcje publiczne, przez co przyczyniają się bezpośrednio i pośrednio do rozwoju szeregu innych form turystyki (turystyka poznawcza, turystyka szczególnych zainteresowań, turystyka naukowa). Warto także podkreślić, że krakowskie uczelnie wyższe dysponują dobrze rozwiniętym zapleczem naukowym i dydaktycznym, które może być wykorzystywane dla zaspokojenia potrzeb turystów odwiedzających miasto w innych celach (np. sale dydaktyczne wykorzystywane w turystyce konferencyjnej itp.). Mówiąc o znaczeniu szkół wyższych dla rozwoju turystyki nie należy pomijać ich istotnej roli w kształceniu kadr dla gospodarki turystycznej. Połowa krakowskich szkół wyższych oferuje studia przygotowujące młodzież do pracy w szeroko pojętym sektorze turystyki. Uzupełnieniem tej oferty są 23 szkoły policealne, średnie i zawodowe, które również kształcą kadry dla turystyki.

6.1.7. Obiekty sportowo-rekreacyjne

Ważną grupę obiektów bazy towarzyszącej stanowią obiekty sportowo-rekreacyjne. Ich znaczenie dla rozwoju turystyki w mieście należy rozpatrywać w dwóch aspektach. Po pierwsze ze względu na możliwość organizacji imprez sportowych, które przyciągną turystów do miasta, a po drugie w aspekcie zapewnienia turystom oferty aktywnego wypoczynku podczas pobytów w mieście.

Na bazę sportowo-rekreacyjną Krakowa składa się obecnie 137 obiektów. Do tej grupy obiektów zalicza się: 6 stadionów, 21 boisk klubów sportowych, 23 baseny, 20 hal sportowych, 34 obiekty dysponujące kortami tenisowymi (łącznie ponad 120 kortów tenisowych), 12 stadnin konnych i ośrodków jeździeckich, 3 przystanie wioślarskie i kajakarskie, 3 przystanie żeglarskie, 3 strzelnice sportowe, tor kajakarstwa górskiego, tor żużlowy, sztuczne lodowisko (dwie tafle), tor gokartowy, park linowy oraz 8 obiektów o charakterze rozrywkowym (kręgielnie, kasyna, salony gier).

Większość obiektów sportowo-rekreacyjnych swoją ofertę kieruje głównie do mieszkańców miasta. Oferta turystyczna obiektów sportowo-rekreacyjnych jest stosunkowo uboga. Podobne spostrzeżenia odnoszą się do terenów rekreacyjnych, które są słabo wyposażone w urządzenia techniczne i nie wzbudzają zainteresowania wśród turystów. Wyjątkiem może być tutaj jedynie Las Wolski.

6.1.8. Centra handlowe i handlowo-rozrywkowe

Centra handlowe i handlowo-rozrywkowe powstają głównie w celu zaspokojenia potrzeb mieszkańców. Są one jednak częstym celem przyjazdów o charakterze turystycznym. Współcześnie w literaturze przedmiotu centra handlowo-rozrywkowe rozpatrywane są w kategoriach atrakcji turystycznych, a wiele miast europejskich turystykę zakupową uznaje za jeden z ważniejszych produktów turystycznych.

W Krakowie działa 13 wielkopowierzchniowych centrów handlowych i handlowo-rozrywkowych. Większość z obiektów handlowych dysponuje rozwiniętą bazą gastronomiczną oraz ofertą kulturalno-rozrywkową. Zlokalizowane są one w różnych częściach miasta, w tym w niewielkiej odległości od tzw. dzielnicy aktywności turystycznej, jak Galeria Krakowska i Galeria Kazimierz (tab. 33).

Do największych powierzchniowo obiektów handlowo-rozrywkowych w Krakowie należy zaliczyć: Galerię Krakowską, Galerię Kazimierz, Galerię Plaza Kraków, Centrum Handlowe M1, Centrum Handlowe Czyżyny. W najbliższej przyszłości ma powstać nowe centrum handlowe Bonarka. Będzie to drugie pod względem wielkości centrum handlowe w kraju.

Dalszy rozwój tego typu obiektów w Krakowie powinien uwzględniać potrzeby i interesy miasta i mieszkańców. Należy rozważyć wykorzystanie istniejącego potencjału handlowo-rozrywkowego miasta w działaniach promocyjnych na rynku krajowym i regionalnym (woj. małopolskie, podkarpackie, śląskie, świętokrzyskie).

Tab. 33. Wielkopowierzchniowe centra handlowe i handlowo-rozrywkowe w Krakowie w 2008 r.

Nazwa obiektu	Adres	Powierzchnia handlowo-usługowa [m ²]	Miejsca parkingowe [liczba]	Usługi handlowe	Usługi towarzyszące
Galeria Krakowska	ul. Pawia 5	60.000	1400	– hipermarkety: Carrefour, Saturn, – galeria handlowa - ok. 270 sklepów	– baza gastronomiczna (kawiarnie, bary szybkiej obsługi)
Galeria Plaza Kraków	Al. Pokoju 44	59.000	1500	– hipermarket Carrefour – galeria handlowa - ok. 110 sklepów	– baza gastronomiczna (restauracje, kawiarnie) – obiekty sportowo-rekreacyjne: Multiplex Cinema City, kręgielnia, dyskoteka, sala bilardowa – ręczna myjnia samochodowa
Galeria Kazimierz	ul. Podgórska 34	36.600	1800	– hipermarket Alma, – galeria handlowa – ok. 120 sklepów	– baza gastronomiczna (bary, restauracje, kawiarnie), – multiplex Cinema City – ręczna myjnia samochodowa
M1	Al. Pokoju 67	42.000	360	– hipermarkety: Real, Praktiker, Media Markt – galeria handlowa - ok. 80 sklepów	– baza gastronomiczna: bary szybkiej obsługi, kawiarnie – bawialnia dla dzieci – tor gokartowy i inne obiekty sport.-rekreacyjne (okresowe)
Centrum Handlowe Czyżyny	ul. Medweckiego 2	40.000	860	– hipermarket Carrefour, – galeria handlowa - ok. 60 sklepów	– baza gastronomiczna: bary szybkiej obsługi, kawiarnie
Centrum Handlowe Krokus	ul. Bora-Komorowskiego 37	30 000	1 500	– hipermarket Real – galeria handlowa – ok. 50 sklepów	– baza gastronomiczna – w sąsiedztwie: Multikino, Park Wodny, Market OBI
Centrum Handlowe Tesco Kapelanka Kraków	ul. Kapelanka 54	12 000	270	– hipermarket Tesco – galeria handlowa – ok. 40 sklepów	– baza gastronomiczna – ręczna myjnia samochodowa
Centrum Handlowe Tesco	ul. Wielicka 259	8 000	900	– hipermarket Tesco – galeria handlowa	w sąsiedztwie hipermarket budowlany OBI
Park Handlowy Zakopianka	ul. Zakopiańska 62	b.d.	2200	– hipermarket Carrefour – galeria handlowa – ok. 50 sklepów	w sąsiedztwie hipermarket budowlany Castorama, wielkopowierzchniowy sklep sportowy Decathlon
Galeria Handlowa Solvay Park	ul. Zakopiańska 105	6400	200	– delikatesy Bomi, hipermarket RTV, AGD Media Markt – galeria handlowa – ok.40 sklepów	– baza gastronomiczna: restauracja, kawiarnie – bawialnia dla dzieci
Carrefour Witosa	ul. Witosa 7	b.d.	800	– hipermarket Carrefour – galeria handlowa	
Centrum Handlowe Tandeta	ul. Krzywda 1	b.d.	b.d.	– 250 sklepów	
IKEA	ul. Josepha Conrada 66	b.d.	1000		– restauracja

Źródło: badania własne.

6.1.9. Toalety publiczne

Do mankamentów bazy towarzyszącej Krakowa należy słabo rozwinięta sieć toalet publicznych. W Krakowie zidentyfikowano tylko 30 placówek tego typu (bez toalet w obiektach użyteczności publicznej), z czego tylko 13 jest w pełni dostosowanych do potrzeb niepełnosprawnych. W przyszłości powinny zostać podjęte działania nakierowane zarówno na rzecz poprawy stanu technicznego istniejących obiektów, jak i tworzenie nowych. Dotyczy to zwłaszcza miejsc, które są celem masowego ruchu turystycznego. Warto w tym kontekście rozważyć możliwość lokalizacji samoobsługowych, samoczyszczących się toalet w głównych centrach ruchu turystycznego oraz wzdłuż pieszych ciągów komunikacyjnych.

6.2. Turystyczna baza komunikacyjna

Baza komunikacyjna Krakowa nie powstawała z myślą o turystach, ma więc charakter bazy paraturystycznej. W jej zakres wchodzi: sieć drogowa, linie kolejowe, dworce kolejowe i autobusowe, przystanki, ścieżki rowerowe, aleje spacerowe, postoje taksówek, a także środki transportu oraz zaplecze techniczno-usługowe (np. stacje benzynowe, wypożyczalnie samochodów, automaty biletowe). Poza bazą komunikacyjną o charakterze ogólnym, istnieją formy transportu przeznaczone specjalnie na potrzeby ruchu turystycznego, które można określić jako turystyczna baza komunikacyjna miasta.

Podstawowymi zadaniami turystycznej bazy komunikacyjnej jest zapewnienie dostępu do miejsca docelowego podróży oraz umożliwienie poruszania się i realizacji potrzeb turystycznych na odwiedzanym obszarze. Niektóre formy transportu mogą stanowić atrakcję „samą w sobie” (np. przejazdy dorożkami, statkami spacerowymi, pojazdami retro).

W przestrzeni Krakowa wyróżniono następujące elementy systemu turystycznej bazy komunikacyjnej (mapa w załączniku: *Kraków – turystyczna baza komunikacyjna*):

- turystyczne ciągi piesze (aleje spacerowe oraz ciągi i strefy nasilonego ruchu pieszego),
- drogi rowerowe,
- transport turystyczny po mieście wraz miejscami postojowymi oraz trasami przejazdu,
- postoje taksówek,
- parkingi dla samochodów osobowych i autokarów mające znaczenie dla ruchu turystycznego oraz przystanki dla autokarów turystycznych,
- główne węzły komunikacji kolejowej i autobusowej.

6.2.1. Turystyczne ciągi piesze

Turystyczne ciągi piesze to główne ciągi drogowe o dużym natężeniu ruchu pieszego turystów, a także wyznaczone aleje spacerowe. Ciągi i strefy nasilonego ruchu pieszego koncentrują się przede wszystkim w rejonie Dworca Głównego, Starego Miasta (w obrębie Plant), Wawelu oraz Kazimierza.

Ulice w obrębie Starego Miasta, które mają największe znaczenie dla ruchu pieszego, w tym również ruchu turystów (Floriańska, Pijarska, część Grodzkiej, Sławkowska, Szewska, część Mikołajskiej, część Siennej, część Senackiej, Kanonicza) oraz Rynek Główny, zostały zamknięte dla ruchu samochodowego (strefa A). Pozostałe ulice w obrębie Plant, a także odcinki Karmelickiej, Basztowej i Długiej, które również są ciągami

pieszymi, objęto strefą B – ograniczonego ruchu samochodowego. W strefie tej obowiązuje pierwszeństwo pieszych, a samochody mogą się poruszać z prędkością do 20 km/h.

Analogicznych stref nie wprowadzono w dzielnicy Kazimierz, gdzie również widoczny jest nasilony ruch pieszy. Dla turystów największe znaczenie komunikacyjne mają ulice łączące Klasztor oo. Paulinów na Skałce, Plac Wolnica, Plac Nowy i ul. Szeroką.

Poza obszarem w obrębie Plant, Wawelem, rejonem Dworca Głównego oraz Kazimierzem, istotne ciągi komunikacyjne stanowią przede wszystkim ulice: Stradomska oraz Krupnicza, Piłsudskiego, Zwierzyniecka.

Wśród alei spacerowych największe znaczenie dla turystów mają Planty oraz aleje na Bulwarach: Czerwieńskim i Inflanckim. Pozostałe, istniejące w mieście aleje spacerowe są uczęszczane przede wszystkim przez mieszkańców (na mapie zaznaczono wyłącznie aleje, które mają istotne znaczenie dla ruchu turystycznego).

6.2.2. Drogi rowerowe

Obecnie sieć ścieżek rowerowych w Krakowie jest słabo rozwinięta, a ruchliwe ulice i parkujące wzdłuż nich samochody sprawiają, że poruszanie się po mieście rowerem jest trudne i często niebezpieczne. Korzystanie z oznakowanych ścieżek rowerowych ograniczają zaparkowane samochody oraz piesi, którzy nie zwracają uwagi na oznakowania i poruszają się drogami dla rowerów.

Należy przypuszczać, że w ciągu najbliższych kilku lat system dróg rowerowych zostanie znacznie rozbudowany i widoczna będzie poprawa jakości ścieżek. Projekt budowy ścieżek rowerowych w Krakowie jest w trakcie realizacji. Zgodnie z opracowanym *Studium podstawowych tras rowerowych* planowane jest stworzenie gęstej sieci ścieżek rowerowych, których łączna długość ma wynosić 580 km. Obecnie istnieje 70 km. Sieć ścieżek rowerowych obejmować będzie 30 głównych tras o łącznej długości 248 km i 275 km tras zbiorczych. Dotychczas wytyczono 50 km tras głównych. Pierwszy etap budowy tras rowerowych ma zostać ukończony do 2010 r. (111 km tras), a pozostałe odcinki zgodnie z planem powinny powstać do 2015 r. (II etap). Na mapie turystycznej bazy komunikacyjnej naniesione zostały istniejące ścieżki rowerowe oraz odcinki, których realizacja jest planowana w pierwszym etapie. II etap budowy ścieżek został uwzględniony na mapie przedstawiającej kierunki rozwoju turystyki.

Ścieżki rowerowe będą miały przede wszystkim znaczenie komunikacyjne dla mieszkańców miasta. Dla turystów najważniejsze będą ścieżki w obrębie centrum miasta oraz prowadzące do atrakcji turystycznych na terenie lub w sąsiedztwie Krakowa (np. do Tyńca, Łagiewnik, do Kopców: Kościuszki i Piłsudskiego).

Stopień wykorzystania ścieżek rowerowych przez turystów jest w znacznym stopniu uzależniony od dostępności informacji o ich przebiegu oraz od promocji turystyki rowerowej w mieście. Niestety, turysta w Krakowie ma bardzo ograniczone możliwości korzystania ze znakowanych dróg rowerowych, gdyż nie są one naniesione na planach miast (poza nielicznymi wyjątkami), nie ma broszur ani tablic na ulicach pokazujących ich przebieg. Również w Internecie brakuje informacji na ich temat.

Turystyka rowerowa jest natomiast w coraz szerszym stopniu promowana przez biura turystyczne oraz wypożyczalnie rowerów. W Krakowie funkcjonuje obecnie kilkanaście wypożyczalni, w tym 7 zlokalizowanych jest w rejonie Starego Miasta i Kazimierza. Część wypożyczalni oferuje bezpłatny dowóz roweru w wyznaczone miejsce miasta. W listopadzie 2008 r. uruchomiona została ponadto bezobsługowa, miejska wypożyczalnia

rowerów. W pierwszym etapie dostępnych jest 100 rowerów rozmieszczonych w 13 punktach miasta: na skrzyżowaniu ulic św. Idziego i Bernardyńskiej, na Placu Wszystkich Świętych, przed Teatrem Bagatela, przed Poczta Główną, przed Galerią Krakowską, na skrzyżowaniu ulic Warszawskiej i Szlaku, przy Nowym Kleparzu, przy Parku Krakowskim, przy Błoniach, na Salwatorze oraz na rondach: Mogiłskim, Grzegórzeckim i Grunwaldzkim. Niestety, dla turystów możliwość wypożyczenia rowerów jest ograniczona ze względu na konieczność wcześniejszej rejestracji, uiszczenia opłaty rejestracyjnej oraz kaucji. Ponadto brakuje wypożyczalni w dzielnicach Kazimierz i Podgórze.

Rozwojowi turystyki rowerowej sprzyja również oferta Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego, które wyposażyło część autobusów m.in. na trasach do Swoszowic i do Łasku Wolskiego w bagażniki do przewozu rowerów. Transport roweru do miejsc atrakcyjnych turystycznie w znacznym stopniu ułatwiłaby planowana kolej aglomeracyjna.

6.2.3. Transport turystyczny

Oprócz zbiorowej komunikacji miejskiej istnieje w Krakowie możliwość korzystania ze środków transportu przygotowanych z myślą o turystach:

a) dorożek konnych – dorożki stanowią najbardziej tradycyjną formę transportu turystycznego w Krakowie, postój dorożek znajduje się w Rynku Głównym, poruszają się przede wszystkim w obrębie Starego Miasta i rzadziej Kazimierza,

b) tramwaju konnego – tramwaj kursuje na trasie pomiędzy Barbakanem i Wawelem, odjeżdża o wyznaczonych godzinach z postojów przy Barbakanie oraz na ul. Podzamcze,

c) meleksów – postoje znajdują się w kilku wyznaczonych miejscach Starego Miasta (m.in. na placu Mariackim, ul. Pijarskiej, ul. Sławkowskiej, ul. Grodzkiej, ul. Kanoniczej). Meleksy poruszają się przede wszystkim w obrębie Starego Miasta i Kazimierza. Pojazdy należą do kilkudziesięciu różnych firm, z których 35 uzyskało w 2008 r. zezwolenie na wjazd do Rynku Głównego,

d) autobusu „Tour Bus” – dwupiętrowy autobus z odkrytą górną platformą porusza się po wyznaczonej trasie i zatrzymuje w ustalonych godzinach na 10 przystankach (wokół Plant, na Kazimierzu, w Podgórzu oraz w Łagiewnikach). W trakcie jazdy dostępny jest komentarz audio w 8 językach. Turyści w ramach jedno- lub dwudniowych biletów mogą dowolnie wsiadać i wysiadać na przystankach. Autobus dysponuje 77 miejscami siedzącymi, w tym 53 miejscami na górnym, odkrytym pokładzie,

e) tramwaju-kawiarni w stylu retro – tramwaj ma wyznaczone godziny odjazdów (godziny wieczorne w piątki, soboty i niedziele), porusza się po ustalonych trasach. W klimatyzowanym wnętrzu tramwaju urządzono kawiarnię stylizowaną na lata 20. XX w.,

f) pociągu papieskiego – pociąg kursuje od 2006 r., na trasie Kraków Główny – Wadowice, zatrzymując się po drodze na stacjach kolejowych: Kraków-Płaszów, Kraków-Łagiewniki, Skawina, Kalwaria Zebrzydowska, Lanckorona, Kalwaria Zebrzydowska. Podczas podróży emitowane są filmy z pielgrzymek Jana Pawła II (w polskiej i angielskiej wersji językowej). W pociągu znajdują się 152 miejsca siedzące, w tym 8 miejsc dla niepełnosprawnych. Pociąg kursuje w ciągu całego roku trzy razy na dobę.

Oprócz wymienionych form transportu, istnieje możliwość poruszania się po Krakowie oraz dojazdu do atrakcji turystycznych poza granicami Krakowa (zwłaszcza Wieliczki, Oświęcimia, Ojcowa, Zakopanego) mini-busami, autokarami lub samochodami osobowymi. Transport taki jest organizowany przez biura turystyczne. Jadąc do Wieliczki lub Zakopanego turysta może korzystać ponadto z bardzo dobrze rozwiniętej sieci połączeń transportu zbiorowego (mini-busy i autobusy PKS, „Szwagropol”, „Frej”).

Ważnym z punktu widzenia turystycznego środkiem transportu jest pociąg jeżdżący na trasie Kraków Główny – Kraków Balice (lotnisko). Linia kolejowa uruchomiona została w 2006 r. Szynobusy kursują od wczesnych godzin porannych do późnych godzin wieczornych, a czas podróży wynosi 16 min.

6.2.4. Postoje taksówek

W 2007 r. w Krakowie wydano 3508 licencji na prowadzenie taksówki i liczba wydawanych licencji ma być zwiększona w kolejnych latach. Największe zagęszczenie postojów taksówek widoczne jest w obrębie centrum miasta (9 postojów w granicach pierwszej obwodnicy, 5 postojów w rejonie Dworca Głównego) i właśnie te postoje mają duże znaczenie dla obsługi ruchu turystycznego. Turyści bowiem rzadziej niż mieszkańcy korzystają z telefonicznego zamawiania taksówek. Koncentracja ruchu turystycznego w obrębie centrum miasta oraz zwiększone zapotrzebowanie na taksówki w tym obszarze, zwłaszcza w godzinach wieczornych i nocnych, powodują okresowe deficyty pojazdów. Deficyt ten wynika również z małej liczby miejsc postojowych i braku możliwości oczekiwania na klienta.

6.2.5. Parkingi dla samochodów i autokarów

W obrębie centrum miasta oraz w pobliżu obiektów najczęściej odwiedzanych przez turystów istnieje łącznie 75 parkingów, dysponujących 7,5 tys. miejsc postojowych. W większości są to nieduże parkingi o pojemności do 50 miejsc.

W centrum Krakowa istnieje poważny problem niedoboru parkingów oraz miejsc postojowych dla samochodów. W celu ograniczenia liczby samochodów w centrum miasta wprowadzono trzy strefy ograniczonego ruchu i parkowania. Strefa płatnego parkowania obejmuje obszar ograniczony od strony zachodniej i północnej Alejami: Krasińskiego, Mickiewicza, Słowackiego (bez tych ulic), od strony wschodniej linią kolejową (pomiędzy wiaduktem nad ul. 29 Listopada i wiaduktem nad ul. Dietla), od strony południowej ul. Dietla (bez tej ulicy) oraz rzeką Wisłą (od mostu Grunwaldzkiego do mostu Dębnickiego). Opłata w strefie płatnego parkowania pobierana jest w dni robocze od poniedziałku do soboty, w godzinach od 10.00 do 18.00.

W strefie tej znajduje się ponadto 19 płatnych parkingów dysponujących 2070 miejscami. W większości są to małe parkingi przeznaczone wyłącznie dla samochodów osobowych. Największe parkingi znajdują się na Galerii Krakowskiej (793 miejsca dla samochodów osobowych), nad dworcem PKP (435 miejsc), przy Hotelu Maltańskim (ul. Straszewskiego, 140 miejsc) i Pałacu Pugetów (ul. Starowiślna, 130 miejsc) oraz przy ul. Powiśle. Ostatni z parkingów ma największe znaczenie dla ruchu turystycznego. Obok miejsc dla samochodów osobowych (100 miejsc) posiada 20 miejsc dla autokarów. W obrębie drugiej obwodnicy możliwość zaparkowania autokaru dają ponadto parkingi przy Domu Turysty (ul. Kopernika, 9 miejsc dla autokarów) oraz w miarę wolnych miejsc przy Hotelu Maltańskim i Pałacu Pugetów. Problem zaparkowania samochodu w rejonie centrum miasta dodatkowo nasilił się po zlikwidowaniu dwóch dużych parkingów na Pl. Szczepańskim oraz przy ul. Karmelickiej.

Kwestia deficytu miejsc parkingowych w centrum miasta, jak również problem samochodów parkujących w wąskich ulicach, blokujących ścieżki rowerowe, utrudniających ruch pieszki, są niemożliwe do rozwiązania w warunkach braku parkingów na obrzeżach strefy, zwłaszcza w rejonie drugiej obwodnicy. Sytuacja zapewne będzie

ulegała poprawie wraz z budową systemu parkingów podziemnych. Pierwszy z parkingów powstaje obecnie pod Placem na Groblach i mieścić ma ok. 600 samochodów (zakończenie jego budowy jest planowane w 2009 r.). Kolejny parking planowany jest przy Al. Focha, pomiędzy Hotelem „Cracovia” a Muzeum Narodowym. Wśród propozycji lokalizacji kolejnych parkingów podziemnych znajdują się: Plac Inwalidów, Plac Sikorskiego, Plac Biskupi, Nowy Kleparz, Uniwersytet Rolniczy, ul. Francesco Nullo, Hala Targowa, KS Nadwiślan, skrzyżowanie ulic Dajwór i Starowiślniej, Plac Wolnica, Rynek Podgórski.

W sytuacji ograniczonych możliwości zaparkowania autokaru w centrum miasta wytyczonych zostało 9 przystanków turystycznych. Przystanki te zlokalizowane są w pobliżu punktów najczęściej odwiedzanych przez turystów i przeznaczone są dla autokarów przywożących zorganizowane grupy turystów. Przystanki te umożliwiają wsiadanie i wysiadanie pasażerów w obrębie centrum miasta. Postój autokaru w tych miejscach nie może przekraczać 10 min. Są one zlokalizowane przy Placu Matejki (2 przystanki), ul. Kopernika (wjazd od ul. Westerplatte), ul. Dajwór (wjazd od ul. Starowiślniej), ul. Władysława Beliny-Prażmowskiego, Placu Bohaterów Getta, ul. Powiśle, ul. Straszewskiego, ul. Grodzkiej (wjazd od ul. Św. Idziego).

Poza terenami Starego Miasta i Kazimierza nie ma istotnych problemów związanych z deficytem miejsc parkingowych w pobliżu atrakcji turystycznych. Największe nasilenie ruchu turystycznego, w tym autokarowego, widoczne jest przy sanktuarium w Łagiewnikach i tam wybudowane zostały duże parkingi, mogące łącznie pomieścić ok. 100 autokarów. Pojemne parkingi, mające istotne znaczenie dla ruchu turystycznego znajdują się ponadto w rejonie Hotelu Cracovia i Muzeum Narodowego, wzdłuż Alei 3 Maja, w sąsiedztwie obiektów sportowych Wisły Kraków, Nowohuckiego Centrum Kultury oraz Centrum Administracyjnego HTS.

6.2.6. Główne węzły komunikacyjne

Głównym węzłem komunikacyjnym w Krakowie jest Dworzec Główny (kolejowy i autobusowy) wraz ze zlokalizowanymi w jego sąsiedztwie miejscami odjazdów mini-busów. Pozostałe kolejowe i autobusowe węzły komunikacyjne w Krakowie mają dla turystyki niewielkie znaczenie.

Znaczna część połączeń komunikacyjnych z miejscowościami atrakcyjnymi turystycznie, zwłaszcza położonymi w sąsiedztwie Krakowa, obsługiwana jest przez prywatnych przewoźników. Część z nich odjeżdża z głównego dworca autobusowego, pozostali, w sytuacji braku wyznaczonego miejsca odjazdów dla mini-busów, odjeżdżają z parkingów zlokalizowanych w różnych częściach miasta. Chaos, który panuje w komunikacji mini-busów oraz trudności z uzyskaniem informacji o miejscach i godzinach odjazdów w znacznym stopniu ograniczają możliwości korzystania z tej formy transportu przez turystów.

Ograniczona jest również możliwość wykorzystania transportu kolejowego dla komunikacji w obrębie miasta oraz dla dojazdów do terenów podmiejskich. Realizacja planów budowy kolei aglomeracyjnej, zintegrowanej z komunikacją miejską (autobusową i tramwajową), miałaby istotne znaczenie również dla turystów. Poprawiłaby dostępność komunikacyjną atrakcyjnych turystycznie części miasta oddalonych od jego centrum oraz terenów podmiejskich. Pozwoliłoby to na promowanie mniej znanych atrakcji turystycznych i rozwój turystyki rowerowej. Kolej aglomeracyjna sprzyjałaby również

szerszemu wykorzystaniu środków transportu zbiorowego i ograniczaniu ruchu samochodowego w mieście.

Oprócz węzłów komunikacyjnych, autobusowych i kolejowych, bardzo istotne znaczenie dla ruchu turystycznego ma węzeł lotniczy. Port lotniczy zlokalizowany w Balicach znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie granic miasta, w odległości zaledwie 10 km od Dworca Głównego. Jego kolejowa dostępność komunikacyjna jest bardzo dobra dzięki wspomnianemu już połączeniu, otwartemu w 2006 r. Trudna jest natomiast dostępność drogowa, na co wpływa brak dogodnej drogi dojazdowej, jak również utrudnienia komunikacyjne innymi środkami transportu publicznego.

W latach 2004-2007 zaznaczył się szybki wzrost ruchu pasażerskiego na lotnisku w Balicach i w 2007 r. liczba pasażerów wynosiła 3 068 199 osób. W 2008 r. obserwuje się spadek liczby przyjazdów. Na wzrost ruchu pasażerskiego istotny wpływ miało pojawienie się na lotnisku tanich linii lotniczych. Przewoźnicy Easy Jet i Ryanair dominują obecnie w strukturze przewozów pasażerskich i w 2008 r. obsługiwali łącznie 42,8% ruchu pasażerskiego w porcie lotniczym.

Wraz ze wzrostem liczby obsługiwanych pasażerów jawi się konieczność rozbudowy portu lotniczego i zwiększenia jego przepustowości. W latach 2009-2010 planowana jest ponadto rozbudowa i modernizacja infrastruktury lotniskowej, terminali oraz budowa hotelu. W realizacji jest już obecnie projekt pięciokondygnacyjnego parkingu mającego mieścić 863 samochody. Jego budowa ma być zakończona w 2009 r.

6.2.7. Turystyczna żegluga na Wiśle

Turystyczna żegluga po Wiśle ma charakter sezonowy. W sezonie letnim organizowane są rejsy statkami turystycznymi oraz tramwajami wodnymi. Wszystkie rejsy rozpoczynają się z przystani przy Bulwarze Czerwieńskim. Organizowane są rejsy spacerowe w obrębie centrum Krakowa (najdalej na wschód po stopień wodny „Dąbie”) oraz rejsy do Bielania i Tyńca.

Rejsy statkiem wycieczkowym „Nimfa” (Żegluga Krakowska) odbywają się o wyznaczonych godzinach. W tygodniu organizowane są godzinne rejsy spacerowe po Krakowie, w niedziele i święta trzygodzinne rejsy wypoczynkowe do Tyńca. Statki: „Sobieski” oraz „Piotruś Pan” wypływają jedynie na zorganizowane rejsy. Statek „Sobieski”, zakotwiczony naprzeciwko hotelu Sheraton, funkcjonuje także jako statek-kawiarnia. Tramwaje wodne odpływają przy min. 8 osobach, poruszają się po kilku wyznaczonych trasach. Istnieje również możliwość wynajęcia łodzi na dowolną trasę. W łódce mieści się do 12 osób.

Oprócz zorganizowanej żeglugi na Wiśle możliwe jest również wynajęcie sprzętu pływającego: kajaków, kanadyjek, rowerów wodnych, motorówek, katamaranu. Wypożyczalnia znajduje się przy przystani obok Mostu Dębnickiego. Wypożyczalnia organizuje również spływy kajakowe. Niestety, sporty wodne na Wiśle są mało popularne.

6.3. Ocena rozwoju

Oceniając stan rozwoju bazy towarzyszącej Krakowa należy wskazać na duże różnicowanie w obrębie poszczególnych rodzajów obiektów i urzędzeń. Stosunkowo dobrze rozwinięta jest sieć szlaków i tras turystycznych. Atutem miasta jest także wielość

podmiotów związanych bezpośrednio i pośrednio z rozwojem i obsługą turystyki. Dotyczy to zarówno placówek uczestniczących bezpośrednio w obsłudze ruchu turystycznego, jak i biura podróży czy punkty informacji turystycznej, a także instytucji publicznych w postaci organizacji turystycznych, szkół kształcących kadry dla turystyki. Ważną grupę obiektów z punktu widzenia rozwoju turystyki w Krakowie stanowią centra handlowo-rozrywkowe, których znaczenie w obsłudze turystyki jednodniowej jest bardzo duże.

Istotne ograniczenie stanowi natomiast słabo rozwinięta baza sportowo-rekreacyjna. Kraków jako ważny ośrodek turystyczny powinien dążyć do organizacji wydarzeń sportowych o randze międzynarodowej, co znacząco zintensyfikowałoby ruch turystyczny oraz korzystnie wpłynęło na wizerunek miasta. Niestety, obecny stan rozwoju infrastruktury sportowej praktycznie to uniemożliwia. Wiąże się to nie tylko ze złym stanem technicznym istniejących obiektów, ale – co ważniejsze – z brakiem tego typu obiektów o standardzie europejskim, np. hala widowiskowo-sportowa czy stadion piłkarski. Kraków nie wykorzystuje także potencjału obiektów sportowo-rekreacyjnych do stworzenia oferty zaspokajającej potrzeby turystów w zakresie szeroko pojętej rekreacji w mieście.

Oceniając możliwości rozwoju turystyki konferencyjnej w Krakowie należy podkreślić ograniczenia związane z brakiem centrum kongresowego. Kraków ze względu na swoją rangę może stać się jednym z najważniejszych centrów konferencyjnych w kraju. Niestety, brak centrum kongresowego wraz z zapleczem noclegowym dla 1000-2000 osób znacząco to utrudnia. Obecnie w Krakowie istnieje tylko jedna sala – Auditorium Maximum Uniwersytetu Jagiellońskiego, która może pomieścić jednorazowo 1200 uczestników. Obiekt ten ze względu na swoje przeznaczenie edukacyjne nie jest w pełni dostępny dla organizacji konferencji i kongresów. Dlatego też niezbędne wydaje się wspieranie takich inwestycji jak budowa planowanego od lat centrum konferencyjnego przy Rondzie Grunwaldzkim oraz inwestycja podjęta przez OST Gromada w Borku Fałęckim, które mogą istotnie zwiększyć możliwości Krakowa w przyciąganiu dużych imprez konferencyjnych.

Kraków dysponuje dobrze rozwiniętą bazą komunikacyjną. Poruszanie się po mieście w znacznym stopniu utrudniają tworzące się na ulicach i drogach zatory, samochody parkujące przy drogach i blokujące chodniki oraz ścieżki rowerowe, a także przepełnione autobusy miejskie.

Niewielkie odległości pomiędzy atrakcjami turystycznymi na Starym Mieście, Kazimierzu, Podgórzu, Salwatorze oraz bardzo ograniczone możliwości rozwoju ruchu samochodowego na tych terenach sprawiają, że powinna tu być promowana przede wszystkim komunikacja piesza i rowerowa, a także transport przygotowany z myślą o turystach (dorożki, tramwaje konne, meleksy, tramwaje wodne itp.). Stworzenie dogodnych warunków dla komunikacji pieszej i rowerowej wymaga przede wszystkim zmniejszenia liczby samochodów parkujących w centrum miasta, a także „uspokojenia” ruchu kołowego na ulicach będących istotnymi ciągami pieszymi. Zmniejszenie liczby miejsc parkingowych w centrum miasta i ograniczenie ruchu samochodowego wymaga budowy parkingów poza drugą obwodnicą i stworzenia systemu P&R, który poprawiłby dostępność komunikacyjną centrum. Poza tym wraz z ograniczeniem ruchu prywatnych samochodów wskazany byłby wzrost liczby postojów taksówek oraz liczby miejsc na tych postojach.

Rozwój transportu rowerowego w Krakowie wydaje się być koniecznością i wymaga przede wszystkim rozbudowy ścieżek rowerowych oraz intensywnej promocji skierowanej zarówno do mieszkańców, jak i turystów. Promowanie transportu rowerowego powinno być postrzegane jako droga do ograniczenia ruchu samochodowego na ulicach miasta, a

zwłaszcza w jego centrum oraz do redukcji liczby samochodów parkujących w centrum Krakowa i zmniejszenia problemu braku miejsc postojowych. Ograniczenie liczby samochodów poruszających się oraz parkujących w centrum miasta miałyby korzystny wpływ na komfort komunikacji pieszej, stan sanitarny powietrza, zmniejszyłyby hałas na ulicach, a tym samym sprzyjałoby rozwojowi ruchu turystycznego.

Poza komunikacją pieszą i rowerową wskazany byłby rozwój głównie ekologicznych oraz „cichych” form transportu turystycznego. Korzystne byłoby podniesienie znaczenia komunikacyjnego Wisły, np. poprzez uruchomienie tramwajów wodnych, które byłyby zarówno formą transportu, jak również atrakcją turystyczną. Atrakcyjnymi formami transportu turystycznego są również: tramwaj konny i tramwaj retro, niestety są one wykorzystywane na stosunkowo niewielką skalę.

Oprócz większego zróżnicowania środków transportu turystycznego wskazane byłoby wydłużenie proponowanych tras, gdyż obecnie transport turystyczny ogranicza się niemalże wyłącznie do centrum miasta. Korzystna byłaby sytuacja, w której turysta miałby możliwość łatwego dotarcia do miejsc położonych z dala od Starego Miasta. W bardzo ograniczonym zakresie wykorzystywana jest np. droga wodna po Wiśle. Wskazane byłoby przedłużenie trasy żeglugi i umożliwienie organizowania rejsów do Oświęcimia oraz w dół Wisły. Rozpraszaniu ruchu turystycznego w obszarze miasta oraz promowaniu atrakcji w strefie podmiejskiej sprzyjałaby także realizacja projektu budowy kolei aglomeracyjnej oraz uporządkowanie transportu obsługiwanego przez mini-busy.

Poważnym utrudnieniem w obsłudze ruchu turystycznego, zwłaszcza turystów niepełnosprawnych jest całkowity brak przystosowania wielu obiektów bazy towarzyszącej do obsługi niepełnosprawnych. Wśród 30 krakowskich toalet publicznych do potrzeb niepełnosprawnych dostosowano tylko 13 obiektów.

Tab. 34. Ocena bazy towarzyszącej i komunikacyjnej

Mocne strony	Słabe strony
– dobrze rozwinięta sieć szlaków turystycznych oraz tematycznych tras turystycznych	– słabo rozwinięta infrastruktura targowa (brak dużego centrum targowego)
– liczne organizacje społeczne i instytucje zaangażowane w rozwój turystyki w Krakowie	– brak centrum kongresowego, co ogranicza możliwości dalszego rozwoju turystyki konferencyjnej
– dobrze wykształcona sieć punktów informacji turystycznej na Starym Mieście	– zbyt małe zaangażowanie lokalnych biur podróży w kreowaniu kompleksowych ofert pobytu w Krakowie
– wysoka ranga krakowskich szkół wyższych oraz dobrze rozwinięte zaplecze dydaktyczne uczelni krakowskich	– niski standard istniejącej infrastruktury sportowo-rekreacyjnej, co ogranicza możliwość jej wykorzystania w kształtowaniu oferty turystycznej miasta
– centra handlowo-rekreacyjne o randze regionalnej	– brak obiektów sportowo-rekreacyjnych dla obsługi spotkań masowych (hali widowiskowo-sportowej, stadionu piłkarskiego o standardzie europejskim)
– dobrze rozwinięta sieć komunikacji miejskiej,	– słabe dostosowanie obiektów bazy towarzyszącej dla turystyki osób niepełnosprawnych
– rozwinięta oferta transportu turystycznego, w tym żeglugi turystycznej po Wiśle	– niski poziom wyposażenia miasta w toalety publiczne
– przystosowanie części form transportu turystycznego dla osób niepełnosprawnych (np. pociąg papieski, Tour Bus)	
– ograniczony ruch samochodów na Starym Mieście,	
– rozwinięta sieć postojów taksówek w centrum	

miasta – rozwinięta sieć połączeń kolejowych do lotniska w Balicach, Wieliczki, Wadowic – dobrze rozwinięta sieć połączeń autobusowych i mini-busów, zwłaszcza do Zakopanego, Wieliczki.	– liczne utrudnienia komunikacyjne na drogach – niedobór miejsc parkingowych w centrum miasta, brak pojemnych parkingów na obrzeżach centrum – samochody parkujące na ulicach, blokujące chodniki i ścieżki rowerowe – zatłoczone autobusy miejskie i tramwaje – chaos w komunikacji mini-busów – brak integracji komunikacji miejskiej z kolejową – słabo rozwinięta sieć ścieżek rowerowych – brak informacji na temat przebiegu ścieżek rowerowych – stosunkowo krótka trasa żeglugi po Wiśle.

Źródło: opracowanie własne.

7. Baza uzdrowiskowa

7.1. Charakterystyka stanu rozwoju

Kraków jest jedynym dużym miastem w Polsce (> 100 tys. mieszkańców) posiadającym w swoich granicach tereny uzdrowiskowe. W obrębie miasta leżą dwa obszary bogate w wody mineralne: Swoszowice i Mateczny.

Tradycje lecznictwa uzdrowiskowego w Krakowie sięgają XVI w. i wiążą się z górnictwem siarki. Materialna baza uzdrowiskowa Krakowa rozwija się od XIX w., większość jej zabudowań pochodzi z XIX w. (Swoszowice) i początków XX w. (Mateczny).

Swoszowice tworzą X dzielnicę gminy miejskiej Kraków, w ramach której roku 2006 wydzielono jednostkę pomocniczą niższego rzędu – Osiedle Uzdrowisko Swoszowice. Swoszowice uzyskały status uzdrowiska w 1974 r. nadany przez Radę Narodową miasta Krakowa. Jednak w świetle obowiązującej ustawy z 2005 r. o lecznictwie uzdrowiskowym (...), Rada Miasta Krakowa uchwałą z 17 grudnia 2008 r. nadała statut dla Osiedla Uzdrowisko Swoszowice, która wchodzi w życie po jej opublikowaniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego. Powierzchnia uzdrowiska Swoszowice obejmuje 683,5 ha. W Swoszowicach występuje bardzo silnie stężona siarczkowa woda mineralna, jedna z najsilniejszych w Europie.

Uzdrowisko Swoszowice należy do najmniejszych w Polsce. W jego obrębie wyznaczono trzy strefy ochrony uzdrowiskowej: „A” o pow. 54,2 ha, „B” o pow. 95,9 ha i „C” o pow. 533,9 ha. Te strefy ochronne oraz strefa ochrony górniczej źródeł wód mineralnych zobowiązują do przestrzegania ograniczeń w użytkowaniu i zagospodarowaniu ich obszarów. W strefie „A” obok Zakładu Przyrodoleczniczego znajduje się park (7 ha) z 6 drzewami pomnikowymi, pochodzący z 1820 r.

Przejęty w ramach powojennej nacjonalizacji majątek uzdrowiska Swoszowice nie został w okresie gospodarki socjalistycznej rozbudowany z uwagi na priorytet lokalizowania inwestycji państwowych w największych i najsilniej rozwiniętych uzdrowiskach. Obiekty lecznictwa uzdrowiskowego i zakwaterowania zbiorowego kuracjuszy były doraźnie remontowane.

Osiedle Swoszowice zamieszkuje około 3 tys. mieszkańców w 620 posesjach. Dominuje mieszkalnictwo o niskiej, przeważnie willowej zabudowie. Układ przestrzenny osiedla jest determinowany historycznie wykształconym założeniem uzdrowiskowym, którego główną osią jest ul. Kąpielowa, a centrum stanowi park i Zakład Przyrodoleczniczy. Strefy ochronne uzdrowiska i strefa ochrony górniczej źródeł wód mineralnych nakładają ograniczenia przestrzenne i inwestycyjne.

Komunikację z centrum miasta zapewnia 6 linii autobusowych (145, 155, 214, 215, 225, 265), prywatna komunikacja busowa oraz stacja kolejowa przy linii Kraków Główny-Kalwaria. Przy ul. Lusińskiej zlokalizowano parking dla indywidualnych turystów zmotoryzowanych.

Głównymi funkcjami Osiedla jest funkcja zdrowotna, realizowana przez Uzdrowisko Kraków Swoszowice za pośrednictwem Zakładu Przyrodoleczniczego i osiedlowej Przychodni Zdrowia oraz funkcja usługowa dla mieszkańców (usługi rzemieślnicze, fitness, solarium, apteka, sklepy spożywcze, chemiczne, odzieżowe i AGD).

Funkcjami drugorzędnymi są: rolnictwo i ogrodnictwo. Swoszowice są przykładem jednego z niewielu uzdrowisk polskich, w których funkcja lecznicza przeważa nad funkcją turystyczną. Uzdrowisko specjalizuje się w leczeniu chorób reumatologicznych i narządów ruchu, chorób układu nerwowego i trawiennego oraz w dermatologii.

Bazę uzdrowską tworzy Zakład Przyrodolecznicy, mieszczący się przy ul. Kąpielowej, w budynku starych Łazienek wybudowanych w 1860 r. przez Spółkę Zdrojowisk Krajowych. Część zabiegów leczniczych (elektroterapia) jest wykonywana w zmodernizowanym pawilonie Parkowa (XVIII-wieczny pałac letni), który pełni jednocześnie funkcję administracyjną (Biuro Usług) i gastronomiczną (stołówka, kawiarnia Parkowa). Do przedsiębiorstwa uzdrowskiego należy także pawilon Słońce przy ul. Piłkarskiej 3 (siedziba zarządu uzdrowiska), pełniący dawniej funkcję obiektu noclegowego (25 miejsc). W obrębie tych obiektów funkcjonują trzy jednostki należące do NZOZ Zespół Uzdrowisk Krakowskich S.A. – Krakowskie Szpitale Uzdrowskie, tj. szpital uzdrowski, sanatorium uzdrowskie i przychodnia reumatologiczna.

Istniejąca baza zabiegowa pozwala na wykonywanie szeregu zabiegów z dziedziny balneoterapii (kąpiele siarczanowe, kuracja pitna), peloidoterapii (okłady borowinowe na bazie borowiny ze złoża Czarny Dunajec), hydroterapii (bicze szkockie, masaż podwodny, masaż wirowy), kinezyterapii (masaż klasyczny, masaż suchy, masaż sportowy, drenaż limfatyczny, gimnastyka lecznicza), fototerapii (diadynamik, teraplus, naświetlania promieniowaniem podczerwonym i ultrafioletowym), elektroterapii (galwanizacja, jonoforeza) oraz wellness (masaż relaksacyjny, akupresura). Ośrodek jazdy konnej Krakus we współpracy z uzdrowskiem prowadzi rehabilitację dzieci z porażeniem mózgowym metodą hipoterapii.

Pojemność bazy noclegowej wynosi 161 miejsc noclegowych, z czego 87 w obiektach Uzdrowiska Kraków-Swoszowice, położonych przy ul. Kąpielowej – Pawilon Szwajcarski i Nowe Łazienki. Obiekty te działają całorocznie, oferując miejsca w pokojach 1-osobowych (28 miejsc) i 2-osobowych (34 miejsca), z pełnym węzłem higieniczno-sanitarnym. Są w pełni przystosowane do obsługi osób niepełnosprawnych ruchowo (podjazd i rampa podjazdowa, toaleta i pokój dla osób na wózkach). Świadczone są w nich usługi z zakresu medycyny uzdrowskiej i wellness. Komercyjnym, całorocznym obiektem hotelowym o standardzie trzy-gwiazdkowym jest Hotel-Pensjonat „Krystyna”, oferujący 74 miejsca noclegowe w 31 pokojach. Hotel posiada salę konferencyjną o pojemności 80 miejsc, oferuje dodatkowe usługi (restauracja, drink bar, spa) i możliwości spędzania wolnego czasu (boisko do siatkówki, grill, wypożyczalnia rowerów, plac zabaw dla dzieci). Jest przystosowany do obsługi gości niepełnosprawnych (podjazd, poręcze przy wejściu, toaleta i pokój dla osób niepełnosprawnych).

Bazę gastronomiczną osiedla tworzą trzy zróżnicowane pod względem oferty obiekty: restauracja, kawiarnia i drink bar. Wszystkie funkcjonują przez cały rok. Kawiarnia „Parkowa” należąca do Uzdrowiska Kraków Swoszowice Sp. z o.o. ma pojemność ok. 25-30 miejsc, jest przystosowana dla osób niepełnosprawnych (podjazd i rampa podjazdowa, toaleta dla osób na wózkach). W obrębie obiektu noclegowego Hotel-Pensjonat „Krystyna”, działa restauracja „Krystyna”, specjalizująca się w kuchni staropolskiej, o pojemności 260 miejsc (w sezonie dodatkowy ogródek z 25 miejscami) oraz drink bar z 24 miejscami konsumpcyjnymi. Obydwa lokale są dostępne dla osób niepełnosprawnych za pomocą podjazdu i poręczy wejściowych.

Bazę towarzyszącą tworzy Park Zdrojowy oraz klub jeździecki Krakus i dwa boiska sportowe: ogólne przy ul. Moszczyńskiego i boisko do gry w siatkówkę przy ul. Lusińskiej 9. Założenia przestrzenne Parku Zdrojowego ukształtowano w I poł. XIX w., za

czasów F. Radwańskiego. Powierzchnia Parku wynosi 7 ha i dzieli się na część południową i północną, oddzielone od siebie ul. Kąpielową.

Usługi w zakresie odnowy biologicznej świadczy trzygwiazdkowy Hotel-Pensjonat „Krystyna”. Obiekt oferuje szereg zabiegów relaksacyjnych, masaże, fitness, grotę solną i saunę.

Obszar Matecznego, o powierzchni 4,0 ha, leży w obrębie dzielnicy XIII Podgórze i nie posiada statusu uzdrowiska. Woda w Matecznym zawiera rzadko spotykany selen. Wykorzystuje się ok. 10% jej zasobów eksploatacyjnych do kąpieli solankowo-siarczkowych i do butelkowania.

Na terenie dawnego uzdrowiska Mateczny działa od 2005 r. ośrodek spa Relax Care, łączący leczenie (kąpiele borowinowe i siarkowe) z odnową biologiczną. Ośrodek wykorzystuje lecznicze działanie wód znajdujących się na obszarze Matecznego i wyremontowane wnętrza dawnego zakładu kąpielowego. Pokoje zabiegowe posiadają wysoki standard i nowoczesne wyposażenie. Możliwe jest tylko leczenie ambulatoryjne, bo ośrodek nie posiada zaplecza bazy noclegowej.

7.2. Ocena stanu i perspektywy rozwoju

Przy obecnym stanie zagospodarowania terenów uzdrowiskowych Krakowa można raczej wskazywać na potencjalne możliwości wykorzystania walorów Swoszowic i Matecznego przez turystów-kuracjuszy spoza Krakowa. Zarówno statutowe uzdrowisko Kraków-Swoszowice, jak i Mateczny wymagają dokonania rzetelnej oceny walorów, zakresu potrzebnych prac remontowych, adaptacyjnych, rozbudowy i podjęcia prac realizacyjnych.

Walory przyrodolecznicze uzdrowiska Swoszowice nie są należycie wykorzystane. Liczba przeprowadzanych zabiegów leczniczych nie odzwierciedla wydajności źródeł wód leczniczych – wykorzystuje się wyłącznie wody Zdroju Głównego (15% możliwości), wody źródła Napoleon służą kuracji pitnej, nie użytkuje się odwiertów Swoszowice XI, Lusina 6 i OP-1. Potencjał źródeł umożliwia potrojenie liczby leczonych pacjentów.

Skład chemiczny i wartość lecznicza wody mineralnej ze źródeł Swoszowic i odwiertu M-3 jest unikalna w skali Europy. W Swoszowicach działa mała rozlewnia wody mineralnej, jednak butelkowanej wody „Perła Swoszowic” nie można kupić w sieciach sprzedaży detalicznej, lecz wyłącznie u producenta. W latach 90. XX w. zlikwidowano działającą od 1970 r. rozlewnię wody mineralnej w parku Mateczny, butelkującą bogatą w selen wodę z odwiertu M-3 pod przemysłową nazwą „Krakowianka”. Pomimo wysokiej konkurencyjności rynku wód mineralnych w Polsce, bariery wejścia na rynek są stosunkowo niskie w porównaniu z innymi produktami branży spożywczej, zwłaszcza przy niepowtarzalności i wysokiej jakości produktu.

Uzdrowisko Swoszowice posiada duże potencjalne możliwości rozwoju ze względu na unikalne walory wód mineralnych, zatwierdzony profil leczniczy, obejmujący choroby cywilizacyjne oraz bliskość rynków zbytu (aglomeracja krakowska i górnośląska). Prognozy demograficzne wskazują na szybki wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym oraz wzmożoną aktywność zawodową osób w wieku produkcyjnym, dla których atrakcyjna jest oferta w zakresie odnowy biologicznej (spa/wellness).

Zaplecze naukowe i medyczne Krakowa pozwala na znalezienie i zatrudnienie wysoko wykwalifikowanej kadry medycznej do obsługi większej liczby pacjentów.

Jednym z najpoważniejszych problemów pozostającego w gestii państwa i samorządu terytorialnego uzdrowiska Swoszowice jest zły stan obiektów uzdrowiskowych i infrastruktury technicznej. Istniejąca baza zabiegowa nie jest wystarczająco rozbudowana i nowoczesna. Główny obiekt zabiegowy – Zakład Przyrodolecznicy – mieści się w wyeksploatowanym budynku, wymagającym kapitalnego remontu lub rekonstrukcji. Inwestycje o charakterze odtworzeniowym są realizowane wolno, były wielokrotnie wstrzymywane (brak środków finansowych, opóźnienia w budowie instalacji komunalnych).

Standardy nowoczesnej bazy noclegowej spełniają zmodernizowane obiekty noclegowe uzdrowiska, które są przystosowane dla osób niepełnosprawnych ruchowo, co jest szczególnie ważne w przypadku ośrodka, którego głównym profilem leczniczym są schorzenia ortopedyczno-urazowe i reumatyczne.

Swoszowice są trzecim, najrzadziej wybieranym przez kuracjuszy kierowanych przez NFZ uzdrowiskiem w Polsce. Są praktycznie nieznanymi wśród tzw. kuracjuszy pełnopłatnych. Specyfika profilu leczniczego pozwala na współpracę z instytucjami ubezpieczenia społecznego (ZUS, PFRON) i stowarzyszeniami osób niepełnosprawnych.

Zachowanie walorów uzdrowiskowych Swoszowic wymaga przestrzegania przepisów ochronnych zawartych w ustawie o uzdrowiskach, prawie wodnym i prawie górniczym oraz nadzoru nad podejmowaną w strefach ochronnych uzdrowiska działalnością gospodarczą.

8. Ruch turystyczny w Krakowie i jego formy

8. 1. Wielkość i struktura ruchu turystycznego

Kraków w ostatnich latach zaliczany jest do czołówki polskich miast z punktu widzenia wielkości obsługiwanego ruchu turystycznego. Od połowy lat 90. XX w. obserwuje się dynamiczny wzrost liczby turystów odwiedzających miasto, zarówno z kraju, jak i z zagranicy. W 2007 r. Kraków odwiedziło około 8 mln osób, z czego ponad 6,8 mln spędziło co najmniej jedną noc w mieście (tab. 35). W strukturze ruchu turystycznego przeważają turyści krajowi, których udział stanowi około 70%. Największą dynamikę wzrostu liczby odwiedzających w ostatnich latach obserwuje się jednak w odniesieniu do tzw. rynków zagranicznych. W 2003 r. do Krakowa przybyło około 700 tys. turystów zagranicznych, a już trzy lata później w 2006 r. – prawie 2,5 mln, czyli ponad trzykrotnie więcej. Szczyt przyjazdów turystycznych – krajowych i zagranicznych – przypada na miesiące wakacyjne (lipiec-sierpień), wyraźny wzrost ruchu turystycznego notuje się także w maju (Kurek, Faracik 2008).

Tab. 35. Ruch turystyczny w Krakowie w latach 2003-2007

Kategoria	2003 (mln)	2004 (mln)]	2005 (mln)]	2006 (mln)	2007 (mln)	Przyrost w okresie 2003-2007 [%]
Odwiedzający Kraków ogółem	5,50	6,40	7,10	8,0	8,06	45,5
Odwiedzający zagraniczni	0,70	1,54	2,20	2,45	2,50	350
Korzystający z noclegów w mieście	3,50	5,50	5,50	6,20	6,80	94,3

Źródło: Borkowski, Wilkońska i in. (2003, 2004, 2005, 2006); Sygnowski i in. (2007).

W zagranicznej turystyce przyjazdowej do Krakowa dominują goście z Niemiec i Wielkiej Brytanii, którzy w 2006 r. i 2007 r. stanowili prawie 1/3 wszystkich turystów zagranicznych. Dużym udziałem w strukturze zagranicznego ruchu przyjazdowego odznaczają się także turyści z USA (9,3%), z Francji (7,6%), z Włoch (6,7%), oraz z Irlandii (3,8%). Około 1/5 ogólnej liczby wszystkich turystów zagranicznych stanowią przedstawiciele Polonii. Prawie 70% turystów zagranicznych przyjeżdża do Krakowa bezpośrednio z miejsca zamieszkania. Wśród przyjezdnych krajowych przeważają osoby z województwa małopolskiego (19,3% odwiedzających krajowych) oraz z województw: śląskiego, podkarpackiego i świętokrzyskiego – ogółem 25,8%. Ważną grupę odwiedzających krajowych stanowią mieszkańcy województwa mazowieckiego, w tym zwłaszcza Warszawy (12,3% ogółu gości krajowych).

Badania ankietowe prowadzone na zlecenie Urzędu Miasta Krakowa (Borkowski, Wilkońska i in. 2003, 2004, 2005, 2006; Sygnowski i in. 2007). wskazują, że w strukturze celów przyjazdów turystycznych do Krakowa można wyróżnić:

- zwiedzanie,
- rekreacja (wypoczynek),
- uczestnictwo w imprezach kulturalnych,

- odwiedzanie miejsc rodzinnych oraz krewnych i znajomych,
- rozrywka,
- zakupy,
- potrzeby religijne,
- spotkania biznesowe,
- uczestnictwo w konferencjach,
- uprawianie aktywnych form rekreacji,
- edukacja,
- tranzyt.

Z punktu widzenia nadrzędnego celu przyjazdów można wyróżnić następujące kategorie ruchu turystycznego (formy turystyki) w przestrzeni Krakowa:

- turystyka poznawcza,
- turystyka rekreacyjna (wypoczynkowa),
- turystyka religijna,
- turystyka handlowa,
- turystyka konferencyjna i targowa,
- turystyka zdrowotna,
- turystyka specjalistyczna (mapa w załączniku: *Kraków – użytkowanie przestrzeni miasta przez formy turystyki*).

Turystyka poznawcza

Turystyka poznawcza w Krakowie obejmuje wszelkie przyjazdy turystyczne, których głównym celem jest zwiedzanie obiektów zabytkowych i muzealnych miasta oraz walorów przyrodniczych o wartościach poznawczych. Turyści o motywacji poznawczej korzystają także z oferty instytucji kulturalnych, uczestniczą w imprezach i wydarzeniach, także o charakterze plenerowym. Charakter poznawczy mają także przyjazdy turystyczne w celu realizacji specyficznych zainteresowań, hobby, potrzeb edukacyjnych i kształceniowych (turystyka edukacyjna, tzw. turystyka specjalnych zainteresowań).

Turystyka rekreacyjna

Turystyka rekreacyjna przejawia się w różnych formach aktywności osób przyjezdnych ukierunkowanych na regenerację sił fizycznych i psychicznych. Dotyczy w znacznej mierze przyjazdów jednodniowych (turystyka jednodniowa), których celami są: spacerowanie po mieście – często powiązane z robieniem zakupów, spotkania towarzyskie w kawiarniach, w restauracjach, w pubach zlokalizowanych także w centrach handlowo-rozrywkowych, korzystanie z obiektów sportowo-rekreacyjnych (np. park wodny), a także uczestnictwo w zabawie i rozrywce klubowej.

Turystyka handlowa

Turystyka handlowa jako odrębna kategoria ruchu turystycznego obejmuje wszelkie przyjazdy turystyczne, których celem jest dokonywanie zakupów w placówkach handlowych. Główną przestrzeń koncentracji tej formy ruchu turystycznego stanowią wielkopowierzchniowe i wyspecjalizowane towarowo obiekty handlowe, których zasięg oddziaływania rynkowego ma charakter ponadlokalny (regionalny) (np. sieć sklepów IKEA, Media Markt). Czynność zakupowa jest w tym przypadku traktowana jako przejaw realizacji określonych potrzeb konsumenckich, a nie jako forma rekreacyjnego spędzania wolnego czasu.

Turystyka religijna

Przyjazdy w celach religijnych mają miejsce w Krakowie od stuleci. Od początku XXI w. zyskują coraz większe znaczenie, zarówno z punktu widzenia przyjazdów krajowych, jak i zagranicznych. Turystyka religijna jest związana przestrzennie przede wszystkim z miejscami kultu religijnego. Do najliczniej odwiedzanych w centralnej części miasta należą: Katedra na Wawelu, Sanktuarium św. Stanisława na Skałce, Bazylika Mariacka, Bazylika św. Franciszka, Kościół św. Bernardyna ze Sieny oraz Kościół św. Katarzyny na Kazimierzu. Natomiast poza centrum, ruch turystyki religijnej koncentruje się przede wszystkim w Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach, w Sanktuarium Podwyższenia Krzyża Świętego w Mogile i w Sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej w Bieńczycach (Wilkońska 2007).

Turystyka konferencyjna i targowa

Przyjazdy turystyczne związane z wykonywaną pracą dotyczą przede wszystkim turystyki konferencyjnej oraz turystyki targowej. Występowanie tych form turystyki w przestrzeni miasta wiąże się przede wszystkim z rozmieszczeniem obiektów, w których odbywają się spotkania konferencyjne. Są to głównie hotele, wyższe uczelnie i inne obiekty użyteczności publicznej dysponujące salami konferencyjnymi. Z kolei turystyka targowa związana jest z organizowanymi w centrach wystawienniczych miasta targami i wystawami branżowymi.

Turystyka zdrowotna

Turystyka zdrowotna ma ograniczony zakres przestrzenny w Krakowie. Dotyczy przede wszystkim „dzielnic” uzdrowiskowych: Swoszowice oraz Mateczny, na terenie których znajdują się zasoby przyrodnicze i infrastrukturalne, pozwalające na realizację potrzeb związanych z poprawą zdrowia (turystyka uzdrowiskowa).

Turystyka specjalistyczna (kwalifikowana)

Jedynym, wyraźnie wyróżniającym się w przestrzeni miasta obszarem uprawiania turystyki specjalistycznej (kwalifikowanej) jest teren ośrodka sportów i rekreacji wodnej „Kolna”.

8.2. Rozkład przestrzenny

Rozkład ruchu turystycznego w przestrzeni miasta jest nierównomierny. Największą jego koncentrację obserwuje się w dzielnicy śródmiejskiej, a w szczególności:
– w obrębie Starego Miasta otoczonego Plantami – Rynek Główny, Bazylika Mariacka, Sukiennice i najbliższe otoczenie Rynku, wzdłuż Drogi Królewskiej na ul. Floriańskiej, Grodzkiej i Kanoniczej aż po Bramę Floriańską i Barbakan, w obrębie ul. Brackiej, Wiślniej, Szewskiej, św. Tomasza,
– teren wzgórza wawelskiego,

– teren Kazimierza, głównie dawny kwartał żydowski od ul. Krakowskiej do Starowiślnej oraz wzdłuż ulic Józefa, Szerokiej i pl. Nowego (mapa w załączniku: *Kraków – miejsca i obszary koncentracji ruchu turystycznego*).

Najczęściej odwiedzanymi przez turystów miejscami w Krakowie są Rynek Główny oraz Wawel. Od kilku lat ważnym obszarem recepcji ruchu turystycznego jest Kazimierz, szczególnie jego część wschodnia, tzw. żydowska, ograniczona ulicami: Starowiślną, Dietla, Krakowską oraz rzeką Wisłą. Pozostała część Kazimierza (zachodnia) tzw. chrześcijańska jest w znacznie mniejszym stopniu użytkowana turystycznie.

Wysoką frekwencję notuje się od kilku lat w obrębie Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach, choć w minionych 2-3 latach obserwowany jest niewielki spadek ruchu turystyczno-religijnego.

Z roku na rok zauważalna jest pogłębiona eksploracja przestrzeni Krakowa przez odwiedzających krajowych i zagranicznych. Coraz częściej goście krajowi i zagraniczni powracają do Krakowa, stąd coraz większe zainteresowanie obszarami położonymi poza centrum miasta. Do grona ważnych miejsc koncentracji ruchu turystycznego aspirują coraz wyraźniej Błonia, miasteczko studenckie (tzw. Czarna Wieś), Sowiniec i Bulwary Wiślane.

Od 2008 r. obserwowany jest wzrost zainteresowania turystów Nową Hutą (szczególnie Czyżyny, Centrum Nowej Huty i okolice Huty im. T. Sendzimira wraz z pobliską Mogiłą i jej atrakcjami) oraz Opactwem Ojców Benedyktynów w Tyńcu. Jeszcze w niewielkim stopniu, ale zauważalne jest zainteresowanie ze strony odwiedzających, krajowych i zagranicznych, Podgórzem, tzn. Starym Podgórzem, pl. Bohaterów Getta i okolicami (m.in. Fabryka Schindlera na Zabłociu), Krzemionkami i Płaszowem.

9. Ocena oraz kierunki rozwoju przestrzeni turystycznej Krakowa

9.1. Ocena atrakcyjności przestrzeni miasta dla potrzeb turystyki

Ocena zróżnicowania potencjału turystycznego przestrzeni miasta pozwala na wydzielenie obszarów, zróżnicowanych pod względem wartości z punktu widzenia możliwości przyciągania ruchu turystycznego. Wielkość potencjału turystycznego poszczególnych fragmentów przestrzeni miasta, a więc ich atrakcyjność turystyczną określa ranga walorów turystycznych oraz stopień rozwoju infrastruktury turystycznej.

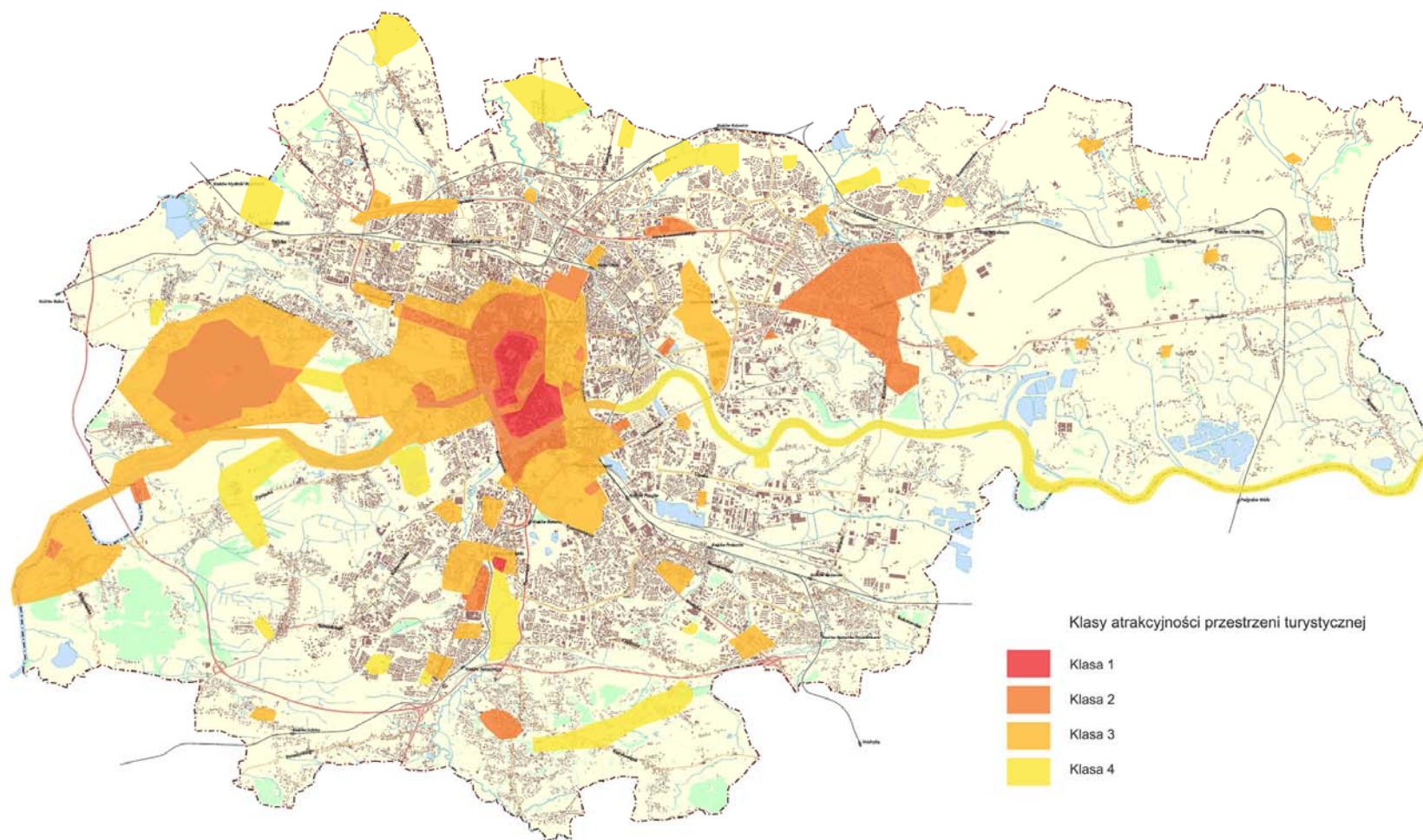
Mając na uwadze zakres możliwych do realizacji potrzeb turystycznych w przestrzeni miasta, a także uwzględniając znaczenie poszczególnych elementów owej przestrzeni w przyciąganiu ruchu turystycznego z obszarów źródłowych, wydzielono cztery klasy atrakcyjności przestrzeni turystycznej Krakowa (ryc. 11)

Klasa I – obejmuje obszary o najwyższej wartości z punktu widzenia turystyki przyjazdowej, zarówno turystyki krajowej, jak i międzynarodowej. Zaliczają się do nich: Stare Miasto w obrębie Plant, historycznie ujmowana dzielnica Kazimierz oraz teren sanktuarium w Łagiewnikach wraz z jego najbliższym otoczeniem.

Klasa II – reprezentowana jest przez te fragmenty przestrzeni miasta, które z punktu widzenia realizacji potrzeb turystycznych posiadają wysoką wartość poznawczą, rekreacyjną i recepcyjną oraz te obszary, które mają znaczenie dla turystyki międzynarodowej. Za takie uznano obszar dzielnicy śródmiejskiej, położony między pierwszą a drugą obwodnicą, Stare Podgórze, obszar położony pomiędzy Starym Miastem a Kazimierzem wraz z Doliną Wisły na odcinku od najstarszej części Salwatora, tereny zabytkowych cmentarzy, Las Wolski wraz z ogrodem zoologicznym, najstarszą część Nowej Huty, tereny wokół klasztorów w Tyńcu i na Bielanych, zabytkową i funkcjonalną część uzdrowiska Swoszowice, a także tereny zagospodarowane przez wielofunkcyjne obiekty handlowo-rekreacyjne i sportowe o randze ponadregionalnej.

Klasa III – odpowiada obszarom atrakcyjnym dla turystyki jedynie ze względu na występowanie pojedynczych cech wytypowanych w ocenie. Znalazły się w niej: rejony koncentracji bazy noclegowej, tereny atrakcyjne ze względu na wartości kulturowe bądź przyrodnicze, a także tereny zagospodarowane przez wielkopowierzchniowe centra handlowe o ponadlokalnym oddziaływaniu rynkowym.

Klasa IV – obejmuje te fragmenty przestrzeni miasta, które są atrakcyjne dla turystyki, ale ich ranga jest uzupełniająca lub potencjalna. Za takie uznano przede wszystkim obszary występowania umocnień zewnętrznej linii fortów Twierdzy Kraków oraz inne tereny oferujące potencjalne zasoby dla turystyki.

Ryc. 11. Klasy atrakcyjności przestrzeni turystycznej Krakowa
Źródło: opracowanie własne.

9. 2. Główne elementy strukturalno-funkcjonalne przestrzeni turystycznej miasta

Z punktu widzenia funkcji, jakie pełnią w przestrzeni Krakowa poszczególne jej fragmenty w zakresie realizacji potrzeb turystycznych, a także obsługi i organizacji ruchu turystycznego, można wyróżnić następujące główne elementy strukturalno-funkcjonalne przestrzeni turystycznej miasta (ryc. 12; mapa w załączniku: *Kraków – kierunki rozwoju turystyki*):

- dzielnice (obszary) aktywności turystycznej,
- korytarze turystyczno-usługowe,
- obszary infrastruktury wielofunkcyjnej o znaczeniu turystycznym.

Dzielnice (obszary) aktywności turystycznej

Podstawowymi elementami strukturalno-funkcjonalnymi przestrzeni turystycznej Krakowa są dzielnice aktywności turystycznej. Dzielnice aktywności turystycznej rozumiane są, w tym przypadku, jako obszary wyróżniające się przestrzennie w terytorium miasta, w miarę jednorodne pod względem morfologicznym oraz dysponujące znacznym potencjałem turystycznym i skupiające ruch turystyczny. Określenie to nie odnosi się do dzielnic jako jednostek administracyjnych miasta, bliższe jest natomiast zwyczajowemu rozumieniu tego terminu.

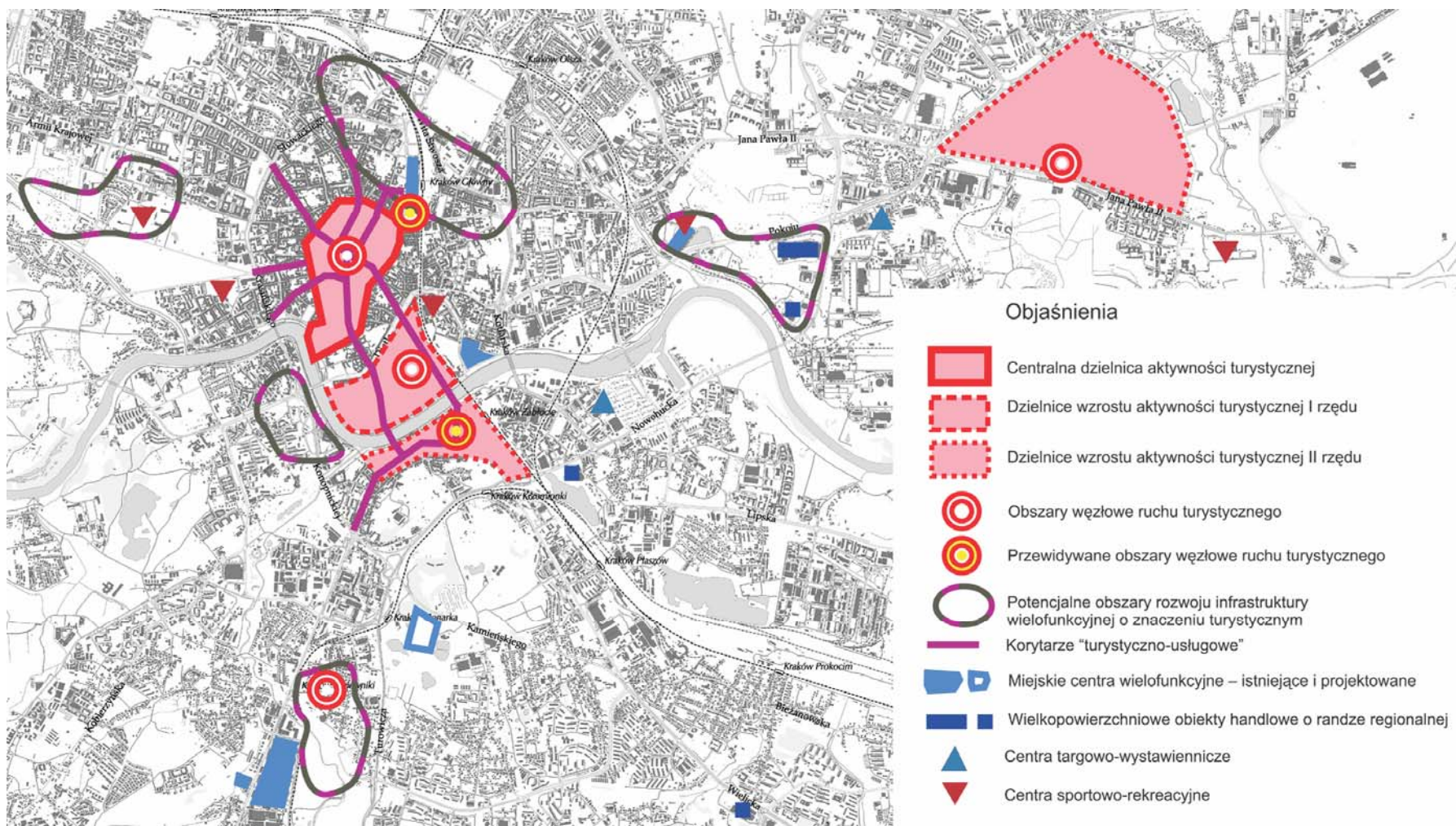
Znaczenie tych obszarów w recepcji ruchu turystycznego nie jest równorzędne, dlatego biorąc pod uwagę stopień rozwoju infrastruktury turystycznej i towarzyszącej, natężenie ruchu turystycznego oraz rangę walorów turystycznych, w ich obrębie można wyróżnić:

- centralną dzielnicę (obszar) aktywności turystycznej, która obejmuje obszar Starego Miasta wraz z Plantami i Wzgórzem Wawelskim,
- dzielnicę wzrostu aktywności turystycznej I rzędu, która terytorialnie odpowiada historycznej dzielnicy Kazimierz,
- dzielnice wzrostu aktywności turystycznej II rzędu, które odpowiadają obszarom Starego Podgórze oraz najstarszej części Nowej Huty.

Podstawowym elementem przestrzeni turystycznej Krakowa jest centralna dzielnica aktywności turystycznej. Jest to obszar funkcjonalnie wyróżniający się w przestrzeni całego miasta. Turystyka jest jedną z głównych funkcji tej dzielnicy. Przestrzeń Rynku Głównego stanowi niejako „rdzeń” turystyczno-rekreacyjnego życia miasta.

Z uwagi na wielofunkcyjny charakter Starego Miasta, w użytkowaniu jego przestrzeni zachodzą różne sytuacje konfliktowe (mapa w załączniku: *Kraków – sytuacje konfliktowe związane z turystyką*). Z punktu widzenia ruchu turystycznego można wskazać:

- konflikt między funkcją turystyczną a funkcją mieszkaniową – jego skala z czasem będzie się zmniejszać ze względu na stopniowy proces wyludniania się tego obszaru (Górka 2004);
- okresowo odczuwalne nadmierne przeciążenie ruchem turystycznym;
- występowanie sprzeczności między formami ruchu turystycznego; głównym czynnikiem konfliktogennym są niezgodne z przyjętymi normami zachowania turystów przyjeżdżających w tzw. celach rozrywkowych;
- przekroczenie pojemności turystycznej niektórych obiektów zabytkowych udostępnionych do zwiedzania (głównie Bazylika Mariacka i Katedra na Wawelu);

Ryc. 12. Główne elementy strukturalno-funkcjonalne przestrzeni turystycznej Krakowa
 Źródło: opracowanie własne.

- konflikt między ruchem pieszym a zmotoryzowanym, który powoduje zagrożenia dla turystycznego ruchu pieszego (i nie tylko) wzdłuż głównych ciągów pieszych oraz w miejscach ich przecięcia z ciągami komunikacji;
- zagrożenie turystów ze strony przestępczości, głównie kradzieże.

Z punktu widzenia organizacji przestrzennej ruchu turystycznego, centralna dzielnica aktywności turystycznej oraz dzielnica wzrostu I rzędu stanowią obszary węzłowe. Najwyższą koncentrację ruchu turystycznego obserwuje się w obrębie przestrzeni publicznych, takich jak: rynki i place. Charakter węzłowy można przypisać także centralnej części „Starej” Nowej Huty (Plac Centralny) oraz terenowi przy sanktuarium w Krakowie-Łagiewnikach. Można prognozować, że wraz z rozwojem i kształtowaniem się przestrzeni turystycznej miasta obszarami węzłowymi staną się: zabytkowa część Podgórze oraz plac w otoczeniu Dworca Głównego i Galerii Krakowskiej (Plac Kolejowy).

Korytarze turystyczno-usługowe

Elementem strukturalno-funkcyjnym łączącym wyróżnione dzielnice aktywności turystycznej oraz obszary węzłowe ruchu turystycznego są ciągi ulic wychodzących z centralnej części Starego Miasta w kierunku: Kazimierza, Podgórze i Dworca Głównego. Są to ulice: Grodzka, Stradom, Krakowska i Starowiślna – w kierunku południowym, oraz Floriańska, Pijarska/Plac Matejki, Kurniki, Pawia – w kierunku północnym.

Ciągi te, ze względu na pełnione funkcje komunikacyjne i usługowe, powinny odgrywać ważną rolę w aktywizacji turystycznej dzielnic, wzrostu aktywności turystycznej I i II rzędu – Kazimierza i Starego Podgórze, a także deglomeracji ruchu turystycznego z obszaru Starego Miasta. Z punktu widzenia przestrzeni turystycznej wymienionym ciągom można nadać funkcję „korytarzy turystyczno-usługowych”. Taki charakter można przypisać także ulicom: Piłsudskiego, Szewskiej, Karmelickiej oraz Sławkowskiej i Długiej.

Aby jednak owe korytarze spełniały zamierzone zadania powinno się stopniowo dążyć do podnoszenia wyrazu architektonicznego i estetyki ciągów zabudowy w ich obrębie, wzbogacenia oferty handlowo-usługowej, lepszego przystosowania dróg i chodników dla ruchu turystycznego, m.in. poprzez poprawę nawierzchni i wyposażenie w odpowiednie znaki turystyczne, wprowadzenie transportu turystycznego. Działania te wydają się być szczególnie ważne, mając na uwadze aktywizację turystyczną zabytkowej części Podgórze.

Obszary infrastruktury wielofunkcyjnej o znaczeniu turystycznym

Kolejnym istotnym elementem struktury przestrzeni miasta, który z punktu widzenia rozwoju turystyki miejskiej będzie pełnić doniosłą rolę, są obszary infrastruktury wielofunkcyjnej, na które składają się: powiązane przestrzennie obiekty sportowo-rekreacyjne, wielkopowierzchniowe obiekty handlowe, handlowo-rozrywkowe i inne, także noclegowe. Plany inwestycyjne miasta Krakowa przewidują rozwój takich obszarów w otoczeniu stadionu TS Wisła w perspektywie organizacji mistrzostw Europy w piłce nożnej w 2012 r. oraz budowę Centrum Jana Pawła II w sąsiedztwie sanktuarium Kraków-Łagiewniki. W przyszłości należy oczekiwać także rozbudowy i ukształtowania takiego obszaru wielofunkcyjnego w otoczeniu powstającego centrum kongresowego przy Rondzie

Grunwaldzkim oraz na terenach sąsiadujących od północy i wschodu z Dworcem Głównym. Wprowadzenie nowoczesnych rozwiązań architektonicznych i usługowych na tych obszarach zgodnie z międzynarodowymi standardami w znaczący sposób podniesie atrakcyjność turystyczną miasta.

Konieczne wydaje się także „wykreowanie” w przestrzeni miasta nowych obszarów wielofunkcyjnych o znaczeniu turystycznym w oparciu o działające już centra usługowe i sportowe oraz strefy aktywnego wypoczynku. Za takie potencjalne obszary można uważać Czyżyny, tereny wokół powstającego CH Bonarka oraz tereny przy ośrodku „Kolna”. Rozwój tego typu obszarów powiązany będzie także z lokalizacją nowych obiektów turystycznych, m.in. planowaną budową obiektów hotelowych, głównie wysokiej klasy, na terenach TS Wisła oraz w rejonie Cichego Kącika.

Można oczekiwać, że w terytorialny system turystyki centralnej części Krakowa stopniowo włączana będzie przestrzeń Nowej Huty, szczególnie jej najstarsza część. Oddalenie przestrzenne stanowiło do tej pory poważną barierę aktywizacji turystycznej tej dzielnicy. Czynnikiem rozwoju funkcji turystycznej Nowej Huty (dzielnica wzrostu aktywności turystycznej II rzędu) mogą stać się nowe inwestycje hotelowe w powiązaniu z walorami kulturowymi, licznymi terenami zielonymi (rekreacyjnymi) oraz planowanymi inwestycjami w infrastrukturę sportową (stadion KS Hutnik) i kulturalno-rozrywkową (Czyżyny). Czynnikiem sprzyjającym aktywizacji tego obszaru byłoby wprowadzenie systemu szybkiej komunikacji miejskiej (w tym nocnej), łączącej teren Nowej Huty z centrum miasta, a także realizacja projektu budowy kolei aglomeracyjnej.

9.3. Przewidywane kierunki rozwoju infrastruktury turystycznej miasta

Z punktu widzenia rozwoju infrastruktury turystycznej w Krakowie można oczekiwać kolejnych inwestycji w bazę noclegową i gastronomiczną oraz wykształcanie się w przestrzeni miasta nowych obszarów ich koncentracji (mapa w załączniku: *Kraków – kierunki rozwoju turystyki*).

Biorąc pod uwagę planowane inwestycje hotelowe, przy założeniu sprzyjających warunków rynkowych, należy spodziewać się kolejnych lokalizacji obiektów noclegowych na obszarach najbardziej atrakcyjnych turystycznie, szczególnie w dzielnicy śródmiejskiej. Przemawiają za tym trendy lokalizacyjne bazy noclegowej obserwowane w innych miastach historycznych oraz niedobory miejsc noclegowych, które występują przede wszystkim w rejonie Dworca Głównego, a także udostępnianie w tej części miasta nowych terenów pod inwestycje.

Przykładem wzrostu atrakcyjności inwestycyjnej obszaru położonego poza śródmiejską strefą koncentracji bazy noclegowej będzie w niedalekiej przyszłości rejon Ronda Grunwaldzkiego i ul. Konopnickiej, w związku z budową centrum kongresowego.

Proces koncentracji bazy noclegowej postępował będzie także w rejonie Sanktuarium Miłosierdzia Bożego w Łagiewnikach, ze względu na plany budowy w jego sąsiedztwie Centrum Jana Pawła II. Towarzyszył mu będzie zapewne wzrost liczby przyjazdów do Krakowa o motywacji religijnej.

W kontekście planowanych inwestycji hotelowych w sąsiedztwie Błoń oraz w rejonie Cichego Kącika należy zwrócić uwagę na potencjalne zagrożenie dla walorów widokowych, m.in. popularnych widoków panoramy centrum miasta od strony Cichego Kącika oraz z punktu widokowego na Kopcu Kościuszki.

Wraz z rozwojem sieci drogowej i poprawą jej przepustowości należy spodziewać się wzmocnienia i poszerzenia stref koncentracji bazy noclegowej także wzdłuż głównych

dróg wjazdowych do centrum miasta oraz w rejonie najważniejszych punktów węzłowych. Obecnie działa niewiele obiektów noclegowych w sąsiedztwie węzłów komunikacyjnych zewnętrznej obwodnicy miasta. Duże braki występują także w zakresie infrastruktury dla ruchu tranzytowego w postaci zajazdów, stacji benzynowych czy parkingów.

Aktywność inwestycyjna w zakresie bazy noclegowej oraz innych obiektów do obsługi ruchu tranzytowego obserwowana będzie także na terenach w otoczeniu portu lotniczego Kraków-Balice wraz z rozwojem tego węzła komunikacyjnego i wzrostem przepustowości terminali lotniskowych.

Do obszarów, których atrakcyjność dla inwestycji hotelowych w niedalekiej przyszłości wzrośnie, można zaliczyć:

- rejon Grzegórzek, po obu stronach ul. Kotlarskiej, ze względu na możliwość pozyskania wolnych terenów pod inwestycje terenów przemysłowych,
- Wolę Duchacką, w związku z budową największego w mieście i drugiego po względem powierzchni w kraju centrum handlowego Bonarka,
- Swoszowice, w związku z planowaną rewitalizacją uzdrowiska, choć w przypadku dzielnicy uzdrowskiej występują określone prawne ograniczenia inwestycyjne, odnoszące się do poszczególnych stref ochronnych.

Czynnikiem pobudzającym rozwój bazy hotelowej i gastronomicznej będzie planowana rewitalizacja Starego Podgórza oraz Zabłocia. Lokalizacja nowych obiektów noclegowych, szczególnie hoteli – których obecnie brak – przyczyni się do wzrostu znaczenia turystycznego tego obszaru. Nowe inwestycje turystyczne mogą stać się ważnym bodźcem wzrostu atrakcyjności dzielnicy, także dla innych inwestycji.

W tym kontekście należy rozważyć podjęcie działania w kierunku zwrócenia uwagi inwestorów na możliwe obszary lokalizacji obiektów noclegowych poza centrum miasta (np. Nowa Huta, Podgórze), m.in. poprzez tworzenie różnorodnych zachęt, np. udostępniania terenów pod nowe lokalizacje, doradztwo, ulgi podatkowe.

Rozwoju bazy gastronomicznej Krakowa należy oczekiwać przede wszystkim w powiązaniu z planowanymi inwestycjami, obejmującymi:

- budowę jednego z trzech w Polsce wielofunkcyjnych centrów komercyjnych „Bonarka City Center” w dzielnicy Podgórze;
- rozbudowę istniejących i powstanie nowych centrów usługowych przy al. Armii Krajowej i Rondzie Polsatu, III Kampusu Uniwersytetu Jagiellońskiego, Jagiellońskiego Parku i Inkubatora Technologii, siedziby portalu internetowego Onet.pl (Ruczaj-Pychowice);
- budowę Centrum Jana Pawła II w Łagiewnikach;
- rozwój sektora hotelowego, w związku z kandydaturą Krakowa do miana miast-organizatorów Euro 2012.

Uwzględniając dotychczasowy potencjał bazy sportowo-rekreacyjnej Krakowa oraz założenia polityki miasta w zakresie sportu i rekreacji, należy dążyć do wykreowania w ofercie turystycznej Krakowa tzw. stref aktywnego wypoczynku. Do priorytetowych działań w tym zakresie zalicza się:

- rozbudowę stadionu TS Wisła (główny obiekt piłkarski w mieście, planowane miejsce spotkań piłkarskich w ramach EURO 2012) oraz modernizację i rozbudowę obiektów i terenów wokół stadionu – obiekty sportowo-rekreacyjne, pawilon multimedialny, obiekty noclegowe (obszar pomiędzy Al. 3 Maja, ul. Reymonta, Chodakowskiego oraz Reymana). Obszar ten wraz z Parkiem Jordana powinien stanowić strefę aktywnego wypoczynku w mieście oraz miejsce ważnych wydarzeń sportowych w Krakowie;

- budowę hali widowiskowo-sportowej w Czyżynach – powstanie sali widowiskowo-sportowej jest niezbędne dla przyciągnięcia dużych wydarzeń sportowych i rozrywkowych. Obiekt ten wraz z sąsiednimi terenami AWF i parkiem Lotników Polskich powinien tworzyć strefę aktywnego wypoczynku;
- rozbudowę kompleksu sportowego KS Hutnik i Centrum Rekreacyjno-Sportowego przy ul. T. Ptaszyckiego – obszar ten wraz z pobliskim Zalewem na Dłubni powinien stanowić ważną strefę rekreacyjną w mieście;
- modernizację sztucznego lodowiska przy ul. Śniadeckiego i obiektów sportowych w sąsiedztwie (korty tenisowe), w celu utworzenia strefy aktywnego wypoczynku;
- rozbudowa stadionu KS Cracovia przy ul. Kałuży oraz zaplecza sportowego, jako miejsca ważnych wydarzeń sportowych i kulturalno-rozrywkowych;
- rozbudowę Ośrodka Sportowo-Rekreacyjnego Kolna w celu stworzenia centrum szkoleniowo-sportowego o randze europejskiej (m.in. zaplecze noclegowe, sportowe) oraz strefy aktywnego wypoczynku, ze szczególną możliwością organizacji pobytów dla turystów zainteresowanych kajakerstwem górskim.

9.4. Propozycje działań w zakresie kształtowania przestrzeni turystycznej miasta

Uwzględniając obowiązujące obecnie dokumenty planistyczne, przede wszystkim *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa*, *Strategię rozwoju Krakowa* oraz *Strategię rozwoju turystyki w Krakowie na lata 2006-2013* i inne plany, a także rezultaty badań prowadzonych w toku realizacji projektu waloryzacji przestrzeni miejskiej dla turystyki, należy rozważyć następujące kierunki rozwoju przestrzeni turystycznej Krakowa oraz działania na rzecz wzrostu atrakcyjności turystycznej miasta:

1. Z punktu widzenia wartości przyrodniczych, należy wskazać na istniejące w Krakowie zasoby, które ze względu na swoje walory, a zwłaszcza w połączeniu z walorami kulturowymi, mogą i powinny stać się cennymi obszarami dla turystyki przyjazdowej. Do takich należy zaliczyć:
 - Łagiewniki nad Wilgą. Jest to obszar projektowanego Centrum Jana Pawła II, gdzie pojawi się szereg obiektów budowlanych w otoczeniu zieleni. Łącznie z obecnym Sanktuarium Łagiewnickim będzie to rejon wysokiej frekwencji turystów przyjezdnych, którzy oprócz sfery przeżyć duchowych i intelektualnych będą potrzebowali warunków do odpoczynku.
 - Park Skałki Twardowskiego-Zalew Zakrzówek. Jest to obszar o szczególnych w Krakowie walorach przyrodniczo-krajobrazowych. Mimo pewnego oddalenia od centrum Krakowa, po odpowiednim zagospodarowaniu mogłaby stać się dla turystów przyjezdnych cennym miejscem odpoczynku. Również w tym przypadku Wisła mogłaby być drogą dojazdu do tego zespołu. Wszelkie projekty i plany mogą zostać jednak unicestwione presją inwestorów mieszkaniowych na tereny otaczające zbiornik.
 - proponowany Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy, obejmujący Bonarkę (rezerwat przyrody) – Staw Płaszowski – Kamieniołom Liban – Kopiec Kraka – Park Płaszowski z miejscem upamiętniającym istnienie obozu hitlerowskiego w czasie II wojny światowej. Jest to teren o szczególnie zróżnicowanych i bogatych walorach

kulturowo-przyrodniczych, który w okresie Wielkanocy jest miejscem spotkania ludycznego Rękawka. Należałoby cały obszar objąć prawomocnym Zespołem Przyrodniczo–Krajobrazowym i możliwie szybko zagospodarować zgodnie z tym przeznaczeniem. Opóźnienia czy zaniechania mogą zakończyć się zniszczeniem walorów wobec silnego lobby inwestycyjnego.

– wschodni odcinek Wisły od Zabłocia do Niepołomic. Ten fragment Wisły można by uznać za trakt komunikacji wodnej dowożącej turystów do Niepołomic. Po drodze należałoby stworzyć możliwość dojazdu do Klasztoru w Mogile i następnie dotarcia do Nowej Huty. Kolejnym punktem wysiadkowym mógłby być rejon zbiorników w Przylasku Rusieckim, pod warunkiem ich atrakcyjnego zagospodarowania dla celów rekreacyjnych. W szerszej perspektywie należałoby rozważyć przedłużenie trasy żeglugi i umożliwienie organizowania rejsów do Oświęcimia oraz w dół Wisły.

2. Turystyczno-rekreacyjna aktywizacja Wisły powinna odbywać się w powiązaniu z zagospodarowaniem na cele rekreacyjne wybranych odcinków bulwarów nadwiślańskich. Bulwary nadwiślańskie powinny pełnić ważną funkcję wypoczynkową, z punktu widzenia mieszkańców miasta oraz przyjezdnych gości. Dysponują one bowiem dużym potencjałem w tym zakresie, zaś rozsądne zainwestowanie tych terenów w kompozycji z innymi formami użytkowania, przy zachowaniu warunków ochrony krajobrazowej, pozwoli na otwarcie miasta w kierunku Wisły. Wzrost rekreacyjnego znaczenia Wisły mógłby przyczynić się także do aktywizacji turystyki kajakarskiej i żeglarskiej w oparciu o istniejące w Krakowie kluby sportowe.

3. W zakresie udostępnienia dla ruchu turystycznego zasobów kulturowych proponuje się utworzenie nowych szlaków (tras turystycznych) po Krakowie, zarówno pieszych, jak i rowerowych oraz opracowanie dla nich materiałów informacyjnych i promocyjnych. Jako przykładowe można podać:

- szlaki biograficzne – np. Stanisława Wyspiańskiego, Jana Matejki;
- szlaki tematyczne– np. literacki szlak Młodej Polski czy szlaki śladami miejsc pamięci związanych z poszczególnymi okresami walk o wolność i niezawisłość Polski;
- szlak wokół Nowej Huty – szlak „Zapomnianego Dziedzictwa Nowej Huty” (nazwa zaczerpnięta została z publikacji i cyklu wystaw Muzeum Historycznego Miasta Krakowa), obejmującego m.in.: pałac w Pleszowie, dwór i lamus w Branicach, dwór w Ruszczy, pałac w Kościelniakach, kościół w Górcie Kościelniczej, dwór w Wadowie, dwór i cmentarz ewangelicki w Łuczanowicach, dwór w Bieńczycach i dwór w Krzesławicach.

4. Zaleca się opracowanie materiałów dla turystów zagranicznych odwiedzających Kraków, w których znalazłyby się informacje o miejscach i obiektach związanych z historią i kulturą innych narodów. Ze względu na fakt, że historia Krakowa wiąże się z historią innych miast i krajów europejskich, można opracować „przewodniki” śladami innych kultur po Krakowie (obecnie w zasadzie funkcjonuje tylko trasa po zabytkach i miejscach związanych z historią i kulturą krakowskich Żydów), np. dla Czechów, Słowaków, Niemców, Ukraińców, Francuzów, Włochów, Brytyjczyków.

5. Proponuje się opracowanie tzw. „kalendarza rocznic” w poszczególnych latach (daty dzienne i roczne), z którego następnie mogłyby korzystać różne podmioty zajmujące się organizacją życia kulturalnego w Krakowie. Dotyczyć to może m.in.: rocznic wydarzeń historycznych i kulturalnych, wydarzeń z życia znanych postaci świata kultury, sztuki i nauki związanych z Krakowem, przełomowych odkryć i pionierskich prób zastosowania wiedzy itp.

6. Należy dążyć do większego wykorzystania możliwości jakie daje wielość form architektury militarnej obiektów Twierdzy Kraków, m.in. poprzez ich adaptację na potrzeby szeroko rozumianej kultury i turystyki oraz dla organizacji spotkań miłośników „architectura militaris”.

W takim celu należy także wykorzystać wzrost społecznego zainteresowania obiektami zabytkowymi, związanymi z historią techniki i działalności gospodarczej – tzw. „archeologia przemysłowa”.

7. Należy dążyć do ochrony wartości pejzażowych panoramy Krakowa z punktów widokowych, zlokalizowanych w mieście i przy głównych trasach wlotowych. W szczególności chodzi o te punkty widokowe, które są przeznaczone dla turystów, aby w wyniku dewastacji lub zagospodarowania terenów w ramach najbliższych planów nie zatraciły swoich walorów.

8. Dla prawidłowego funkcjonowania uzdrowiska Kraków-Swoszowice niezbędny jest rozwój kompleksowej sieci infrastruktury komunalnej, przede wszystkim sieci kanalizacyjnej i zaopatrzenia w wodę. Swoszowice są jedynym uzdrowiskiem małopolskim, w którym przekraczane są rygorystyczne normy zanieczyszczeń powietrza dla obszarów uzdrowiskowych. Poprawę stanu powietrza może przyspieszyć przebudowa istniejącej kotłowni na gaz ziemny oraz uporządkowanie istniejącego parku oraz stref ochronnych uzdrowiska A i B, m.in. poprzez uzupełnienie ginącego drzewostanu parku i lasów, co wzmocni barierę chroniącą przed zanieczyszczeniami komunikacyjnymi.

9. Należy rozważyć możliwość wznowienia produkcji, na potrzeby rynku, butelkowanej wody mineralnej ze źródeł krakowskich, która ze względu na zawartość seleniu jest rzadkością w Polsce i w Europie.

10. Mając na uwadze wzrost pozycji Krakowa na europejskim rynku turystycznym, konieczne jest powstanie dużego centrum kongresowego z zapleczem noclegowo-usługowym, które mogłoby przyjąć ponad 1000 osób, a także budowa nowoczesnego centrum wystawienniczo-targowego. Obecny potencjał w tym zakresie jest niewystarczający.

11. Z punktu widzenia deglomeracji ruchu turystycznego z centrum miasta konieczne wydaje się częstsze korzystanie z innych lokalizacji dla masowych i niemasowych,

plenerowych imprez kulturalnych i rekreacyjno-rozrywkowych, niż obszar Starego Miasta, np. Plac Centralny w Nowej Hucie, Park Lotników, otoczenie kopca Krakusa czy Rynek Podgórski.

12. Równocześnie należy dążyć do utrzymania jak najwyższego poziomu atrakcyjności turystyczno-rekreacyjnej Rynku Głównego jako głównej przestrzeni spotkań towarzyskich. Konieczne jest także podjęcie działań, aby w tym samym celu uporządkować główne przestrzenie publiczne Kazimierza, m.in. poprzez wprowadzenie regulacji w zakresie ruchu zmotoryzowanego i eliminacji mających miejsce i potencjalnych sytuacji konfliktowych (np. między ruchem drogowym a pieszym), podniesienie estetyki wewnątrz urbanistycznych placów i ciągów ulicznych, a także poprawę poczucia bezpieczeństwa gości. Działania przystosowawczych dla wykreowania nowych przestrzeni spotkań można oczekiwać w stosunku do starej części Podgórza i Nowej Huty.

13. W związku ze wzrostem liczby turystów zagranicznych konieczne jest podjęcie działań w kierunku udoskonalenia systemu informacji turystycznej, zarówno z punktu widzenia jej zakresu, a także uzupełnienia systemu znaków turystycznych w przestrzeni miasta, np. w rejonie Sanktuarium w Łagiewnikach.

14. Z uwagi na nasilony ruch pieszy z rejonu Głównego Dworca PKP i Galerii Krakowskiej w kierunku ul. Floriańskiej, konieczne jest zmodernizowanie przejścia podziemnego pod skrzyżowaniem ulic Basztowa/Lubicz-Westerplatte/Pawia, pod względem estetyki i funkcjonalności tego miejsca (zły stan chodnika, oświetlenia, niska jakość usług).

15. Należy dążyć do realizacji istniejących planów budowy ścieżek rowerowych, a z punktu widzenia rozwoju turystyki, przede wszystkim ścieżek prowadzących do atrakcji turystycznych poza centrum miasta (np. do Mogiły, Łagiewnik, na Bielany), ścieżek mających znaczenie rekreacyjne (np. wzdłuż Wisły, Rudawy, Wilgi, Dłubni) oraz ścieżek wyprowadzających poza miasto, przede wszystkim w stronę Garbu Tęczyńskiego, Wyżyny Olkuskiej, Pogórza Wielickiego.

16. Transport rowerowy powinien być promowany nie tylko w obrębie centrum, lecz na terenie całego miasta. Kraków ma znaczny potencjał rozwoju turystyki rowerowej, której sprzyjają niewielkie przewyższenia terenu, stosunkowo nieduże odległości pomiędzy atrakcjami turystycznymi, liczne tereny rekreacyjne oraz walory przyrodnicze i kulturowe, zlokalizowane w najbliższym otoczeniu miasta.

17. Wskazane byłoby wydłużenie proponowanych tras po mieście obsługiwanych przez transport turystyczny oraz zwiększenie różnorodności jego środków. Obecnie transport turystyczny ogranicza się niemal wyłącznie do centrum miasta. Korzystna byłaby sytuacja, w której turysta miałby możliwość łatwego dotarcia do atrakcji położonych z dala od Starego Miasta.

18. Dla ułatwienia komunikacji pieszej i rowerowej należy rozważyć budowę kładek przez Wisłę, które poza funkcją komunikacyjną stanowiłyby formę atrakcji turystycznej. Kładki takie ułatwiłyby ponadto rozproszenie ruchu turystycznego i promowanie atrakcji położonych na prawym brzegu rzeki.

19. Wskazane są nowe inwestycje w zakresie budowy parkingów dla samochodów osobowych poza drugą obwodnicą i stworzenia systemu P&R (Park&Ride), który poprawiłby dostępność komunikacyjną centrum. Poza tym wraz z ograniczeniem ruchu prywatnych samochodów w obrębie Starego Miasta należałoby zwiększyć liczbę miejsc postojowych dla taksówek.

Odrębną kwestią jest podjęcie działań w kierunku rozwiązania problemu parkingów dla autokarów turystycznych. Parkingi te powinny być zlokalizowane przy głównych trasach drogowych miasta i w strefie dostępności pieszej Runku Głównego do 30 minut.

20. W działaniach marketingowych należy zwrócić większą uwagę na potencjał handlowy Krakowa, identyfikować go jako atut i podjąć działania w kierunku wykreowania nowej marki turystycznej miasta.

21. Proponuje się zredagowanie przewodnika kulinarnego po Krakowie, który zawierałby opisy najciekawszych krakowskich specjałów i miejsc ich degustacji czy zakupu, np. Ciasteczka z Krakowa, Krakowski Kredens, sklepy z produktami Benedyktynów z Tyńca, krakowskie trunki (m.in. piwo warzone w mini-browarze połączonym z pubem - C.K. Browar). Uzupełnieniem takiego przewodnika mogłaby być Mapa Kulinarna Krakowa, a w przyszłości być może wytyczenie specjalnego szlaku kulinarnego po Krakowie. W tym kontekście dobrą inicjatywą jest przeprowadzana każdego roku w Krakowie przez Urząd Miasta i Krakowską Kongregację Kupiecką – Akcja Rekomendacji Krakowskich Restauracji, w wyniku której wyróżnione lokale są prezentowane w przewodniku „*Kraków na widelcu*”.

22. Należy prowadzić zdecydowane działania w celu poprawy dostępności obiektów turystycznych dla osób niepełnosprawnych, a także poprawy bezpieczeństwa poruszania się po chodnikach i przejściach dla pieszych. Konieczne jest przeprowadzenie zabiegów technicznych zwiększających dostępność obiektów zabytkowych dla osób niepełnosprawnych, zwłaszcza poruszających się na wózkach inwalidzkich. Należy także rozpocząć społeczną kampanię informacyjną wśród gestorów bazy turystycznej, mającą na celu wzrost zrozumienia potrzeb osób z różnymi przejawami niepełnosprawności oraz zachęcania gestorów do podejmowania działań przystosowawczych w swoich obiektach (toalety dla niepełnosprawnych, podjazdy, informacja w języku Braille'a).

Przedstawione propozycje działań w zakresie kształtowania przestrzeni turystycznej Krakowa, wynikające z oceny wartości jej poszczególnych fragmentów dla realizacji potrzeb turystycznych, w znacznym zakresie są zbieżne z priorytetowymi działaniami zapisanymi w *Strategii rozwoju turystyki w Krakowie na lata 2006-2013* (por. cele szczegółowe: I.1, I.2, II.2, III.1, III.2, VI.1).

Studium waloryzacji przestrzeni miejskiej Krakowa dla potrzeb turystyki potwierdziło konieczność podejmowania aktywnych działań przez władze miasta zarówno w zakresie tworzenia warunków (prawnych, inwestycyjnych i innych) dla rozwoju sektora turystycznego i sektorów z nim powiązanych, ale także podejmowania bezpośrednich działań inwestycyjnych zmierzających do przestrzennej i funkcjonalnej integracji poszczególnych elementów strukturalnych przestrzeni turystycznej miasta. Opracowanie zestawu takich działań wykracza jednak poza ramy niniejszego studium.

Dotychczasowy rozwój zjawisk turystycznych oraz wzrost rangi turystyki w strukturze funkcjonalnej miasta skłaniają do podjęcia prac nad opracowaniem szczegółowego (operacyjnego) programu rozwoju turystyki w Krakowie. Program taki mógłby zawierać zbiór określonych działań inwestycyjnych, prowadzonych lub koordynowanych przez władze samorządowe w perspektywie najbliższych lat, ze wskazaniem ich lokalizacji, możliwych rozwiązań architektonicznych i źródeł finansowania. Przesłanki dla opracowania takiej programowej podstawy w sferze inwestycyjnej wynikają nie tylko z konieczności podejmowania stałych działań na rzecz podnoszenia atrakcyjności turystycznej przestrzeni miasta, szczególnie z punktu widzenia turystyki międzynarodowej, ale także ze sprzyjających warunków jakie stwarza wzrost aktywności turystycznej w mieście dla rewitalizacji i aktywizacji gospodarczej Kazimierza, Podgórze, „starych” Dębnik i Nowej Huty. W przypadku opracowania takiego programu, niniejsze studium waloryzacji przestrzeni miejskiej Krakowa dla potrzeb turystyki oraz *Strategia rozwoju turystyki w Krakowie na lata 2006-2013* mogą stanowić pomocne materiały faktograficzne, analityczne i planistyczne.

Tab.15. Znane osoby spoczywające na krakowskich cmentarzach

Nazwisko i imię	Lata życia	Krótką notka biograficzna
CMENTARZ SALWATORSKI		
Bunsch Adam	s	Malarz i dramaturg
Chomicz Witold	1910-1984	Malarz, grafik
Chrzanowski Tadeusz	1926-2006	Profesor, historyk sztuki, literat, fotograf, tłumacz poezji, publicysta (m.in. paryskiej „Kultury” i „Tygodnika Powszechnego”)
Dymny Wiesław	1936-1978	Pisarz, malarz, aktor, współtwórca „Piwnicy pod Baranami”
Grzesło Tadeusz pseud. „Oksza”	1919-2007	Pedagog, harcmistrz Związku Harcerstwa Polskiego, żołnierz Armii Krajowej, porucznik rezerwy Wojska Polskiego
Hukan Karol	1888-1958	Rzeźbiarz, na jego grobowcu znajduje się płaskorzeźba z autoportretem
Jarema-Filipowiczowa Maria	1908-1958	Wybitna malarka i rzeźbiarka, współzałożycielka Grupy Krakowskiej, współpracownica Teatru Cricot, autorka dekoracji, kostiumów i scenografii
Kalinowski Lech	1920-2004	Profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, wybitny historyk sztuki
Kępiński Antoni	1918-1972	Psychiatra, autor licznych prac naukowych, inicjator badań więźniów obozów koncentracyjnych
Koneczny Feliks	1862-1949	Historyk i historiozof, twórca oryginalnej koncepcji cywilizacji
Kotlarczyk Mieczysław	1908-1978	Reżyser teatralny, aktor, dramaturg i krytyk literacki, twórca Teatru Rapsodycznego, nauczyciel teatralny Karola Wojtyły i jego długoletni przyjaciel
Lem Stanisław	1921-2006	Pisarz, filozof, futurolog, eseista i satyryk. Jest najczęściej tłumaczonym polskim pisarzem, a w pewnym okresie był najbardziej poczytnym nieanglojęzycznym pisarzem science-fiction
Lutosławski Wincenty	1863-1954	Filozof, nawiązujący w swych poglądach do mesjanizmu, profesor UJ i Uniwersytetu w Wilnie, specjalista filozofii Platona i metafizyki
Machay Ferdynand ks.	1889-1967	Działacz społeczny i narodowy, senator RP w latach 1938-1939, publicysta i wydawca, prezbiter Kościoła Mariackiego
Mączyński Franciszek	1874-1947	Architekt i konserwator zabytków, twórca kościołów karmelitów i jezuitów oraz stadionu KS Cracovia
Meissner Janusz	1901-1978	Pisarz, dziennikarz, lotnik, uczestnik kampanii wrześniowej i bitwy o Anglię
Mickiewicz Józef	1850-1938	Najmłodszy syn Adama Mickiewicza, pianista, pedagog i działacz społeczny
Osterwa Janusz	1885-1947	Reżyser, aktor i reformator teatru, założyciel zespołu teatralnego Reduta
Pigoń Stanisław	1885-1968	Historyk literatury polskiej, filolog i badacz literatury, głównie romantyzmu
Pronaszko Zbigniew	1885-1958	Wybitny malarz, prekursor polskiego formizmu, profesor i rektor ASP, współinicjator Teatru Cricot
Romer Eugeniusz	1871-1954	Geograf, twórca nowoczesnej kartografii polskiej, autor wybitnych prac naukowych, atlasów i podręczników
Rostworowski Karol Hubert	1877-1938	Dramaturg, poeta i publicysta, muzyk
Rostworowski Marek	1921-1996	Znakomity historyk sztuki, muzeolog, minister kultury w latach 1991-1992
Słaski Juliusz	1920-1990	Antropolog, dziennikarz i alpinista
Sztaudynger Jan	1904-1970	Poeta i satyryk, twórca i propagator teatrów lalkowych
Wiśniewski Jerzy	1928-1983	Historyk, genealog, badacz dziejów osadnictwa w Polsce
Wróblewski Andrzej	1927-1957	Malarz i pracownik dydaktyczny Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie
Wróblewska Krystyna	1904-1994	Grafik i pedagog, profesor Politechniki Krakowskiej na wydziale Architektury
Wyka Kazimierz	1910-1975	Historyk i krytyk literatury polskiej, badacz epoki romantyzmu i modernizmu, mistrz eseju literackiego
Wypiańska Teofila	1868-1957	Wdowa po Stanisławie – poecie i artyście malarzu
Zazula Jan Michał	1953-1997	Fizyk i alpinista, zginął na Mont Blanc, specjalista w zakresie fizyki promieniowania
Zgórniak Marian	1924-2007	Profesor historii i prawnik, żołnierz ZWZ-AK, więzień gestapo i obozów koncentracyjnych
CMENTARZ BATOWICKI (Prądnik Czerwony)		
First Andrzej	1968-1996	Mistrz Polski w kickboxingu
Kaczara Jan	1907-1980	Dorożkarz opisany przez Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego w wierszu <i>Zaczarowana Dorożka</i>
Łysek Michał	1973-1997	Brutalnie zamordowany przez dwóch nieletnich studentów Matematyki Uniwersytetu Jagiellońskiego
Łyszkiewicz Bogdan	1964-2000	Gitarzysta i lider zespołu Chłopcy z Placu Broni
Zaucha Andrzej	1949-1991	Wokalista jazzowy i piosenkarz, także saksofonista altowy i perkusista, instrumentalista, aktor
CMENTARZ W BRONOWICACH NA PASTERNIKU		
Bujak Jan	1931-1991	Etnograf
Leńczyk Gabriel	1885-1977	Archeolog
Machalski Franciszek	1904-1979	Iranista, autor prac z zakresu filologii i literatury perskiej
Rydel Lucjan i Helena		Dzieci poety Lucjana Rydla

Tetmajer Włodzimierz	1862-1923	Malarz, grafik, poeta, działacz ludowy, słynny <i>Gospodarz w Weselu S. Wyspiańskiego</i>
Dżułyński Stanisław	1924-2001	Geolog i sedimentolog, twórca sedimentologii eksperymentalnej
CMENTARZ RAKOWICKI		
Adamczewski Jan	1923-1997	Dziennikarz, pisarz, miłośnik Krakowa. Autor wielu książek poświęconych historii i zabytkom Krakowa
Anczyc Władysław Ludwik	1823-1855	Polski poeta, dramatopisarz, wydawca, tłumacz, działacz ludowy
Axentowicz Teodor	1859-1938	Polski malarz, rysownik i grafik, pochodzenia ormiańskiego, profesor i rektor Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie
Bałucki Michał	1837-1901	Komedioopisarz, autor powieści dotyczących atmosfery panującej w Polsce przed wybuchem powstania styczniowego. Najbardziej znanym jego utworem poetyckim jest <i>Góralu, czy ci nie żal?</i>
Bednarczyk Emilian	1812-1888	Oficer w powstaniach: listopadowym i krakowskim. Świadek choroby i śmierci Adama Mickiewicza w Konstantynopolu
Bińczycki Jerzy	1937-1998	Aktor teatralny i filmowy, reżyser, dyrektor Teatru Starego w Krakowie
Bobrzyński Michał	1849-1935	Historyk i konserwatywny polityk
Broszkiewicz Jerzy	1922-1993	Pisarz, współredaktor Przeglądu Kulturalnego, powieściopisarz i dramatopisarz, autor utworów dla młodzieży, sztuk telewizyjnych, słuchowisk i felietonów
Bujwid Odo Feliks Kazimierz	1857-1942	Pierwszy polski bakteriolog, pionier higieny i profilaktyki lecznictwa, jeden z pierwszych polskich naukowców zajmujących się wytwórczością szczepionek leczniczych, przeprowadził pionierskie szczepienia przeciwko wściekliznie
Bursa Andrzej	1932-1957	Poeta, prozaik, dramaturg i dziennikarz zaliczany do kręgu <i>poetów przeklętych</i>
Czapski-Hutten Józef	1806-1900	Generał brygady i naczelny dowódca kawalerii w korpusie Langiewicza w powstaniu styczniowym
Czartoryska Marcelina z Radziwiłłów	1817-1894	Działaczka społeczna, utalentowana pianistka, uczennica i przyjaciółka Fryderyka Chopina
Czerny-Stefańska Halina	1922-2001	Wybitna pianistka i interpretatorka dzieł Fryderyka Chopina, laureatka I nagrody Międzynarodowego Konkursu jego imienia, wykonawczyni utworów klasycznych i romantycznych
Daszyński Ignacy	1866-1936	Polski polityk socjalistyczny, publicysta, współzałożyciel PPSD (Polskiej Partii Socjalno-Demokratycznej), później PPS, w 1929 jeden z założycieli Centrolewu, Marszałek Sejmu w latach 1928-1930
Dąbrowiecki Eugeniusz	1861-1941	Generał major Cesarskiej i Królewskiej Armii oraz tytułarny generał dywizji Wojska Polskiego
Dąbrowski Franciszek	1904-1962	Wojskowy, w czasie wojny obronnej Polski w 1939 r. zastępca komendanta i przez większość czasu faktyczny dowódca obrony Wojskowej Składnicy Tranzytowej na Westerplatte, w randze kapitana
Dietl Józef	1804-1878	Prezydent Krakowa, za jego kadencji rozpoczęto renowację Sukiennic a także stworzono tak zwane Planty Dietlowskie, działacz społeczny. Wybitny lekarz chorób wewnętrznych, przyczynił się do rozwoju wielu polskich uzdrowisk, między innymi Krynicy, Szczawnicy, Rabki
Dunajewski Julian	1821(1822)-1907	Ekonomista, profesor i rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, działacz państwowy. Autor wielu prac naukowych
Ehrenberg Gustaw	1818-1895	Publicysta i poeta, prawie 20 lat spędził na Syberii. Był nieślubnym dzieckiem cara Aleksandra I
Eljasz-Radzikowski Walery	1840-1905	Malarz i ilustrator, popularyzator Tatr i autor pierwszego <i>Przewodnika do Tatr i Pienin</i>
Estreicher Alojzy Rafał	1786-1852	Botanik, profesor i rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, wieloletni dyrektor Ogrodu Botanicznego
Estreicher Karol	1906-1984	Historyk sztuki, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, odnowiciel Collegium Maius, uczestnik kampanii wrzesniowej, osobisty sekretarz gen. Władysława Sikorskiego
Estreicher Karol Józef	1827-1908	Bibliotekarz, krytyk i historyk literatury, dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej
Estreicher Stanisław	1869-1939	Prawnik i profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, wywieziony do obozu koncentracyjnego w Oranienburgu, gdzie zmarł
Gierkowski Józef Andrzej	1922-2006	Historyk, profesor i rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego. W latach II wojny światowej żołnierz Związku Walki Zbrojnej, następnie Armii Krajowej. Autor wielu prac naukowych
Goetel Walery	1889-1972	Geolog, paleontolog i ekolog. Badacz budowy geologicznej Tatr, współtwórca przygranicznych parków narodowych w Tatrach, Pieninach, na Babiej Górze. Jest twórcą nowej gałęzi nauki – sozologii – która łączy w sobie problematykę ochrony przyrody z racjonalnym użytkowaniem jej zasobów
Grabowski Ambroży	1782-1868	Księgarz, autor wielu prac dotyczących historii Krakowa i dziejów Polski, wielki miłośnik Krakowa i cmentarza Rakowickiego
Grechuta Marek	1945-2006	Piosenkarz, poeta i kompozytor, z wykształcenia architekt. Interesował się również

		rzeźbą i filozofią. Jego twórczość określa się jako piosenka autorska lub poezja śpiewana
Hanausek Tadeusz	1931-2002	Prawnik, profesor kryminalistyki, uczeń Władysława Woltera
Herdegen Leszek	1929-1980	Aktor i literat. Przyjaciel Sławomira Mrożka. Uczestnik powstania warszawskiego
Hobot Zygmunt	1930-2003	Aktor teatralny i filmowy
Hoffman Antonina	1842-1897	Aktorka, wielka dama teatru. Wprowadzała na polskie sceny dzieła Szekspira i Słowackiego
Ingarden Roman	1893-1970	Filozof, profesor Uniwersytetów we Lwowie, Krakowie i Toruniu. Głównym przedmiotem badań Ingardena były zagadnienia z epistemologii, ontologii i estetyki. Był on także autorem kilku prac z zakresu aksjologii, antropologii filozoficznej i filozofii języka
Irzykowski Karol	1873-1944	Krytyk literacki, poeta, prozaik, dramaturg, teoretyk filmu, tłumacz, szachista. Organizator życia literackiego w okupowanej Warszawie
Jerzmanowski Erazm	1844-1909	Uczestnik powstania styczniowego, na emigracji stał się specjalistą od spraw gazownictwa, na czym zbił fortunę, którą po powrocie do kraju przeznaczył na cele społeczne i kulturalne
Jordan Henryk	1842-1907	Lekarz ginekolog i położnik, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, wybitny propagator wychowania fizycznego. W 1888 r. założył park miejski, noszący dziś jego imię
Kantor Tadeusz	1915-1990	Malarz, scenograf, reżyser, autor manifestów artystycznych, grafik. Twórca, kierownik artystyczny i reżyser teatru Cricot 2, w którym wystawiał sztuki S.I. Witkiewicza oraz swoje własne: między innymi <i>Umarła klasa</i> , <i>Nigdy tu już nie powrócę</i>
Kolbe Maria	1870-1946	Matka św. Maksymiliana Marii Kolbego, około 1910 r. wstąpiła do zgromadzenia ss. Felicjanek
Kolberg Oskar	1814-1890	Nauczyciel muzyki i kompozytora, folklorysta i etnograf. Przez 50 lat, podczas wędrówek po całym kraju, zgromadził ogromny materiał na temat życia i obyczajów ludowych
Korzeniowski Apollo	1820-1869	Pisarz, poeta, dramaturg. Ojciec Józefa Konrada Korzeniowskiego (Joseph Conrada)
Kossak Jerzy	1886-1955	Malarz, syn Wojciecha Kossaka
Kossak Juliusz	1824-1899	Malarz, autor scen batalistycznych i rodzajowych, mistrz w przedstawianiu koni i jeźdźców w ujęciu portretowym
Kossak Wojciech	1857-1942	Polski malarz, syn Juliusza Kossaka, ojciec Jerzego Kossaka, Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej i Magdaleny Samozwaniec
Kozłowska Aniela	1898-1981	Botanik, geobotanik, paleobotanik, fitopatolog, wirusolog. Autorka wielu prac naukowych
Krański Adam Stanisław	1810-1891	Poeta, językoznawca, autor słownika synonimów polskich
Kremer Karol Roman	1812-1860	Architekt, konserwator Collegium Maius, Barbakanu i wież kościoła Mariackiego
Kremer Józef	1806-1875	Profesor, dziekan i rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, filozof i historyk sztuki, twórca estetyki polskiej
Kunz Włodzimierz	1926-2002	Znany artysta malarz i grafik, rektor Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie
Kutrzeba Stanisław	1876-1946	Historyk prawa, profesor i rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, prezes Polskiej Akademii Umiejętności, działacz polityczny, poseł do Krajowej Rady Narodowej
Kurzawa Antoni	1842-1898	Rzeźbiarz, jego prace były ekspresyjne i dynamiczne, głównie posągi religijne, o naturalistycznej formie, np. <i>Św. Magdalena</i> , <i>Pocałunek Judasza</i> , popiersia portretowe, kompozycje figuralne, mitologiczne (<i>Geniusz zrywający pęta</i>), rodzajowe (<i>Polonez</i>)
Kwiatkowski Eugeniusz	1888-1974	Polityk i działacz gospodarczy II Rzeczypospolitej. Stworzył 4-letni plan inwestycyjny przewidujący rozbudowę infrastruktury, zwiększenie potencjału obronnego kraju, przygotowanie fundamentów dla przyszłej rozbudowy przemysłu, łącznie z aktywizacją Staropolskiego Okręgu Przemysłowego. Znacznie przyczynił się do powstania Stalowej Woli, inicjator budowy portu morskiego w Gdyni
Kwiatkowski Tadeusz	1920-2007	Prozaik, satyryk, scenarzysta, autor tekstów estradowych
Kwiatkowska-Lass Barbara	1940-1995	Wybitna aktorka, znana również za granicą
Laszczak Konstanty	1865-1956	Rzeźbiarz, malarz, grafik. Profesor i rektor ASP w Krakowie
Leo Juliusz	1861-1918	Polityk galicyjski, ekonomista, prawnik, prezydent Krakowa
Madeyski Jerzy	1931-2005	Historyk sztuki, scenarzysta i konsultant filmów dokumentalnych
Matejko Jan	1838-1893	Malarz, wieloletni dyrektor Akademii Sztuk Pięknych, wybitny przedstawiciel historyzmu, twórca ogromnych płócien przedstawiających kluczowe wydarzenia z dziejów Polski (<i>Kazanie Skargi</i> , <i>Bitwa pod Grunwaldem</i> , <i>Hold pruski</i>)
Mehoffer Józef	1869-1946	Artysta malarz, witrażysta, grafik, jeden z najbardziej wyrazistych przedstawicieli Młodej Polski. Studiował na ASP w Krakowie, m.in. u Jana Matejki oraz na uczelniach wiedeńskich i paryskich. Uprawiał grafikę artystyczną, akwafortę, akwatintę, autolitografię, malarstwo sztalugowe, portret kredkowy

Michałowski Piotr	1800-1855	Malarz, organizator życia społecznego i gospodarczego
Modrzejewska Helena	1840-1909	Wybitna aktorka specjalizująca się w rolach szekspirowskich i tragicznych (rola tytułowa w <i>Marii Stuart</i> Juliusza Słowackiego). Propagatorka twórczości Williama Szekspira (między innymi Ofelia i Julia). Zaliczana była do najpiękniejszych kobiet epoki
Mojmir Herman	1874-1919	Lekarz medycyny i działacz społeczny, organizator Związku Harcerstwa Polskiego
Mróz Daniel	1917-1993	Grafiłk, scenograf i rysownik, członek Grupy Krakowskiej. W latach 1951-1978 był ilustratorem tygodnika <i>Przekrój</i> . Jego prace cechowały surrealizm i groteskowość
Nowak-Jeziorańska Jadwiga z Wolskich	1917-1999	Żołnierz Armii Krajowej pseudonim „Greta”, żona słynnego „kuriera z Warszawy” Jana Nowaka-Jeziorańskiego
Oesterreicher Dominik	1750-1809	Malarz, nauczyciel rysunku w Akademii Krakowskiej
Olszewski Karol	1846-1915	Chemik, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, autor licznych prac naukowych. Odkrywca (wraz z Zygmuntem Wróblewskim) skroplenia tlenu, azotu i tlenku węgla (1883) i skroplenia wodoru (1884)
Panek Jerzy	1918-2001	Malarz i grafiłk, zdobywca wielu nagród w kraju i za granicą
Paskowski Franciszek	1778-1856	Legionista, uczestnik wojen napoleońskich, przyjaciel, biograf i spadkobierca Tadeusza Kościuszki, inicjator usypania Kopca Kościuszki
Pruszyński Ksawery	1907-1950	Publicysta, prozaik, nowelista i reportażysta. Uczestnik bitwy o Narvik. Dyplomata w USA i w Holandii
Pryliński Tomasz	1847-1895	Architekt, twórca wielu gmachów w Krakowie, autor przebudowy Sukiennic (1875-1879)
Rawicz Kosiński Stanisław	1847-1923	Polski inżynier budujący koleje na terenie Galicji
Reczek Włodzimierz	1911-2004	Polski działacz sportowy, prawnik
Reyman Henryk	1897-1963	Piłkarz, działacz sportowy, podpułkownik Wojska Polskiego. W latach 1910-1933 występował w Wiśle Kraków
Rodakowski Henryk	1823-1894	Malarz, wybitny portrecista, autor kompozycji rodzajowych i historycznych
Roźniatowska Antonina	1860-1895	Jedna z pierwszych polskich rzeźbiarek
Rydel Lucjan	1870-1918	Poeta, prozaik, tłumacz i dramaturg. Prototyp postaci Pana Młodego w <i>Weselu</i> Stanisława Wyspiańskiego
Rydel Jadwiga z Mikołajczyków	1883-1936	Córka gospodarza z Bronowic. Pierwowzór postaci Panny Młodej w <i>Weselu</i> Stanisława Wyspiańskiego
Rydel Lucjan	1833-1895	Lekarz okulista, dziekan i rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, ojciec poety - Lucjana Rydla
Rzewuski Walery	1837-1888	Właściciel najstarszego w Krakowie zakładu fotograficznego. Działacz społeczny, inicjator zasypiania koryta starej Wisły, budowy nowego gmachu teatru i wzniesienia pomnika Adama Mickiewicza
Setkowicz Adam	1876-1945	Artysta malarz, pejzażyista i akwarelista. Najbardziej znany z licznych reprodukcji w czasopiśmie ilustrowanych oraz kart pocztowych
Skrzynecki Piotr	1930-1997	Poeta, aktor, twórca, konferansjer i kierownik artystyczny krakowskiej Piwnicy pod Baranami – najdłużej istniejącego kabaretu
Słomczyński Maciej	1922-1998	Pisarz i tłumacz, autor powieści, opowiadań, utworów scenicznych i powieści kryminalnych (pod pseudonimem Joe Alex)
Smolka Stanisław	1854-1924	Polski historyk, współtwórca i przedstawiciel krakowskiej szkoły historycznej
Smoluchowski Marian	1872-1917	Fizyk. Prowadził badania nad wyjaśnieniem ruchów Browna. Einstein wykorzystał jego prace, aby sformułować teorię wyjaśniającą chaotyczne ruchu cząstek
Stern Jonasz	1904-1988	Malarz i pedagog. Uprawiał malarstwo sztalugowe, grafiłkę, monotypię i serigrafie
Stęczyński Maciej	1814-1890	Poeta, podróżnik i rysownik
Stojalowski Stanisław ks.	1845-1911	Duchowny katolicki i polityk
Szafer Władysław	1886-1970	Botanik, dyrektor Ogrodu Botanicznego w Krakowie, wieloletni dyrektor Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego
Szujski Józef	1835-1883	Historyk, profesor i rektor UJ, autor wierszy i dramatów historycznych, twórca krakowskiej szkoły historycznej
Szukiewicz Maciej	1870-1943	Poeta, prozaik, dramaturg, krytyk teatralny, tłumacz, historyk sztuki, kustosz Muzeum Narodowego i Domu Jana Matejki w Krakowie
Szumowski Maciej	1939-2004	Dziennikarz, reżyser filmów dokumentalnych. Twórca reportażu i ponad 100 filmów dokumentalnych
Szwarcenberg-Czerny Franciszek	1847-1917	Historyk i wybitny geograf (długoletni kierownik Katedry Geografii Uniwersytetu Jagiellońskiego)
Szysko-Bohusz Adolf	1883-1948	Architekt i konserwator. Kierownik odnawiania Zamku Królewskiego na Wawelu
Śliwiak Tadeusz	1928-1994	Poeta, autor literatury dziecięcej, aktor, dziennikarz, tłumacz
Świerż Leopold	1835-1911	Taternik i badacz naukowy Tatr
Świerż Stanisław	1886-1951	Taternik, historyk sztuki i profesor ASP w Krakowie
Talowski Teodor	1857-1910	Architekt, prekursor polskiego neoromantyzmu. Jego dziełem jest m.in. wiadukt nad ul. Lubicz oraz kamienice: Pod śpiewającą żabą, Pod pajakiem czy Pod osłem
Terakowska Dorota	1938-2004	Pisarka i dziennikarka. Wieloletni redaktor i dziennikarz Gazety Krakowskiej

Tetmajer Adolf	1813-1892	Oficer w powstaniu listopadowym, ojciec poety – Kazimierza Przerwy - Tetmajera i malarza Włodzimierza Tetmajera
Wieniawa-Długoszewski Bolesław	1881-1942	Generał, poeta, ambasador RP w Rzymie. Był osobistym adiunktem Józefa Piłsudskiego
Weigl Rudolf	1883-1957	Biolog i zoolog, odkrywca pierwszej w świecie skutecznej szczepionki przeciw durowi brzuszemu, prekursor zastosowania owadów, głównie wszy odzieżowej jako zwierzęcia laboratoryjnego do hodowli zarazka tyfusu
Weysenhoff Jan	1889-1972	Fizyk, autor prac z dziedziny podstaw teorii względności, mechaniki kwantowej oraz statystyki fizycznej. Działacz sportowy
Vogler Henryk	1911-2005	Pisarz i krytyk literacki, pierwszy redaktor naczelny Wydawnictwa Literackiego
Zin Wiktor	1925-2007	Architekt, rysownik, działacz kultury i pracownik naukowy, gawędziarz, popularyzator polskiej historii i sztuki
Zyplikiewicz Mikołaj	1823-1887	Polityk, adwokat, prezydent Krakowa
Żeleński Władysław	1837-1921	Pedagog i krytyk muzyczny. Kompozytor pieśni, utworów fortepianowych i oper
Żeleńska Wanda z Grabowskich	1841-1904	Pisarka i tłumaczka
RAKOWICKI CMENTARZ WOJSKOWY		
Aleksandrowicz Julian	1908-1988	Lekarz internista i hematolog. Walczył w kampanii wrześniowej, był lekarzem w getcie krakowskim
Jasiński Stanisław	1891-1932	Pułkownik, pilot, szef lotnictwa Naczelnego Dowództwa w latach 1918-1920
Marchewczyk Czesław	1912-2003	Słynny hokeista i działacz sportowy
Mastalerzowa Zofia	1899-1984	Prawnik i adwokat, pierwsza kobieta, która uzyskała w Polsce tytuł doktora prawa na Uniwersytecie Jagiellońskim
Mond Bernard Stanisław	1887-1957	Żołnierz armii austriackiej, uczestnik I i II wojny światowej
Sendorka Jan	1896-1932	Oficer Legionów, pilot Wojska Polskiego, szef Departamentu Aeronautyki MSW
Słaby Wojciech	1905-1948	Lekarz i major Wojska Polskiego, uczestnik obrony Westerplatte
Tanalska Jadwiga z Junczysów	1915-1990	Żołnierz Armii Krajowej, sanitariuszka w powstaniu warszawskim
Taranczewski Waław	1903-1987	Malarz, kolorysta, twórca portretów, martwych natur i licznych polichromii., profesor ASP w Krakowie
Wojtyła Edmund	1906-1932	Brat Ojca Świętego Jana Pawła II, doktor nauk medycznych
Wojtyła Emilia z Kaczorowskich	1884-1929	Matka Ojca Świętego Jana Pawła II
Wojtyła Karol	1879-1941	Ojciec Ojca Świętego Jana Pawła II, oficer armii austriackiej, uczestnik I wojny światowej i żołnierz Wojska Polskiego od 1918 r.
CMENTARZ PODGÓRSKI STARY		
Bednarski Wojciech	1841-1914	Dyrektor szkoły, radny miejski, założyciel parku noszącego jego imię
Dembowski Edward	1822-1846	Polski działacz lewicy niepodległościowej, filozof, krytyk literacki i publicysta. Przywódca powstania krakowskiego, poległ w roku 1846 r. z rąk austriackich. Pochowany wraz z 28 powstańcami, którzy polegli wraz z nim
Jałbrzykowska Agnieszka	1818-1902	Pierwsza kobieta obdarzona honorowym obywatelstwem Podgórza
Kotsis Aleksander	1836-1877	Malarz scen rodzajowych i pejzaży
Maryewski Franciszek	-	Ostatni prezydent Podgórza, który 4 lipca 1915 r. w czasie spotkania na moście wiślanym z prezydentem Krakowa Juliuszem Leo poprzez symboliczny uścisk dłoni przypieczętował połączenie Podgórza z Krakowem
Radzikowski Eljasz Władysław	1847-1921	Rzeźbiarz, sybirak, powstaniec styczniowy
Radzikowski Eljasz Wojciech	1814-1904	Malarz, ojciec Władysława
Seeling Ferdynand	1800-1888	Dwukrotny burmistrz Podgórza
Serkowski Emil	1822-1900	Inżynier, długoletni radny, prezydent i honorowy obywatel Podgórza
Zoll Józef Christian	1803-1872	Radca rachunkowy, burmistrz Podgórza
Zoll Ludwik	1845-1863	Powstaniec styczniowy, zmarły od rany zadanej piką kozacką w czoło w bitwie pod Strojnowym
CMENTARZ PODGÓRSKI NOWY		
Garycka Janina	1920-1997	Plastyk, współtwórczyni krakowskiej <i>Piwnicy pod Baranami</i>
Grekowicz Józef	1834-1912	Pułkownik, organizator i dowódca oddziału w powstaniu styczniowym
Ipohorska Janina	1914-1981	Pisarka i redaktorka <i>Przekroju</i>
Kałuża Józef	1896-1944	Piłkarz i działacz sportowy, czołowy napastnik i kapitan drużyny Cracovii, olimpijczyk
Mateczny Antoni	1858-1934	Budowniczy, odkrywca źródeł wody siarczkowej na Podgórzu, w 1905 r. wybudował zakład wodolecznicy
Matula Dionizy Gustaw	1859-1939	Podgórski farmaceuta, wieloletni radny, działacz Sokoła
Mikstein Stanisław	1888-1956	Wybitny filatelista i rzeczoznawca, autor licznych publikacji
Miszczyński Leon	1877-1947	Właściciel fabryki przy ul. Józefińskiej, założyciel i dyrektor banku spółdzielczego w Podgórzu, działacz Sokoła, radny miejski
Mitera Kazimierz	1897-1936	Porucznik Wojska Polskiego, uczestnik obrony Lwowa. Był znanym malarzem i krytykiem sztuki, redaktorem <i>Głosu Plastyków</i> i wiceprezesem Związku Plastyków

		w Krakowie
CMENTARZ GRĘBAŁOWSKI		
Smagura Ryszard	1954-1983	Zamordowany w okresie stanu wojennego
Szewczyk Andrzej	1959-1982	Zamordowany w okresie stanu wojennego
Włosik Bogdan	1962-1982	20-letni uczeń technikum, pracujący w Hucie im. Lenina, zastrzelony podczas demonstracji w Nowej Hucie. Na pogrzeb Włosika przyszło 20 tys. ludzi. Uroczystość ta stała się manifestacją przeciwko ustrojowi komunistycznemu
CMENTARZ BIEŻANÓW – MAŁA GÓRA		
Jakubowicz Franciszek	1845-1929	Weteran Powstania Styczniowego w 1863 r.
Machaczka Józef	1924-1946	Marynarz, podchorąży Armii Krajowej, harcerz Rzeczypospolitej
Trawiński Jan Mikołaj	1843-1914	Weteran Powstania Styczniowego w 1863 r.
CMENTARZ W KOBIERZYNI PRZY UL. CZERWONE MAKI		
Juchniewiczowa Maria	1873-1921	Siostra marszałka Józefa Piłsudskiego
CMENTARZ W KOSOCICACH		
Rodzina Śliwińskich	-	Ziemianie, właściciele Kosocic i Baryczy
CMENTARZ W PIASKACH WIELKICH		
Weiss Tomasz	1929-1988	Profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego i wybitny historyk literatury
CMENTARZ W PLESZOWIE		
Rodzina Kirchmajerów	-	Bankierzy, właściciele Pleszowa, Witold Kirchmajer w roku 1939 został odznaczony krzyżem Virtuti-Militari
CMENTARZ W TYŃCU		
Turowicz Jerzy	1912-1999	Dziennikarz i redaktor naczelny Tygodnika Powszechnego
Szaniecki Paweł o.	1917-1998	Teolog i historyk, wybitny znawca dziejów Tyńca
Małewska Hanna	1911-1983	Pisarka, żołnierz Armii Krajowej
Żychiewicz Tadeusz	1922-1994	Pisarz, związany z Tygodnikiem Powszechnym, żołnierz Armii Krajowej
CMENTARZ W WRÓBLOWICACH		
Wiesner Joseph	1838-1879	Lustrator kopalni siarki, związany ze swoszowickim uzdrowiskiem
STARY CMENTARZ ŻYDOWSKI (REMU)		
Isserles Mojżesz	1525-1572	Rabin gminy żydowskiej w Krakowie w latach 1547-1572, wybitny talmudysta, filozof, przewodniczący sądu rabinicznego
Izrael ben Józef	-	Fundator synagogi Remu
Jakubowicz Izaak	?-1653	Fundator synagogi Izaaka
Meszulam Samuel bar	?-1522	Nadworny lekarz Zygmunta Augusta i Zygmunta Starego
Saba Mordechaj	?-1576	Kabalista, kaznodzieja, znawca gramatyki hebrajskiej
Sirkes Joel	1565-1641	Rabin, talmudysta, znawca prawa halachicznego
Spira Natan Nata	1585-1633	Kabalista, rabin, kaznodzieja
NOWY CMENTARZ ŻYDOWSKI		
Drobner Jakub	1827-1896	Lekarz i uczestnik powstania styczniowego w 1863 r.
Epstein Kalman	1754-1823	Rabin, jeden z pierwszych zwolenników chasydyzmu w Polsce
Gottlieb Maurycy	1856-1879	Malarz o tematyce historycznej, żydowskiej, rodzajowej, biblijnej, autor licznych portretów. Uczeń Jana Matejki
Rosenstock Ignacy	1889-1935	Polski działacz sportowy, sędzia piłkarski, dziennikarz sportowy, współzałożyciel i pierwszy redaktor naczelny "Przeglądu Sportowego", inżynier
Sare Józef	1850-1929	Budowniczy, architekt, wiceprezydent Krakowa
Spira Roman	?-1991	Doktor praw, malarz amator
Sternbach Leon	1864-1940	Filolog klasyczny, profesor UJ w latach 1892-1935, znawca literatury greckiej, rzymskiej i bizantyjskiej. Zginął w obozie w Sachsenhausen
Warschauer Jonatan	1820-1888	Lekarz, dobroczyńca biednych Żydów

Źródło: Krawczuk i in. (1988); Grodziska (1992); Gotfryd, Więcek (2004).

Bibliografia

Pozycje wydane drukiem:

- Adamczewski J., 1996, *Mała encyklopedia Krakowa*, Hurnex, Kraków.
- Adamczyk J., 2003, *Śladami świętych i błogosławionych oraz kandydatów na ołtarze*, Wydawnictwo Salwator, Kraków.
- Ashworth G.J., Tunbridge J.E., 2000, *The Tourist-historic city. Retrospect and prospect of managing the heritage city*, Pergamon/Elsevier, London.
- Bednarek M., Salwiński J., 2003, *Przewodnik po miejscu pamięci narodowej i oddziale Muzeum Historycznego Miasta Krakowa*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków.
- Bielak S., 2002, *Park leśny w Swoszowicach*, Aura, nr 6, 20- 21.
- Borkowski T., 2000, *Untersuchung der Beurteilung touristischer Leistungen durch Touristen, die Polen besuchen Das Bild der Qualität und die Art ihrer Übermittlung*, Urbánne a krajinné štúdie, 3, Presov, 355-365.
- Burchard P., 1990, *Pamiętki i zabytki kultury żydowskiej w Polsce*, Warszawa.
- Butowski L., 1996, *Funkcja turystyczna we współczesnych dużych miastach europejskich*, [w:] Turystyka – szansą rozwoju kraju. Materiały pokongresowe, Kongres Turystyki Polskiej, 6-8 listopada 1995, UKFiT, Warszawa, 253-265.
- Czerpak S., Wroński T., 1972, *Upamiętnione miejsca walk i męczeństwa w Krakowie i województwie krakowskim 1939-1945*, Wydawnictwo Literackie, Kraków.
- Czerwieniec M., Lewińska J., 2000, *Zieleń Krakowa*, IGPIK, Kraków.
- Czynniki wpływające na jakość i konkurencyjność usług turystycznych w miejscowościach uzdrowiskowych*, 2005, Instytut Turystyki w Krakowie, Stowarzyszenie Gmin Uzdrowiskowych RP, Kraków.
- Dawne zakłady rzemieślnicze i przemysłowe Krakowa*, 2000, Muzeum Inżynierii Miejskiej w Krakowie.
- Duda E., 2003, *Żydowski Kraków. Przewodnik po zabytkach i miejscach pamięci*, Wydawnictwo Vis-a-vis, Kraków.
- Dynowski J., 1974, *Stosunki wodne obszaru miasta Krakowa* [w:] Kraków – środowisko geograficzne, Folia Geogr., ser. Geogr.- Phys., vol. VIII, pod red. M. Klimaszewskiego, PWN, Warszawa – Kraków 1974.
- Dzieszyński R., Franczyk J.L., 2006, *Encyklopedia Nowej Huty*, Wydawnictwo Towarzystwa Słowaków w Polsce, Kraków.
- Encyklopedia Krakowa*, 2000, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Faracik R., 2006, *Turystyka w strefie podmiejskiej Krakowa*, Wydawnictwo Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków, 138.
- Faracik R., 2007, *Dziedzictwo kulturowe Podgórze i możliwość jego wykorzystania w turystyce*, [w:] A. Stasiak, *Kultura i turystyka razem czy oddzielnie?*, Wyd. WSTiH w Łodzi, 31-46.
- Fijałkowski W., 1984, *Szlakiem Jana III Sobieskiego*, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa.
- Gotfryd M., Więcek A., *Cmentarze Krakowa*, Stowarzyszenie historyków sztuki, Kraków.
- Górka Z. 2004, *Krakowska dzielnica staromiejska w dobie społeczno-ekonomicznych przemian Polski*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków, 130.
- Grodziska K., 1987, *Cmentarz Rakowicki w Krakowie*, Wydawnictwo Literackie, Kraków.
- Grodziska K., 1992, *Cmentarze Podgórze*, Secesja, Kraków.
- Jackowski A., 2000, *Łagiewniki w systemie ośrodków pielgrzymkowych Polski i świata*, Peregrinus Cracoviensis, 9, 145-155.
- Jakubczyk M., Tekieli R., 2005, *Kraków, miasto mojego życia. Przewodnik śladami Jana Pawła II* Wyd. M., Kraków.
- Kaczorek A., Kowalczyk A., 2003, *Modele lokalizacji usług gastronomicznych na obszarach miejskich*, Prace i Studia Geograficzne, WWGiSR UW, 32., 191-203.
- Kornaś J., Medwecka – Kornaś A., 1974, *Szta roślinna Krakowa*, Folia Geographica vol. VIII, PWN, Kraków.
- Kowalczyk A., 2001, *Geografia turystyki*, PWN, Warszawa, 133-136.
- Kowalczyk A., 2005, *Nowe formy turystyki miejskiej*, Prace i Studia Geograficzne, WWGiSR UW, 35, 155-197.

- Kozłowska-Szczęśna T., Błażejczyk K., Krawczyk B., 2004, *The main features of bioclimatic conditions at polish health resorts*, Geographia Polonica, nr 77, IGIiPZ PAN, Warszawa, 45-61.
- Kozłowska-Szczęśna T., Błażejczyk K., Krawczyk B., Limanówka D., 2002, *Bioklimat uzdrowisk polskich i możliwości jego wykorzystania w lecznictwie*, Monografie, nr 3, IG i PZ PAN, Warszawa, 447- 454.
- Krakowianie. *Wybitni Żydzi krakowscy XIV-XX w.*, 2006, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków.
- Krawczuk A., Grodziska K., Dębski J., Król A., Kubica T., 1988, *Cmentarz Rakowicki w Krakowie*, Agencja Omnipress, Warszawa.
- Kudłek J., Pępkowska A., Walasz K., Weiner J., 2005, *Koncepcja ochrony różnorodności biologicznej miasta Krakowa*, Instytut Nauk o Środowisku Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Kurek W. (red.), 2007, *Turystyka*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Kurek W., Faracik R., 2008, *Wybrane problemy rozwoju turystyki w Krakowie u progu XXI w. (Selected Issues of the Development of Tourism in Krakow on the Threshold of the 21st Century)*, Turyzm, 18/1, 65-82.
- Legutko-Ołownia A., 2004, *Krakowski Kazimierz. Miasto rozstań i powrotów*, Wydawnictwo Bezdroża, Kraków.
- Lempart M., 2006, *Zapomniane dziedzictwo Nowej Huty. Kościelniki*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków.
- Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J., 2002, *Geografia turystyki Polski*, PWE, Warszawa.
- Liszewski S., 1999, *Przestrzeń turystyczna miasta (przykład Łodzi)*, Turyzm, 9, 1, 51-73.
- Martin M-C., 1999, *Tourisme de congrès et développement urbain durable*, praca doktorska, Uniwersytet Sophia-Antipolis, Nicea.
- Miezian M., 2004, *Nowa Huta. Socjalistyczna w formie, fascynująca w treści*, Bezdroża, Kraków.
- Mika M., Rotter K., 2005, *Urban tourism in Krakow at the period of socio-economic transition in Poland*, [w:] J. Wyrzykowski (red.) *Conditions of the foreign tourist development in Central and Eastern Europe*, Urban tourism present state and development perspectives, Institute of Geography and Regional Development, 8, Wrocław, 303-318.
- Młodopolska Małopolska. Literacki przewodnik turystyczny*, Małopolska Organizacja Turystyczna, Kraków.
- Motyka J., Rajchel J., 2002, *Wody mineralne i akrotopiegi*. [w:] *Modelowe studium kompleksowego wykorzystania i ochrony surowców balneologicznych Krakowa i okolicy*, IGSMiE PAN, Kraków.
- Murzyn M., 2006, *Kazimierz. Środkowoeuropejskie doświadczenie rewitalizacji*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków.
- Pawlusiński R., 2006, *Tourism – a new function of post-socialistic city. Case study of Nowa Huta (Cracow)*, Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Presoviensis, Folia Geographica, 10, 412-418.
- Pawlusiński R., 2007, *Wydarzenia kulturalne a rozwój turystyki w Krakowie*, [w:] A. Stasiak (red.) *Kultura i turystyka. Razem czy oddzielnie?*, Wyd. WSTH w Łodzi, Łódź, s. 219-236.
- Pearce D.G., 2001, *An integrative framework for urban tourism research*, Annals of Tourism Research, 28, 4, 926-946.
- Pióro A., *Getto krakowskie 1941-1943. Przewodnik po terenie byłego getta*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków.
- Południak D. 2006, *Zagospodarowanie terenów rekreacyjnych Krakowa*, maszynopis pracy magisterskiej w Zakładzie Gospodarki Turystycznej i Uzdrowiskowej IGIiP UJ.
- Salwiński J. (red.), 2005, *Podgórze. Przewodnik po Podgórzu, prawobrzeżnej części Krakowa*, Wydawnictwo Vis-a-vis, Kraków.
- Przemecka M., 1985, *Krakowskim szlakiem Jana Matejki*, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa.
- Przewodnik po upamiętnionych miejscach walk i męczeństwa. Lata wojny 1939-1945*, 1966, Rada Ochrony Pomników Walk i Męczeństwa, Warszawa.
- Purchla J., 2007, *Dziedzictwo architektoniczne Krakowa*, [w:] *Zabytki architektury i budownictwa w Polsce. Kraków*, Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, Warszawa.
- Research Highlights. The Newsletter of the European Travel Comission Research Group, 2006, ETC, 3, 6, www.etc-corporate.org.
- Rogalewski O., 1974, *Zagospodarowanie turystyczne*, WSiP, Warszawa.
- Rotter K., 2004, *Developpement de l'hôtellerie à Cracovie dans les années 1990 – 2004*. Prace Geograficzne, z. 113, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków.

- Rotter K., Pawlusiński R., 2000, *Infrastruktura turystyczna Starego Miasta w Krakowie*, Urbánne a krajinné štúdie, 3, Presov, 345-354.
- Rotter-Jarzębińska K., 2007, *Baza hotelowa w Krakowie w kontekście organizacji Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej EURO 2012 w Polsce*, Turystyka i Hotelarstwo, 11.
- Rotter-Jarzębińska K., Wilkońska A., 2007, *Formy turystyki w Krakowie – stan i perspektywy rozwoju*, [w:] D. Ptaszycka-Jackowska (red.), *Polska przestrzeń turystyczna*, Prace Geograficzne, 117, 125-140.
- Rożek M., 2003, *Panteon Narodowy na Skalce*, Wydawnictwo Zakonu Paulinów Paulinianum, Częstochowa.
- Rożek M., 2006, *Sanktuaria Krakowa*, Wydawnictwo Turystyczne, Kraków.
- Rożek M., 2007, *Święte miejsca Krakowa*, Wydawnictwo WAM, Kraków.
- Sobielska T., Sobielska K., Blondiau G., 2003, *Śladami Młodej Polski. Secesja w Krakowie i okolicach*, Wydawnictwo Dęby Rogalińskie, Kraków.
- Soljan I., Matlak H., 2000, *Pielgrzymowanie do sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie-Łagiewnikach*, Peregrinus Cracoviensis, 9, 157-166.
- Supranowicz E., 1995, *Nazwy ulic Krakowa*, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Sibila L.J., 2007, *Muzeum Rozproszone Nowej Huty. Przewodnik*, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Kraków.
- Trafas K., 1988, *Atlas Miasta Krakowa*, Instytut Geografii UJ, Wydział Geodezji i Gospodarki Gruntami UMK, Kraków.
- Warszyńska J., 1971, *Turystyka w regionie krakowskim*, PAN, Kraków.
- Warszyńska J., 1994, *Kraków jako ośrodek ruchu turystycznego*, Folia Geographica, ser. Geogr.-Oeconom., 27-28, 255-278.
- Warszyńska J., Jackowski A., 1978, *Podstawy geografii turystyki*, PWN, Warszawa.
- Więclaw J., 2000, *Nowe centra handlowe w strukturze przestrzenno-funkcjonalnej Krakowa*, [w:] *Miasto postsocjalistyczne – organizacja przestrzeni miejskiej i jej przemiany*, XIII Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Łódź, 175-178.
- Wilkońska A., 2007, *Kraków jako policentryczny ośrodek turystyki religijnej*, IGiGP UJ, Kraków, praca doktorska.
- Zabytki architektury i budownictwa w Polsce*. Kraków, 2007, Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, Warszawa.
- Zbijewska K., 1986, *Krakowskim szlakiem Stanisława Wyspiańskiego*, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa.
- Zieliński R., 1988, *Krakowskim szlakiem walk o niepodległość w latach 1768-1918*, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa.

Materiały źródłowe:

- Borkowski K., Wilkońska A. i in., *Ruch turystyczny w Krakowie w 2003 r. Raport końcowy*, 2003, MOT, Kraków.
- Borkowski K., Wilkońska A. i in., *Ruch turystyczny w Krakowie w 2004 r. Raport końcowy*, 2004, MOT, Kraków.
- Borkowski K., Wilkońska A. i in., *Ruch turystyczny w Krakowie w 2005 r. Raport końcowy*, 2005, MOT, Kraków.
- Borkowski K., Wilkońska A. i in., *Ruch turystyczny w Krakowie w 2006 r. Raport końcowy*, 2006, MOT, Kraków.
- Borkowski K., Wilkońska A. i in., *Ruch turystyczny w Krakowie w 2008 r. Raport końcowy*, 2008, MOT, Kraków.
- Kraków – Raport o stanie miasta* (2004), UMK, Kraków.
- Kraków w liczbach*, (2005), BIP, UMK, Kraków.
- Operat Uzdrawiska Swoszowice Gminy Miejskiej Kraków*, UMK, Kraków, 2008.
- Pawlusiński R., 2007, *Turystyka rozrywkowa w Krakowie – klasyfikacja form i inwentaryzacja oferty miasta*, opracowanie wykonane na zamówienie Urzędu Miasta w Krakowie, www.bip.krakow.pl.
- Raport o stanie miasta*, 2006, UMK, Kraków.
- Raport o stanie środowiska naturalnego w województwie małopolskim w 2003 roku*, 2003, WIOŚ, Kraków.
- Raport o stanie środowiska naturalnego w województwie małopolskim w 2007 r.*, 2007, WIOŚ, Kraków.
- Rotter K., 2006, *Analiza stanu i kierunków przemian bazy noclegowej w Krakowie*, opracowanie wykonane na zlecenie Urzędu Miasta Krakowa.

- Rotter-Jarzębińska K., 2007, *Turystyka zainteresowań – klasyfikacja i inwentaryzacja oferty*, opracowanie wykonane na zamówienie Urzędu Miasta w Krakowie, www.bip.krakow.pl.
- Rotter-Jarzębińska K., Wilkońska A., 2007, *Badania ruchu turystycznego w Krakowie*.(2005, 2006), UMK, Kraków.
- Ruch turystyczny w Krakowie w 2006 r. Raport końcowy*, 2006, opracowanie wykonane na zamówienie Urzędu Miasta Krakowa, <http://www.krakow.pl/turystyka/html/raport/raport2006.pdf>.
- Sygnowski G. i in., *Ruch turystyczny w Krakowie w 2007 r. Raport końcowy*, 2007, Wyd. IPSOS, Warszawa.
- Woda mineralna Swoszowic*, www.uzdrowisko-krakow.pl
- Wójcik A., 2007, *Stan bazy gastronomicznej na Starym Mieście w Krakowie w obrębie Plant*, Uniwersytet Jagielloński, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, maszynopis pracy magisterskiej.

Dokumenty planistyczne:

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa*, 2003, UMK, Kraków.
- Strategia rozwoju Krakowa. Misja i cele główne*, 1999, UMK, Kraków.
- Strategia Rozwoju Turystyki w Krakowie na lata 2006-2013*, 2006,UMK, Kraków.
- Miejski Program Rewitalizacji Krakowa*, 2008,UMK, Kraków.
- Lokalny program rewitalizacji "starej" Nowej Huty*, 2008, UMK, Kraków.
- Program rozwoju sportu i rekreacji w Krakowie na lata 2008-2012*, 2008,UMK, Kraków.
- Program ochrony środowiska dla miasta Krakowa*, 2005,UMK, Kraków.
- Studium podstawowych tras rowerowych*, 2006, Krakowski Zarząd Komunalny, UMK, Kraków.

Akta prawne:

- Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych (Dz.U. 2005 nr 167, poz. 1399).
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie naturalnych wód mineralnych, naturalnych wód źródłanych i wód stołowych (Dz.U. 2004, nr 120, poz. 1256).
- Rozporządzenie Nr 3 Wojewody Krakowskiego z dnia 30 stycznia 1997 r.
- Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie złóż wód podziemnych zaliczanych do solanek, wód leczniczych i termalnych oraz złóż kopalin leczniczych, a także zaliczenia kopalin pospolitych z określonych złóż lub jednostek geologicznych do kopalin podstawowych (Dz.U. nr 153 poz. 1815).
- Zarządzenie nr 1704/2006 Prezydenta Miasta Krakowa z dnia 22 sierpnia 2006 r. w sprawie przyjęcia i przekazania pod obrady Rady Miasta Krakowa projektu uchwały Rady Miasta Krakowa w sprawie nadania tymczasowego statutu Uzdrowisku Swoszowice.

Spis tabel

- Tab. 1. Obszary zielone Krakowa (stan w 2005 r.)
- Tab. 2. Parki wypoczynkowo-spacerowe
- Tab. 3. Przyrodnicze obszary chronione na terenie Krakowa
- Tab. 4. Zgrupowania drzew pomnikowych (stan 2008 r.)
- Tab. 5. Główne rzeki Krakowa
- Tab. 6. Zbiorniki wodne w Krakowie
- Tab. 7. Planowane parki rzeczne, parki miejskie
- Tab. 8. Obszary proponowane do objęcia ochroną przyrody
- Tab. 9. Obiekty zabytkowe w Krakowie wg typów
- Tab. 10. Zabytki architektury i budownictwa w Krakowie
- Tab. 11. Muzeum Rozproszone Nowej Huty
- Tab. 12. Obiekty sakralne interesujące z punktu widzenia turystyki religijnej
- Tab. 13. Zabytkowe synagogi i domy modlitwy w Krakowie
- Tab. 14. Cmentarze Krakowa
- Tab. 15. Znane osoby spoczywające na krakowskich cmentarzach
- Tab. 16. Pomniki poświęcone znanym Polakom (wybrane)
- Tab. 17. Miejsca związane z Ojcem Świętym Janem Pawłem II
- Tab. 18. Miejsca pamięci narodowej w Krakowie (1768-1945)
- Tab. 19. Obiekty i miejsca związane z gettem żydowskim w Krakowie
- Tab. 20. Muzea w Krakowie
- Tab. 21. Instytucje kulturalne w Krakowie
- Tab. 22. Ważniejsze imprezy cykliczne o charakterze kulturalnym w Krakowie
- Tab. 23. Obiekty zabytkowe i kulturalne dostępne dla osób niepełnosprawnych na wózkach inwalidzkich.
- Tab. 24. Struktura rodzajowa i ilościowa bazy noclegowej w Krakowie
- Tab. 25. Struktura bazy hotelowej w Krakowie (stan na VII 2008 r.)
- Tab. 26. Ocena bazy noclegowej Krakowa
- Tab. 27. Struktura rodzajowa bazy gastronomicznej w Krakowie (stan na 30 VI 2008)
- Tab. 28. Dynamika rozwoju funkcji gastronomicznej w dzielnicy staromiejskiej w latach 1990-2008
- Tab. 29. Ocena bazy gastronomicznej Krakowa
- Tab. 30. Struktura rodzajowa obiektów i urzędzeń bazy towarzyszącej
- Tab. 31. Wykaz szlaków turystycznych i tras samochodowych w Krakowie
- Tab. 32. Baza konferencyjna w Krakowie – obiekty o pojemności powyżej 150 miejsc
- Tab. 33. Wielkopowierzchniowe centra handlowe i handlowo-rozrywkowe w Krakowie w 2008 r.
- Tab. 34. Ocena bazy towarzyszącej i komunikacyjnej
- Tab. 35. Ruch turystyczny w Krakowie w latach 2003-2006

Spis rycin

- Ryc. 1. Schemat postępowania badawczego waloryzacji przestrzeni miejskiej Krakowa dla potrzeb turystyki
- Ryc. 2. Planowane inwestycje miejskie w zakresie zieleni
- Ryc. 3. Obszary proponowane do objęcia ochroną przyrody oraz ich ranga
- Ryc. 4. Kategorie funkcjonalne walorów przyrodniczych Krakowa
- Ryc. 5. Kategorie przestrzenne oceny walorów kulturowych Krakowa
- Ryc. 6. Udział poszczególnych kategorii obiektów hotelowych w ogólnej pojemności bazy hotelowej
- Ryc. 7. Główne obszary rozwoju bazy noclegowej w Krakowie
- Rys. 8. Struktura rodzajowa bazy gastronomicznej w Krakowie wg liczby obiektów (stan na 30 VI 2008 r.)
- Rys. 9. Struktura rodzajowa barów w Krakowie wg liczby obiektów (stan na 30 VI 2008 r.)
- Ryc. 10. Stopień zagospodarowania obiektami gastronomicznymi przestrzeni Krakowa
- Ryc. 11. Klasy atrakcyjności przestrzeni turystycznej Krakowa
- Ryc. 12. Główne elementy strukturalno-funkcjonalne przestrzeni turystycznej Krakowa

Załącznik

Komentarze do map

wykonanych w ramach projektu waloryzacji przestrzeni miejskiej dla potrzeb turystyki

Mapa: Kraków – walory przyrodnicze

Opracowanie: Danuta Ptaszycka-Jackowska

Mapa ilustruje walory środowiska przyrodniczego Krakowa. Uwzględniono w niej te elementy przyrody nieożywionej (obszary skałkowe, jaskinie, główne zbiorniki wodne i cieki, ujęcia wód mineralnych) i ożywionej (lasy, łąki, parki, ogrody, zieleń forteczna itd.), które mają znaczenie z punktu widzenia rozwoju turystyki w mieście. Na mapie przedstawiono również obszary objęte ochroną przyrody (parki krajobrazowe, rezerваты przyrody, użytki ekologiczne), a także obszary proponowane do objęcia ochroną oraz strefy ochrony uzdrowiskowej.

Przy opracowaniu mapy wykorzystano różne źródła, w tym opracowania koncepcyjne, m.in. autorstwa Kudłek, Pępkowska, Walasz, Weiner (2005) – w odniesieniu do ochrony bioróżnorodności biotycznej Krakowa oraz Wydziału Gospodarki Komunalnej i Ochrony Środowiska UMK – w odniesieniu do planowanych parków rzecznych i miejskich. Mapa została sporządzona w skali 1: 25 000.

Mapa: Kraków – walory kulturowe

Opracowanie: Robert Faracik

Mapa prezentuje walory kulturowe Krakowa. Wyboru poszczególnych obiektów dokonano ze względu na ich przydatność dla turystyki przyjazdowej (krajowej i zagranicznej). Wszystkie walory zostały podzielone na grupy tematyczne: obiekty zabytkowe, obiekty interesujące z punktu widzenia turystyki religijnej, wybrane obiekty związane ze znanymi postaciami, miejsca pamięci narodowej, obiekty unikatowe oraz instytucje i imprezy kulturalne. Ze względu na to, że znaczna część walorów kulturowych zlokalizowana jest w centrum miasta (gł. Stare Miasto w obrębie Plant), dbając o czytelność prezentowanych treści, poszczególne typy obiektów umieszczono na czterech różnych arkuszach w skali 1:2500 (część 1, 2, 3 i 4).

Część 1. obejmuje obiekty zabytkowe, wśród których największą grupę stanowią zabytki architektury i budownictwa mieszkalnego (w tym rezydencjonalnego – m.in. zespoły dworskie i pałacowe) oraz zabytki sakralne (w tym zabytkowe synagogi). Osobno wyróżniono zabytkową zabudowę Wzgórza Wawelskiego. Poza tym obejmuje ona zabytki działalności gospodarczej i techniki, zabytki architektury militarnej związanej z Twierdzą Kraków oraz kopce. W osobną grupę ujęto obiekty tzw. Muzeum Rozproszonego Nowej Huty.

W części 2. ujęto obiekty i miejsca związane z kultem religijnym oraz inne interesujące z punktu widzenia turystyki religijnej, ze szczególnym uwzględnieniem wyznania rzymskokatolickiego oraz judaizmu. Osobną kategorię stanowią krakowskie nekropolie. Uwzględniono także miejsca i obiekty związane ze znanymi postaciami, w tym z osobą Ojca Św. Jana Pawła II oraz obiekty unikatowe.

Część 3. prezentuje miejsca pamięci narodowej, które podzielone zostały na okresy związane ze staraniami i walkami Polaków o wolność i niezawisłość (konfederacja barska, powstanie kościuszkowskie, kampania polsko-austriacka 1809 r., powstanie listopadowe, powstanie krakowskie, wiosna ludów, powstanie styczniowe, ruch niepodległościowy i I wojna światowa oraz II wojna światowa).

Instytucje kulturalne oraz miejsca ważniejszych imprez o charakterze kulturalnym ujęto w części 4. Wśród nich wyróżniono: instytucje muzyczne, kina, teatry repertuarowe, kabarety, obiekty muzealne, ważniejsze centra i domy kultury, instytucje międzynarodowe oraz galerie sztuki. W tym miejscu uwzględnione zostały także ważniejsze miejsca cyklicznych imprez o charakterze kulturalnym.

Pozostały obszar miasta przedstawiony jest zbiorczo (wszystkie kategorie razem) na mapie w skali 1:10 000.

Mapa: Kraków – baza noclegowa

Opracowanie: Katarzyna Rotter-Jarzębińska

Mapa przedstawia rozmieszczenie obiektów bazy noclegowej w Krakowie, z uwzględnieniem jej rodzajów oraz kategorii. Została sporządzona w skali 1: 10 000 dla całego miasta, przy czym obszar centrum został przedstawiony w skali 1: 2500.

Jako podstawowe źródło informacji wykorzystano wyniki inwentaryzacji terenowej (stan na 30 czerwca 2008 r.), którą zweryfikowano i uzupełniono wykorzystując dane z ewidencji obiektów hotelarskich prowadzonej przez Ministerstwo Sportu i Turystyki, dane z ewidencji tzw. innych obiektów świadczących usługi hotelarskie, prowadzoną przez UMK oraz, w niektórych wypadkach, informacje zamieszczone w publikacjach elektronicznych obiektów noclegowych.

Inwentaryzacja obiektów bazy noclegowej wykazała, że w Krakowie usługi noclegowe świadczone są w 352 obiektach, dla których przyjęto następującą klasyfikację rodzajową: hotele, pensjonaty, schroniska młodzieżowe, domy wycieczkowe, kempingi, hostele, pokoje gościnne, obiekty niekategoryzowane typu hotelowego oraz innego rodzaju obiekty obsługiwane.

Ponadto w Krakowie usługi noclegowe dla turystów są świadczone w obiektach nieobsługiwanych, określanych najczęściej mianem apartamentów, które to usługi polegają na wynajmie samodzielnych mieszkań. Zinwentaryzowano 126 lokalizacji, w których wynajmuje się turystom, całorocznie lub sezonowo, od 1 do kilku apartamentów.

Mapa: Kraków - baza gastronomiczna

Opracowanie: Bartosz Piziak

Mapa bazy gastronomicznej Krakowa została opracowana na podstawie inwentaryzacji terenowej. Przedstawia stan rozwoju bazy gastronomicznej w Krakowie na dzień 30 czerwca 2008 r. Składa się z dwóch plansz – podstawowej – w skali 1:10 000 oraz szczegółowej – obejmującej obszar centrum Krakowa w skali 1:2 500.

Na mapie wyodrębniono następujące kategorie rodzajowe obiektów żywieniowych: restauracje, pizzerie, kawiarnie i cukiernie, bary (w tym: puby, drink-bary, winiarnie, cafe-bary, piwiarnie, bary mleczne i bary ogólnogastronomiczne), punkty gastronomiczne, lokale rozrywkowe (z rozróżnieniem na: dyskoteki i kluby) oraz samodzielne ogródki gastronomiczne sezonowe.

Zróznicowanie rodzajowe zakładów gastronomicznych przedstawiono za pomocą metody sygnatur. Ze względu na dużą dynamikę zmian w bazie gastronomicznej, szczególnie w centrum Krakowa (Rynek Starego Miasta, Kazimierz), należy liczyć się ze stosunkowo szybką dezaktualizacją treści mapy.

Mapa: **Kraków – turystyczna baza komunikacyjna**

Opracowanie: Bernadetta Zawilińska

Mapa turystycznej bazy komunikacyjnej Krakowa sporządzona została w skali 1 : 25 000. Ze względu na znaczną liczbę elementów związanych z turystyką i komunikacją w centrum miasta, mapa centrum Krakowa opracowana została w skali 1 : 10 000.

Na mapie przedstawiono następujące elementy:

- strefy ograniczonego ruchu i parkowania: strefa A – ruchu pieszego i rowerowego (kolorem pomarańczowym), strefa B – ograniczonego ruchu samochodowego (kolorem bordowym). Strefa C (płatnego parkowania) zaznaczona została metodą zasięgów (przerywaną linią w kolorze piaskowym),
- odcinki ulic, będące głównymi turystycznymi ciągami pieszymi, ze strefami nasilonego ruchu pieszego oraz aleje spacerowe,
- ścieżki rowerowe, w tym ścieżki istniejące oraz ścieżki, których realizacja planowana jest do 2010 r. oraz drogi rowerowe, które mają charakter rekreacyjny,
- parkingi dla samochodów osobowych i autokarów, mające znaczenie dla ruchu turystycznego,
- przystanki dla autokarów turystycznych,
- postoje taksówek,
- formy transportu turystycznego z miejsca ich postojów (przystanków): dorożki, meleksy, tramwaj konny, autobus „Tour Bus”, tramwaj retro, „pociąg papieski”, żegluga turystyczna,
- wypożyczalnie rowerów i sprzętu wodnego,
- główne węzły komunikacyjne.

Dane na temat lokalizacji parkingów, postojów taksówek oraz miejsc postojów i przystanków transportu turystycznego pochodzą z przeprowadzonej w czerwcu 2008 r. inwentaryzacji terenowej, oraz informacji uzyskanych od gestorów i Krakowskiego Zarządu Komunalnego.

Mapa: **Kraków – miejsca i obszary koncentracji ruchu turystycznego**

Opracowanie: Anna Wilkońska

Mapę miejsc i obszarów koncentracji ruchu turystycznego wykonano w skali 1: 50 000. W celu przedstawienia rozkładu ruchu turystycznego w przestrzeni Krakowa, niezbędne okazało się przeprowadzenie licznych badań terenowych (obserwacja uczestnicząca) oraz pozyskanie odpowiednich danych. Dla opracowania mapy, poza badaniami własnymi ruchu turystycznego, wykorzystano wyniki badań z monitoringu ruchu turystycznego prowadzonego od 2003 r. na zlecenie Urzędu Miasta Krakowa (Borkowski K., Wilkońska A. i in., *Ruch turystyczny w Krakowie w 2008 r. Raport końcowy*, Wyd. Małopolska Organizacja Turystyczna, Kraków 2008). Badania te umożliwiły wyodrębnienie obszarów recepcji turystycznej w Krakowie i określenie stopnia intensywności użytkowania turystycznego poszczególnych miejsc. W rezultacie na terenie miasta Krakowa wytypowano 310 miejsc użytkowanych w różnym stopniu (małym, średnim, dużym i bardzo dużym) przez odwiedzających krajowych i zagranicznych.

Informacje na temat rangi poszczególnych ciągów komunikacyjnych dodatkowo poparto analizami natężenia ruchu drogowego z badań prowadzonych przez jednostkę ds. komunikacji w Urzędzie Miasta Krakowa.

Ze względu na fakt posiadania dokładnych informacji lokalizacyjnych dotyczących poszczególnych punktów, linii i obszarów koncentracji ruchu turystycznego, jak również przyjętą skalę mapy, uznano za słuszne wydzielenie obszarów koncentracji ruchu turystycznego opartych o granice naturalne (rzeka, granica terenu zielonego, atrakcja turystyczna itp.), bądź o główne ciągi komunikacyjne, w przypadku których dla celów graficznych przyjęto względne skale wielkości natężenia ruchu turystycznego (małe, średnie, duże).

Mapa: Kraków – baza towarzysząca

Opracowanie: Robert Pawlusiński

Mapa przedstawia rozmieszczenie głównych elementów bazy towarzyszącej w Krakowie (stan na czerwiec 2008 r.). Mapa została wykonana w dwóch arkuszach. Arkusz podstawowy, w skali 1: 10 000, obejmuje przestrzeń całego miasta, arkusz uzupełniający, w skali 1: 2 500, obejmuje obszar centrum Krakowa (tj. Stare Miasto wraz z terenami do tzw. drugiej obwodnicy, dzielnicę Kazimierz oraz fragmenty Starego Podgórza i Dębnik).

W celu prezentacji rozkładu przestrzennego bazy towarzyszącej wykorzystano trzy rodzaje sygnatur:

a) sygnatury punktowe, za pomocą których zobrazowano lokalizację takich elementów bazy towarzyszącej jak:

- biura podróży, z wyróżnieniem biur podróży specjalizujących się w organizacji i obsłudze turystyki przyjazdowej do Krakowa,
- instytucje i stowarzyszenia działające na rzecz rozwoju turystyki (ich główne siedziby),
- punkty informacji turystycznej,
- sale konferencyjne, z wyróżnieniem sal zlokalizowanych w bazie noclegowej,
- szkoły wyższe (ich główne siedziby),
- szkoły kształcące kadry dla turystyki (ich główne siedziby),
- obiekty sportowo-rekreacyjne i rozrywkowe,
- wielkopowierzchniowe obiekty handlowe i handlowo-rozrywkowe,
- toalety publiczne,

b) sygnatury liniowe, które ilustrują przebieg szlaków i tras turystycznych w mieście, z podziałem na:

- szlaki piesze,
- szlaki rowerowe,
- turystyczne trasy tematyczne,

c) sygnatury powierzchniowe – dla oznaczenia potencjalnych obszarów rekreacyjnych miasta istotnych z punktu widzenia wypoczynku turystów w mieście.

Przy opracowaniu mapy wykorzystano następujące źródła informacji:

- wyniki terenowych badań inwentaryzacyjnych, stan na 30 czerwca 2008 r.
- bazy danych udostępnione przez Urząd Miasta Krakowa
- bazę danych Centralnej Ewidencji Organizatorów Turystyki i Pośredników prowadzoną przez Ministerstwo Sportu i Turystyki.

Mapa: Kraków – obiekty turystyczne dostępne dla osób niepełnosprawnych

Opracowanie: Robert Faracik, Mirosław Mika, Robert Pawlusiński, Bartosz Piziak, Katarzyna Rotter-Jarzębińska

Mapa przedstawia obiekty zabytkowe, kulturalne, noclegowe, gastronomiczne oraz toalety publiczne, które są dostępne z zewnątrz dla osób niepełnosprawnych ruchowo, poruszających się na wózkach inwalidzkich. Mapa została opracowana w skali 1:10 000, dla centrum miasta przyjęto skalę 1:2 500. Oceniając dostępność tych obiektów dla niepełnosprawnych uwzględniono zarówno wjazd z poziomu zerowego, a także różne formy ich przystosowania w postaci ramp podjazdowych, platform przychodowych i schodolazów.

Mapa: **Kraków – strefy dostępności komunikacyjnej miasta**

Opracowanie: Robert Faracik, Mirosław Mika

Mapa przedstawia dostępność przestrzeni Krakowa z centralnych punktów miasta, tj. Dworca Głównego oraz Rynku Starego Miasta. Została wykonana w skali 1:50 000 i prezentuje stan na wrzesień 2008 roku.

Izochrony dostępności środkami komunikacji publicznej ilustrują dostępność czasową poszczególnych fragmentów miasta z głównego centrum komunikacyjnego Krakowa, tj. Dworca Głównego, w przedziałach co 15 min. Przy wyodrębnianiu stref uwzględniono także czas niezbędny na dojeździe do przystanków, nie uwzględniono natomiast czasu oczekiwania.

Izochrony dostępności pieszej ukazują dostępność czasową poszczególnych fragmentów miasta z Rynku Głównego w przedziałach 15, 30, 45, 60, 90 i 120 minut.

Mapa: **Kraków – użytkowanie przestrzeni miasta przez formy turystyki**

Opracowanie: Robert Faracik, Włodzimierz Kurek, Mirosław Mika, Robert Pawlusiński, Elżbieta Pitrus, Bartosz Piziak, Danuta Ptaszyczka-Jackowska, Katarzyna Rotter-Jarzębińska, Bernadetta Zawilińska

Mapa przedstawia główne miejsca docelowe ruchu turystycznego według kryterium motywacyjnego (39 miejsc). Została opracowana w skali 1: 50 000. Prezentuje stan na 2008 rok.

Dla potrzeb opracowania niniejszej mapy wydzielono siedem głównych kategorii przyjazdowego ruchu turystycznego według nadrzędnego celu przyjazdu, są nimi: turystyka poznawcza, turystyka rekreacyjna (wypoczynek w mieście), turystyka religijna, turystyka konferencyjna i targowa, turystyka kwalifikowana, turystyka zdrowotna, turystyka handlowa.

Na mapie wyodrębniono dwa obszary o zróżnicowanej strukturze form ruchu turystycznego, o motywacji poznawczej i rekreacyjnej (Stare Miasto oraz Kazimierz).

Mapa: **Kraków – ocena walorów przestrzeni turystycznej miasta**

Opracowanie: Robert Faracik, Włodzimierz Kurek, Mirosław Mika, Robert Pawlusiński, Elżbieta Pitrus, Bartosz Piziak, Danuta Ptaszyczka-Jackowska, Katarzyna Rotter-Jarzębińska, Bernadetta Zawilińska

Mapa oceny walorów przestrzeni turystycznej Krakowa została wykonana w skali 1:50 000.

Przystawiono na niej cztery klasy przestrzenne atrakcyjności przestrzeni miasta dla turystyki.

Klasy atrakcyjności zostały wydzielone na podstawie takich kryteriów jak:

- a) potencjał turystyczny poszczególnych fragmentów przestrzeni miasta, któremu odpowiada zakres możliwych do realizacji potrzeb turystycznych,
- b) ranga poszczególnych elementów przestrzeni w przyciąganiu ruchu turystycznego z obszarów źródłowych.

Klasa I – obejmuje obszary o najwyższej wartości z punktu widzenia turystyki przyjazdowej, zarówno z punktu widzenia turystyki krajowej, jak i międzynarodowej.

Klasa II – reprezentowana jest przez te fragmenty przestrzeni miasta, które z punktu widzenia realizacji potrzeb turystycznych posiadają wysoką wartość poznawczą, rekreacyjną i recepcyjną oraz te obszary, które mają znaczenie z punktu widzenia turystyki międzynarodowej.

Klasa III – odpowiada obszarom atrakcyjnym dla turystyki jedynie ze względu na występowanie pojedynczych cech wybranych do oceny.

Klasa IV – obejmuje te fragmenty przestrzeni miasta, które dla turystyki są atrakcyjne, ale ich ranga jest uzupełniająca lub potencjalna.

Mapa: Kraków – sytuacje konfliktowe związane z turystyką

Opracowanie: Robert Faracik, Włodzimierz Kurek, Mirosław Mika, Robert Pawłusiński, Elżbieta Pitrus, Bartosz Piziak, Danuta Ptaszycka-Jackowska, Katarzyna Rotter-Jarzębińska, Bernadetta Zawilińska

Turystyka jako element wielostronnego użytkowania przestrzeni, napotyka lub stanowi konkurencję dla innych, koniecznych dla egzystencji człowieka form użytkowania. Konflikt między funkcją turystyczną a innymi funkcjami społecznymi i gospodarczymi zachodzi w sytuacji nakładania się w określonej przestrzeni stref (obszarów) realizacji potrzeb turystycznych oraz potrzeb ludności miejscowej i zaspakajania potrzeb pierwszych kosztem drugich.

Oprócz konfliktów w relacjach między funkcją turystyczną a innymi funkcjami społeczno-gospodarczymi oraz ochronnymi, ujawniają się również konflikty zachodzące „wewnątrz” turystyki. Konflikty w obrębie funkcji turystycznej wynikają ze zróżnicowania form ruchu turystycznego, potrzeb turystycznych oraz sposobów korzystania z zasobów przestrzeni. Konflikty te są zazwyczaj efektem nadmiernej liczby uczestników lub też niewłaściwego programu użytkowania przestrzeni w przypadku wzajemnego nakładania się na siebie zasięgów występowania różnych form turystyki o sprzecznych lub wręcz wykluczających się motywach.

W przestrzeni miasta Krakowa wyróżniono następujące sytuacje konfliktowe: konflikt między turystyką a funkcją mieszkaniową dzielnic centralnych; konflikt między ochroną walorów uzdrowiskowych a funkcją mieszkaniową i ruchem samochodowym, konflikt między formami turystyki. Charakter konfliktowy mają także prawne ograniczenia inwestycji związane z funkcją ochronną parku krajobrazowego, odczuwalne przeciążenie ruchem turystycznym i jego nadmierna presja na obiekty zabytkowe i obszary przyrodnicze, zagrożenie bezpieczeństwa turystów ze strony ruchu zmotoryzowanego oraz przestępczości, jak i zakłócenia w płynności ruchu drogowego.

Mapa: Kraków – kierunki rozwoju turystyki

Opracowanie: Robert Faracik, Włodzimierz Kurek, Mirosław Mika, Robert Pawłusiński, Elżbieta Pitrus, Bartosz Piziak, Danuta Ptaszycka-Jackowska, Katarzyna Rotter-Jarzębińska, Bernadetta Zawilińska

Mapa kierunków rozwoju turystyki w przestrzeni miasta została wykonana w skali 1: 25 000. Ma charakter opracowania kartograficznej prezentacji diagnostyczno-planistyczno-prognostycznej. Przedstawia główne elementy potencjału turystycznego Krakowa oraz wskazania w zakresie kierunków rozwoju i zagospodarowania turystycznego przestrzeni Krakowa.

Podstawowymi elementami strukturalno-funkcjonalnymi przestrzeni turystycznej Krakowa są dzielnice aktywności turystycznej. Ich znaczenie w recepcji ruchu turystycznego nie jest jednak równorzędne. Wyróżniono trzy typy dzielnic aktywności turystycznej:

- a) centralną dzielnicę (obszar) aktywności turystycznej, która obejmuje obszar Starego Miasta wraz z Plantami,
- b) dzielnicę wzrostu aktywności turystycznej I rzędu, która terytorialnie odpowiada historycznej dzielnicy Kazimierz,
- c) dzielnice wzrostu aktywności turystycznej II rzędu, które odpowiadają obszarom Starego Podgórza oraz najstarszej części Nowej Huty.

Z punktu widzenia organizacji przestrzennej ruchu turystycznego, centralna dzielnica aktywności turystycznej oraz dzielnica wzrostu I rzędu stanowią obszary węzłowe. W przyszłości, wraz z rozwojem i kształtowaniem się przestrzeni turystycznej miasta, obszarami węzłowymi staną się: zabytkowa część Podgórza oraz tereny w otoczeniu Dworca Głównego.

Elementami strukturalno-funkcjonalnymi łączącymi wyróżnione dzielnice aktywności turystycznej oraz obszary węzłowe ruchu turystycznego są korytarze turystyczno-usługowe. Ciągi te ze względu na pełnione funkcje komunikacyjne i usługowe powinny przyczyniać się do aktywizacji turystycznej dzielnic, wzrostu aktywności turystycznej I i II rzędu.

Ważnym elementem rozwoju przestrzeni turystycznej Krakowa powinny być obszary infrastruktury wielofunkcyjnej, na które składać się będą powiązane przestrzennie obiekty sportowo-rekreacyjne, wielkopowierzchniowe obiekty handlowe, handlowo-rozrywkowe, noclegowe i inne.

Na mapie przedstawiono także aktualne i przewidywane obszary wzrostu bazy noclegowej w mieście, lokalizację centrów sportowo-rekreacyjnych (tzw. strefy aktywnego wypoczynku), a także innych elementów bazy towarzyszącej (np. centrum targowego, centrów handlowych) istotnych z punktu widzenia rozwoju turystyki przyjazdowej.

Szczególne role w rozwoju przestrzeni turystycznej miasta Krakowa przypada systemowi transportu miejskiego. Opracowanie prezentuje aktualne założenia polityki transportowej miasta oraz wskazuje nowe jej elementy, istotne w aspekcie aktywizacji turystycznej Krakowa, np. nowe trasy rowerowe, sugerowane miejsca lokalizacji parkingów dla autokarów, korytarze tranzytowe.

Słownik

wybranych terminów z zakresu zagospodarowania turystycznego

Apartamenty: *mieszkania wynajmowane turystom na podstawie umowy najmu.*

Bar mleczny: *niskobudżetowy bar gastronomiczny, zazwyczaj o niskim standardzie, specjalizujący się w tzw. tanim żywieniu oraz posługujący się nazwą „bar mleczny”.*

Bar ogólnogastronomiczny: *obiekt gastronomiczny bez obsługi kelnerskiej, oferujący ciepłe i zimne posiłki, w zależności od specjalizacji kuchni może to być: bar typu fast-food, bar sałatkowy, grill-bar, bar wegetariański, bar z kuchnią regionalną.*

Bar: *obiekt gastronomiczny bez obsługi kelnerskiej o ograniczonym zakresie oferty gastronomicznej.*

Biuro informacji turystycznej: *punkt miejscowej informacji turystycznej z obsługą.*

Cafe-bar: *bar oferujący szeroki wybór różnych gatunków kaw i napojów kawowych, rzadko przekąski i dania gorące.*

Cukiernia: *obiekt gastronomiczny z obsługą kelnerską lub bez, w którym oferta gastronomiczna oparta jest na szerokim wyborze wyrobów cukierniczych/lodów, bez napojów alkoholowych.*

Dom turystyczny: *obiekt noclegowy o standardzie usług odpowiadającym domom wycieczkowym, ale nie objęty kategoryzacją.*

Dom wycieczkowy: *obiekt hotelarski skategoryzowany w świetle przepisów ustawy o usługach turystycznych, posiadający co najmniej 30 miejsc noclegowych, dostosowany do samoobsługi klientów oraz świadczący minimalny zakres usług związanych z pobytem klientów.*

Drink-bar: *bar z szerokim wyborem napojów alkoholowych, zlokalizowany najczęściej w obiektach noclegowych.*

Dyskoteki: *obiekty rozrywkowe z muzyką taneczną.*

Gospodarstwo agroturystyczne: *gospodarstwo rolne prowadzące dodatkowo działalność w zakresie usług noclegowych i żywieniowych, na bazie własnych zasobów mieszkalnych oraz własnej produkcji rolniczej.*

Herbaciarnia: *obiekt gastronomiczny posługujący się w nazwie określeniem „herbaciarnia”, oferujący szeroki wybór herbat oraz wyroby cukiernicze.*

Hostel: *obiekt noclegowy oferujący zakwaterowanie, zazwyczaj w pokojach wieloosobowych, o wspólnej kuchni i łazience, przeznaczony głównie dla młodzieży szkolnej i studenckiej.*

Hotel: *obiekt hotelarski skategoryzowany w świetle przepisów ustawy o usługach turystycznych, posiadający co najmniej 10 pokoi, w tym większość miejsc w pokojach jedno- i dwuosobowych, świadczący szeroki zakres usług związanych z pobytem klientów.*

Inne obiekty noclegowe: *obiekty noclegowe niezaklasyfikowane do innych kategorii.*

Kawiarnia: *obiekt gastronomiczny z obsługą kelnerską, w którym podstawę oferty gastronomicznej stanowią wyroby cukiernicze, ciepłe i zimne napoje oraz wyroby alkoholowe, najczęściej niskoprocentowe.*

Kemping: *obiekt hotelarski skategoryzowany w świetle przepisów ustawy o usługach turystycznych, strzeżony, umożliwiający nocleg w namiotach, samochodach mieszkalnych (campobusach) i przyczepach samochodowych, przyrządzanie posiłków, parkowanie samochodów, a także świadczące usługi związane z pobytem klientów; obiekty te mogą dodatkowo umożliwiać nocleg w domkach turystycznych lub innych obiektach stałych.*

Kluby: *obiekty rozrywkowe z programem imprez muzycznych/rozrywkowych, posiadają bar, nierzadko z obsługą kelnerską.*

Komputerowy punkt informacji turystycznej: *bezobsługowy punkt miejscowej informacji turystycznej.*

Motel: *hotel położony przy drodze, zapewniający możliwość korzystania z usług motoryzacyjnych i dysponujący parkingiem.*

Obiekt całoroczny: *obiekt noclegowy lub gastronomiczny działający przez cały rok.*

Obiekt sezonowy: *obiekt noclegowy lub gastronomiczny działający przez część roku w sezonie turystycznym.*

Obiekt spa: *obiekt świadczący usługi z zakresu odnowy biologicznej i stosujący określenie „Spa” w nazwie własnej lub w opisie swojej działalności.*

Ośrodek szkoleniowo-konferencyjny: *obiekt dysponujący miejscami noclegowymi oraz pomieszczeniami przystosowanymi do organizacji wieloosobowych spotkań o charakterze formalnym i szkoleń.*

Ośrodek szkoleniowy: *obiekt dysponujący miejscami noclegowymi oraz pomieszczeniami przystosowanymi do organizacji szkoleń i kursów.*

Pensjonat: *obiekt hotelarski, skategoryzowany w świetle przepisów ustawy o usługach turystycznych, posiadający co najmniej 7 pokoi, świadczący dla swoich klientów całodziennie wyżywienie.*

Piwiarnia: *bar specjalizujący się w serwowaniu piwa, czasami dań przekąskowych.*

Pizzeria: *obiekt gastronomiczny z obsługą kelnerską lub bez, w którym podstawę oferty gastronomicznej stanowi pizza.*

Platforma przychodowa: *podnośnik poziomy lub ukośny umożliwiający osobie na wózku inwalidzkim samodzielne pokonanie różnicy poziomu schodów.*

Pokoje gościnne: *pokoje wynajmowane turystom w domach prywatnych.*

Pokój dla osób na wózkach: *pokój w obiekcie noclegowym, przystosowany do samodzielnego korzystania przez osobę na wózku inwalidzkim.*

Pub: *obiekt gastronomiczny (bar) w stylu irlandzkim lub angielskim bez obsługi kelnerskiej, specjalizujący się w serwowaniu szerokiego wyboru napojów alkoholowych, głównie piwa, z wąską ofertą przekąskowych dań zimnych i gorących.*

Punkty gastronomiczne: *obiekty gastronomiczne niedysponujące miejscami do siedzenia, specjalizujące się w serwowaniu posiłków przekąskowych na wynos.*

Rampa podjazdowa (podjazd): *pochylnia przy schodach wejściowych umożliwiająca osobie na wózku inwalidzkim wjazd do budynku.*

Restauracja: *obiekt gastronomiczny z obsługą kelnerską, dysponujący szeroką ofertą gastronomiczną.*

Samodzielne ogródki gastronomiczne (sezonowe): *sezonowe obiekty gastronomiczne specjalizujące się w serwowaniu napojów zimnych (alkoholowych i bezalkoholowych).*

Schodolaz: *urządzenie umożliwiające transport osoby na wózku inwalidzkim po schodach przez opiekuna.*

Schronisko młodzieżowe: *obiekt hotelarski skategoryzowany w świetle przepisów ustawy o usługach turystycznych, przeznaczony do indywidualnej i grupowej turystyki młodzieżowej, dostosowany do samoobsługi klientów.*

Toaleta dla osób na wózkach: *toaleta przystosowana do samodzielnego korzystania przez osobę na wózku inwalidzkim.*

Winda kabinowa: *winda przystosowana do samodzielnego korzystania przez osobę na wózku inwalidzkim.*

Winiarnia: *obiekt gastronomiczny posługujący się w nazwie określeniem „winiarnia”, oferujący szeroki wybór win, zazwyczaj z wąską ofertą dań zimnych i gorących.*

Wjazd z poziomu zerowego: *wejście do budynku nieograniczone wysokim progiem lub stopniami schodów.*